ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย)

ปริญญา

วรรณคดีไทย | วรรณคดี

สาขา | **ภาควิชา**

เรื่อง การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย

A Study of Sufficiency Economy Concept in Thai Novels

นามผู้วิจัย นางสาวนนท์จรัส วงศ์วิชัยวัฒน์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวณิต วิงวอน, อ.ด.)

หัวหน้าภาควิชา .....

(อาจารย์วรรณา นาวิกมูล, M.A.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

.....

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** .....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย

A Study of Sufficiency Economy Concept in Thai Novels

โดย

นางสาวนนท์จรัส วงศ์วิชัยวัฒน์

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย)

พ.ศ. 2553

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นนท์จรัส วงศ์วิชัยวัฒน์ 2553: การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย) สาขาวิชาวรรณคดีไทย ภาควิชาวรรณคดี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวณิต วิงวอน, อ.ด. 280 หน้า

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย เนื้อหาแบ่งเป็น 6 บท ว่าด้วยความเป็นมาของปัญหา การตรวจเอกสาร ความสำคัญของนวนิยายไทยในสังคม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย คุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย บทสรุป และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเลือกศึกษานวนิยายไทยที่มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 6 เรื่อง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ นวนิยายไทยที่มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก่อนได้รับอิทธิพลจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และนวนิยายไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากการวิจัยพบว่า ในนวนิยายไทยทั้ง 6 เรื่องที่เลือกศึกษา มี 3 เรื่อง ที่สัมพันธ์กับชุมชน โดยนำเสนอผ่านฉากในชนบทเป็นหลัก ส่วนอีก 3 เรื่อง มีหลักปฏิบัติเป็นปัจเจกและครอบครัว โดยนำเสนอผ่านฉากในเมือง ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า สังคมชนบทมีโอกาสที่จะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนได้ดีกว่าสังคมเมือง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายทั้ง 6 เรื่อง มีลักษณะร่วมกันคือ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาทางพระพุทธศาสนา การมีคุณธรรม ความสัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรม ชาติพันธุ์ และการมีสุขภาพดี จึงเป็นขั้วตรงข้ามของระบบทุนนิยม แต่สามารถอยู่ร่วมกับระบบทุนนิยมได้ โดยใช้แนวคิดนี้กำกับทุนนิยมให้ไปในทิศทางที่เหมาะสม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับวิถีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีบางเรื่องที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยก่อนและหลังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีการใช้ชุดความคิดที่เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันที่ระบบการจัดการ และการขยายผลสู่ชุมชน ในส่วนของวิธีการนำเสนอนั้น ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง การเล่าเรื่อง และโวหารแสดงทัศนะ หรือคำคม โดยสรุปแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยทั้ง 6 เรื่อง มีคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญา

_____ _____ __/__/____

ลายมือชื่อนิสิต ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Noncharas Wongwichaiwat 2010: A Study of Sufficiency Economy Concept in Thai Novels. Master of Arts (Thai Literature), Major Field: Thai Literature, Department of Literature. Thesis Advisor: Assistant Professsor Sauvanit Vingvorn, Ph.D. 280 pages.

This thesis is a study of sufficiency economy concept in Thai novels. The thesis is divided into six chapters on the background of the research, literature review, the importance of novels in Thai society, sufficiency economy concept in Thai novels, the value of sufficiency economy concept in Thai novels, conclusion and suggestions.

The researcher chose to study six Thai novels with the concept of sufficiency economy which can be divided into two groups: Thai novels before being influenced by King Bhumibol Adulyadej's concept of sufficiency economy; and those being influenced by His Majesty's concept.

According to the research, out of six chosen novels, three are related to the community. These three novels are presented mainly through the setting of rural areas while the other three which are related to individuals and families are presented through the setting of urban areas. It can be concluded that rural communities are more open to such concept of sufficiency economy than urban communities. The sufficiency economy concept apparent in all six novels bases on the philosophy of Buddhism, virtue, the relation to argriculture, ethnicity and good health. Such concept is contrary to the capitalism. However, the concept of sufficiency economy and the capitalism can get along well if such concept is appropriately used to control the capitalism. The sufficiency economy concept in most Thai novels are related to the nature and environment. Some of them focus on the culture of communities. Both groups of novels use similar sets of concepts. Still, their managing systems and the outspread of the concept to communities differ from each other. It is found that the authors of the six chosen novels presented the concept of sufficiency economy through plot, characters, dialogues, setting, narrative and maxims. In conclusion, all six novels have spiritual and intellectual values.

_____ _____ __ / __ / ___

Student's signature Thesis Advisor's signature

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ให้ความกรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา ตรวจแก้วิทยานิพนธ์ และแนะนำกระบวนการวิจัยด้วยความเมตตาแก่ผู้วิจัยเสมอมา อีกทั้งยังอนุเคราะห์มอบและให้ยืมหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์กุลวดี มกราภิรมย์ ประธานการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์และบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธเนศ เวศร์ภาดา ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ช่วยแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สรณัฐ ไตลังคะ และอาจารย์วรรณา นาวิกมูล หัวหน้าภาควิชาวรรณคดี ที่ให้คำแนะนำวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงวินิตา ดิถียนต์ ที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับนวนิยายที่ใช้ในการวิจัย

กราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. พรธาดา สุวัธนวนิช แห่งภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ที่กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำเกี่ยวกับนวนิยายไทยที่ใช้ในการวิจัย

ขอขอบคุณ คุณชิตชนก โตสม ที่ให้การสนับสนุนเงินทุนในการวิจัย คุณจิตติมา มานะสุบิน ที่ช่วยติดต่อประสานงานกับอาจารย์ต่างมหาวิทยาลัย คุณปรีชาญ แสนทวีสุข ที่ช่วยเหลือในการหาหนังสือที่ใช้ในการวิจัย คุณณัฐพงศ์ โตเจริญโชค ที่ช่วยยืมหนังสือหายาก และช่วยในเรื่องอุปกรณ์การพิมพ์ และคุณกมลทิพย์ กาลพันธ์ ที่ช่วยหาข้อมูลประกอบการวิจัย

สุดท้ายผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณโชติรส เกตุแก้ว ที่ให้คำแนะนำในการพิมพ์ และช่วยเหลือในการจัดรูปเล่มจนวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์

นนท์จรัส วงศ์วิชัยวัฒน์

มีนาคม 2553

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ 1

ความสำคัญของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 4

ประโยชน์ที่ได้รับ 4

สมมติฐาน 4

ขอบเขตของการวิจัย 4

วิธีการวิจัย 5

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 5

นิยามศัพท์ 6

บทที่ 2 การตรวจเอกสาร 7

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายไทย 7

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบนวนิยาย 8

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสังคมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 10

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายไทยและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 12

บทที่ 3 ความสำคัญของนวนิยายไทยในสังคม 16

ความเป็นมาของนวนิยายไทย 16

บทบาทของนวนิยายไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน 29

ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายไทยกับเศรษฐกิจและสังคม 36

บทที่ 4 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย 45

ความสำคัญและความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 45

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยก่อนได้รับอิทธิพลจากแนวคิด
เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 56

นวนิยายเรื่อง ผู้ใหญ่ลีกับนางมา 59

นวนิยายเรื่อง วังดอกหญ้า 80

นวนิยายเรื่อง กลิ่นดอกส้ม 105

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 128

นวนิยายเรื่อง กระท่อมแสงเงิน 129

นวนิยายเรื่อง แผ่นดินหัวใจ 158

นวนิยายเรื่อง พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี 197

บทที่ 5 คุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย 220

คุณค่าทางจิตใจ 221

คุณค่าทางปัญญา 240

บทที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ 263

สรุปผลการวิจัย 263

ข้อเสนอแนะ 269

เอกสารและสิ่งอ้างอิง 270

ประวัติการศึกษาและการทำงาน 280

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นวนิยาย เป็นงานเขียนบันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดยาว แม้จะมุ่งเน้นในเรื่องความบันเทิงเป็นหลัก แต่ก็แฝงไว้ด้วยแง่คิด และมุมมองที่น่าสนใจ รวมทั้งยังให้ภาพสะท้อนของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

ในแง่มุมของเศรษฐกิจนั้น เป็นที่ทราบกันดีว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน มีวิถีชีวิตอยู่บนรากฐานของความพอเพียงมาแต่อดีต กล่าวคือ รู้จักดำเนินชีวิตอย่างสมดุลกับระบบนิเวศอันเป็นแหล่งที่ทำกิน แต่ละครอบครัวสามารถสร้างผลผลิตเพื่อบริโภคเลี้ยงตัวเองและครอบครัว รวมทั้งรู้จักเกื้อกูลแบ่งปันกันในชุมชน สิ่งเหล่านี้ได้ดำรงอยู่อย่างแนบแน่นในวิถีชีวิตไทย นั่นคือเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 สังคมไทยมีโครงสร้างเศรษฐกิจ 2 ระบบ กล่าวคือ

> . . .มีโครงสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายทางการเกษตรเป็นฐานรองรับ กับ โครงสร้างเศรษฐกิจทุนนิยมที่เติบโตจากเศรษฐกิจแบบศักดินาดั้งเดิมและทุนต่างชาติ แม้รัฐจะเผชิญปัญหาหนี้สินหนักหนาสากรรจ์เพียงใด แต่เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองยังเป็นฐานรองรับได้. . .แต่การเข้ามาของระบบเศรษฐกิจการค้า การปรับตัวให้ทันสมัย. . .ตามฝรั่งทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และเทคโนโลยี สมัยต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน ทำให้คนไทยรับเอาการพัฒนาตามเส้นทางทุนนิยมแบบตะวันตกมาเกือบศตวรรษ มุ่งหน้าสู่กระแสธุรกิจการพาณิชย์-อุตสาหกรรม ส่งผลให้ เงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชน (พิทยา ว่องกุล, 2542: 5-8)

เมื่อมีความเจริญทางวัตถุ หรือมีการขยายอุตสาหกรรม ทำให้ภาคอุตสาหกรรมเติบโตมากขึ้น สังคมเกษตรกรรมของไทยที่มีมาแต่เดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรม การเกษตร เกิดระบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพากันจึงถูกแทนที่ด้วยความสำคัญของเงินตรา ส่งผลให้สภาพสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง กอปรกับสภาพสังคมไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในปัจจุบันเป็นสังคมที่มีสิ่งยั่วยุทางวัตถุมากขึ้น ทำให้คนไทยเกิดค่านิยมทางวัตถุ หรือวัตถุนิยมในสังคมไทย ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน การเก็งกำไร เช่น หุ้น ที่ดิน จนเป็นเกมการเงิน ผนวกกับปัจจัยทางการเมืองที่ผู้นำสร้างทางรอดให้กับกลุ่มตนเอง ในที่สุดประเทศไทยได้ประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จนเกิดผลกระทบทั่วประเทศ

นวนิยายไทยนอกจากจะทำหน้าที่นำเสนอ หรือสะท้อนปัญหาของสังคมไทยร่วมสมัยแล้ว ยังได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแทรกสารัตถะทางความคิดให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงปัญหา และเสนอแนวทางแก้ไข โดยนำเสนอผ่านตัวละครที่มีลักษณะสมจริงตามสภาวะแห่งยุคสมัย แต่ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด ผู้เขียนก็ได้แทรกแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า เป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อการดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ดังเห็นได้จาก งานเขียนกลุ่มหนึ่งที่สะท้อนมุมมอง และแทรกแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ไว้ในงานเขียน ซึ่งมีทั้งนวนิยายที่มีอยู่เดิม ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความพอเพียงเป็นสิ่งที่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน และนวนิยายที่เขียนขึ้นใหม่ตามกระแสปัจจุบัน ที่มีที่มาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ให้ประชาชนชาวไทยมีความพออยู่พอกินตามอัตภาพ ดังเห็นได้จากพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสต่างๆ มากมายที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่อภิชัย พันธเสน และคณะ (2549: 39) ได้กล่าวว่า

> . . .ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นแนวคิดและปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้สังคมไทยรอดพ้นจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อช่วยให้สังคมไทย สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นเป็นครั้งแรกแก่นิสิต ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดีพอกินพอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป. . . (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536: 30)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้ประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระบรมราโชวาท มีใจความตอนหนึ่งว่า

> . . .ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า "การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้' ให้มีพอเพียงกับตัวเอง. . .บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไหร่ ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่า ล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เลยรู้สึกว่าไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้. . . (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2549: 41-42)

จากพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นที่สนใจในแวดวงต่างๆ ทำให้เกิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ "เศรษฐกิจพอเพียง" ออกมามากมาย แต่ทั้งนี้ยังไม่มีการวิจัยนวนิยายไทยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาวิเคราะห์นวนิยายไทยที่มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรม เพื่อให้เห็นภาพหรือเข้าใจถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายไทย อันแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของวิถีไทยกับปรัชญาความพอเพียงที่มีมาช้านานในสังคมไทย แต่มีอันต้องลดน้อยลงไปเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาแทนที่ และแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ใหม่อีกครั้งเมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ โดยเริ่มมีการใช้คำว่า "เศรษฐกิจพอเพียง" ตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภาพแทนจากนวนิยายเหล่านี้เป็นสิ่งยืนยันได้ดีว่า สังคมไทยเหมาะสมกับปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำมาใช้ในสังคมปัจจุบัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้รู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายไทย

2. ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย

3. ทำให้เห็นคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำมาใช้ในสังคมปัจจุบัน

สมมติฐาน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิตของคนไทยมาช้านาน และยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย ดังเห็นได้จากนวนิยายไทย ที่นักเขียนทั้งในอดีตและปัจจุบันนำเสนอแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต แม้ว่าเศรษฐกิจและสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก็ยังคงเหมาะสมที่จะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อช่วยให้สังคมไทยรอดพ้นจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ หรือสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ และอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ผู้วิจัยได้แบ่งนวนิยายไทยเป็น 2 กลุ่ม และใช้นวนิยายไทยทั้งหมด 6 เรื่อง โดยเรียงลำดับตามปีที่พิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 แนวคิดเรื่องความพอเพียงในนวนิยายไทยกับวิถีชีวิตไทยที่มีมาแต่เดิม หรือก่อนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1 ผู้ใหญ่ลีกับนางมา ของ กาญจนา นาคนันทน์ (2511)

1.2 วังดอกหญ้า ของ ว.วินิจฉัยกุล (2523)

1.3 กลิ่นดอกส้ม ของ โบตั๋น (2524)

กลุ่มที่ 2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่

2.1 กระท่อมแสงเงิน ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง (2543)

2.2 แผ่นดินหัวใจ ของ ดวงตะวัน (2544)

2.3 พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี ของ สมคิด สิงสง (2549)

วิธีการวิจัย

1. สำรวจและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เก็บรวบรวมข้อมูลนวนิยายไทยที่มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

3. จำแนกและจัดระบบข้อมูล

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาถึงองค์ประกอบนวนิยายและคุณค่าที่ได้รับ

5. สรุปผล เรียบเรียง และนำเสนอการวิจัยในรูปของวิทยานิพนธ์

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

1. เสนอโครงร่าง	กันยายน 2550
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล	กรกฎาคม - ธันวาคม 2550
3. วิเคราะห์ข้อมูล	มกราคม 2551 - ตุลาคม 2552
4. เรียบเรียงข้อมูลและสรุปผล	พฤศจิกายน 2552 - กุมภาพันธ์ 2553
5. พิมพ์และนำเสนอเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์	มีนาคม - เมษายน 2553

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิยามศัพท์

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างพอดี หรือพอประมาณ เป็นหลักการปฏิบัติทางสายกลางเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยต้องสร้างพื้นฐานการใช้จ่ายของตนเองก่อน รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า จากนั้นจึงนำหลักการปฏิบัติไปสู่ครอบครัว และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชน และสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม เพื่อการพัฒนาชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ภาพแทน หมายถึง ภาพที่ถูกนำเสนอผ่านกระบวนการคิดของผู้เขียน ตามสภาพสังคมและความเป็นไปที่ผู้เขียนเชื่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย" ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายไทย
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบนวนิยาย
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสังคมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายไทยและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายไทย

รัญจวน อินทรกำแหง (2508: 6-14) กล่าวถึงชีวิตกับนวนิยายไว้ว่า นวนิยายมีเสน่ห์ดึงดูดผู้อ่านทุกเพศทุกวัย เพราะเสนอภาพของชีวิตที่มีทั้งคนดี และคนชั่ว ความงดงาม และความอัปลักษณ์ ความขรุขระ และความประณีต ความสมหวัง และสิ้นหวัง รวมทั้งยังเสนอวิธีแก้ไขปมชีวิต โดยให้ผู้อ่านได้ใช้วิจารญาณของตนเองเป็นเครื่องตัดสินอย่างรอบคอบ จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตเป็นหุ่นของนวนิยาย และนวนิยายก็คือภาพสะท้อนของชีวิต เรามีความรู้สึกร่วมกับตัวละครในนวนิยายนั้น ก็เพราะมีส่วนคล้ายคลึงกับชีวิตจริงของเรา หรือของมิตรสหาย คนรู้จัก และอย่างกว้างที่สุดก็ของเพื่อนร่วมโลก ชีวิตกับนวนิยายจึงสะท้อนให้เห็นภาพของความจริงแห่งชีวิตมนุษย์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิ์ที่จะรับบทบาทต่างๆ ได้ในคนๆ เดียวกัน ชีวิตกับนวนิยายจึงแยกกันไม่ออก

ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: 5-13) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนวนิยายกับสังคมไว้ว่า นวนิยายมีเนื้อหาใกล้เคียงกับความจริง ความสัมพันธ์ของนวนิยายกับสังคม จึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจปฏิเสธได้ เพราะนักเขียนเป็นทั้งนักประพันธ์ เป็นหน่วยหนึ่งของยุคสมัย และเป็นพลเมืองของสังคม นักเขียนจึงหลีกเลี่ยงอิทธิพลของสังคมในยุคสมัยของตนได้ยาก นักวิจารณ์บางคนจึงกล่าวว่า นวนิยายเป็นคันฉ่องแห่งยุคสมัย เนื่องจากเป็นภาพถ่ายชีวิตของยุคสมัย ซึ่งสามารถสะท้อนสังคมทั้งในด้านรูปธรรม คือ เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้น และในด้านนามธรรม คือ ค่านิยมในชีวิต จิตใจของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คนในสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน หรือโลกทัศน์ อาจกล่าวได้ว่า โลกทัศน์เป็นตัวกำหนดโครงสร้างภายในของนวนิยาย ทำให้นักเขียนเลือกเขียนเรื่องแต่ละประเภท เลือกสร้างตัวละคร และองค์ประกอบอื่นๆ โลกทัศน์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่จะทำให้การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อิงอร สุพันธุ์วณิช (2547: 8-9) ได้กล่าวถึงนวนิยายไว้ว่า นวนิยายได้สะท้อนถึงความเป็นไปของสังคมสมัยหนึ่ง สิ่งต่างๆ ที่ผู้เขียนสะท้อนออกมามีมากมาย โดยใช้ลีลา แนวคิด ตัวละคร และกลวิธีการประพันธ์ที่แตกต่างกันไป แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ภาพสะท้อนที่ปรากฏออกมาไม่ได้อยู่ห่างไกลจากตัวผู้อ่านเลย บางเรื่องอาจจะอยู่ใกล้จนไม่ทันสังเกตเห็น นักเขียนก็จะหยิบยกมาเขียนแสดงให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจนขึ้น ผู้อ่านจะได้รับรู้ เข้าใจ และทำใจในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

กุสุมา รักษมณี, เสาวณิต จุลวงศ์, และสายวรุณ น้อยนิมิต (2550: 13) ได้กล่าวถึงนวนิยาย หรือวรรณกรรมไว้ว่า เนื้อหาที่สื่อผ่านการเลือกของนักเขียนนั้น ไม่ใช่เลือกเอาแต่สิ่งที่เป็นด้านบวกของมนุษย์เท่านั้นเพราะวรรณกรรมไม่ใช่แบบเรียนศีลธรรม แต่เลือกเอาสิ่งที่เป็นความจริงของมนุษย์ เช่น ความอยากได้ใคร่ดี ความไม่รู้จักพอเพียง เป็นต้น มานำเสนอเพื่อปลุกจิตสำนึกของคนในสังคม

เกศินี จุฑาวิจิตร (2550: 9-10) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของนักเขียน และคุณค่าของนวนิยาย สรุปได้ว่า นักเขียนนวนิยายเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคม ที่เป็นประจักษ์พยานของประวัติศาสตร์ และเป็นสิ่งมีชีวิตทางสังคมที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญของสังคมนั้นๆ นักเขียนจึงเป็นผู้บันทึกเหตุการณ์ ชีวิต และความเป็นไปในสังคม เป็นผู้ร้องทุกข์แทนประชาชน และบอกเล่าถึงความอยุติธรรมในสังคม นักเขียนจึงเป็นเสมือนผู้บันทึกประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยวิถีชีวิต และความรู้สึกนึกคิดของบุคคล จึงกล่าวได้ว่า นวนิยายเป็นทั้งผลผลิตทางสังคมและวัฒนธรรม และเป็นภาพสะท้อนของสังคมและการเมือง จากมุมมอง ความคิด และจินตนาการของนักเขียน

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบนวนิยาย

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539: 70-74) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยาย และวิธีการพิจารณานวนิยายไว้ว่า สิ่งที่ควรทำในการอ่านนวนิยายก็คือ วิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีของวรรณกรรม แล้วแยกออกมาพิจารณาเป็นด้านๆ ไป ซึ่งเนื้อหาได้แก่ แนวคิด โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวละคร ทรรศนะ ปรัชญาชีวิต หรือความคิดเห็นของผู้แต่ง และฉาก ส่วนกลวิธีส่วนมากเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหา สามารถศึกษาไปพร้อมกันกับส่วนประกอบของเนื้อหาได้ กล่าวโดยรวม การศึกษาเนื้อหา และกลวิธีก็คือการศึกษาองค์ประกอบของนวนิยายนั่นเอง

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539: 116-211) ได้รวบรวมองค์ประกอบของงานเขียนประเภทนวนิยาย จากตำราต่างๆ ไว้ใน “การเขียนสร้างสรรค์: เรื่องสั้น-นวนิยาย” กล่าวโดยสรุปได้ว่า องค์ประกอบของนวนิยายแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ได้แก่ 1. แก่นเรื่อง (theme) 2. โครงเรื่อง (plot) 3. ตัวละคร (character) 4. ฉาก (setting) 5. อารมณ์และบรรยากาศ (mood and atmosphere) และ 6. บทสนทนา (dialogue) การสร้างนวนิยายด้วยองค์ประกอบตามที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเกณฑ์อย่างกว้างๆ ผู้ศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจกับรายละเอียดขององค์ประกอบด้วย

สมบัติ จำปาเงิน และสำเนียง มณีกาญจน์ (2539: 129-130) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยายไว้ใน “หลักนักเขียน” โดยสรุปได้ว่า นวนิยายมีองค์ประกอบของงานเขียนที่ครบถ้วน กล่าวคือ มีทั้งโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา และฉาก โดยมีเทคนิคในการเขียนที่กว้างขวาง ในการอ่านนวนิยายนอกจากถือหลักพิจารณาเนื้อหาสาระ และคุณค่าสาระทางศีลธรรมจรรยาแล้ว ควรคำนึงถึงกลวิธีหรือเทคนิคอันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของนักประพันธ์ ซึ่งประกอบไปด้วย ความสามารถในการเล่าเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก บรรยากาศของเรื่อง การสร้างพฤติกรรม การให้บทเจรจากับสำนวนโวหาร การผูกเรื่อง และการเสนอหรือประดิษฐ์ (สร้าง) แนวเขียน ตลอดจนความคิดแปลกใหม่

ยุพร แสงทักษิณ (2543: 23-37) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยาย สรุปได้ว่านวนิยายมีองค์ประกอบที่สำคัญ 9 ส่วน ได้แก่ 1. แนวคิด (theme) 2. โครงเรื่อง (plot) และเนื้อเรื่อง(story) 3. ตัวละคร (character) 4. บทสนทนา (dialogue) 5. ฉาก (setting) 6. ทรรศนะ (point of view) ค่านิยม (value) หรือทัศนคติ (attitude) 7. กลวิธีในการประพันธ์ (technique) 8. น้ำเสียง (tone) และ 9.บรรยากาศ (atmosphere) ถ้าผู้อ่านเข้าใจถึงองค์ประกอบ ก็จะสามารถนำทฤษฎีมาพินิจพิจารณา และประเมินคุณค่าของนวนิยายที่อ่านได้อย่างมีหลักการ

อิราวดี ไตลังคะ (2546: 2-66) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยายไว้ใน “ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง“ สรุปได้ว่า องค์ประกอบของงานเขียนบันเทิงคดีประเภทนวนิยาย ประกอบไปด้วย โครงเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง ตัวละคร ฉาก และแนวคิด โดยโครงเรื่องเป็นองค์ประกอบที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านมากที่สุด โครงเรื่องเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัดเจนนัก การทำความเข้าใจจึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นสิ่งที่ไม่ง่าย ผู้อ่านต้องพยายามทำความเข้าใจโครงเรื่องในแต่ละเรื่องก่อน กล่าวคือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสืบเนื่องของลำดับเหตุการณ์ และความเป็นเหตุเป็นผลของแต่ละเหตุการณ์ในเรื่อง ส่วนกลวิธีในการเล่าเรื่องนั้น มีทั้งผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่อง และผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่อง ซึ่งแล้วแต่เทคนิค และจุดมุ่งหมายในการเลือกใช้ของนักเขียน ในขณะที่ตัวละครเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญน้อยกว่าองค์ประกอบอื่น อย่างไรก็ตามตัวละครก็เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของนวนิยาย ที่จะทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าตัวละครนั้นๆ มีตัวตนอยู่จริง หรือสมจริง

ส่วนฉากของเรื่องนั้น แม้บันเทิงคดีทุกเรื่องต้องมีฉาก แต่แต่ละเรื่องให้ความสำคัญกับฉากไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความเกี่ยวเนื่องกับโครงเรื่องและตัวละคร ฉากมีความสำคัญในแง่ของการพรรณนา ก่อให้เกิดจินตนาการ และถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความพอใจเมื่ออ่าน และองค์ประกอบสุดท้ายที่ขาดเสียมิได้คือแนวคิด หมายถึง ความคิดที่นำเสนอในเรื่อง ซึ่งสรุปจากสถานการณ์เฉพาะของโลกบันเทิงคดีออกมาเป็นความเข้าใจทั่วๆ ไปเกี่ยวกับโลกในชีวิตจริง การหาแนวคิดจึงมีความสำคัญ เพราะทำให้ผู้อ่านค้นพบความหมายของเรื่องที่อาจนำไปสู่ความเข้าใจชีวิตได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่าองค์ประกอบโดยทั่วไปของนวนิยายนั้นประกอบไปด้วย โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง แนวคิด กลวิธีในการประพันธ์ หรือกลวิธีการเล่าเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก และบรรยากาศของเรื่อง ส่วนทัศนะหรือปรัชญาชีวิตนั้น เป็นองค์ประกอบเสริมที่จะทำให้นวนิยายเรื่องนั้นๆ มีคุณค่าขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสังคมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

บัณฑร อ่อนดำ (2542) ได้สรุปถึงระบบเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นระบบของวิถีชีวิตทั้งหมด ที่ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา สิ่งแวดล้อม และการปกครอง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) ได้อธิบายความหมายและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างที่ครอบคลุมมิติทางวัฒนธรรมด้วย ซึ่งได้แก่ อุดมการณ์บางอย่าง ที่ตรงข้ามกับลัทธิปัจเจกชนนิยม กล่าวคือ มองเห็นความเชื่อมโยงในเชิงเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม และกับมนุษย์ด้วยกันเอง เศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องให้โอกาสแก่ทุกคนพออยู่ได้ เพื่อความมั่นคงและคุณภาพชีวิตของชุมชน ส่วนโลกทัศน์บางอย่างของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องสอดคล้องกับอุดมการณ์ นั่นคือ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ไม่ให้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความสำคัญแก่เงินตราเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้แล้วยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนดั้งเดิม รวมทั้งค่านิยมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไว้วางใจกัน จึงกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ วัฒนธรรม หรือระบบความคิดและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง

ไสว บุญมา (2548: 114 -115) ได้กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นแนวคิดที่เป็นทั้งปรัชญาของการดำเนินชีวิต และกรอบของการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานของระบบเศรษฐกิจแนวตลาดเสรี หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การมุ่งพัฒนาคน และพัฒนาประเทศอย่างสมดุล เช่น ด้านเทคนิคกับด้านจิตใจ ด้านการอุตสาหกรรมกับการเกษตร ด้านการตัดไม้ในป่ากับการรักษาระบบนิเวศ ด้านการใช้เทคโนโลยียุคใหม่กับภูมิปัญญาเดิม ด้านการผลิตกับการบริโภค เป็นต้น การเน้นความสมดุลเป็นการลดความเสี่ยง พร้อมๆ กับการเสริมฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ให้มั่นคงยิ่งขึ้น ฉะนั้นการพัฒนาประเทศในกรอบของเศรษฐกิจพอเพียงจะนำไปสู่ความยั่งยืน

อภิชัย พันธเสน และคณะ (2549: 45-46) ได้กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริจากคำกล่าวของ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ไว้ว่า

> เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือให้ตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอกินพอใช้ มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญอย่างรวดเร็วเพียงอย่างเดียว. . .

นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สรุปได้ว่า มีสถานภาพสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. เป็นทิศทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องผ่านระบบตลาด อย่างน้อยหนึ่งในสี่ของกิจกรรมทั้งหมด

2. เป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยความพอเพียง หรือความพอประมาณ คือ ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ก็ไม่ใช่ตระหนี่จนเกิดความเดือดร้อน และที่สำคัญที่สุดจะต้องมีเหตุผล ซึ่งเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เหตุผลในพุทธธรรม หรือจริยธรรมของทุกศาสนา นั่นคือ ความไม่โลภ ซื่อสัตย์สุจริต และไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคมโดยรวม

เกศินี จุฑาวิจิตร (2550: 6-8) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย เพราะเป็นสิ่งที่นักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนได้กระทำ และพยายามผลักดันมานานแล้ว แต่สิ่งที่ใหม่อย่างแท้จริง น่าจะเป็นเพราะพระมหากษัตริย์ทรงเห็นว่า เป็นเรื่องจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องพระราชทานแนวคิดเพื่อเตือนสติคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านและชนชั้นกลาง การปะทะกันระหว่างปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นนิยม จึงไม่ใช่การต่อสู้และช่วงชิงพื้นที่กันระหว่างความเป็นโลกาภิวัตน์ที่มีความหมายแคบๆ ในประเด็นเศรษฐกิจ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม กับกระบวนการท้องถิ่นนิยมที่อยู่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงเท่านั้น แต่เป็นการปะทะกันที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจย่อมสัมพันธ์กับบริบทอื่นๆ ในสังคม และไม่ใช่เรื่องที่อยู่ไกลตัวบุคคล

ประเวศ วะสี (2550) ได้กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในงานเขียน “เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม“ สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ ได้แก่ 1. พอเพียงสำหรับทุกคน 2. จิตใจพอเพียง 3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5. ปัญญาพอเพียง 6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง ซึ่งวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มชน ที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย และ 7. มีความมั่นคงพอเพียง ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่เศรษฐกิจที่ทอดทิ้งกัน เพราะต้องเชื่อมโยงกับความเป็นประชาสังคม เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล เป็นปรกติและยั่งยืน อาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ เศรษฐกิจทางสายกลางนั่นเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายไทย และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ทรงชัย ติยานนท์ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” โดยทำการเก็บข้อมูลประชากรที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า ประชากรที่ศึกษาส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี มีสภาพสมรสและมีอาชีพเกษตรกร มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลัก และมีอาชีพเสริมคือ การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และพบว่าเกษตรกรต้องซื้ออาหารมาบริโภค เนื่องจากสามารถผลิตเองได้น้อย ภาวะสุขภาพโดยส่วนใหญ่แข็งแรง ส่วนความรู้ของเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีความรู้มากกว่าครึ่ง โดยรับทราบจากแหล่งข้อมูลทางโทรทัศน์ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรม รวมทั้งไม่เคยได้ไปศึกษาดูงานเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าใจว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของการกินอยู่อย่างประหยัดเหมาะสมกับรายได้ ทำให้เกิดการงดใช้สารเคมี ซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในชีวิตเกษตรกร มีความรู้ว่าความสามัคคี จะทำให้ชุมชนแข็งแรง พึ่งตนเองได้ แม้เกษตรกรจะมีทัศนะที่เห็นด้วยอย่างมากกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แต่การปฏิบัติกิจกรรมนั้นยังอยู่ในระดับน้อย หน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง จึงควรสนับสนุน ส่งเสริม และเพิ่มพูนความรู้แก่เกษตรกรในการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

อรสุดา เจริญรัถ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย“ ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขสำคัญที่สุดของการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การที่ชุมชนหรือหมู่บ้าน ยังคงมีอำนาจในการควบคุมดูแลจัดการทรัพยากรต่างๆ ของตนเอง นับเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้าง และพัฒนาระบบการจัดการ ที่มีประสิทธิภาพสำหรับการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ในรูประบบบรรทัดฐานที่ปรากฏอยู่ในจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ หรือพิธีกรรมของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลเชื่อมโยงจากอิทธิพลของโลกทัศน์ และระบบคุณค่าของชุมชน ปัจจัยดังกล่าว เป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถปรับตัวไปตามบริบทสังคม ที่เปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่ากระบวนการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียงจะมีปัญหาและอุปสรรคนานัปการที่ชาวบ้านจะต้องร่วมกันเรียนรู้ เพื่อเอาชนะปัญหา รัฐเองในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญ ควรกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง พร้อมๆ กับการช่วยเหลือ และสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของตนเอง ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกัน ตามแต่สภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่

นวลอนงค์ สุวรรณเรือง (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันครอบครัวในนวนิยายของชมัยภร แสงกระจ่าง: แนวคิดและวิธีนำเสนอแนวคิด“ ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายมีแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว 5 แนวคิด คือ 1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของครอบครัวที่สมบูรณ์ และไม่สมบูรณ์ 2. แนวคิดเกี่ยวกับความรักและการแต่งงาน ที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมี 3 ลักษณะคือ ปัญหาระหว่างสามีภรรยา บทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ บทบาทและหน้าที่ของลูก 4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ 5. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาครอบครัว ระหว่างสามีภรรยา พ่อแม่กับลูก และปัญหาที่เกิดจากสภาพจิตใจของตัวละครเอง ส่วนวิธีนำเสนอแนวคิดมีวิธีนำเสนอผ่านองค์ประกอบของนวนิยายใน 4 ลักษณะ คือ การนำเสนอแนวคิดผ่านโครงเรื่อง ซึ่งเป็นโครงเรื่องแบบเก่า และนำเสนอได้ชัดเจน การนำเสนอแนวคิดผ่านตัวละครเอก และวิธีการเล่าเรื่อง ซึ่งมีทั้งผู้เขียนเป็นผู้บรรยาย และผ่านตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่องได้อย่างเหมาะสม

ศศิพร ปาณิกบุตร (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่“ โดยผู้วิจัยได้กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง“ ว่า เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นกับสังคมไทยได้ เพื่อมุ่งพัฒนาให้ผู้ปฏิบัติเกิดการพึ่งตนเอง เรียบง่าย ประหยัด และเป็นธรรมชาติ โดยประสานความร่วมมือกันเป็นหลัก ซึ่งเป็นระบบของวิถีชีวิตทั้งหมดที่ครอบคลุมทั้งสังคม วัฒนธรรม ศาสนา สิ่งแวดล้อม และการปกครอง สำหรับเกษตรกรนั้นสามารถใช้ “ทฤษฎีใหม่“ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ขั้น คือ 1. พึ่งตนเอง ด้วยหลักความพอเพียง 2. ชุมชน อิสระ ที่รวมกลุ่มกันภายในชุมชน และ 3. พึ่งพิงภายนอก คือ การร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจชุมชน ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ว่า เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม และเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของระดับการศึกษา ขนาดของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม รายได้ รายจ่าย การถือครองที่ดิน รวมถึงการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเลือกดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่

ณรรฐวรรต จันทนะโสตถิ์ (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เชิงสังคมในนวนิยายเรื่องสายโลหิตและญาติกา“ โดยศึกษาในด้านโครงเรื่อง แก่นเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละคร ฉาก และศึกษาองค์ประกอบเชิงสังคมที่ปรากฏในนวนิยาย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า โสภาค สุวรรณ ผู้แต่งนวนิยายเรื่อง “สายโลหิตและญาติกา“ ได้ศึกษารายละเอียดของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ และนำมาเป็นโครงเรื่องร่วมกับวิถีชีวิตของตัวละครซึ่งได้จินตนาการขึ้น ประกอบกับประวัติของบุคคลในครอบครัวของผู้แต่งเอง โดยให้ตัวละครได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคนั้นๆ การใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในงานเขียนของผู้แต่งทำให้สามารถถ่ายทอดฉาก บรรยากาศ เหตุการณ์ และแนวคิด ได้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนองค์ประกอบทางสังคมนั้น ผู้แต่งสามารถนำความรู้ และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ มาแสดงให้ผู้อ่านได้เห็นสภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของคนไทยในด้านต่างๆ ทั้งระบบชนชั้น การศึกษา ครอบครัว เศรษฐกิจ รวมทั้งการเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมไทย จึงทำให้นวนิยายของโสภาค สุวรรณ เป็นนวนิยายที่ใช้ฉากประวัติศาสตร์ ที่มีความสมบูรณ์ เพราะมีความถูกต้องและสมจริง

เกศินี จุฑาวิจิตร (2548) ได้วิเคราะห์แนวคิด หรือแก่นเรื่องที่แสดงถึงวิถีชีวิตแบบพอเพียงไว้ในวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ กับโลกทัศน์นักเขียนไทย: ภาพสะท้อนสังคมและการเมืองจากวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นระหว่างปี พ.ศ. 2540-2544“ ไว้ว่า เป็นแก่นเรื่องที่เน้นถึงการแสดงภาพเปรียบเทียบวิถีชีวิตของคนที่อยู่อย่างพอเพียง กับคนที่ยึดติดกับโลกแห่งวัตถุ โดยแสดงให้เห็นว่า การใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามอัตภาพนั้น เป็นทางออกที่ดีที่สุดในโลกทุนนิยม เพราะไม่ว่าวิกฤติเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นอีกหรือไม่ การใช้ชีวิตแบบพอเพียงก็จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 3

ความสำคัญของนวนิยายไทยในสังคม

ในโลกของหนังสือมีเรื่องราวต่างๆ มากมายให้ผู้อ่านได้ศึกษาเรียนรู้ พิจารณา และจดจำ เรื่องราวที่แปลกใหม่ หรือเรื่องราวที่ตนเองสนใจ “นวนิยาย“ เป็นงานเขียนร้อยแก้วรูปแบบหนึ่งในฐานะบันเทิงคดี ที่ผู้อ่านให้การตอบรับกันอย่างกว้างขวาง แม้นวนิยายจะเป็นบันเทิงคดี แต่ทว่าผู้เขียนก็สามารถสร้างสรรค์เรื่องราวในนวนิยายให้มีความรู้สึกว่าสมจริงได้ จนผู้อ่านมีอารมณ์ร่วมไปกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง

สิ่งที่น่าพิจารณาอีกอย่างหนึ่งในความเป็นนวนิยายก็คือ ภาพสะท้อนทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจไทยของแต่ละยุคสมัยในนวนิยายหลายต่อหลายเรื่อง ล้วนแฝงไว้ซึ่งความหมายและคุณค่าในความเป็นนวนิยายได้เป็นอย่างดี ผู้อ่านนวนิยายนอกจากจะได้รับความบันเทิงแล้ว สาระหรือแนวคิดก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้อ่านได้รับไปด้วย แม้จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้อ่านก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า นวนิยายมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมไทยในยุคสมัยที่ผ่านมา หรือที่เป็นอยู่ได้อย่างชัดเจน แม้จะเป็นเพียงภาพสะท้อนที่ผ่านมุมมองของผู้เขียนเป็นหลัก แต่นักเขียนก็คือตัวแทนหรือเป็นกระบอกเสียงแทนประชาชน ผู้อ่านจึงได้ตระหนักว่าเศรษฐกิจและสังคมไทยที่ผ่านมาดีขึ้น หรือตกต่ำลง สมควรที่ผู้อ่านจะต้องช่วยกันแก้ไขหรือไม่ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ความเป็นมาของนวนิยายไทย

บันเทิงคดีของไทยแต่เดิมนั้นมีรูปแบบเป็นร้อยกรอง โดยใช้เค้าโครงเรื่องจากชาดก และนิทานพื้นบ้าน เช่น สังข์ทอง คาวี กากี มโนห์รา ปลาบู่ทอง เป็นต้น เนื้อหาส่วนใหญ่นอกเหนือจากความบันเทิงแล้ว ก็ได้แทรกคติธรรมสอนใจไปด้วย ความเป็นร้อยกรองทำให้ได้เปรียบในการท่องจำและเล่าเป็นนิทานมุขปาฐะสืบต่อกันมา

วรรณกรรมร้อยแก้วของไทยเพิ่งมีบทบาทสำคัญขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ดังเห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ 1 มีการแปลและเรียบเรียงเรื่องราวจากพงศาวดารจีนและมอญ คือ “สามก๊ก“

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ไซ่ฮั่น“ และ “ราชาธิราช“ ซึ่ง เสนีย์ วิลาวรรณ และคณะ (2542: 28) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “มีรูปเค้าบางอย่างคล้ายนวนิยายตามแบบตะวันตก“

อิราวดี ไตลังคะ (2549: 51-52) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับบันเทิงคดีร้อยแก้วยุคแรก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า

> . . .สามก๊ก ไซ่ฮั่น เป็นพงศาวดารที่เป็นประเภทความเรียงที่มีการพรรณนารายละเอียดแตกต่างไปจากขนบการเขียนพงศาวดารของไทยแต่เดิม การเขียนพงศาวดารแบบจีน (หรืออาจรวมถึงการแปลเรื่องราชาธิราชในสมัยเดียวกัน) น่าจะมีอิทธิพลต่อการเขียนพงศาวดารในสมัยกรุงธนบุรีต่อเนื่องกับต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อมีการชำระเอกสารทางประวัติศาสตร์ เพราะมีการขยายความด้วยบทสนทนาและมีการเปรียบเทียบคล้ายพงศาวดารจีน. . .

ดังนั้นวิธีการเล่าเรื่องในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเขียนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จึงมีความแตกต่างจากการเขียนพงศาวดารแบบเดิมอย่างเห็นได้ชัดเจน ข้อสังเกตนี้ อิราวดี ไตลังคะ (2549: 54) ได้สรุปไว้ว่า

> . . .นอกจากจะแสดงว่ามีการพัฒนาสำนวน การเขียนให้ราบรื่นขึ้น (เช่น มีการเชื่อมโยงประโยค) ยังแสดงว่าได้เกิดแนวคิดในการสร้างโครงเรื่อง. . .มีความหลากหลายของวิธีการเล่าเรื่อง รวมทั้งที่สำคัญคือ การใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ต่างๆ ในการเพิ่มรสในการอ่าน. . . แสดงว่าได้เกิดแนวการเขียนแบบบันเทิงคดีร้อยแก้วในสมัยรัชกาลที่ 1 แล้ว แต่ที่ดูเหมือนว่ายังไม่ปรากฏชัดเจนนั้นเป็นเพราะว่า ซ่อนตัวอยู่ในรูปของพงศาวดารนั่นเอง

ส่วนบันเทิงคดีประเภทนิทาน เช่น นิทานอิหร่านราชธรรม หรือนิทานสิบสองเหลี่ยม* ก็มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อแสดงราชธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน มากกว่าเป็นเรื่องบันเทิงเริงรมย์ทั่วไป จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดีในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ยังไม่โดดเด่นชัดเจนนัก

---

* ตามเรื่องว่า จารึกไว้ที่ผนังพระมณฑป 12 เหลี่ยม เหลี่ยมละเรื่อง ซึ่งพระเจ้าหรมุกสร้างเพื่อบรรจุพระศพของพระเจ้าเนาวสว่านวาดิน กษัตริย์เปอร์เซีย ผู้ทรงเป็นพระราชบิดาของพระองค์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แต่หลังจากประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกแล้ว วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในแวดวงวรรณกรรมไทยในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน

สิทธา พินิจภูวดล และ นิตยา กาญจนะวรรณ (2520: 22) กล่าวว่า

> นวนิยายของไทยนั้น เพิ่งเกิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง โดยได้รับความคิดและบ่อเกิดมาจากยุโรป เมื่อมีการติดต่อกับยุโรปทางด้านการศึกษาเล่าเรียน นักศึกษาไทยในยุโรปได้นำวิธีเขียนวรรณกรรมชนิดนี้มาเผยแพร่ และขยายวงออกไปจนได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การเขียนนวนิยายอย่างจริงจังเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีทั้งการแปลถ่ายทอดโดยตรง การอาศัยเค้าโครงเรื่องแล้วนำมาดัดแปลงแต่งใหม่ และการถ่ายโอนความคิดเป็นตอนๆ แล้วนำมาประกอบเป็นเรื่องใหม่ ตามแนวชีวิตและสังคมของคนไทย

นวนิยายไทยจึงเริ่มต้นด้วยการแปลจากภาษาอังกฤษขึ้นก่อน โดยเรื่องที่ได้รับการยกย่องและกล่าวขานว่าเป็นนวนิยาย (แปล) เรื่องแรกของไทย ที่ทำให้วงการวรรณกรรมไทยเกิดการตื่นตัว คือ “ความพยาบาท” ของ แม่วัน ซึ่งเป็นนามปากกาของ พระยาสุรินทราชา (นกยูง วิเศษกุล) แปลจากนวนิยายภาษาอังกฤษเรื่อง “Vendetta” ของ Marie Corelli นักประพันธ์สตรีชาวอังกฤษ ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในนิตยสารรายเดือนลักวิทยา

สุพรรณี วราทร (2519: 55-56) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง “ความพยาบาท“ ไว้ว่า

> เมื่อนวนิยายเรื่องความพยาบาทลงพิมพ์เป็นครั้งแรกในลักวิทยาเล่มที่ 2 ตั้งแต่ตอนที่ 1 ถึงตอนที่ 10 เดือนกรกฎาคม ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) ถึงเดือนเมษายน ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) และได้พิมพ์รวมเล่มทันทีที่จบตอน ซึ่งก่อให้เกิดความตื่นเต้นและเป็นที่สนใจของผู้อ่านเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเรื่องแนวใหม่ ที่มีสำนวนโวหารแปลกไปจากเรื่องอ่านเล่นอื่นๆ ที่เคยปรากฏมาก่อน ด้วยเหตุนี้เรื่องความพยาบาท จึงเป็นเครื่องจูงใจให้ผู้ที่มีความรู้ภาษาต่างประเทศ และมีความสามารถในการประพันธ์แปลนวนิยายเรื่องอื่นๆ อีกในเวลาต่อมา. . .สำนวนภาษาในเรื่องความพยาบาทนี้ นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมอย่างมาก จนกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิวัติทางภาษาแล้ว ยังเป็นแบบฉบับของสำนวนโวหารในนวนิยายไทยเรื่องอื่นๆ ที่แต่งในสมัยต่อมาอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต่อมามีผู้แปลเรื่องของนักประพันธ์ผู้นี้อีกหลายเรื่อง เช่น ม.จ.หญิงศุขศรีสมร เกษมศรี ทรงแปลเรื่อง “เต็ลมา” ร่วมกับ ม.จ. พูนศรีเกษม เกษมศรี โดยทรงใช้นามแฝงว่า “ศ.ร.” แม่อนงค์ แปลเรื่อง “เถ้าสวาท” มาจากเรื่อง “Absinth” เดิมทีเรื่องนี้เคยแปลมาแล้ว 2 ครั้ง ครั้งแรกใช้ชื่อเรื่องเหมือนต้นฉบับเดิมแต่อ่านออกเสียงอย่างไทยว่า “แอบแซงธ์” แปลโดย ม.จ.หญิงศุขศรีสมร เกษมศรี เรื่องนี้ได้รับความนิยมมาก พิมพ์เป็นเล่มจำหน่ายเมื่อ พ.ศ. 2455 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่ทรงแปลเรื่อง “เต็ลมา” ส่วนการแปลครั้งที่ 2 แปลโดย กุมารใหม่ (ชวลิต เศรษฐบุตร)

ในเวลาต่อมา วงการวรรณกรรมไทยก็ได้เกิดการตื่นตัวอีกครั้ง เมื่อนวนิยายเรื่อง “ความไม่พยาบาท” ของ นายสำราญ หรือ หลวงวิลาสปริวัตร ที่รู้จักกันดีในนามของ “ครูเหลี่ยม” ได้ปรากฏสู่สายตานักอ่านไทย แม้จะใช้วิธีเลียนแบบเรื่องแปลของตะวันตกเรื่อง “ความพยาบาท” แต่ “ความไม่พยาบาท” ก็ได้รับการบันทึกไว้ในวงวรรณกรรมไทยว่าเป็นนวนิยายไทยแท้เรื่องแรก ซึ่งผู้แต่งเองได้กล่าวถึงความพิเศษของนวนิยายเรื่องนี้ไว้ในหมายเหตุของการแต่งเรื่องนี้ว่า

> อนึ่งมันเปนพิเศษนะ — เรื่องความไม่พยาบาทนี้ — เพราะเปนเรื่องแต่งมาโดยแท้จริง เปนเรื่องไทยแลของไทยแลไทยเขียนไทยแต่งไทยคิด — ของผู้แต่งเอง ไม่ใช่ว่าไปแปลหรือไปจำความฝรั่งมา จนแม้สักส่วนนิดเดียวเท่าปลายก้อย. . .เรื่องอ่านเล่นของไทยมีแต่แปลหรือเปนเรื่องแปลงนามจากฝรั่งทั้งสิ้น เรื่องความไม่พยาบาทนี้เปนที่หนึ่งเรื่องแรกที่สุดของเรื่องประโลมโลกยร้อยแก้วที่ไทยแต่งแท้จริง เปนโนเวิ่ลของไทยแต่งแท้ๆ. (นายสำราญ, 2544: 729-730)

นวนิยายเรื่อง “ความไม่พยายาท” นี้ ตีพิมพ์ใหม่ใน พ.ศ. 2544 เรื่องนี้ตีพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2458 ซึ่งถ้านับปีที่พิมพ์นี้ แล้วนำมาเทียบกับนวนิยายก่อนหน้านี้ อย่างนวนิยายเรื่อง “นิทานทองอิน” พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงใช้พระนามแฝงว่า “นายแก้ว นายขวัญ” ซึ่งเริ่มลงพิมพ์ในวารสาร “ทวีปัญญา” ตั้งแต่ พ.ศ. 2447 และนวนิยายเรื่อง “ดาราหวัน” โดย ประเสริฐอักษร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์) ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2451 ทำให้ผู้เขียน หรือผู้รวบรวมประวัตินวนิยายบางท่านเกิดความข้องใจว่าเรื่อง “ความไม่พยาบาท” จะเป็นนวนิยายไทยเรื่องแรกจริงหรือ ดังที่วนิดา บำรุงไทย (2544: 34) ได้กล่าวว่า “. . .ความไม่พยาบาท ไม่ใช่นวนิยายเรื่องแรกของไทย เพราะมีนวนิยายไทยบางเรื่องที่แต่งก่อนหน้านี้ เท่าที่ สุพรรณี วราทร ค้นคว้าไว้คือ นวนิยายนักสืบเรื่อง นิทานทองอิน. . .และนวนิยายเรื่องดาราหวัน”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่อง “ความไม่พยาบาท” ก็ยังได้รับการกล่าวขานว่าเป็นนวนิยายไทยแท้เรื่องแรกของไทย ซึ่งต่างจาก “นิทานทองอิน” ที่ดัดแปลงมาจากเรื่อง “เชอร์ล็อกโฮล์มส์” “นิทานทองอิน” จึงเป็นนวนิยายสืบสวนสอบสวนเรื่องแรกของไทย ส่วนนวนิยายผจญภัยกึ่งความรักเรื่อง “ดาราหวัน” ก็มีตัวละคร และฉากที่ห่างไกลจากความเป็นไทยแท้ กล่าวคือ ตัวละครส่วนใหญ่เป็นชาวเกาะเล็กๆ แห่งหนึ่งใกล้แหลมมลายู จึงมีลักษณะอย่างแขกมลายูมากกว่าไทย ในขณะที่ “ความไม่พยาบาท” แม้จะเป็นการแต่งขึ้นเพื่อล้อ หรือให้คู่กันกับ “ความพยาบาท” แต่ก็มีความเป็นไทยแท้อย่างชัดเจน เพราะมีเนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก ตลอดจนแนวความคิดในเรื่องเป็นไทยทั้งหมด “โดยผู้เขียนสอดแทรกลักษณะความคิดแบบไทยที่ถือคติพุทธศาสนาว่า เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร”(ตรีศิลป์ บุญขจร, 2523: 35)

เมื่อ พ.ศ. 2465 ได้เกิดอาชญนิยายลึกลับตื่นเต้นแนวใหม่เรื่อง “แพรดำ” ผลงานของหลวงสารานุประพันธ์ ได้พิมพ์ลงใน “เสนาศึกษา” ทำให้ชื่อเสียงของหลวงสารานุประพันธ์โด่งดัง “. . .มีผู้อ่านติดตามชนิดวางไม่ลงจนต้องเพิ่มจำนวนพิมพ์ขึ้นเป็น 4000 เล่ม ในปลายปี พ.ศ. 2466 ซึ่งน่าจะมากที่สุดในบรรดานิตยสารทุกฉบับขณะนั้น และทำให้เกิดนวนิยายแนวเดียวกันเรื่อง “หน้าผี” ขึ้นมาอีกเมื่อเรื่อง “แพรดำ” จบลงในปี 2467” (ประทีป เหมือนนิล, 2542: 358)

นวนิยายต่างๆ เหล่านี้ คือความพยายามของผู้แต่งนวนิยายไทยในยุคบุกเบิก ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้งานเขียนนวนิยายของไทยแพร่หลายและกว้างขวางขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่นวนิยายแปลเพียงอย่างเดียว

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมไทยรุ่งเรือง ได้แก่ ความเจริญด้านการศึกษา เพราะเมื่อมีผู้อ่านออกเขียนได้มากขึ้น ย่อมมีผู้แต่งมากขึ้นเช่นกัน อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงให้การส่งเสริมและสนับสนุนทางการศึกษา และการประพันธ์ ดังเห็นได้จากพระราชบัญญัติประถมศึกษา ที่ประกาศใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2464 เพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีการศึกษากันถ้วนหน้า

ปัจจัยสำคัญประการต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาสามารถในการประพันธ์ ทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมร้อยแก้วแบบใหม่ เช่น นิทานทองอิน ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงใช้พระนามแฝงว่า “นายแก้ว นายขวัญ” การที่ทรงใช้ชื่อเรื่องว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“นิทาน” น่าจะเป็นเพราะทรงเห็นว่าเป็นเรื่องทำนองเรื่องเล่าที่อ่านสนุกสนาน และทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าคุ้นเคย ทั้งที่ความจริงแล้ว “นิทานทองอิน” ต่างจากนิทานโดยทั่วไปอยู่มาก เพราะเนื้อเรื่องมีความสมจริง ทั้งฉาก ตัวละคร และเหตุการณ์ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมไทยในสมัยนั้นได้ดี อีกทั้งยังเป็นงานเขียนแนวใหม่แบบสืบสวนสอบสวนอย่างนวนิยายต่างประเทศ จึงสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของนวนิยายตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด

“นอกจากนี้ยังทรงส่งเสริมและก่อตั้งสถาบันทางวรรณกรรม อันเป็นเครื่องช่วยให้เกิดกำลังใจในการประพันธ์ และส่งเสริมคุณภาพของบทประพันธ์ ได้แก่ สามัคคีสโมสร ทวีปัญญาสโมสร และวรรณคดีสโมสร” (สุพรรณี วราทร, 2519: 60)

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นผลพวงมาจากความเจริญทางด้านการศึกษา ก็คือความก้าวหน้าของกิจการหนังสือพิมพ์ ดังเห็นได้จากสื่อสิ่งพิมพ์ที่สำคัญในยุคนี้ที่ออกมาอย่างมากมาย ได้แก่ ดุสิตสมิต ศัพท์ไทย ไทยเขษม สารานุกูล สมานมิตรบันเทิง สวนอักษร เริงรมย์ และสุภาพบุรุษ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นวนิยายไทยได้มีโอกาสเติบโต เพราะในระยะแรกนั้น นักเขียนนวนิยายยังต้องอาศัยหนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสารต่างๆ ในการพิมพ์เรื่องเสนอผู้อ่าน ซึ่งต่างจากการพิมพ์รวมเล่มในทันทีอย่างยุคปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ 5 และที่ 6 บันเทิงคดีร้อยแก้วประเภทนวนิยายของไทยก็ยังมีน้อยมาก เพิ่งมีมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 เนื่องจากตั้งแต่ พ.ศ. 2468 หรือปลายสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา นวนิยายไทยแท้ได้รับความนิยมสูงกว่านวนิยายแปล นักประพันธ์สมัยนี้ส่วนมากเป็นนักประพันธ์อาชีพ ดังที่ สิทธา พินิจภูวดล และ นิตยา กาญจนะวรรณ (2520: 341) ได้กล่าวว่า

> ในสมัยรัชกาลที่ 7 การศึกษาของชาวไทยขยายตัวมากยิ่งขึ้น จำนวนผู้อ่านออกเขียนได้มีมากขึ้นตามลำดับ แต่ผู้มีอาชีพในทางเขียนหนังสือยังมีฐานะไม่สู้ดีนัก จนได้ชื่อว่า “นักประพันธ์ไส้แห้ง” หนังสือพิมพ์รายวันมีภาคบันเทิงคดีมากขึ้น มีนิยายแปลหรือทำเสมือนแปลมาจากภาษาจีน นวนิยายแปลจากภาษาอังกฤษ ซึ่งมีทั้งเรื่องอิงพงศาวดารและอื่นๆ... นิตยสารชั้นดีซึ่งเป็นที่รวมของนักเขียนมีชื่อในสมัยนั้นคือ ไทยเขษม นักเขียนผู้มีชื่อเหล่านั้นได้แก่ เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป สง่า กาญจนาคพันธุ์ มรกต (พระยาสุนทรพิพิธ) และ ดอกไม้สด นิตยสารที่มีชื่อเสียงอีก 2 ฉบับ คือ เสนาศึกษา กับ สุภาพบุรุษ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> โดยเฉพาะ สุภาพบุรุษนั้นมีนักเขียนที่มีชื่อเสียงมากมาย เช่น แม่อนงค์ ศรีบูรพา นงยาว์ ประภาสถิต และ ยาขอบ ผู้เขียน ผู้ชนะสิบทิศ อันลือชื่อ. . .

นวนิยายไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้ มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ มีลักษณะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น สะท้อนภาพปัญหาของสังคมไทย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นวนิยายไทยเริ่มก้าวพ้นจากการลอกเลียนตะวันตกแล้ว ความนิยมในเรื่องแปลเริ่มลดน้อยลง ในขณะที่นวนิยายที่แต่งขึ้นใหม่เริ่มมีลักษณะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นกว่าเดิมกล่าวคือ มีตัวละครต่างๆ เป็นคนไทย และใช้ฉาก บรรยากาศอย่างไทย รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประเทศไทย เพื่อให้มีความสมจริงสอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่แต่งขึ้น แม้ว่าเนื้อเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นแนวรักพาฝัน หรือเน้นความรักของหนุ่มสาวก็ตามที แต่ในนวนิยายบางเรื่องอย่าง “ลูกผู้ชาย” ของ ศรีบูรพา ที่แต่งและพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2471 แม้จะเป็นนวนิยายรักแต่ก็แฝงไว้ซึ่งความหมายของชีวิต ดังที่ดวงมน จิตร์จำนงค์ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในบทความท้ายเล่ม “ลูกผู้ชาย” ของ ศรีบูรพา (2536: 259) ว่า

> . . .เมื่อคำนึงว่าลูกผู้ชายเป็นงานนวนิยายเรื่องแรกๆ ของ ศรีบูรพา และอยู่ในสมัยเริ่มต้นของการเขียนนวนิยายในประเทศไทย ข้อด้อยในเชิงศิลปะจึงมิใช่สิ่งมหัศจรรย์แต่อย่างใด ที่น่าชื่นชม ก็คือ นวนิยายเรื่องนี้เป็นบันทึกทัศนะอันแสดงศรัทธาต่อมนุษย์สามัญ ในสมัยที่คนจำนวนมากยังเข้าใจว่า คุณค่าของชีวิต วัดกันที่คุณสมบัติภายนอกมากกว่าคุณสมบัติภายใน

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีนักเขียนชายที่มีชื่อเสียงมากอีกท่านหนึ่ง คือ ม.จ. อากาศดำเกิง รพีพัฒน์ ทรงนิพนธ์นวนิยายเรื่องเอก “ละครแห่งชีวิต” เมื่อ พ.ศ. 2472 นวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายไทยเรื่องแรกที่ใช้ฉากต่างประเทศ และได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในปีต่อมาทรงนิพนธ์เรื่อง “ผิวเหลืองหรือผิวขาว” (ต่อมากลายเป็น “ผิวเหลืองผิวขาว”) เป็นนวนิยายที่สืบเนื่องมาจาก “ละครแห่งชีวิต” ซึ่งนวนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้ ได้รับการยกย่องจากนักอ่านและนักเขียนกันอย่างกว้างขวาง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงนวนิยายไทยอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ แนวความคิดเรื่องเสรีภาพ และความเสมอภาค ทำให้กลุ่มนักเขียนที่ได้รับการศึกษาส่วนหนึ่งหันมาให้ความสนใจกับชีวิตของคนระดับล่างในสังคม เกิดความเห็นอกเห็นใจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในเพื่อนมนุษย์ และมองปัญหาเรื่องความยุติธรรม แนวความคิดเรื่องความรักของหนุ่มสาวได้ถูกขยายวงกว้างออกไปสู่ความรักของบุคคลอื่นมากขึ้น มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคม และนำชีวิตในแง่มุมที่ไม่งดงาม หรือไม่สมหวังมานำเสนอ เช่น “สงครามชีวิต” ของ ศรีบูรพา “หญิงคนชั่ว” ของ ก. สุรางคนางค์ เป็นต้น

ในช่วงสมัยรัฐนิยมนั้น นักเขียนได้ถูกจำกัดเสรีภาพในการเขียนเป็นอย่างมาก รัฐบาลได้กำหนดมาตรฐานทางศีลธรรมของตัวละครและเนื้อเรื่อง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงวิธีการเขียน เช่น การปฏิวัติอักขระภาษาไทย ที่ผู้นำในสมัยนั้นคิดว่ามีความเป็นไทยแท้ และง่ายต่อการเขียน แต่กลับกลายเป็นความยุ่งยากใจของนักเขียน การวางระเบียบการใช้คำสรรพนาม ตลอดจนเรื่องเล็กๆ น้อยๆ อย่างการแต่งกายของตัวละคร เป็นต้น ดังเห็นได้จาก “8 ปีแห่งการเขียนแผ่นดินของเรา” ของ พิทยา ว่องกุล ที่ได้รับการตีพิมพ์อยู่ตอนต้นของเรื่อง “แผ่นดินของเรา” ของ แม่อนงค์ (2533: (19) - (21)) มีใจความตอนหนึ่งว่า

> . . .จอมพล ป.พิบูลสงครามหารู้ไม่ว่า แนวทางการเมืองวัฒนธรรมของท่าน ก่อให้เกิดมหันตภัยแห่งการสร้างสรรค์วรรณกรรมไทย อันเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่หลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติอักขระภาษาไทย นำไปสู่สถานการณ์อันเลวร้ายที่คุกคามจิตใจนักเขียนอย่างรุนแรง. . .จอมพล ป.ได้แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมภาษาไทย โดยมีท่านเองเป็นประธาน ดำเนินงานปรับปรุงตัวอักษรไทยให้อ่านง่ายเขียนง่าย และให้สอดคล้องกับสิ่งที่อ้างว่าเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย โดยตัดตัวอักษรที่มีรากมาจากภาษาบาลี สันสกฤตออก ส่วนสระที่มีเสียงซ้ำกัน เช่น สระ “ใ” คงใช้แต่ “ไ” เท่านั้น หลักการเขียนหนังสือไทยกำหนดให้มีลักษณะเป็นคำไทยแท้ เช่น ยักษี เป็น ยักสี พฤกษา เป็น พรึกสา คำแทนชื่อให้ใช้เฉพาะคำว่า ฉัน ท่าน เขา มัน เรา ท่านทั้งหลาย เขาทั้งหลาย พวกมัน. . .บรรดานักเขียน นักหนังสือพิมพ์ แทบจะอกแตกตาย เขียนหนังสือไปขัดมือไปหมด แต่ยังพอยอมอดใจทนทำงานต่อไป แต่เมื่อเผชิญกับการรุกกระหน่ำตีอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่งด้วยการเซ็นเซอร์บทประพันธ์ทุกเรื่องก่อนตีพิมพ์ต้องได้รับการตรวจแก้ไข วิกฤติการณ์ประพันธ์วรรณกรรมไทยก็เกิดขึ้น นักเขียนหลายคนทิ้งปากกา “แม่อนงค์” หยุดเขียนแผ่นดินของเรา

แม่อนงค์ หรือ มาลัย ชูพินิจ เริ่มต้นเขียนนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินของเรา” เมื่อ พ.ศ. 2486 และมาจบลงเมื่อ พ.ศ. 2493 ระยะเวลาที่ทิ้งช่วงห่างกันนานนี้ สะท้อนให้เห็นถึงสมัยรัฐนิยมมีผลกระทบต่อนักเขียนเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันเมื่อมองย้อนกลับไปเมื่อ พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ช่วงต้นสมัยรัฐนิยม สด กูรมะโรหิต ผู้เขียนนวนิยายเรื่อง “ปักกิ่งนครแห่งความหลัง” และ “คนดีที่โลกไม่ต้องการ” สามารถผ่านด่านการตรวจพิจารณาสมัยรัฐนิยมมาได้อย่างแยบยล ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ตรวจเห็นว่าเป็นนวนิยายใช้ฉากต่างประเทศ และเป็นเรื่องราวการเมืองของจีน ซึ่งไม่ใช่เรื่องราวของไทย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองต่างๆ ของผู้เขียน ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องก็คือ การวิพากษ์วิจารณ์การเมืองไทยนั่นเอง เพียงแต่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ที่ส่งผ่านประเทศจีนมายังผู้อ่านไทย ซึ่งประเทศจีนในขณะนั้นก็มีลักษณะไม่ต่างไปจากสภาพของเมืองไทยในสมัยรัฐนิยม ที่ถูกจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเช่นกัน นวนิยายทั้ง2 เรื่องนี้ จึง “สะท้อนให้เห็นความขมขื่นกับสภาพที่ต้องประสบในสมัยรัฐนิยม และแทรกปฏิกิริยาต่อต้านไว้อย่างแนบเนียน” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2523: 202)

ในช่วงหลังรัฐนิยมนั้นเป็นช่วงเดียวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่งจะสิ้นสุดลง ประชาชนส่วนหนึ่งต้องการผ่อนคลายความตึงเครียดที่มีมาตลอดในช่วงสงคราม และช่วงรัฐนิยม เพราะนับตั้งแต่ พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา นวนิยายเรื่องดังอย่าง “หญิงคนชั่ว” “ข้างหลังภาพ” “แผ่นดินของเรา” จนถึง “ปักกิ่งนครแห่งความหลัง” และ “คนดีที่โลกไม่ต้องการ” ล้วนเป็นเรื่องที่จบลงด้วยความไม่สมหวัง สิ่งนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปของบ้านเมืองได้อย่างชัดเจน นวนิยายไทยในสมัยหลังสงครามจึงมุ่งเน้นความบันเทิงเป็นหลัก เพื่อลืมสภาพความทุกข์ยากในชีวิตที่ผ่านมา รวมทั้งสภาพชีวิตในปัจจุบัน นวนิยายในช่วงนี้จึงถูกเรียกว่า “นวนิยายหลีกหนี” ซึ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง พ.ศ. 2500 มีนวนิยายหลีกหนี หรือนวนิยายพาฝันเกิดขึ้นมากมาย เรื่องที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น “บ้านทรายทอง” “พจมาน สว่างวงศ์” “ดอกฟ้า” และ “โดมผู้จองหอง” ของ ก. สุรางคนางค์ นวนิยายพาฝันชุด “ปริศนา” ของ ว. ณ ประมวญมารค อันได้แก่ “ปริศนา” “เจ้าสาวของอานนท์” และ ไพรัชนิยายเรื่อง “รัตนาวดี” โดย ว. ณ ประมวญมารค (2519: หน้าคำนำ) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และที่มาที่น่าสนใจของนวนิยายเรื่อง “ปริศนา” ไว้ดังนี้

> เรื่อง “ปริศนา” นี้ ข้าพเจ้าเขียนเมื่ออายุไม่ถึง 20 ปี คือเมื่อออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้านใหม่ๆ เวลานั้นเป็นเวลาสงคราม ประกอบกับข้าพเจ้าไม่ชอบอยู่บ้านเฉยๆ จึงสมัครเป็นเลขานุการของท่าน น.ม.ส.. . .ท่านเริ่มเรื่อง “สามกรุง” ของท่านขึ้น ข้าพเจ้าก็เริ่มเรื่อง “ปริศนา” เรื่องยาวเรื่องแรกของข้าพเจ้า. . .ใช้เวลาถึง 3 ปี จึงเขียนจบ. . .อีก 2 อาทิตย์เรื่องปริศนา จะลงพิมพ์ โรงพิมพ์ประมวญมารคก็ถูกระเบิดเพลิงไหม้หมด ข้าพเจ้าได้เสี่ยงชีวิต วิ่งฝ่าไฟ...เพื่อไปเอาต้นฉบับเรื่อง ปริศนา ซึ่งอยู่ในนั้น มิฉะนั้น ปริศนา ก็คงจะตาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เสียในไฟ ไม่มีโอกาสให้ใครได้รู้จักเกิน 4 คน ข้าพเจ้าได้เก็บเรื่องเข้าตู้เงียบเสียหลายปี จนกระทั่งวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2494 จึงได้ให้ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์วันจันทร์เป็นครั้งแรก

แม้นวนิยายหลีกหนี หรือนวนิยายพาฝันจะเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังมีนวนิยายที่สะท้อนความหมายที่แท้จริงของชีวิต ดังเห็นได้จากเรื่อง “เราลิขิต-บนหลุมฝังศพของวาสิฏฐี” ของ ร.จันทพิมพะ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ “เราลิขิต” เป็นตอนต้น ตีพิมพ์ลงในประชามิตร-สุภาพบุรุษ เมื่อ พ.ศ. 2489 และ “บนหลุมฝังศพของวาสิฏฐี” เป็นตอนปลาย จบเมื่อ พ.ศ. 2493 นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตหลังสงครามและผลเสียที่ตามมา พร้อมกับชี้ให้เห็นถึงความหมายที่แท้จริงของชีวิต

ในขณะเดียวกันนักเขียนนวนิยายแนวเพื่อชีวิตอย่าง ศรีบูรพา และ เสนีย์ เสาวพงศ์ ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างพัฒนาการให้แก่นวนิยายไทย เพราะสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับสังคมไทย โดยแสดงความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และเป็นแม่แบบของนวนิยายเพื่อชีวิตในสมัยต่อมา ดังคำกล่าวของสำนักพิมพ์มติชนที่จัดพิมพ์เรื่อง “ปีศาจ” ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ (2548: 5-6) ไว้ในหน้าคำนำว่า

> . . .ในเวลากว่า 6 ทศวรรษนี้ เสนีย์ เสาวพงศ์ มิได้เป็นแต่เพียงผู้เดินไปตามทางแห่งวรรณกรรมเท่านั้น, หากงานของเขาคือไมล์สโตนที่บอกขอบเขต และระยะทางแก่ผู้ที่จะเดินมาตามหลังด้วย, เช่นกับที่งานของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง, ของดอกไม้สด และของศรีบูรพา ได้เป็นมาก่อนหน้านั้น. เราต้องไม่ลืมว่า เขามีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำวิธีเขียนอย่างใหม่มาใช้ ซึ่งเป็นแบบฉบับมาจนทุกวันนี้, ต้องไม่ลืมว่าเขามีส่วนอยู่ไม่น้อยในการเสนอคำขวัญ “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” ซึ่งเขาเองก็ลงมือปฏิบัติด้วยอย่างเอาการเอางาน, ต้องไม่ลืมว่า เขาคือผู้บุกเบิกคนหนึ่งของนักเขียนกลุ่มก้าวหน้าที่ได้สร้างสถานที่ทางประวัติศาสตร์ให้กับสามัญชน

พ.ศ. 2501 ถึง พ.ศ. 2506 พัฒนาการของนวนิยายไทยต้องหยุดชะงักลงอีกครั้ง เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองเป็นสำคัญ การทำรัฐประหารครั้งที่ 2 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ทำให้เมืองไทยก้าวเข้าสู่ยุคเผด็จการเต็มรูปแบบอีกครั้ง สิทธิเสรีภาพของนักเขียนถูกจำกัดเป็นอย่างมาก มีคำสั่งห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมือง นอกจากนี้ยังมีการสั่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปิดหนังสือพิมพ์ นักเขียนถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก เช่น อิศรา อมันตกุล และ จิตร ภูมิศักดิ์ ถูกจับในข้อหา “มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์” ดังนั้นแนวโน้มของนวนิยายสมัยหลังจึงเป็นแนวหลีกหนีเสียส่วนใหญ่ เพราะห่างไกลจากเรื่องการเมือง โดยเฉพาะแนวพาฝันจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก นวนิยายที่เกี่ยวกับสังคมและการเมืองจึงหยุดการเติบโตไประยะหนึ่ง นักเขียนที่เคยเขียนนวนิยายแนวสังคมและการเมืองต้องหยุดเขียน บางคนก็ไปอยู่ที่อื่นหรือประกอบอาชีพอื่น เช่น ศรีบูรพา ตัดสินใจลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศจีน ลาว คำหอม ไปทำไร่ทำสวนอยู่ที่ปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น หรือเปลี่ยนแนวการเขียนเพื่อสวัสดิภาพของตนเอง เช่น ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ ได้ปรับเปลี่ยนแนวนวนิยายของตนไปเสนอเกี่ยวกับอารมณ์และปัญหาสังคมเฉพาะกลุ่ม จากนั้นก็หันไปเขียนเรื่องบู๊หรือการต่อสู้ตามแนวตลาดในขณะนั้น เสนีย์ เสาวพงศ์ หันไปเขียนนวนิยายสะท้อนสังคมของประเทศในกลุ่มลาตินอเมริกา ได้แก่เรื่อง “ไฟเย็น” และ “บัวบานในอะมาซอน” ซึ่งทั้ง 2 เรื่องนี้ เป็นนวนิยายที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นต้น

นวนิยายที่เกิดขึ้นในระยะนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นนวนิยายเริงรมย์มากกว่าส่งเสริมปัญญา ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2541: 55-56) ได้กล่าวถึงนวนิยายในปี 2501-2506 ไว้ว่า

> . . .เป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์จากจินตนาการมากกว่าวรรณกรรมสะท้อนภาพความเป็นจริงของชีวิตและสังคม และมีลักษณะถอยหลังเข้าคลอง หวนไปสู่วรรณกรรมพาฝันยุคทศวรรษ 2480. . .ยุคของวรรณกรรมสมัยใหม่ที่เรียกกันว่า “ยุคมืดทางปัญญา” สิ้นสุดลงเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมในปี พ.ศ. 2506 ดังนั้นแม้ยุคนี้จะมีระยะเวลาไม่ถึง 10 ปี แต่เป็นช่วงเวลาที่มีผลกระทบทรงพลังต่อสายธารวรรณกรรมสมัยใหม่ของไทย กระนั้นก็ตาม แม้จะได้ชื่อว่าเป็น “ยุคมืดทางปัญญา” วรรณกรรมก็ไม่ได้อับแสงโดยสิ้นเชิง แต่กลับเติบโตด้วยปริมาณมากมายเพียงแต่ไม่สู้จะมีพัฒนาการด้านเนื้อหาแนวคิดมากนัก ความซ้ำซากในเนื้อหาของวรรณกรรมยุคนี้เป็นเหตุให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในเวลาต่อมา ในการอภิปรายครั้งหนึ่ง อาจารย์เจือ สตะเวทิน กล่าวเปรียบเทียบวรรณกรรมยุคนี้ซึ่งไม่มีพัฒนาการความเคลื่อนไหวว่า เหมือนน้ำนิ่ง ซึ่งในไม่ช้าจะกลายเป็นน้ำเน่า คำว่า “วรรณกรรมน้ำเน่า” จึงกลายเป็นคำที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในทางลบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน. . .

บาหยัน อิ่มสำราญ (2527) ได้กล่าวถึงแนวเรื่องของนวนิยายใน พ.ศ. 2501-2506 สรุปได้ว่า สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ นักเขียนหญิงมักจะเขียนเรื่องความรัก และชีวิตครอบครัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เช่น “บ่วงดวงใจ” ของ กัญญ์ชลา “เสี้ยนชีวิต” และ “จำเลยรัก” ของ ชูวงศ์ ฉายะจินดา “สลักจิต” และ “สุริยาที่รัก” ของ บุษยมาส รวมทั้งไพรัชนิยายเรื่อง “แก้วตาพี่” ของ นิตยา นาฏยะสุนทร เป็นต้น ส่วนนักเขียนชายมักเขียนเรื่องต่อสู้โลดโผน เช่น “เพชฌฆาตเหลือง” ของ ชาครีย์ ชนาธิป “ไอ้เขี้ยวเหลือง” ของ บาย ศักดิ์ศรี “กระทิงโทน” ของ อรวรรณ และ “จ้าวพยัคฆ์” ของ เศก ดุสิต เป็นต้น แนวการเขียนในกลุ่มที่ 2 นี้ ยังรวมถึงแนวเรื่องแบบลึกลับ หรือสยองขวัญด้วย เช่น “ภูตพิศวาส” ของ รพีพร “โรงแรมผี” ของ อ.อรรถจินดา และ “สางเขียว” ของ นิธ พิงไพร

แม้ว่าแนวเรื่องความรักที่ปรากฏในนวนิยายพาฝันเรื่องต่างๆ จะเป็นแนวถนัดของนักเขียนหญิงส่วนใหญ่ แต่ก็มีนักเขียนชายบางคนที่มีความสามารถในการเขียนนวนิยายได้หลากหลายแนว ได้เขียนนวนิยายในแนวเรื่องความรักและประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน เช่น “สกาวเดือน” ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 และ “ละอองดาว” ที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2505 นวนิยายรักทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นผลงานของ “พนมเทียน” นักเขียนชายที่ประสบความสำเร็จจากการเขียนนวนิยายทั้งแนวรักและแนวต่อสู้โลดโผน

นวนิยายของเขาหลายต่อหลายเรื่องได้รับการพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง และมีผู้นำไปสร้างเป็นละครวิทยุ ละครเวที ละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ ในขณะเดียวกันนวนิยายแนวเรื่องต่อสู้โลดโผนก็ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่เขาเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวนิยายผจญภัยในป่าเขาเรื่องยาวและยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตของเขานั่นคือ “เพชรพระอุมา” ซึ่ง “. . .ใช้เวลาแต่งตั้งแต่ พ.ศ. 2507-2533 รวมเวลาประมาณ 26 ปี เมื่อนำมารวมพิมพ์ยาวถึง 48 เล่ม ระหว่างลงพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสาร มีผู้อ่านสนใจติดตามกันมากเป็นประวัติการณ์” (ประทีป เหมือนนิล, 2542: 69)

หลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 อาจกล่าวได้ว่า เมืองไทยก้าวพ้นจากยุคเผด็จการนักเขียนอีกครั้งหนึ่งแล้ว เพราะ “แม้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จะรับช่วงอำนาจทางการเมืองต่อมา และมีนโยบายทางการปกครองไม่แตกต่างกันมากนักก็จริง แต่ก็นับได้ว่า ไม่มีผลกระทบต่อวงการนวนิยายมากนัก” (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2537: 176) อย่างไรก็ตาม นวนิยายแนวพาฝันก็ยังเป็นแนวยอดนิยมสืบต่อมา เช่น “หงษ์เหิร” ของ บุษยมาส ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารกุลสตรีเมื่อ พ.ศ. 2507 “ดาวพระศุกร์” ของ ข. อักษราพันธุ์ (ม.ล.ศรีทอง ลดาวัลย์) ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสตรีสารเมื่อ พ.ศ. 2508 “รักประกาศิต” ของ ก.สุรางคนางค์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสกุลไทยเมื่อ พ.ศ. 2509 ตามมาด้วย “ภูชิชย์ นริศรา” ของนักเขียนคน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เดียวกัน เมื่อ พ.ศ. 2511 และ “สวรรค์เบี่ยง” ของ กฤษณา อโศกสิน ตีพิมพ์ลงในนิตยสารแม่ศรีเรือน เมื่อ พ.ศ. 2511 เป็นต้น

ในช่วงระหว่างสงครามเวียดนาม “. . .ฐานทัพอเมริกันที่ โคราช อุดรธานี ฯลฯ กลายเป็นอาณานิคมฝรั่ง. . .คำว่า เมียเช่า เป็นคำเกิดขึ้นใหม่ในช่วงนี้ และเด็กลูกครึ่งซึ่งเกิดจากเมียเช่าและทหารอเมริกันกลายเป็นปัญหาสังคมไทยในเวลาต่อมา” (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2541: 53) ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ดอกโศก” ของ ข. อักษราพันธุ์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสตรีสารเมื่อ พ.ศ. 2512 และพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514 “ข้าวนอกนา” ของ สีฟ้า ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2516 และ “ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด” ของ โบตั๋น ซึ่งสะท้อนภาพของสังคมไทยในยุคสมัยหนึ่งได้เป็นอย่างดี นวนิยายทั้ง 3 เรื่องนี้ ได้รับความนิยมมากจนมีผู้นำไปสร้างเป็นละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ในเวลาต่อมา

ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นวนิยายในแนวสะท้อนสังคมและการเมืองกลับมาเติบโตอีกครั้ง การตื่นตัวของวรรณกรรมเพื่อชีวิตปรากฏในงานวรรณกรรมทุกประเภท โดยเฉพาะบทกวี และเรื่องสั้น ในขณะที่นวนิยายนั้นก็มีกระแสความตื่นตัวไม่แพ้กัน แม้จะมีจำนวนน้อยกว่าบทกวีและเรื่องสั้น แต่ก็ถือได้ว่ายุคนี้เป็นยุคของนวนิยายการเมืองอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวของ ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2546: 60) ที่ว่า

> . . .แม้จะเป็นช่วงเวลาสั้นๆ เพียง 3 ปี แต่กระแสความตื่นตัวทางการเมืองส่งผลให้วรรณกรรมไทยคึกคักไปด้วย ไม่เว้นแม้แต่นวนิยายที่นักเขียนต้องใช้เวลาในการเขียนนานพอสมควร จากการสำรวจพบว่าในช่วงเวลา 3 ปีนี้มีนวนิยายการเมืองมากถึง 14 เรื่อง. . . กล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลา 3 ปี ที่มีนวนิยายการเมืองเกิดขึ้นมากที่สุดในประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย. . .

นวนิยายการเมืองในยุคนี้เรียงลำดับตามปีที่พิมพ์ครั้งแรกได้ดังนี้ “คลื่นลูกเก่า” ของ สุปปวาสา (สุกัญญา ชลศึกษ์) “ทำไม?” ของ สีฟ้า “รัฐมนตรีหญิง” ของ ดวงใจ “พิราบแดง” ของ สุวัฒน์ วรดิลก “ไผ่ตัน” ของ สุจิตต์ วงษ์เทศ “ตำบลช่อมะกอก” ของ วัฒน์ วรรลยางกูร “ผู้ดีน้ำคร่ำ” ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ “แผ่นดินเดียวกัน” ของ รพีพร (สุวัฒน์ วรดิลก) “แสงเสรี” ของ สุชีพ ณ สงขลา “รักต่างพรรค” ของ สีฟ้า “เมืองทมิฬ” ของ ต๊ะ ท่าอิฐ “กระทรวงคลังกลางนา” ของ นิมิตร ภูมิถาวร และ “พ่อข้าฯ เพิ่งจะยิ้ม” ของ สันติ ชูธรรม (สุวัฒน์ วรดิลก)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตกลับมารับใช้สังคมอีกครั้งหนึ่งแล้ว ซึ่งเป็นผลให้นวนิยายไทยได้กลับมาตื่นตัวอีกครั้งหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตามนวนิยายหลีกหนี หรือพาฝัน ก็ยังได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ดังเห็นได้จาก นวนิยายพาฝันหลายต่อหลายเรื่อง ที่ได้นำมาทำเป็นละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ บางเรื่องได้นำมาสร้างหลายครั้งก็มี สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ปัจจุบันนี้นวนิยายมีแนวสร้างสรรค์ที่หลากหลายมากขึ้น ". . .แต่นวนิยายแนวพาฝันยังครองตลาดหนังสือเมืองไทยต่อไปอีกนาน ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้อ่านนวนิยายส่วนใหญ่ยังมีความคิดว่า นวนิยายเป็นหนังสือที่ให้ความเพลิดเพลิน ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ หรือจูงใจผู้อ่านให้เพ้อฝันไปกับจินตนาการของผู้เขียนด้วยนั่นเอง" (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2537: 178)

นวนิยายจึงเป็นเครื่องมือของนักเขียนที่จะถ่ายทอด และแทรกแนวคิดไปยังผู้อ่าน ผู้อ่านจะรู้สึกว่าเต็มใจรับมากกว่าการอ่านงานวิชาการ เพราะผู้อ่านส่วนใหญ่มักคิดเสมอว่า การอ่านนวนิยายเป็นการผ่อนคลายอย่างหนึ่ง นวนิยายที่ดีซึ่งไม่จำกัดว่าเป็นนวนิยายแนวใด จึงต้องทำหน้าที่เป็นสื่อให้ผู้อ่านเกิดความคิดทางปัญญา หรือมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อพัฒนาความคิดของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้ในที่สุด

บทบาทของนวนิยายไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางวรรณกรรมจากโลกตะวันตกแล้ว นวนิยายก็ได้กลายเป็นวรรณกรรมที่ครองความนิยมของนักอ่านชาวไทยส่วนใหญ่มาช้านาน เนื่องจากผู้อ่านส่วนใหญ่เห็นว่า การอ่านนวนิยายทำให้เกิดความสนุกสนาน และเป็นการผ่อนคลายอย่างหนึ่ง นวนิยายจึงเป็นงานเขียนที่มุ่งให้ความบันเทิงเป็นหลัก ส่วนแง่คิดที่ได้จากการอ่านเป็นสิ่งที่ผู้อ่านได้รับตามมา จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม นวนิยายจึงมีบทบาทสำคัญต่อผู้อ่านในฐานะที่ให้ความบันเทิงเป็นหลัก และแทรกสาระไว้ด้วย นอกจากนี้นักเขียนยังสามารถใช้นวนิยายเป็นสื่อที่ให้ภาพแทนทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี นวนิยายจึงมีบทบาทสำคัญที่นอกเหนือจากความบันเทิง เพราะได้แฝงแนวคิดมาในรูปของบันเทิงคดีนั่นเอง

นวนิยายไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันมีบทบาทสำคัญ 3 ประการดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน

ในปัจจุบันนี้การอ่านหนังสือประเภทต่างๆ เป็นเรื่องปกติของผู้ที่อ่านออกเขียนได้ นวนิยายจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ผู้อ่านให้ความสำคัญในฐานะบันเทิงคดี เพราะนอกจากจะทำให้ผู้อ่านได้รับความสนุกสนานแล้ว นวนิยายยังเป็นเครื่องช่วยผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานหรือขจัดความเบื่อหน่ายในวิถีชีวิตปัจจุบัน เพื่อไปสู่โลกแห่งจินตนาการของนักเขียน แม้นวนิยายจะเป็นเรื่องสมมุติที่ผู้เขียนรังสรรค์ขึ้น แต่นวนิยายก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เรื่องราวของมนุษย์ที่หลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกันไปนี้ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจใคร่รู้ และเฝ้าติดตามพฤติกรรมของตัวละครเหล่านั้นจนจบเรื่อง ซึ่งอาจจะสมหวังหรือผิดหวัง แต่ก็คือความบันเทิงอย่างหนึ่ง ดังคำกล่าวของ รัญจวน อินทรกำแหง (2508: 3) ที่ว่า

> . . .ชีวิตมนุษย์ดูเป็นชีวิตที่มีรสชาตินักหนา เป็นชีวิตที่มีความตื่นเต้นเร้าความรู้สึกอยู่ตลอดเวลา ไม่สุขก็โศก ไม่ร้องไห้ก็หัวเราะ ไม่หลับก็ตื่น เป็นชีวิตของความไม่หยุดนิ่ง. . . และแน่นอนที่สุด. . .ความตื่นเต้น หรือเศร้าสลด หรือชื่นบานหรรษาของมนุษย์แต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน มันแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อม พื้นฐานฐานะ การศึกษา และสิ่งจูงใจอื่นๆ ฉะนั้นมนุษย์จึงมองและเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของกันและกัน. . .

ดังนั้นการที่ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวของผู้อื่นที่อาจจะเหมือนหรือแตกต่างจากเรื่องราวที่ตนเองเคยได้รับรู้ หรือประสบมา นั่นคือความบันเทิงอย่างหนึ่งเสมือนการได้ดูภาพยนตร์เรื่องยาวอย่างเพลิดเพลินใจ ซึ่งต่างกันเพียงว่านวนิยายมีบทบาทที่ส่งเสริมให้ผู้อ่านได้ใช้จินตนาการมากกว่า เพราะในนวนิยายไม่มีภาพและเสียง มีแต่ตัวหนังสือที่ผู้อ่านต้องสร้างจินตนาการตามผู้เขียน ภาพและเสียงในนวนิยายจึงจะปรากฏออกมาในมโนภาพของผู้อ่าน บทบาทของนวนิยายในด้านความบันเทิงจึงมีบทบาทที่ส่งเสริมจินตนาการของผู้อ่านไปในตัวด้วย

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2511: 23-24) ได้แบ่งนวนิยายอย่างกว้างๆ เป็น 2 ชนิด ได้แก่ ชนิดพาฝัน (romantic) และชนิดฉากภาพชีวิต (realistic) นวนิยายชนิดพาฝันคือ นวนิยายที่ผู้ประพันธ์พอใจเขียนถึงภาพชีวิตที่งดงามของตัวละครมากกว่าภาพชีวิตที่ทุกข์ยาก แม้ว่าตัวเอกจะได้รับความทุกข์ในตอนต้น แต่ตอนจบมักจะได้รับความสุขสมปรารถนา ส่วนนวนิยายชนิดฉากภาพชีวิต หรือชนิดวาดภาพจริงนั้น เป็นไปในลักษณะที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ ผู้ประพันธ์มักจะนิยมแสดงด้านที่น่าเกลียด หรือน่าเศร้าของชีวิตยิ่งกว่าด้านที่งดงาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉะนั้นเมื่อนวนิยายแบ่งอย่างกว้างๆ เป็น 2 ชนิด และชนิดพาฝันก็เป็นหนึ่งในสองชนิดนั้น จึงกล่าวได้ว่า นวนิยายพาฝันมีบทบาทสำคัญต่อผู้อ่าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บทบาทที่สำคัญของนวนิยายไทยคือ ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านนั่นเอง ดังเห็นได้จากนวนิยายไทยในระยะแรกมักจะเป็นเรื่องตื่นเต้นประเภทสืบสวนสอบสวน หรือผจญภัย และนวนิยายรัก โดยได้รับอิทธิพลจากนวนิยายแปลตะวันตก ซึ่งนวนิยายเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงเป็นหลัก บทบาทในด้านความบันเทิงนี้ จึงเป็นสิ่งที่ผู้อ่านสัมผัสได้โดยง่าย

ในปัจจุบันนี้นวนิยายพาฝันเป็นนวนิยายที่มีอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด และครองตลาดของนวนิยายไทยมาช้านาน ดังเห็นได้จากการนำนวนิยายพาฝันไปแปรรูปเป็นสื่อบันเทิงต่างๆ มากมาย เช่น การแปรรูปเป็นละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น

วนิดา บำรุงไทย (2544: 38-39) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ว่า

> . . . เทคโนโลยีทางการสื่อสารสมัยใหม่ที่มีบทบาทในชีวิตประจำวัน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ และภาพยนตร์นั้น มีความสัมพันธ์กับบทประพันธ์ประเภทนวนิยายมาก เพราะมีความนิยมนำนวนิยายไปเสนอในสื่อดังกล่าวอย่างแพร่หลาย และแม้ว่าจะมีข้อสงสัย และวิตกกังวลกันอยู่เสมอว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งสามารถให้ความบันเทิงได้สมบูรณ์ และสะดวกกว่าเหล่านี้ จะทำให้ผู้อ่านวรรณกรรมน้อยลง. . . เมื่อมีการนำเสนอนวนิยายทั้งในรูปแบบของหนังสือ และละครโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ คนก็จะเลือกชมทางสื่อโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์แทนการอ่าน ซึ่งก็เป็นความจริงที่น่าวิตก แม้ในประเทศที่วัฒนธรรมการอ่านฝังรากลึกมาก่อนอย่างในยุโรป หรืออเมริกาก็ตาม แต่ในอีกแง่หนึ่งอุปกรณ์สื่อสารสมัยใหม่เหล่านี้ก็ได้มีส่วนเผยแพร่. . .นวนิยายให้เป็นที่รู้จักและสนใจมากขึ้น และน่าจะมีบทบาทชักนำกลุ่มคนจำนวนหนึ่งให้มีความกระตือรือร้น ที่จะอ่านอีกทางหนึ่งด้วย...ที่เห็นได้ชัดก็คือ ทุกครั้งที่มีนวนิยายเรื่องใดเป็นละครโทรทัศน์ที่อยู่ในความนิยม ก็จะมีการพิมพ์หนังสือเรื่องเดียวกันนี้ออกสู่ตลาดควบคู่กันไปด้วย

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ (2545: 421-422) ได้กล่าวถึงสื่อประเภทภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์กับนวนิยายไว้ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .ยุคหนึ่ง นวนิยายก็เคยเบียดบทกวีหรือละครออกจากกระแสหลัก แต่ละสื่อต้องแข่งขันกันอยู่แล้ว ยุคนี้เป็นยุคอิเล็กทรอนิกส์ ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าคนอาจชอบดูหนังมากกว่าอ่านหนังสือ แล้วมันก็ไม่ใช่ความผิด แต่อย่าลืมว่า หนังสือเองก็เคยเบียดสื่ออย่างอื่นตกเวทีประวัติศาสตร์ไปเหมือนกัน มันก็เป็นไปตามสภาพการณ์ ที่น่ากลัวไม่ใช่ว่าหนังมาเบียดหนังสือ แต่สังคมเปิดโอกาสให้คนเสพสื่อต่างๆ มากแค่ไหน

อนึ่ง การแปรรูปนวนิยายเป็นละครโทรทัศน์ ได้ทำให้มีการผลิตนวนิยายในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเขียนนวนิยายจากบทโทรทัศน์ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน และหนังสือย่อเรื่อง เพื่อให้ผู้ชมได้อ่านและทราบเนื้อเรื่องล่วงหน้าก่อนติดตามชมจากละครโทรทัศน์ต่อไป การเขียนเรื่องจากบทละครโทรทัศน์ หรือหนังสือย่อเรื่องเหล่านี้ มักเป็นเพียงการเล่าเรื่องเพื่อให้รู้เพียงว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร แต่ยังขาดความประณีตในรายละเอียด หรือในองค์ประกอบต่างๆ ของนวนิยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านภาษาและบรรยากาศของเรื่อง ทั้งนี้ต้องยอมรับว่าบทบาทด้านการให้ความบันเทิงถือเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของนวนิยาย อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีผู้อ่านอีกจำนวนหนึ่งที่ยังต้องการอ่านนวนิยายในลักษณะเดิม เพื่อเปรียบเทียบกับบทละครโทรทัศน์ที่ตนเองรู้สึกว่าเหมือน หรือแตกต่างจากที่วาดฝัน หรือคาดคะเนไว้

จะเห็นได้ว่านวนิยายยังคงเป็นวรรณกรรมบันเทิง ที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย แม้ว่าโดยทั่วไปจะเป็นที่ยอมรับว่า “นับแต่กลางศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โทรทัศน์ได้เข้ามามีบทบาทซึ่งดึงดูดใจมากกว่าการอ่าน รวมทั้งการพัฒนาอย่างรวดเร็วของคอมพิวเตอร์. . . นวนิยายได้รับผลกระทบโดยไม่ต้องสงสัย. . .” (วนิดา บำรุงไทย, 2544: 41) แต่รูปแบบของนวนิยายก็ได้มีการปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามยุคสมัย เพราะนวนิยายมีบทบาทสำคัญในฐานะให้ความบันเทิง นวนิยายไทยจึงยังครองความนิยมของตลาดวรรณกรรมไทยเสมอมา

2. ให้ปรัชญา แนวคิด

แม้ว่าบทบาทของนวนิยายจะมุ่งให้ความบันเทิงเป็นหลัก แต่นวนิยายที่ดีนั้นจะต้องให้คุณค่าที่ลึกซึ้งกว่า นั่นคือการให้ปรัชญา แนวคิดที่แทรกไว้ในเนื้อเรื่อง นับเป็นคุณค่าทางจิตใจ นวนิยายที่ดีจึงต้องส่งเสริมให้ผู้อ่านได้ยกระดับจิตใจตนเอง เพื่อเรียนรู้การใช้ชีวิตที่ถูกต้อง เข้าใจชีวิตและความเป็นไปของโลก ในขณะเดียวกันก็เข้าใจผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ ดังคำกล่าวของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539: 81) ที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .คนเราทั่วๆ ไป น้อยคนนักจะมีประสบการณ์โดยตรงอย่างกว้างขวาง และมากประเภท ประสบการณ์ของเรามักซ้ำและแคบ ยิ่งชีวิตราบรื่นเท่าใด ประสบการณ์ยิ่งน้อย อารมณ์ต่างๆ ก็ไม่ค่อยได้ผ่าน. . .คนที่รู้จักอ่านนวนิยายย่อมมีประสบการณ์เทียม ได้ผ่านอารมณ์ต่างๆ ที่คนไม่อ่านไม่ได้ผ่าน จึงมีความรู้เรื่องชีวิตดีกว่าคนที่ไม่ได้อ่าน. . .

นวนิยายจึงเป็นบันเทิงคดีที่ได้รับความนิยมมาอย่างยาวนาน เพราะแสดงความจริงในหลายแง่มุมของชีวิตมนุษย์ ปรัชญาแนวคิดในนวนิยาย แม้จะเกิดจากความคิดเห็นของผู้เขียนในการนำเสนอผ่านตัวละครที่ผู้เขียนได้สร้างขึ้น แต่ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่ผู้อ่านสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ นวนิยายที่ดีจึงต้องให้ทั้งความบันเทิง และแทรกปรัชญาแนวคิดไปในตัวด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “. . .นวนิยาย. . .นอกจากจะเป็นสื่อแห่งความบันเทิงชิ้นหนึ่งแล้ว คงจะมีสาระบางอย่างเหลือไว้ในความคิดของผู้อ่านบ้างตามควร” (หยก บูรพา, 2523: หน้าคำนำของผู้เขียน)

นอกจากนี้แล้วนวนิยายยังมีบทบาทเสริมในการให้ความรู้ ซึ่งอาจจะแทรกอยู่ในตอนใดตอนหนึ่ง หรือหลายๆ ตอนของเนื้อเรื่อง โดยมากจะเป็นความสามารถ หรืออาชีพของตัวละคร เช่น ตัวละครในเรื่องมีความสามารถด้านการเกษตร ผู้อ่านก็จะได้รับความรู้ในเรื่องของการเพาะปลูกพืชต่างๆ ประโยชน์ของพืชสมุนไพร หรือการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ เป็นต้น ความรู้ในนวนิยายนั้นอาจจะมาจากประสบการณ์ หรือความรู้ที่มีอยู่เดิมของนักเขียน หรืออาจจะมาจากการค้นคว้าเพิ่มเติมของนักเขียนก็ได้ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นผู้อ่านต้องเข้าใจว่า นวนิยายไม่ใช่งานเขียนสารคดี ดังนั้นบทบาทในการให้ความรู้ของนวนิยาย จึงเป็นเพียงบทบาทเสริมเท่านั้น ผู้อ่านที่ติดใจ หรือสงสัยสามารถค้นคว้าหาความรู้จากหนังสืออื่นๆ ได้ เป็นการเพิ่มความรู้ให้ผู้อ่านไปในตัวด้วย

3. ให้ภาพสะท้อน และภาพแทนทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

บทบาทของนวนิยายที่นอกเหนือจากการให้ความบันเทิงเป็นหลัก และแทรกสาระไว้ในงานเขียนแล้ว นวนิยายยังมีบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ให้ภาพสะท้อน และภาพแทนความเป็นไปแห่งยุคสมัย นวนิยายไทยจึงให้ภาพสะท้อน และภาพแทนทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจไทยในแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี ดังที่ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: 12-13) ได้กล่าวว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .วรรณกรรมที่ดีสามารถเป็นตัวแทน สะท้อนภาวะของยุคสมัยอย่างแจ่มชัด ส่วนวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่จะนำปัญหาหลักจากประสบการณ์ร่วมสมัยนำไปสู่ความจริงแท้ นักเขียนที่ดีจึงเป็นตัวแทนของยุค และฝ่ากำแพงเวลามารับใช้อนาคตด้วยโลกทัศน์อันกว้างไกลของเขา. . .

วนิดา บำรุงไทย (2544: 162-163) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของนวนิยายไว้ว่า

> . . .โดยที่นวนิยายเป็นเรื่องของมนุษย์ หรือเป็นการบอกเล่าเกี่ยวกับชีวิตนี่เอง ทำให้นวนิยายเป็นขุมแห่งบันทึกวัฒนธรรมต่างๆ ของมุนษย์ในแต่ละสมัย แต่ละสังคม ทั้งในด้านสภาพของสังคม การดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคม ตลอดจนอารมณ์ความนึกคิด และค่านิยมของผู้คน. . .นวนิยายเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมอันสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสะท้อนวัฒนธรรมแห่งชีวิตของบุคคลในระดับต่างๆ ตามที่นวนิยายกล่าวถึง นอกจากนี้ ในนวนิยายแต่ละเรื่อง ไม่ว่าผู้เขียนจะมีความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีการเก็บบันทึกเหตุการณ์ความเคลื่อนไหว และสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบันสมัย เป็นภูมิหลังหรือบรรยากาศของเรื่อง ซึ่งข้อมูล ข้อเท็จจริงเหล่านี้จะกลายเป็นเหตุการณ์เรื่องราวในประวัติศาสตร์ อันมีคุณค่ายิ่ง เมื่อนวนิยายเรื่องนั้นๆ ลุผ่านกาลเวลาไป

นวนิยายจึงเป็นเสมือนบันทึกทางสังคม และประวัติศาสตร์ ที่ยากจะหาได้พบในเอกสารวิชาการ เพราะนวนิยายจะเก็บบันทึกเกร็ดเล็กๆ น้อยๆ ที่เอกสารวิชาการมักจะไม่กล่าวถึง เช่น ยานพาหนะ หรือการเดินทาง การแต่งกาย สถานที่พักผ่อนของชนชั้นสูง ค่าของเงิน และค่านิยมบางประการที่วิถีปัจจุบันได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไป ดังที่ เกศินี จุฑาวิจิตร (2550: 9) ได้กล่าวถึงบทบาทของนักเขียนนวนิยาย ที่ให้ภาพสะท้อนและภาพแทนทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า

> . . .นักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ นักการเมือง สื่อมวลชน และผู้เกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับประเด็นทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในระดับ “มหภาค” มากกว่าระดับ “จุลภาค”. . .เรื่องราวของคนธรรมดาๆ จึงไม่เคยถูกบันทึกอยู่ในประวัติศาสตร์ของทางการ ไม่มีใครรู้ว่าพวกเขารู้สึกอย่างไร เผชิญกับอะไร เรียนรู้อะไร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> และคิดอย่างไรกับวิกฤติเศรษฐกิจ คงมีแต่นักเขียนนวนิยาย และเรื่องสั้น ที่กระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวถึงข้างต้น ในโลกวรรณกรรม วิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของคนธรรมดาๆ หลายประเภท ที่มีต่อเหตุการณ์ทางสังคมต่างๆ ได้ถูกกล่าวถึง และบันทึกไว้ในฐานะที่เป็นตัวละคร

ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: 149) ได้กล่าวถึงบทบาทของนวนิยายที่ดี ในการให้ภาพสะท้อนหรือภาพแทนทางสังคมไว้ว่า

> . . .วรรณกรรมที่ดีอาจเกิดขึ้นในสภาพวุ่นวายยุ่งเหยิงไร้ระเบียบของสังคม ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจ อารมณ์สะเทือนใจ ซึ่งนำไปสู่จินตนาการ และสภาพความบีบคั้นทางอารมณ์ ก็สามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจอย่างรุนแรง ผลักดันให้เกิดวรรณกรรมที่มีคุณภาพขึ้นได้

นอกจากนี้แล้ว นวนิยายยังมีคุณสมบัติพิเศษที่แตกต่างจากงานเขียนวิชาการ หรือสารคดีโดยทั่วไป เนื่องจากนวนิยายเป็นบันเทิงคดี ความสนุกสนาน หรือความบันเทิงที่ได้รับเป็นบทบาทหลักของนวนิยาย เปรียบเสมือนเป็นปราการด่านสำคัญที่ทำให้นักเขียนสามารถแทรกข้อเท็จจริงในงานเขียน อาจจะมาในรูปของสัญลักษณ์ หรือความหมายแฝงทางการเมืองที่ผู้อ่านจะต้องตีความอีกชั้นหนึ่ง นวนิยายจึงมีบทบาทที่สะท้อนความเป็นจริง และให้ภาพแทนทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจได้อย่างลึกซึ้ง ดังที่ เกศินี จุฑาวิจิตร (2550: 12) ได้กล่าวว่า

> . . .งานของนักเขียนหรือกวี เป็นงานที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเรื่องสมมติตั้งแต่เบื้องต้น ดังนั้นการที่นักเขียน เขียนเรื่องราวที่อิงประวัติศาสตร์ หรือเรื่องที่มีความอ่อนไหวทางการเมือง “ความจริง” ภายใต้สิ่งสมมติจึงย่อมเป็นความจริงยิ่งกว่า และมากกว่า “ความจริง” ที่ปรากฏในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องสมมติ เพราะ “ความจริง” เช่นนี้จะไม่ถูก “จัดการ” จากผู้มีอำนาจในสังคม

นวนิยายไทยที่มีบทบาทในการให้ความหมายทางการเมือง และเศรษฐกิจ หรือให้ภาพแทนทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจไทยในแต่ละสมัยที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดแนวคิด หรือข้อคิดแก่กลุ่มชน ทำให้ผู้อ่านได้เกิดความตระหนัก และมีจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาตนเองและสังคมสืบต่อไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายไทยกับเศรษฐกิจและสังคม

นับตั้งแต่นวนิยายเป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทย โดยได้รับแบบอย่างมาจากตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จากนั้นเข้าสู่ยุคเลียนแบบและดัดแปลง จนเริ่มมีแบบฉบับเป็นของตนเองในสมัยต่อมา จะเห็นได้ว่านวนิยายไทยได้เกี่ยวพันและสะท้อนแง่มุมทางเศรษฐกิจ และสังคมมาโดยตลอด ดังเห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นระยะที่ประเทศไทยมีความเจริญตามแบบตะวันตกสืบเนื่องมาจากรัชกาลก่อน สภาพโดยทั่วไปของบ้านเมืองเจริญขึ้นอย่างเห็นเด่นชัด ชีวิตชาวไทยในสมัยนี้ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ มีความสะดวกสบายมากขึ้น ประชาชนอยู่ดีกินดี แต่งกายหรูหราทันสมัย มีสถานที่หย่อนใจ และสิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้นมากมาย เช่น โรงแรม สโมสร ภัตตาคาร ร้านค้า ร้านกาแฟ โรงละคร โรงภาพยนตร์ เป็นต้น ตลอดจนบ้านเรือนที่ทันสมัยตามแบบตะวันตก สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในนวนิยายในช่วงนี้ นวนิยายที่แต่งในสมัยนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายของคนเมือง หรือสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไทยโดยทั่วไป เช่น เรื่อง “ความไม่พยาบาท” ของ นายสำราญ “แดงพระยา” ของ ป. กาญจนารัณย์ “ดิฉันผู้วาสนาน้อย” ของ แมวคราว (ชิต บุรทัต) “ชีวิตแห่งรัก” ของ น.ส. และ “ศัตรูคู่กฤตยา” ของ เพ็ชร์รัตน์ เป็นต้น

“ความไม่พยาบาท” ของ นายสำราญ แสดงสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยต้นรัชกาลที่ 6 ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก และค่านิยมหรูหราของสังคมชั้นสูง เป็นต้นว่า การไปศึกษาณ ประเทศอังกฤษ ของนายเจียร พระเอกของเรื่อง การกินเลี้ยงปิกนิก การดื่มน้ำชา กาแฟ หรือแม้กระทั่งการดื่มน้ำผึ้งพระจันทร์ หรือ “ฮันนีมูน” ซึ่งหนังสือพิมพ์ภาษาไทยในสมัยนั้นแปลว่า “การชมจันทร์” เป็นต้น

“หัวใจชายหนุ่ม” พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรูปแบบกึ่งนวนิยาย โดยทรงใช้พระนามแฝงว่า “รามจิตติ” ตีพิมพ์เป็นตอนๆ ใน ดุสิตสมิต ระหว่างวันที่ 23 เมษายน - 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2464 สะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่ง วิภา กงกะนันทน์ (2540: 282) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

> . . .นายประพันธ์ (พระเอกของเรื่อง). . .มีปัญหาอันเกิดจากการแต่งงานกับผู้หญิงไทยในอุดมคติของเขา ซึ่งเป็นอุดมคติที่ถูกเคลือบด้วยวัฒนธรรมตะวันตก. . .ชีวิตการแต่งงานของคนทั้งคู่ไม่ราบรื่น หลังจากที่อุไรแท้งลูกแล้วก็ออกเที่ยวเตร่โดยไม่มีนายประพันธ์ไปด้วย และใช้เงินฟุ่มเฟือย เดือนหนึ่งไปเที่ยวทำหนี้ไว้ถึง 1,000 บาท ในขณะที่นายประพันธ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ได้เงินเดือนเพียง 200 บาท. . .ในที่สุดชีวิตครอบครัวของนายประพันธ์ ประยูรสิริก็ล่มสลาย เขาหย่าขาดกับแม่อุไร และหันมาสนใจเรื่องราชการมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องเสือป่า. . .

จากเนื้อหาตอนหนึ่งของเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจและสังคมไทยในยุคสมัยรัชกาลที่ 6 ได้อย่างชัดเจน ดังเห็นได้จาก ตอนก่อนแต่งงาน นายประพันธ์ หนุ่มนักเรียนนอก กับนางอุไรได้เที่ยวเตร่ด้วยกันตามลำพังทุกวัน และเกือบทุกคืน จนในที่สุดนายประพันธ์รับคำชวนของบิดานางอุไรให้ไปเที่ยวหัวหินด้วยกัน ซึ่ง “หัวหิน” ในสมัยนั้นก็คือ สถานตากอากาศที่มีชื่อเสียง และเป็นที่นิยมของชนชั้นสูงนั่นเอง ความนิยมในตะวันตกของพระเอก กับการเที่ยวเตร่ตามสถานที่หย่อนใจต่างๆ ของตัวละครที่ชื่ออุไร สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตที่สุขสบายของสังคมเมืองที่เริ่มติดค่านิยมตามแบบตะวันตก นอกจากนี้แล้ว ค่าของเงินตราก็บอกถึงยุคสมัยและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในยุคเริ่มต้น รวมทั้งค่านิยมในอาชีพรับราชการ และเรื่องของเสือป่าซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6

ปลายสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยรัชกาลที่ 7 สภาวะบ้านเมือง และภาวะทางเศรษฐกิจกลับเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ เกิดความฝืดเคืองขึ้นในประเทศ ระยะนี้เป็นระยะที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก สืบแสง พรหมบุญ, ณรงค์ พ่วงพิศ, และ สัญชัย สุวังบุตร (2531: 54-55) ได้วิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อเกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกไว้ว่า

> . . . เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ใช้เงินคงคลังที่สะสมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ไปในการพัฒนากิจการต่างๆ สืบต่อจากรัชกาลก่อน เช่น การก่อสร้างทางรถไฟตามภาคต่างๆ ของประเทศ การก่อสร้างการประปาในพระนคร การก่อสร้างถนน การชลประทาน และอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้ฐานะการคลังของรัฐบาลอยู่ในสภาพทรุดโทรม. . .
> นอกเหนือไปจากการที่รัฐบาลต้องใช้จ่ายเงินอย่างมหาศาลแล้ว ปรากฏว่ารัชกาลที่ 6 ยังต้องทรงอุปถัมภ์กิจการเสือป่า. . .และยังทรงออกเงินส่วนพระองค์เพิ่มเติมปีละมากๆ สำหรับการตามเสด็จของหมู่ข้าราชบริพารไปยังมณฑลต่างๆ แทบทุกปี รวมทั้งมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นการส่วนพระองค์ต่อบรรดาข้าราชการในราชสำนักเป็นอย่างมาก จนปรากฏว่าเงินฝากของพระคลังข้างที่ในธนาคารประเทศฝรั่งเศสร่อยหรอไปอย่างรวดเร็ว เป็นที่น่าสังเกตว่ารายจ่ายประจำของรัฐบาลคิดเฉลี่ยแล้วเป็นเงินเดือนของข้าราชการถึงร้อยละ 40 ของรายจ่ายทั้งหมด. . .

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในขณะเดียวกันนั้น เศรษฐกิจการเงินของโลกเริ่มปั่นป่วน อันเป็นผลพวงมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 จนกระทั่ง พ.ศ. 2472 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่งผลให้ประเทศไทยต้องได้รับผลกระทบไปด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงหาทางแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของชาติด้วยวิธีการต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่ทรงตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์เองลง จนถึงการปลดข้าราชการที่เกินจำนวนงานออก หรือที่เรียกกันว่านโยบาย “ดุลย์ข้าราชการ” ความเป็นไปต่างๆ เหล่านี้ปรากฏอยู่ในนวนิยายที่แต่งขึ้นในระยะนี้ และในสมัยต่อมาที่ไม่ไกลจากกันนี้มากนัก ดังที่ ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: 37-38) ได้กล่าวว่า

> . . .สภาพการณ์บ้านเมืองประกอบกับความก้าวหน้าทางความคิดเห็น เป็นปัจจัยส่งเสริมให้นักเขียนหนุ่มสาวส่วนหนึ่งเสนอนวนิยายที่มีเนื้อหาสะท้อนความเป็นไปในสังคม และปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมในสมัยนั้น. . .ดังเห็นได้จาก พ.ศ. 2472 นักเขียนหนุ่มสาวอย่าง “ศรีบูรพา” หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ และ “ดอกไม้สด” เสนอนวนิยายที่มีเนื้อหาสะท้อนให้เห็นความนึกคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน และวิถีชีวิตซึ่งต่างไปจากเดิม นอกจากนี้ยังสอดแทรกการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมอยู่ประปราย ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นพัฒนาการจากเนื้อหานวนิยายที่มักนิยมเรื่องหวือหวาพาฝัน มุ่งแต่ความสนุกสนานกับเรื่องเกี่ยวกับความรักมาสู่การมองปัญหาความรักอย่างใกล้เคียงความเป็นจริง ด้วยการนำปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาพิจารณาด้วย

นวนิยายในช่วงนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ และสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ดังเห็นได้จากข้าราชการในยุคนี้พากันไม่มั่นใจในตำแหน่งงานของตน ซึ่ง สุพรรณี วราทร (2519: 230-231) ได้ทำการวิเคราะห์และแยกสภาพจิตใจและความรู้สึกของข้าราชการสรุปได้ดังนี้ ข้าราชการในยุคนี้แบ่งออกได้เป็นสามฝ่าย ได้แก่ 1. พวกที่ถูกดุลยภาพแล้ว และเห็นด้วยกับการกระทำเช่นนั้น 2. พวกที่ถูกดุลยภาพแล้วและไม่เห็นด้วย และ 3. พวกที่กำลังหวั่นเกรงว่าจะถูกดุลยภาพจึงพยายามหาทางแก้ด้วยวิธีอื่น ตัวอย่างนวนิยายที่สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ดี เช่น “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คุณเปรมเป็นตัวอย่างของข้าราชการที่ถูกดุลยภาพด้วยความเต็มใจ แต่ภายหลังเกิดความเบื่อหน่ายที่ต้องอยู่บ้านเฉยๆ เพื่อรับบำนาญ ส่วนแม่พลอยเป็นตัวอย่างของตัวละครที่ไม่มีความรู้เรื่องเศรษฐกิจและการเมือง เป็นความคิดแบบประชาชนธรรมดาคนหนึ่งที่ไม่เข้าใจความเป็นไปของบ้านเมือง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งในนวนิยายดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .ข่าวตัดทอนยุบกรมกอง และปลดข้าราชการก็ยิ่งดังหนาหูขึ้นทุกที ทุกคนที่พลอยรู้จักก็ดูเหมือนจะพูดกันด้วยเรื่องนี้ บางคนก็อธิบายให้เหตุผลว่า ความจำเป็นที่ต้องปลดข้าราชการนั้น ก็เพื่อทำงบประมาณแผ่นดินให้เข้าสู่ “ดุลภาพ” เพราะขณะนี้บ้านเมืองเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่าเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลเก็บภาษีอากรไม่ได้มากเหมือนแต่ก่อนจึงต้องตัดรายจ่ายลงไป ซึ่งคำอธิบายเหล่านี้ กระทบหูพลอยเหมือนกับกระทบแผ่นดินหินผา มิได้เกิดความเข้าใจขึ้นแต่อย่างไรเลย ที่ว่าบ้านเมืองเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำนั้น พลอยเดาไม่ออกว่าเป็นอย่างไรกัน. . .เพราะข้าวของเครื่องใช้แต่ละอย่างมีราคาถูกลงไปอย่างมาก. . . ยิ่งคำอธิบายที่ว่า เงินแผ่นดินฝืดเคือง ไม่มีพอจับจ่ายใช้สอยนั้น ยิ่งทำให้พลอยงงงวยมืดแปดด้านทีเดียว เพราะทรัพย์สมบัติเงินทองในสิบสองท้องพระคลังนั้น พลอยเชื่อว่ามากมายสุดที่จะประมาณ. . .ยิ่งเดี๋ยวนี้มิได้ใช้เงินพดด้วงอย่างแต่ก่อน เพียงแต่พิมพ์เงินกระดาษที่เรียกว่า แบ๊งค์ ขึ้นใช้ ก็ซื้อข้าวของได้เท่ากัน พลอยไม่เข้าใจว่า เหตุไฉนท่านจึงไม่พิมพ์แบ๊งค์ขึ้นมากๆ. . . (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2540: 590-591)

“คณะราษฎร์” ภายใต้การนำของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เพื่อทำการแก้ไขฐานะของประเทศให้ดีขึ้น และนำระบอบประชาธิปไตยมาปกครองประเทศแทนการปกครองแบบราชาธิปไตย ที่คณะราษฎร์เห็นว่าทำให้สังคมมีการถือยศศักดิ์ทำให้ความเจริญของประเทศล่าช้า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรให้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เหตุการณ์ความเป็นไปของบ้านเมืองในช่วงนี้ปรากฏชัดเจนในนวนิยายอย่างเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชนผ่านตัวละคร

ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: 55) ได้วิพากษ์วิจารณ์เศรษฐกิจ และสังคมไทยในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้ว่า

> . . .อุดมการณ์ของคณะราษฎร์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อ “บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก” นั้น ยังไม่ทันได้เริ่มต้นดำเนินงาน ความหวังที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของราษฎรส่วนใหญ่คือ ชาวไร่ชาวนาก็ต้องถูกขัดขวางจนโครงการเศรษฐกิจที่ นายปรีดี พนมยงค์ เสนอ ต้องล้มไป เนื่องจากกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลทางการครอบครองกรรมสิทธิ์ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีผลในทางเศรษฐกิจเพียงสามัญชนมีโอกาสกว้างขึ้นในการประกอบอาชีพ และค่อย กลายเป็นผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองส่วนหนึ่งในที่สุดเท่านั้น

สืบแสง พรหมบุญ และคณะ (2531: 57) ได้ตั้งข้อสังเกต และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจไทยในช่วงนี้ไว้ว่า

> คณะราษฎรได้ใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมาโดยตลอด แต่กระนั้นก็ตาม โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่ประการใด ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังอยู่ภายใต้การผูกขาดของพวกนายทุน โดยเฉพาะพวกกลุ่มชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างงดงามในการประกอบธุรกิจการค้าของตน ในขณะเดียวกันคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนายังคงยากจนอยู่เช่นเดิม

ระบบ “ธนานุภาพ” หรือที่รู้จักกันดีในนามของ “ทุนนิยม” ได้เริ่มเติบโตขึ้นมา และทำให้ “เงิน กลายเป็นตัวการสำคัญในการแบ่งฐานะชนชั้นในสังคม การสะสมทุนหรือเงินได้โดยเสรี ทำให้เกิดนายทุน และนี่เองจึงเป็นที่มาของชนชั้นที่เรียกกันว่า “ผู้ดีใหม่” คือ ชนชั้นสูงในสังคมที่ไต่เต้าขึ้นมาจากระบบการค้า จนสามารถอยู่ในสมาคมชั้นสูงได้” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2523: 56)

เมื่อเงินตราในระบบทุนนิยมกลายเป็นปัจจัยสำคัญในชีวิต จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัด ดังเห็นได้จากเรื่อง “สงครามชีวิต” ของ ศรีบูรพา ที่ผู้เขียนสะท้อนค่านิยมเรื่องเงินตราว่ามีอำนาจเหนือความรัก เพลิน นางเอกของเรื่องจึงเลือกแต่งงานกับคนที่มีฐานะ แม้ว่าจะรักพระเอกเพียงใดก็ตาม สงครามชีวิตในเรื่องก็คือสงครามกับระบบทุนนิยมนั่นเอง ส่วนเรื่อง “สามชาย” ของ ดอกไม้สด ก็สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมในเรื่องอาชีพของคนไทย จากการรับราชการไปสู่อาชีพพ่อค้า ซึ่งก็เป็นผลมาจากระบบทุนนิยมเช่นกัน

กระแสร์ มาลยาภรณ์ และ ชุดา จิตพิทักษ์ (2528: 123) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบธนานุภาพ หรือ “ทุนนิยม” ที่มีต่อวรรณกรรมไทยไว้ว่า

> . . .การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ล้มระบบ “เจ้าชีวิต” ซึ่งเป็นระบอบการปกครองของไทยมาตั้งแต่แรกตั้งประเทศ ระบบอุปถัมภ์กวีในราชสำนักจึงชะงักงันลงด้วย นักเขียนต้องมีภาระในการเลี้ยงชีพ และครอบครัว การเขียนมิใช่งานอดิเรก หากกลับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> กลายมาเป็นงานหลัก และเมื่อมีการตั้งสำนักพิมพ์แพร่หลายขึ้น นักเขียนมีแหล่งรับซื้อเรื่องเป็นประจำ จึงเกิดการจ้างนักเขียนประจำสำนักพิมพ์ ช่วยทำให้นักเขียนประกอบอาชีพการเขียนได้โดยตรง การสร้างสรรค์วรรณกรรมจึงมีลักษณะเป็นการค้าในระบบทุนนิยมมากขึ้น

นอกจากนี้แล้ว ในนวนิยายบางเรื่องยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของคนรุ่นใหม่ในยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เป็นผู้มีชีวิตอยู่เพื่อปัจจุบันจนมองเห็นว่า ความรักไม่ใช่สิ่งสำคัญในชีวิตอีกต่อไป เช่น ลักษณะของตัวละครเอกอย่างนพพร ใน “ข้างหลังภาพ” ชีวิตที่อยู่เพื่อปัจจุบันในยุคทุนนิยมของนพพร จึงแตกต่างจากชีวิตของผู้ดีเก่าอย่าง ม.ร.ว.กีรติ เขาจึงไม่เคยเข้าใจเธอเลย

ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: 62-63) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนวนิยายไทยกับเศรษฐกิจระบบธนานุภาพ หรือ “ทุนนิยม” ไว้ว่า

> . . .ระบบธนานุภาพ ทำให้พวกพ่อค้ากลายเป็นพวกที่รุ่งเรืองและมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเมื่อสังคมถือเงินเป็นเครื่องกำหนดฐานะและชนชั้นในสังคม พวก “เจ้าสัว” ก็กลายเป็นผู้ดีใหม่ ขณะที่พวกผู้ดีเก่าเริ่มมีสถานภาพสั่นคลอนลงไปบ้าง และไม่ใช่ผู้ที่มั่งคั่งทางเศรษฐกิจอีกต่อไป จึงเกิดการให้ความหมายของผู้ดีว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและชาติกำเนิดไม่ใช่ตัวกำหนดความเป็นผู้ดี แต่ตัวกำหนด คือ การกระทำซึ่งจะบ่งชี้ว่าคนใดเป็นผู้ดีหรือไม่ การให้นิยามคำว่าผู้ดีจึงเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป นวนิยายเรื่อง “ผู้ดี” ของ ดอกไม้สด สะท้อนให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างแจ่มชัด

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และเมื่อญี่ปุ่นเป็นฝ่ายปราชัย ประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจหลังสงครามเป็นอย่างมาก นวนิยายไทยหลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช “ขมิ้นกับปูน” ของ จุลลดา ภักดีภูมินทร์ และ “คู่กรรม” ของ ทมยันตี เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจต่างๆ มากมาย ปัญหาข้าวยากหมากแพงได้นำไปสู่ปัญหาสังคมที่ตามมา เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม ในขณะเดียวกันข้าราชการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เองก็ได้กระทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง รัฐบาลในยุคนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้ แม้ว่าคณะทหารได้อ้างสถานการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุก่อการรัฐประหารใน พ.ศ. 2490 แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้ลุล่วงไปได้

ภายหลังที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองใน พ.ศ. 2501 แล้ว ได้พยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติเรื่อยมา จนกระทั่ง พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกขึ้น ซึ่งแผนพัฒนานี้เป็นแม่แบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่ง สืบแสง พรหมบุญ และคณะ (2531: 58) ได้ตั้งข้อสังเกตเศรษฐกิจไทยในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ไว้ว่า

> . . .เศรษฐกิจของประเทศไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ได้กระเตื้องขึ้นกว่าเดิมมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่าจอมพลสฤษดิ์ได้เร่งส่งเสริมการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมเป็นการใหญ่ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เปิดโอกาสและอำนวยประโยชน์ให้กับนักลงทุนจากต่างประเทศได้เข้ามาลงทุนในประเทศไทย อุตสาหกรรมทอผ้าและเส้นใยได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เขื่อนภูมิพลซึ่งได้ก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ทำการผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยพลังน้ำ และกักเก็บน้ำส่วนเกินเพื่อระบายน้ำเข้าไปสู่ไร่นาของเกษตรกร ก่อให้เกิดผลดีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติเป็นอันมาก ขณะเดียวกันการที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้ทหารอเมริกันได้เข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อทำสงครามอินโดจีน ทำให้เงินดอลลาร์สหรัฐในรูปของความช่วยเหลือต่อประเทศไทยและในรูปของค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับกิจการทหาร. . .หมุนเวียนอยู่ในธนาคารและท้องตลาดของประเทศไทย ทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีงานทำมากขึ้น และเศรษฐกิจของไทยก็ดีขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตามการเติบโตที่ดีขึ้นของเศรษฐกิจไทยก็ยังไม่ใช่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเมื่อสิ้นสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับช่วงการบริหารประเทศสืบต่อมา เศรษฐกิจไทยได้เริ่มตกต่ำลงอีกครั้ง เกิดปัญหาสังคมอันเป็นผลพวงจากปัญหาเศรษฐกิจตามมา รัฐบาลต้องใช้งบประมาณมหาศาลในการแก้ปัญหาต่างๆ เช่น การปราบปรามผู้ก่อการร้ายภายในประเทศ ปัญหาการสำส่อนทางเพศ ซึ่งเนื่องจากความนิยมขายบริการทางเพศในช่วงทหารอเมริกันเข้ามา และการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการที่นับวันจะมีมากขึ้น เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้แล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจของไทยก็ยังมีผลพวงอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั่นเอง ดังที่ สืบแสง พรหมบุญ และคณะ (2531: 59) ได้วิเคราะห์และสรุปผลแห่งการพัฒนาของรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในสมัยต่อมาไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า

> . . .การผูกขาดผลประโยชน์โดยกลุ่มนายทุนซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ทำให้คนส่วนใหญ่ต้องประสบกับความเดือดร้อน ในขณะที่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่มาอยู่ในกำมือของนายทุนที่เป็นคนไทยและต่างชาติ รวมทั้งผู้มีอำนาจทางการเมืองที่เป็นคนกลุ่มน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งประเทศ

ส่วน ดวงมน จิตร์จำนงค์ (2532: 134) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ไว้ว่า

> . . .จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พยายามสร้างภาพตนเองเป็น “พ่อขุนอุปถัมภ์” ได้เน้นนโยบายที่จะพัฒนาประเทศโดยเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ให้มีการประกอบการทางอุตสาหกรรมมากขึ้น อันเป็นการให้ความเติบโตแก่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม และชนชั้นกลาง คำขวัญของรัฐบาลในยุคนั้นที่เน้นเป้าหมายดังกล่าวได้แก่ “น้ำไหล ไฟสว่าง หนทางดี มีงานทำ” และ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข”. . .สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งจะเป็นปัจจัยหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอันรุนแรงในเดือนตุลาคม 2516 ในช่วงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้เป็นทายาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็คือความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ เป็นต้นมา ซึ่งน่าจะเป็นความผิดพลาดอันใหญ่หลวง ดังที่นักประวัติศาสตร์ได้วิพากษ์วิจารณ์. . .

อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาได้เน้นย้ำให้เกิดเศรษฐกิจและวิถีชีวิตแบบเมือง อีกทั้งจากการส่งเสริมทุนนิยมของรัฐบาล เห็นได้จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับความไม่รู้เท่าทันทุนนิยมของประชาชน ทำให้เกิดการใช้จ่ายและค่านิยมที่ผิดๆ ฝังรากลึกลงไปเรื่อยๆ ในสังคมไทย จนในที่สุด ความสงบแบบพอเพียงอันเป็นวิถีไทยแต่ดั้งเดิมได้เริ่มสั่นคลอน และค่อยๆ หายไปจากสำนึกของประชาชน โดยมีทุนนิยมและบริโภคนิยมเข้ามาแทนที่ ในยุคปัจจุบันจึงมีแต่การต่อสู้ดิ้นรนในทางเศรษฐกิจแบบไม่ยั่งยืนโดยเฉพาะในสังคมเมือง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นวิถีชีวิตของคนไทยที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง นวนิยายไทยหลายต่อหลายเรื่องที่ผ่านมาก็ได้สะท้อนแนวคิดนี้เสมอมา ดังเห็นได้จากนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ของ กาญจนา นาคนันทน์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสตรีสาร ระหว่าง พ.ศ. 2508 - 2509 และพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2511 “วังดอกหญ้า” ของ ว.วินิจฉัยกุล ตีพิมพ์รวมเล่ม เมื่อ พ.ศ. 2523 “กลิ่นดอกส้ม” ของ โบตั๋น พิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2524 หรือในยุคปัจจุบันอย่างนวนิยายเรื่อง “ฤทธิ์กามเทพ” ของ อุณากรรณ ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2549 เป็นต้น

จากตัวอย่างนวนิยายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตแบบพอเพียง หรือ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการในการดำเนินชีวิตของคนไทยมาช้านาน เพียงแต่มาให้ความสำคัญกันมากขึ้นเมื่อมีพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจชาติเมื่อ พ.ศ. 2540 ดังเห็นได้จากนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง ที่พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2543 เรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ของ ดวงตะวัน ตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสารสกุลไทย เมื่อ พ.ศ. 2543 - 2544 และพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปีเดียวกันกับที่จบตอนสุดท้ายในนิตยสาร และ “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ของ สมคิด สิงสง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2549

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับเศรษฐกิจในช่วงรอยต่อสำคัญๆ ของสังคม คือการศึกษาความจริงชุดหนึ่งที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม อันประกอบสร้างขึ้นโดยนักเขียน ทำให้เห็นได้ว่า นวนิยายมีบทบาทในการชี้นำความคิดให้แก่กลุ่มคนในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวละคร และเนื้อหาของเรื่อง นวนิยายไทย จึงเป็นเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่ให้ภาพแทนทางสังคมและเศรษฐกิจไทย นักเขียนนอกจากจะบันทึกเรื่องราวของเหตุการณ์และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัยแล้ว ยังสามารถชี้นำความคิดหรือให้แนวคิดเพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของการดำรงตนในสังคม รวมทั้งปลุกจิตสำนึกในวิถีชีวิตแบบพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขแบบยั่งยืนในสังคมไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 4

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย

นวนิยายไทยหลายต่อเรื่องที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แม้บางเรื่องจะไม่ได้ให้แนวคิดหลัก แต่ก็มีภาพแทนของแนวคิดนี้ปรากฏอยู่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นสังคมไทย สังคมแห่งการเกื้อกูล และเป็นสังคมแห่งความพอเพียง แนวคิดนี้จึงไม่ใช่แนวคิดที่ไกลตัว หรือเป็นเพียงนามธรรม แต่เป็นรูปธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติได้ในชีวิตจริงท่ามกลางกระแสทุนนิยม สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนอย่างกลมกลืน และการดำรงชีวิตอย่างสมดุลเหมือนมีภูมิคุ้มกันชีวิตที่ดี เพราะในความเป็นจริงแล้วคนเราจะดำรงชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยปัจจัย 4 โดยเฉพาะอาหารที่รับประทานในแต่ละมื้อ หาใช่ทรัพย์สินเงินทองปัจจัยภายนอก ดังวลีอมตะที่มีที่มาจากแนวคิดของ ม.จ.สิทธิพร กฤดากร ที่ว่า “เงินทองเป็นมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” จึงเป็นเหตุผลที่นวนิยายไทยหลายเรื่องแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในเนื้อเรื่อง ไม่เพียงแต่สังคมชนบทเท่านั้น แม้แต่สังคมเมืองก็สามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ได้เช่นกัน

ความสำคัญและความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงมาช้านาน สังคมเกษตรกรรมมีวัตถุดิบทางการเกษตรที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียง ดังคำกล่าวของ เสฐียรโกเศศ (2531: 75) ที่ว่า

> . . .มีข้าวเต็มนา มีปลาเต็มน้ำ ก็นับว่าเป็นความสุขกายสบายใจอย่างเอก เพราะมีความต้องการอย่างอื่นน้อยอย่าง มีข้าวก็แลกกับสิ่งของอื่นๆ ที่ต้องการได้ทั้งนั้น มีคนนำของต่างๆ ไปแลกถึงที่ ไม่ต้องไปแสวงหาเอง ไม่มีไร่ฝ้ายก็มีคนเอาฝ้ายไปแลกข้าว ได้ฝ้ายมาก็ให้ผู้หญิงเป็นผู้ปั่นผู้ทอ ทำเป็นผ้าไว้ใช้เองพอต้องการ ความสุขที่เกิดจากความไม่ขาดแคลนอาหาร และเครื่องเสื้อผ้านุ่งห่ม ไม่ใช่มีแต่ชาวบ้านเท่านั้น ถึงพระสงฆ์องค์เจ้าก็พลอยสะดวกไปด้วย ไม่อัตคัดด้วยเครื่องขบฉัน และสบงจีวร และข้อสำคัญมนุษย์ทุกคนต้องการความสุข และความสนุกสบาย. . .เป็นความสุขอันเป็นไปตามลักษณะของสิ่งแวดล้อม คือ ธรรมชาติ เมื่อมีพอกินพอใช้แล้วก็เป็นสุข เราเพิ่งมาเหินห่างจากทำเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ใช้เอง สนุกเอง จึงไม่รู้สึกคุณค่าของการทำเอง ใช้เอง และสนุกเองอย่างของชาวนาว่ามีมากเพียงไร. . .

ในงานเขียนเรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย: บทสำรวจสถานะความรู้” ของ พรรณี บัวเล็ก (2544: 17-18) ได้สรุปตัวอย่างผลงานทางด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของ ชัย เรืองศิลป์ ที่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชาวนาไทยไว้ว่า

> . . .ในสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น ชาวนาส่วนมากทำนาพอเลี้ยงตัวเท่านั้น โดยจะแบ่งผลผลิตออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเอาไว้กินและทำขาย ส่วนที่สองเอาไว้เสียค่านา และขายให้แก่รัฐบาลตามที่ถูกบังคับ ส่วนที่สามเอาไว้ทำพันธุ์ และส่วนที่สี่เอาไว้แลกของกินของใช้ ชาวนาที่ทำนาเพื่อขายเป็นชาวนาที่ได้ข้าวเหลือเฟือเกินพิกัดพอกินพอใช้ ส่วนใหญ่เป็นชาวเมืองอ่างทอง เมืองลพบุรี ชาวนาที่ทำนาเพื่อขายจะมีเงินทองมากกว่าชาวนาที่ทำนาพอเลี้ยงชีพ พวกนี้จะมีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไป คือมุ่งทำนาอย่างเดียว เลิกปลูกหม่อนหรือต้นฝ้าย เลิกเลี้ยงตัวไหมและดีดฝ้าย เลิกยุ่งกับการทำผลิตผลเล็กๆ น้อยๆ ไปแลกกับเสื้อผ้าอาหาร เลิกยุ่งกับการใช้ฝีมือทำอะไรด้วยตนเอง การมีเงินทำให้ทัศนคติของชาวนาเปลี่ยนแปลงไป แต่ก่อนสังคมชาวนาต้องพึ่งตัวเองทางด้านการผลิตมากกว่าการพึ่งผู้อื่น ไม่คิดจ้างผู้อื่นให้เสียเงินเสียทอง ชาวนาที่มีเงินเริ่มมีทัศนคติที่ไม่ควรทำอะไรด้วยตัวเองไปหมด

เมื่อมองย้อนกลับไปถึงการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตเรียบง่ายของสังคมไทยในอดีต หรือที่เรียกว่าเศรษฐกิจแบบพอมีพอกินมาสู่สังคมทุนนิยมในปัจจุบันนั้น มีที่มาจากสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งในงานเขียน “พาดผ่านกาลเวลา” ของ ประทุมพร วัชรเสถียร (2547: 142-143) ได้กล่าวถึงข้อสังเกตนี้กับความคิดเห็นของ David K. Wyatt ไว้ว่า

> นักวิชาการรุ่นใหม่ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย มักให้ความสำคัญต่อสนธิสัญญา‘อังกฤษ-สยาม’ (Anglo-Siamese Treaty) ฉบับปี ค.ศ. 1855 (พ.ศ. 2398) ที่เซอร์จอห์น บาวริง (Sir John Bowring). . .ได้เดินทางมาเจรจาและลงนามร่วมกับไทย ในฐานะเป็นเอกสารที่มีผลสำคัญต่อประเทศไทยอย่างยิ่ง คือ เป็นจุดเปลี่ยนที่นำประเทศสยามระบบเก่าออกสู่กระแสโลก และกระบวนการกฎเกณฑ์ด้านต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจโลก. . .ผลด้านบวกและลบของสนธิสัญญาฉบับนี้เป็นประเด็นถกแถลงกันต่อมาอีกมาก แต่ความจริงที่เกิดขึ้นก็คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ภายหลังสนธิสัญญาบาวริง ไทยได้เปิดประเทศออกค้าขายกับต่างประเทศขนานใหญ่ ข้าวจากไทยจำนวนมหาศาลได้ถูกส่งไปขายยังตลาดโลกด้วยเรือกลไฟแทนที่เรือสำเภา. . .

ประเทศไทยได้ลงนามทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 มีทั้งหมด 12 ข้อ ประเด็นที่น่าสนใจและขอนำมากล่าวในที่นี้คือ ข้อ 2 และ 3 ดังมีใจความว่า "2. ยกเลิกภาษีปากเรือ ตามสนธิสัญญาเบอร์นีย์ พ.ศ. 2369 และให้เก็บภาษีสินค้าเข้าร้อยละ 3 แทน. . . 3. ให้มีการค้าเสรี และไทยอนุญาตให้นำข้าว ปลา เกลือ ไปขายต่างประเทศได้ ยกเว้นปีที่ขาดแคลน" (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2548: 951)

เรื่องการค้าเสรีนี้ ถือได้ว่าเป็นวิธีการค้าแบบใหม่ของไทย แตกต่างจากการค้าแบบเก่าที่เป็นการค้าแบบผูกขาด การค้าเสรีจึงให้ผลประโยชน์ที่มากกว่า และทำให้เศรษฐกิจไทยเกิดการตื่นตัว มีชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนค้าขายเพิ่มมากขึ้น คนไทยเองก็ได้ผลประโยชน์อย่างชัดเจน ผลิตผลทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นอย่างมาก แต่ทั้งหมดนี้เป็นเพียงผลกำไรจากการค้าเสรีในระยะต้น การค้าเสรีและการเก็บภาษีสินค้าขาเข้าร้อยละ 3 เป็นผลเสียในระยะยาว เมื่อคำนึงถึงการแข่งขันกับพ่อค้าต่างชาติ และข้อจำกัดในเรื่องของทุน ดังข้อคิดเห็นของ วุฒิชัย มูลศิลป์ (2548: 956) ที่ว่า

> สนธิสัญญาเบาว์ริง ไม่ได้ทำให้ไทยเสียเปรียบในทันที และเพียงด้านเดียว ความเสียเปรียบเกิดขึ้นในเวลาต่อมามากกว่า ในระยะแรกก่อให้เกิดผลดีอยู่มาก คือ การค้าขยายตัว ข้าวกลายเป็นสินค้าออก ที่มีความสำคัญจนปัจจุบัน ราษฎรมีฐานะดีขึ้น และกล่าวได้ว่า สนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศตามแบบสมัยใหม่ ที่ส่งผลต่อมาถึงปัจจุบัน. . .เมื่อ 150 ปีที่แล้ว ไทยถูกบังคับให้ทำการค้าเสรีโลกตะวันตก ให้ยอมรับกฎหมาย และความเจริญของโลกตะวันตกเป็นมาตรฐานในการเข้าสู่สังคมนานาชาติ บัดนี้ กระแสทุนนิยม และการค้าเสรีมีการแข่งขันเข้มข้นกว่า 150 ปีที่แล้วมาก และมีกฎเกณฑ์การค้าที่ตั้งโดยประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และวิชาการกว่าเรามาก แม้จะมีองค์การการค้าโลก (World Trade Organization - WTO) เป็นเวทีไม่ให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบ แต่เราก็พบว่าหลายประเทศก็พยายามหาวิธีการให้เกิดการได้เปรียบคู่แข่ง. . .

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวความคิดเรื่องการค้าเสรี หรือที่เรียกว่า Free trade นี้มีที่มาจากแนวความคิดของ อดัม สมิธ (Adam Smith) ที่ปรากฏในงานเขียนเรื่อง “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (ค.ศ. 1776 / พ.ศ. 2319) ขยายตัวและมีอิทธิพลมากในอังกฤษช่วงทศวรรษ 1820” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2548: 945) ซึ่งแนวคิดของเศรษฐกิจการค้าเสรี หรือทุนนิยมนี้มีมานานนับพันปีแล้ว แต่ถูกรวบรวมขึ้นเป็นระบบโดย อดัม สมิธ เมื่อ พ.ศ. 2319 และแพร่หลายไปทั่วโลกในเวลาต่อมา

การเริ่มต้นของระบบทุนนิยม ที่ชาติตะวันตกนำมาสู่วิถีชีวิตเอเชียในรูปแบบของสนธิสัญญานั้น มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจการค้าโดยตรง ประเทศไทยเองก็ได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ แม้จะเป็นไปแบบเชิงบังคับ แต่ก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของระบบการค้าไทย เศรษฐกิจไทยขยายตัวขึ้น และก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวในเวลาต่อมา

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2550: 8-11) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดแบบทุนนิยมไว้ว่า

> หลักสำคัญของแนวคิด Capitalist ที่ Adam Smith ได้นำมาเสนอไว้เมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ยังคงแสดงให้เห็นภาพของปรัชญานี้อย่างชัดเจนในทุกวันนี้ เช่น ในเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวให้ได้สูงสุด การทำกำไรให้ได้สูงสุด. . .Adam Smith เชื่อว่าการแข่งขันอย่างเสรีตามศักยภาพของแต่ละบุคคล (โดยที่รัฐจะต้องไม่เข้าไปแทรกแซง หรือควบคุม) จะเป็นแรงกระตุ้นให้แต่ละบุคคลในสังคมเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และจะทำให้คนในสังคมโดยรวมเกิดการพัฒนาไปด้วย แต่ Adam Smith ลืมคิดไปว่าทรัพยากรของโลกมีปริมาณจำกัด และยิ่งไปกว่านั้น ในสังคมหนึ่งๆ จะมีคนบางคนที่มีศักยภาพสูงมาก จนสามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของทรัพยากรของโลกอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด อันจะนำมาซึ่งการเอารัดเอาเปรียบอย่างถูกกฎหมาย ท้ายที่สุดก็จะสร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้แก่คนหมู่มากอย่างชนิดที่ไม่มีวันจบสิ้น . .ยิ่งแนวคิดทุนนิยมถูกนำไปผนวกกับทฤษฎีวิวัฒนาการที่มีชื่อเสียง “Survival of the Fittest”. . .ของ Charles Darwins ยิ่งแสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของความเป็น Self - Centered ได้อย่างชัดเจน การแสวงหาผลกำไรสูงสุดที่เคยเป็นแบบแข่งขันอย่างเสรี ก็ค่อยๆ พัฒนาเปลี่ยนไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เป็นการแข่งขันที่โหดร้ายยิ่งขึ้น. . .คนที่อ่อนแอกว่า ฉลาดน้อยกว่า มีทุนน้อยกว่า จะถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างถูกกฎหมายในทุกรูปแบบ และถูกกำจัดไปในที่สุด

เมื่อประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจจากตะวันตก คนไทยจึงต้องปรับสภาพให้พร้อมกับสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งในยุคเริ่มแรกนั้นประเทศไทยมีการนำเทคโนโลยีตะวันตกที่ทันสมัยมาใช้ในการเกษตร ตัวอย่างของบุคคลผู้ดำเนินชีวิตแบบนี้คือ ม.จ.สิทธิพร กฤดากร บิดาแห่งเกษตรแผนใหม่ และนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของไทย ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการเกษตร เมื่อ พ.ศ. 2463 จึงทรงลาออกจากตำแหน่งทางราชการไปดำเนินชีวิตด้วยวิถีแห่งเกษตรกรรมอย่างเต็มตัว ซึ่งรองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจ อิ่มพิทักษ์ ได้กล่าวถึง ม.จ.สิทธิพร กฤดากร ไว้ในคำนำงานเขียน “ทั้งบ้านและไร่นา ชีวิตพอเพียงที่ฟาร์มบางเบิด” ของ กองทุน ม.จ.สิทธิพร กฤดากร (2547: 4) มีใจความตอนหนึ่งว่า

> . . .หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ผู้อุทิศชีวิตเพื่อเกษตรกรรม และเกษตรกรไทย ด้วยความเชื่ออันองอาจว่า วิถีแห่งกสิกรรมที่รู้เท่าทันเทคโนโลยี และพึ่งพาตนเองสูงเท่านั้น จึงจะพาประชาชาติให้อยู่ได้อย่างมีความสุขและพอเพียง. . .สื่อแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการหาเลี้ยงชีพในทางกสิกรรม ปรากฏ ณ ฟาร์มบางเบิดได้ตรงตัวอย่างยิ่ง

พ.ศ. 2504 รัฐบาลในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เศรษฐกิจไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาคอุตสาหกรรม เมื่อเกิดการผลิตเป็นจำนวนมาก วัตถุดิบจึงไม่เพียงพอ นอกจากนี้แล้วยังเกิดการผลิตที่เน้นปริมาณที่ล้นเหลือ แนวคิดทุนนิยมจึงเป็นสาเหตุทำให้คนเราเกิดความเห็นแก่ตัว ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ในขณะเดียวกันก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมต้องมีคนขาดอาหาร หรือมีคนยากจนจำนวนมากท่ามกลางคนร่ำรวยมหาศาลจำนวนน้อย

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวเปรียบเทียบถึงเศรษฐกิจไทยสมัยก่อนและหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ใน “การประชุมวิชาการ ทิศทางการพัฒนาชนบทตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 21-22 มกราคม 2542” ซึ่งจัดโดย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2542: 6) ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .แต่เดิมทีประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีประชากรประมาณ 10 กว่าล้านคน มีพื้นที่กว้างใหญ่ หลังจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ประเทศของเราก็จัดระบบโดยการจัดทำแผนพัฒนาประเทศขึ้น โดยเริ่มเชิญฝรั่งจาก World Bank ร่วมกับนักวิชาการไทย จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ขึ้น โดยฝรั่งเป็นผู้กำหนดรูปแบบการพัฒนา เขียนโครงการต่างๆ จนถึงวันนี้. . .ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเลยแม้แต่น้อย สิ่งที่เห็นได้คือ คนไทยยังตามกระแสของตะวันตก โลกที่เป็นโลกของนามธรรม คุณธรรมและจริยธรรม วัฒนธรรม หลักการในเชิงพุทธ ความพอดี ทางสายกลางเปลี่ยนไปยึดปรัชญาตะวันตก ซึ่งวัดกันด้วยเงินตราและความเจริญเติบโตทางวัตถุ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตรอย่างเต็มตัว ระบบการค้าแบบทุนนิยมก็ได้ถูกนำมาใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดสังคมแห่งการต่อสู้ดิ้นรน หรือสังคมเมืองดังในยุคปัจจุบัน ชีวิตที่เรียบง่าย หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมของไทยเราที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ รักความสงบ และมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็จะค่อยๆ ห่างหายไปในที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายมาก ที่กล่าวมานี้ไม่ใช่ว่าระบบทุนนิยมนั้นมีแต่ข้อเสีย หรือไม่ดี แต่ผู้ที่นำระบบนี้ไปใช้ต้องตระหนักและเข้าใจ ต้องเรียนรู้ให้เท่าทันทุนนิยม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน โดยมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นบรรทัดฐานในการควบคุมทุนนิยมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมนั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากระตุ้นให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความเป็นจริงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข พอเพียงแต่ยั่งยืนเสมอมา ทั้งยังทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง ดังเห็นได้จากพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสต่างๆ มากมายที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มจากที่พระราชทานแนวคิดนี้แก่นิสิตเกษตรศาสตร์ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ดังนี้

> . . .การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดีพอกินพอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป. . . (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536: 30)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างต่อเนื่อง แต่คนไทยส่วนใหญ่ยังขาดความใส่ใจ เพราะยังเห็นเป็นเรื่องไกลตัว จนกระทั่งเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งดังนี้

> . . .ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า “การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้’ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง. . .บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ ไม่ห่างไกลเท่าไหร่ ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่า ล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เลยรู้สึกว่าไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้. . . (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2549: 41-42)

หลังจากนั้นเป็นต้นมา “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ก็กลายเป็นกระแสความนิยมและได้รับการกล่าวถึงในทุกวงการอย่างกว้างขวาง เพราะแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ทันสมัยเสมอ และสามารถช่วยแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจได้ ในส่วนความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีนักวิชาการ และผู้รู้หลายๆ ท่านได้ตีความและให้นิยามความหมายกันอย่างมากมาย

ฯพณฯ อำพล เสนาณรงค์ ได้ให้นิยามของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ใน “การประชุมวิชาการ ทิศทางการพัฒนาชนบทตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 21-22 มกราคม 2542” ซึ่งจัดโดย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2542: 5) ดังนี้

> . . .เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพยายามพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดที่จะทำได้ ให้ “พอมี พอกิน” โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถจะผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่น หรือในประเทศให้ได้มากที่สุด พยายามก่อหนี้ให้น้อยที่สุด และควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้มีรายจ่ายไม่เกินรายรับ

อภิชัย พันธเสน ได้สังเคราะห์และเรียบเรียงความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ใน “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์” ของ สำนักงาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2546) กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หมายถึง ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือความหมายที่นักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปเข้าใจได้ง่ายขึ้นคือ ความพอประมาณและความมีเหตุผล เศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่เป็นเพียงแนวคิดหรือปรัชญาเท่านั้น แต่เป็นข้อสรุปที่ได้จากการปฏิบัติจริง และไม่ใช่เป็นเพียงปรัชญาในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล แต่น่าจะเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศด้วย

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2549: 1) ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ใน “คู่มือปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน” โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ และได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 มีใจความตอนหนึ่งดังนี้

> . . .เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สุริยะ เจียมประชานากร (2549: 30) ได้ให้นิยามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลไว้ว่า

> เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลตาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

ไสว บุญมา (2543) ได้กล่าวถึงความหมายและหัวใจของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตของประชาชนและประเทศชาติอย่างสมดุล หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงจึงอยู่ที่ความสมดุลหลายๆ ด้าน ทั้งด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจกับจิตใจ หรือศีลธรรมจรรยา ด้านการผลิตเพื่อบริโภคเองในครอบครัวกับเพื่อจำหน่าย ด้านการผลิตเพื่อขายในประเทศกับการผลิตเพื่อส่งออก ด้านการลงทุนในกรุงเทพฯ และปริมณฑลกับชนบทที่ห่างไกล ด้านการกระจายผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจของคนรวยกับคนจน ด้านอุตสาหกรรมและการบริการกับการเกษตร และด้านเทคโนโลยียุคใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549: 92-94) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในงานเขียน “หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท” ซึ่งสามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติสั้นๆ ได้ 5 ประการดังนี้ 1. ความพอดีกับจิตใจ ซึ่งจะทำให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน 2. ความพอดีในด้านสังคม โดยเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน แล้วจึงประสานในรูปเครือข่าย 3. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน 4. ความพอดีทางด้านเทคโนโลยี ให้เหมาะสม สอดคล้องกับพื้นฐานของบ้านเมือง ทำให้เกิดความเจริญอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่มั่นคงและยั่งยืน และ 5. ความพอดีทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่พอดี ไม่ทิ้งขว้างโดยเปล่าประโยชน์

ประเวศ วะสี (2550) ได้กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในงานเขียน “เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม” สรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หมายถึง ความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ ได้แก่ 1. พอเพียงสำหรับทุกคน 2. จิตใจพอเพียง 3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5. ปัญญาพอเพียง 6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง กล่าวคือ วิถีชีวิตของกลุ่มชน ที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายอย่างเหมาะสม พอเพียง และ 7. มีความมั่นคงพอเพียง ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่เศรษฐกิจที่ทอดทิ้งกัน เพราะต้องเชื่อมโยงกับความเป็นประชาสังคม เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล เป็นปรกติและยั่งยืน อาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ เศรษฐกิจทางสายกลางนั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อมองในภาพรวมของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะของทางสายกลาง หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” แล้ว กล่าวได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีรากฐานที่มาจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่ง ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ (2551: 149-150) ได้กล่าวถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่มาของ “หัวใจเศรษฐี” ไว้ว่า

> พระพุทธเจ้า ได้ตรัสแก่ทีฆชานุว่า มีธรรมอยู่ 4 ประการ ที่จะเอื้ออำนวยให้มนุษย์มีความสุขในโลกนี้คือ 1. เป็นคนมีทักษะ มีประสิทธิผล เอาจริงเอาจัง ขยันขันแข็งในอาชีพที่ตนประกอบอยู่นั้น (อุฏฐานสัมปทา) 2. รักษาทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ในทางสุจริตและด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของตนเอง (อารักขสัมปทา) 3. มีเพื่อนดี (กัลยาณมิตตตา). . . 4. ใช้จ่ายทรัพย์อย่างมีเหตุผล ให้ได้สัดส่วนกับรายได้ ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป กล่าวคือ ไม่สั่งสมทรัพย์ด้วยความตระหนี่ หรือไม่เป็นคนใจกว้างเกินขอบเขต กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอควร หรือพอเพียง (สมชีวิตา)

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานี้ เป็นหลักการทางเศรษฐกิจแบบพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนเรา เพราะเมื่อเรามีความขยันในการประกอบสัมมาชีพ รู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ของตนเอง รู้จักการคบเพื่อน และรู้จักการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม พอเพียง ก็สามารถนำไปสู่ความสุขอย่างยั่งยืนได้ จึงกล่าวได้ว่า หลักการเบื้องต้นง่ายๆ ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้ มีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549: 112) ได้กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสเปรียบเทียบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป”

ส่วน อัจฉรา โยมสินธุ์ (2549: 98-99) ได้กล่าวเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เปรียบเสมือนเสาเข็มเช่นกันว่า

> การใช้ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามกระแสพระราชดำรัสของในหลวง เป็นการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่จะสร้างรากฐานที่มั่นคงให้ชีวิตได้อย่างครบวงจร ซึ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เปรียบเสมือนการลงเสาเข็มที่มั่นคงของอาคารบ้านเรือน บ้านเรือนที่ปลูกสร้างและตกแต่งไว้อย่างสวยงาม ย่อมไม่อาจดำรงอยู่ได้นานโดยปราศจากเสาเข็ม หรือมีเสาเข็มที่ไม่แข็งแกร่งแข็งแรงเพียงพอ แต่ด้วยความที่เรามักมองไม่เห็นเสาเข็ม เราเห็นแต่ตัวอาคาร ตัวบ้านเรือนที่สวยงาม หรูหราของคนอื่น เราก็เลยอยากจะมีบ้านที่สวยงามอย่างเขาบ้าง โดยไม่คำนึงถึงความ “พอเพียง” ที่พอเหมาะพอดี และเหมาะสมแก่ตนเอง. . .

นอกจากนี้แล้ว อัจฉรา โยมสินธุ์ (2549: 99-100) ยังได้กล่าวถึงหลักการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า

> . . .คนมีปัญญาที่รู้จักพอเพียง จะเริ่มจากการทำความรู้จักตนเอง ประเมินความสามารถและศักยภาพของตนเองอย่างรอบคอบ เพื่อกำหนดเส้นแห่งความพอดีให้แก่ตนเอง และใช้ชีวิตตามมาตรฐานความพอเพียงแห่งตนอย่างไม่ประมาท คนมีปัญญาที่รู้จักพอเพียงจะใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ประมาท รอบคอบ และมีเหตุผล โดยไม่จำเป็นต้องเสียเวลาไปกับการปรุงแต่ง แต้มสี และเติมรสที่ฉูดฉาด. . .ความ “พอเพียง” จะทำให้เกิดความ “พึ่งพา” ตนเองได้ และเอื้อเฟื้อความ “เผื่อแผ่” ไปยังผู้อื่น การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากจะสร้างความมั่นคงให้แก่ปัจเจกบุคคลแล้ว ยังสร้างความแข็งแกร่งทางสังคมได้อย่างยั่งยืนด้วย. . .

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2550: 13-22) ได้รวบรวมความหมายในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงจากผู้รู้หลายๆ ท่าน ไว้ในงานเขียน “เท่าทันทุนนิยม” สรุปได้ว่า การใช้ชีวิตแบบพอเพียง จะต้องเริ่มจากการไม่มีหนี้สิน ต้องรู้จักใช้จ่ายเฉพาะสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามเงินสดที่เรามีอยู่ และหักห้ามใจไม่ใช้ระบบซื้อก่อนจ่ายทีหลัง นอกจากนี้แล้วยังต้องรู้จักรักษาสุขภาพของตนเอง โดยเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และต้องรู้จักพอและรู้จักให้ นั่นคือความพอเพียงในจิตใจ นับว่าเป็นความสุขที่แท้จริงของชีวิต

ความสุขทางใจจึงเป็นความยั่งยืนของชีวิตที่คนเราควรแสวงหามากกว่าทรัพย์สินเงินทอง ความสุขทางใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนเรามีความพอเพียงนั่นเอง เมื่อคนเรารู้จักหยุดและพอ จะทำให้เรามีเวลาคิดถึงผู้อื่น การรู้จักให้ผู้อื่นจะทำให้เกิดความรักและเอื้ออาทรในสังคม อันนำไปสู่ความพอเพียงในระดับชาติได้ในที่สุด ดังคำกล่าวของสุวินัย ภรณวลัย (2541: 100-110) ที่ได้กล่าวถึงความหมายของเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . . “เศรษฐกิจ” มิใช่เรื่องของการแสวงหาและการสะสมความมั่งคั่ง แต่ “เศรษฐกิจ” ควรจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนต่างหาก คนเรามิควรมีชีวิตอยู่เพื่อ “เศรษฐกิจ” แต่ “เศรษฐกิจ” ควรมีไว้เพื่อการดำรงอยู่ของผู้คน. . .พวกเราจะต้องแปรการแสวงหาการมีชีวิตที่มั่งคั่งสมบูรณ์ทางวัตถุ ไปเป็นการแสวงหาการมีชีวิตที่มีความสุขทางจิตใจ. . .

จากนิยาม และคำอธิบายของนักวิชาการ และผู้รู้หลายๆ ท่าน จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หมายถึง หลักในการดำเนินชีวิตอย่างพอดี เป็นหลักการปฏิบัติทางสายกลางเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยต้องสร้างพื้นฐานการใช้จ่ายของตนเองก่อน รวมทั้งรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า จากนั้นจึงนำหลักปฏิบัติของแนวคิดนี้ไปขยายผลสู่ครอบครัว และเชื่อมสัมพันธ์กับสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม เพื่อการพัฒนาชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน สามารถดำรงอยู่ได้แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับชั้น เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ นวนิยายไทยที่นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงให้ภาพแทนความเป็นตัวตนที่แท้จริงของสังคมไทยที่มีอยู่เดิม อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า ไม่ว่าโลกและสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไร แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นทางออกที่เหมาะสมที่สุดเสมอสำหรับสังคมไทย

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยก่อนได้รับอิทธิพลจาก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

นวนิยายไทยที่มีแนวคิดเรื่องความพอเพียง ได้แต่งขึ้นก่อนที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นที่รู้จักกันดีอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ดังคำกล่าวของ เกศินี จุฑาวิจิตร (2550: 17) ที่กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า

> แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่ “นวัตกรรม” (innovation) ทางปรัชญาและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคมไทย เพราะเป็นสิ่งที่นักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนได้กระทำ และพยายามผลักดันอยู่ก่อนหน้านั้นนานแล้ว แต่สิ่งที่ “ใหม่” อย่างแท้จริง เห็นจะได้แก่ การที่พระมหากษัตริย์ทรงเห็นว่า เป็นเรื่องจำเป็นและเร่งด่วนที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จะต้องพระราชทานแนวคิดและสติแก่คนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ชาวบ้านและชนชั้นกลาง

จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดเรื่องความพอเพียงมีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านานแล้ว

ในนวนิยาย 6 เรื่อง ที่นำมาวิจัย มีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านองค์ประกอบของนวนิยาย และกลวิธีการเขียนดังนี้

1. โครงเรื่อง เป็นแนวทางที่นักเขียนใช้กำหนดบทบาท พฤติกรรมของตัวละคร และการดำเนินเรื่อง ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของตัวละคร หรือการเปลี่ยนแปลงของเรื่องที่เกิดจากปัญหาและความขัดแย้ง ซึ่งอาจเกิดจากความขัดแย้งของตัวละครเอกกับตัวละครตัวอื่น ความขัดแย้งกับธรรมชาติ หรือความขัดแย้งกับสังคม ความขัดแย้งเหล่านี้คือความขัดแย้งภายนอก หรืออาจเกิดจากความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเอง โดยนวนิยายแต่ละเรื่องมักจะมีความขัดแย้งมากกว่าหนึ่ง เพราะมีโครงเรื่องหลัก และโครงเรื่องรองหรือโครงเรื่องย่อย ที่ซ้อนอยู่ในโครงเรื่องหลัก โครงเรื่องที่ดีนอกจากจะกำหนดปมขัดแย้งได้อย่างน่าสนใจแล้ว ยังต้องรู้จักคลายปมปัญหาและความขัดแย้งด้วย โครงเรื่องจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สามารถทำให้ผู้อ่านประทับใจเนื้อเรื่อง และเข้าใจในชีวิตของมนุษย์อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง

2. ตัวละคร ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในนวนิยาย เพราะเป็นบุคคลที่ดำเนินเรื่อง นอกจากนี้ยังช่วยสร้างสีสันให้แก่นวนิยาย ผู้เขียนสามารถสะท้อนความเป็นไปของเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม ในแต่ละยุคสมัย ตลอดจนทัศนคติของผู้เขียน ที่มีต่อสังคมนั้นๆ ผ่านตัวละคร ทัศนะหรือแนวความคิดของผู้เขียนนี้ นอกจากจะเป็นความคิดส่วนตัวที่เป็นปัจเจกแล้ว ยังรวมไปถึงความคิดเห็นของกลุ่มคนในสังคมที่ผู้เขียนได้ประสบ แล้วถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของนวนิยาย โดยใช้ตัวละครในเรื่องเป็นสื่อ ตัวละครจึงจัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ให้ภาพแทนของคนในสังคม เพราะพฤติกรรม หรือความคิดเห็นของตัวละครก็คือภาพแทนความคิดเห็นของกลุ่มคน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

3. บทสนทนา คือ คำพูดที่ตัวละครใช้พูดโต้ตอบกันในเรื่อง บทสนทนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะสามารถทำให้ผู้อ่านเห็นลักษณะความเป็นตัวตนของตัวละครนั้นๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อเรื่อง ตลอดจนแนวคิดของเรื่องได้ บทสนทนาที่ดีจึงต้องเหมาะสมกับบุคลิกตัวละคร สอดคล้องกับเหตุการณ์ในเรื่อง และมีความสมจริง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. ฉากในนวนิยาย หมายถึง สถานที่ เวลา และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เหตุการณ์ในเรื่องนั้นๆ เกิดขึ้น การสร้างฉากที่ดีจึงต้องสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่อง และช่วยทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น ฉากจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่นอกจากจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจในเหตุการณ์ และเวลาที่กำหนดไว้ในเนื้อเรื่องแล้ว ยังช่วย ". . .กำหนดบุคลิกลักษณะตัวละคร ช่วยสื่อความคิดของผู้แต่ง. . .เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงแก่นเรื่อง โครงเรื่อง และรู้จักตัวละครชัดขึ้น" (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2537: 185-186)

5. ชื่อเรื่อง เป็นสิ่งแรกที่สามารถเรียกความสนใจจากผู้อ่านได้ การตั้งชื่อเรื่องจึงมีความสำคัญต่องานเขียนเรื่องหนึ่งๆ มาก เพราะนอกจากจะดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านแล้ว ยังมีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง และนำไปสู่แนวคิดหลักของเรื่องได้

พัฒจิรา จันทร์ดำ (2547: 38) ได้กล่าวถึงลักษณะของชื่อเรื่องที่ดี สรุปได้ว่า ชื่อเรื่องที่ดีบางเรื่องสามารถทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าเป็นชื่อที่แปลก ท้าทาย และมีปริศนาอยู่ในที ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับการเปิดเรื่อง และตัวเนื้อเรื่อง หรือเป็นตัวช่วยไขหาแก่นเรื่องให้กับผู้อ่านในบางโอกาสได้เป็นอย่างดี ชื่อเรื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็นอีกอย่างหนึ่งที่นักอ่านที่ดี ไม่ควรละเลยที่จะนำมาพิจารณา

6. การใช้โวหารแสดงทัศนะ หรือ คำคม เป็นกลวิธีอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจได้ด้วยแง่คิดที่แหลมคม แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้เขียน เพื่อให้ผู้อ่านได้รู้สึกคล้อยตามไปด้วย เป็นต้นว่า ทัศนะการเลือกคบคน การเป็นคนดี การเลือกคู่ครอง ความเป็นอยู่ของคนเมือง เงินตรากับสุขภาพ ความสันโดษ และความพอเพียง

7. การเล่าเรื่อง เป็นกลวิธีอย่างหนึ่งของงานเขียนบันเทิงคดี การเลือกผู้เล่าเรื่อง เป็นวิธีการนำเสนออย่างหนึ่งของผู้เขียนว่า ใครเป็นคนเล่าเรื่อง การเลือกผู้เล่าเรื่องจึงเป็นวิธีการที่ผู้เขียนจะควบคุมความรับรู้ของผู้อ่าน ผู้เล่าเรื่องมีทั้งที่เป็นตัวละครในเรื่อง และผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่อง

ในนวนิยาย 6 เรื่องที่ทำการวิจัยนี้ มีวิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ครบทุกด้าน ดังเห็นได้จากนวนิยายแต่ละเรื่องดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ใหญ่ลีกับนางมา

นวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ของ กาญจนา นาคนันทน์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือสตรีสาร ระหว่าง พ.ศ. 2508-2509 และพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2511 โดยสำนักพิมพ์แพร่พิทยา เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้ได้ถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์อยู่บ่อยครั้ง จึงได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มเรื่อยมา

เรื่องย่อ

มาลินี หญิงสาวกำพร้าที่ขยัน พากเพียรและอดทน ได้รับมรดกที่นาที่รังสิตจากคุณนายวัน ผู้เป็นยาย ขณะนั้นเธอมีปัญหาทะเลาะกับประดิษฐ์ คนรักของเธอ มาลินีจึงเดินทางไปรังสิต ต่อมาเธอคิดกลับไปขอคืนดีกับประดิษฐ์ แต่เขากลับมีคนรักใหม่แล้ว เธอจึงตัดสินใจลาออกจากงานเสมียนและงานเดินแบบไปใช้ชีวิตอยู่ที่รังสิต และประกอบอาชีพกสิกรรมอย่างเต็มตัว โดยมีครอบครัวของลีนวัตร หรือผู้ใหญ่ลี ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ใหญ่ลี นางปุย และเด็กชายปื๊ด คอยให้ความช่วยเหลือตลอด ในตอนแรกมาลินีไม่ชอบลีนวัตรนัก เพราะเข้าใจผิดในตัวลีนวัตร เธอคิดว่าเขาแกล้งถ่วงเวลาการส่งข่าวการตายของคุณนายวันให้เธอทราบช้า เพื่อให้คนอื่นมองเธอในแง่ไม่ดี เพราะไม่เร่งจัดงานศพยายตนเอง อีกทั้งในพินัยกรรมยังได้ระบุว่า หากเธอต้องการขายที่นาที่ได้รับมรดกต้องขายให้ผู้ใหญ่ลีแต่เพียงผู้เดียว ทำให้เธอสงสัยและไม่พอใจ ส่วนลีนวัตรก็คิดว่ามาลินีผู้ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในเมืองหลวงคงจะใช้ชีวิตในชนบทไม่ได้ แต่มาลินีก็แสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายามและตั้งใจจริงของตน ในขณะเดียวกันเธอก็ได้เห็นความสามารถและความดีมีน้ำใจของลีนวัตร จึงเกิดความเข้าใจกัน ทั้งสองได้เรียนรู้อุปนิสัยของกันและกันจนเกิดเป็นความรัก ในที่สุดมาลินีจึงตัดสินใจใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและพอเพียงร่วมกับลีนวัตรที่ชนบทแห่งนี้

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” มีดังนี้

1. **การนำเสนอผ่านโครงเรื่อง**

ในนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ผู้เขียนได้กำหนดโครงเรื่องอันนำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” เป็นเรื่องราวของหญิงสาวผู้ได้รับมรดกที่นาที่ชนบทจากยาย จึงตัดสินใจไปประกอบอาชีพเกษตกรรมที่ชนบท และได้รู้จักกับผู้ใหญ่บ้านของที่นั่น จนเกิดเป็นความรัก

โครงเรื่องหลักของเรื่องนี้แสดงปมขัดแย้งภายในจิตใจของนางเอก ที่สับสนไม่แน่ใจว่าจะเลือกใช้ชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมในสังคมเมือง ดังที่เธอเคยเผชิญมาตลอดชีวิต หรือเลือกที่จะใช้ชีวิตแบบพอเพียง ภายหลังจากที่ได้พบกับพระเอกแล้ว ในขณะเดียวกันโครงเรื่องรองที่แสดงความขัดแย้งของนางเอกกับคนรักคนแรก ก็ช่วยเสริมให้โครงเรื่องหลักสามารถคลี่คลายปมในใจของนางเอกได้ เมื่อนางเอกรู้ว่าคนรักคนแรก ผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม มีคนรักใหม่ที่ร่ำรวยและทันสมัยกว่าเธอ อาจกล่าวได้ว่า โครงเรื่องของเรื่องนี้แสดงปมขัดแย้งในใจนางเอกเกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง ซึ่งผู้ชายทั้งสองคนนั้นมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง คนหนึ่งเป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเป็นสิ่งที่เธอคุ้นชินมาทั้งชีวิต ในขณะที่อีกคนหนึ่งเป็นภาพแทนของความพอเพียง ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ในชีวิตของเธอ การที่โครงเรื่องของเรื่องนี้สร้างปมขัดแย้งในใจนางเอกและปมขัดแย้งกับตัวละครที่เป็นคนรัก ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของโครงเรื่องหลักกับโครงเรื่องรอง และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทำให้ปมขัดแย้งในใจของนางเอกคลี่คลายลงได้ในที่สุด เมื่อนางเอกยอมรับกับใจตนเองว่า เธอมีความสุขที่มีชีวิตเรียบง่ายและพอเพียงร่วมกับพระเอก

จากโครงเรื่องที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้วางโครงเรื่องขึ้นอย่างสมจริง สมเหตุผล และดำเนินเรื่องไปอย่างมีลำดับขั้นตอน สอดคล้องกับแนวคิดของเรื่อง เพราะผู้เขียนกำหนดฉากสำคัญของเรื่องที่รังสิต คลอง11 จ. ปทุมธานี ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริง ในเวลานั้นยังมีการทำไร่ทำนาอยู่มาก นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นเสมือนบันทึกทางสังคมในช่วงสมัยหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า ชาวชนบทมีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย บ้านเรือนอยู่ใกล้กันและมีน้ำใจช่วยเหลือกัน เหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบสอดคล้องสัมพันธ์กับพฤติกรรมของตัวละคร ทำให้เห็นวิถีชีวิตแบบพอเพียงของไทยที่มีมานานแล้ว

2. การนำเสนอผ่านตัวละคร

ในนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ผู้เขียนได้แสดงทัศนะต่างๆ ผ่านตัวละคร และได้ใช้ตัวละครเป็นภาพแทนอันนำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลีนวัตร โรปนารมย์ หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่า ผู้ใหญ่ลี เป็นชาวรังสิตโดยกำเนิด เขาได้รับปริญญาเกษตรศาสตรบัณฑิต และได้นำความรู้ที่เรียนมาพัฒนาบ้านเกิดของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ เขาจึงเป็นที่รักของชาวคลองสิบเอ็ด และผู้คนที่รู้จักเขาเป็นอย่างมาก

ลีนวัตร เป็นคนฉลาด ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ดังเห็นได้จากสมัยที่เขายังเป็นนิสิตเกษตรศาสตร์อยู่ เขาได้ไปเที่ยวบ้านเพื่อนที่นนทบุรี และได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับทุเรียนมาอย่างมากมาย เขาจึงเป็นคนรอบรู้ ทันโลก ทันคน อีกทั้งยังสนใจข่าวสารบ้านเมือง ทำให้เป็นคนทันสมัย เห็นได้จากการซื้อเครื่องปั่นไฟมาใช้ นอกจากนี้ลีนวัตรยังเป็นคนรอบคอบ มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยน้ำใจของเขาทำให้ตอนที่เขาแต่งงาน เจ้าของร้านค้าในตลาดคลองสิบเอ็ด คลองสิบสอง และที่สะพานใหม่ได้ส่งข้าวสารกับอาหารมาช่วยมากมาย แทบจะไม่ต้องซื้อหาอะไรเลย ทำให้ประหยัดรายจ่ายไปได้อีกทาง ส่วนคนอื่นๆ ก็มาช่วยงานด้วยความเต็มใจ

ลีนวัตรดำเนินชีวิตตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น ซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ประหยัด ไม่ชอบเป็นหนี้ ขยันขันแข็ง รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ชอบอบายมุขทั้งหลาย โดยเฉพาะการดื่มสุรา และการเล่นพนัน เขาเชื่อว่าคนเราจะมีชีวิตอยู่ได้ต้องอาศัยความขยันขันแข็งจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ไม่ใช่โชคลาภ มิฉะนั้นเราจะไม่รู้จักทำมาหากิน รอคอยแต่โชควาสนา ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่จะได้มาทุกครั้งโดยไม่ทำงาน ผลผลิตของการทำงานต่างหากคือโชคลาภที่แท้จริง ที่จะทำให้คนเราอยู่ได้อย่างพอเพียง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการเสี่ยงโชคตามความคิดของลีนวัตรว่า

> . . .เขาไม่อยากให้ใครๆ ลุ่มหลงในการพนันประเภทนี้ เพราะมันเสียเวลาทำมาหากินและเสียทรัพย์ กล่าวคือ ตลอดเวลาหนึ่งสัปดาห์แทนที่จะได้คิดหาลู่ทางทำมาหากินและลงมือทำงาน กลับต้องเสียเวลาเพราะหวยเถื่อนเหล่านี้หมด ตั้งแต่วันพุธถึงวันจันทร์ เป็นวันที่หาตัวดีๆ มาเล่นกัน ตื่นเช้าขึ้น ใครฝันเรื่องอะไรจะนึกเป็นตัวเลขไปหมด ช่วยกันตีปัญหาจนกว่าจะได้จ่ายเงินซื้อแล้วก็เลิกคิด คราวนี้ก็จุดธูปเทียนบนบานศาลกล่าวที่ศาลพระภูมิบ้าง ที่หิ้งบูชาพระบ้าง. . .ในคืนวันจันทร์และตลอดวันอังคารจนถึงเวลาออกสลากกินแบ่ง คราวนี้ไม่เป็นอันทำอะไรกันแล้ว นั่งเกาะวิทยุฟังผล. . .ไม่รู้ว่าทนฟังอยู่ได้อย่างไร ทั้งๆ ที่ต้องการทราบเพียงเลขท้ายของรางวัลที่หนึ่ง กับเลขท้ายสามตัว สองตัว พอจบถ้าบังเอิญถูกซึ่งนานๆ ครั้ง จะกิ๊วก๊าวกันไปทั้งบ้าน ถ้าไม่ถูกก็

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เอะอะ. . .เขาจึงประกาศบอกคนในบ้านห้ามเล่นเด็ดขาด ใครขืนเล่นจะจับส่งตำรวจ ถ้านานๆ อยากจะเสี่ยงโชค ก็ให้ซื้อลอตเตอรี่ของรัฐบาล. . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 517-518)

แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเองของลีนวัตร โดยปฏิเสธการพึ่งพาโชคลาภ หรือโชคชะตานี้ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแนวคิดนี้มาตรงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่า

> หลักการสำคัญทางพุทธศาสนา. . .คือ หลักการพึ่งตนเอง **อัตตาหิ อัตตโน นาโถ** การพึ่งตนเองได้คือความเข้มแข็ง แต่คนไทยอยู่ในระบบอุปถัมภ์มาเสียจนเคย ในระบบอุปถัมภ์นั้นสอนให้พึ่งพิงผู้อื่น เช่น พึ่งพิงเจ้านาย พึ่งพิงเจ้าพ่อ พึ่งพิงข้าราชการ พึ่งพิงนักการเมือง พึ่งพิงโชคชะตา พึ่งพิงต่างประเทศ เมื่อคิดพึ่งพิงอยู่เรื่อยก็อ่อนแอ . . .หรือภูมิคุ้มกันบกพร่อง เมื่อภูมิคุ้มกันบกพร่องก็เจ็บป่วยและวิกฤติเรื่อยไป การที่สังคมไทยจะพ้นวิกฤติได้ต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่. . .มาเป็นคิดพึ่งตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้ตัวเอง สร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง (ประเวศ วะสี, 2550: 23-24)

จึงกล่าวได้ว่า ลีนวัตร เป็นตัวละครที่เป็นภาพแทนของความพอเพียง เพราะเขาไม่เคยเห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่าความสุขทางใจ เขาจึงเป็นคนอารมณ์ดี มีอารมณ์ขัน ร่าเริง เปิดเผย จริงใจ อีกทั้งเขายังเป็นตัวของตัวเอง รักบ้านเกิด รักความเป็นไทย และมีความภูมิใจในความเป็นชาวนาของตน ซึ่ง รัญจวน อินทรกำแหง (2521: 139) ได้วิเคราะห์ตัวละครลีนวัตรไว้ได้อย่างน่าสนใจดังนี้

> . . .กาญจนา นาคนันทน์ จงใจสร้าง ลีนวัตร ให้เป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนของชาวชนบทผู้จะยืนหยัดขึ้นมาเพื่อทำการพัฒนาอาชีพ และท้องถิ่นของตน เป็นชาวนายุคใหม่ที่ชาวเมืองจะต้องยกย่องด้วยความนิยม และความจริงแล้วเมืองไทยต้องการชาวนาอย่างนี้ ชาวนาที่สามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อรักษาอาชีพให้ยืนนาน และรักษาผลประโยชน์ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย มิให้ถูกเบียดเบียน เพราะเมืองไทยกับเกษตรกรรมนั้นเป็นสิ่งคู่กัน ไม่ว่าจะในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้เขายังรู้จักนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งนอกจากจะช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้แล้วยังช่วยประหยัดรายจ่ายเล็กๆ น้อยๆ ได้ด้วย เช่น ตอนที่ลีนวัตรรับประทานอาหารกลางวันเสร็จ เขาจำเป็นต้องล้างมือที่มีกลิ่นคาวติดอยู่ เขาใช้วิธีเดินไปล้างมือที่คูน้ำข้างถนน และดึงต้นหญ้าริมน้ำมาขยี้เป็นฟองแทนการใช้สบู่ได้เป็นอย่างดี หรือตอนที่เขาชวนมาลินีรับประทานผักบุ้งจิ้มน้ำพริก โดยกล่าวว่าช่วยบำรุงสายตาได้ดีกว่าเสียเงินซื้อยา หรือเครื่องสำอางราคาแพง

อย่างไรก็ตาม แม้ลีนวัตรจะเป็นคนประหยัดแต่ก็ชอบใช้น้ำหอม ใส่นาฬิกาพรายน้ำ แสดงให้เห็นว่าความพอเพียงไม่ใช่การตระหนี่ สามารถซื้อของที่ชอบนอกเหนือจากความจำเป็นได้ แต่ต้องไม่ใช่ฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะตน ดังเห็นได้จากชีวิตหลังแต่งงานของเขากับมาลินี เขาเลือกปฏิบัติดังนี้

> . . .ปีนี้ทางการขุดคลองให้ลึกมีน้ำตลอดปีแล้ว เขาจะชักช้าอยู่ทำไม เมื่อเขาทดลองทำได้ผลดี ในปีต่อไป ชาวคลองสิบเอ็ดก็จะพากันดำเนินรอยตาม เท่ากับเขาได้ทำประโยชน์ให้แก่พวกพ้อง และรวมไปถึงประเทศชาติด้วย ฉะนั้น เขาจะทอดทิ้งธุระไปเพื่อจะพาเจ้าสาวไปฮันนีมูนให้ถูกต้องตามสมัยนิยมแบบฝรั่งที่พรั่งพรูมาสู่ไทยเห็นจะไม่เป็นผล . . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 571)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ลีนวัตรเป็นคนมุ่งมั่น และจริงจังในการทำงาน โดยเฉพาะการทำงานที่ต้องคำนึงถึงส่วนรวมเป็นหลัก เขาต้องการให้คนในท้องถิ่นของเขาสามารถพึ่งพาตนเองได้ เขาจึงเลือกที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าการพาคนรักไปเที่ยว เพราะโอกาสของการทำงานมาถึงแล้ว การท่องเที่ยวอาจจะมีได้ภายหลังเมื่อมีความพร้อมแล้ว นี่คือหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของลีนวัตร ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีที่มาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาดังคำกล่าวของ พระไพศาล วิสาโล ที่ว่า

> ชีวิตพอเพียงคือชีวิตที่รู้จักสบายแต่พอดี ไม่เพลิดเพลินหมกมุ่นกับความสุขจากสิ่งเสพ หรือมัวแต่แสวงหาทรัพย์และสะสมเงินทองอย่างไม่รู้จักพอ ขณะเดียวกันเมื่อพอเพียงในความสบาย หรือหาทรัพย์ได้พอเพียงแล้วก็ไม่หยุดเพียงเท่านั้น ต้องหันไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> พากเพียรใน การสร้างความดีงาม หรือความเจริญด้านอื่นๆ ต่อไปยิ่งกว่าเดิม ทั้งในด้านศีล จิต และปัญญา ทั้งในส่วนที่เป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ท่าน . . . (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 17)

วิถีชีวิตพอเพียงในสังคมไทยแต่เดิมมาต้องสั่นคลอน เมื่อต้องปะทะกับแนวคิดทุนนิยมในช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย ผู้เขียนได้แสดงทัศนะผ่านมุมมองของตัวละครลีนวัตรได้อย่างน่าสนใจ ดังเห็นได้จากตอนที่ลีนวัตรแต่งงานกับมาลินี แล้วสวมชุดไทย ทำให้เด็กๆ ที่เป็นเพื่อนของปี๊ดรู้สึกไม่ค่อยชอบใจนัก แต่พอถึงงานกลางคืนทั้งสองสวมชุดทันสมัย คราวนี้เด็กๆ ต่างก็ถูกใจกันมาก ทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่า

> . . .ความรู้สึกของเด็กๆ ที่แสดงออกมานั้นเป็นความรู้สึกอันบริสุทธิ์. . .แสดงให้เห็นแนวโน้มของวัฒนธรรมไทยในอนาคตว่า จะดำเนินไปในทางใดหากไม่มีใครฉุกใจรีบฉุดรั้งไว้ก่อนที่จะสายเกินไป ลีนวัตรมีความรู้สึกส่วนตัวของเขาอยู่ว่า สังคมไทยปัจจุบันนี้ รับเอาแต่ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยของชาวตะวันตกเข้ามาไว้ในชีวิตประจำวันกัน จนไม่ได้นึกถึงความจริงประการหนึ่งว่า ในสังคมของชาวตะวันตกที่เรามองเห็นเพียงผิวเผินว่าหรูหราฟุ่มเฟือยนั้น แก่นแท้ของเขาคือความขยันหมั่นเพียร ช่างคิด ช่างค้นคว้า ช่างประดิษฐ์ เขาศึกษา เขาทำงานกันมากมายกว่าจะได้หรูหราฟุ่มเฟือยสักมื้อหนึ่งให้เราเห็น ใครเล่าจะเป็นผู้ชี้แจงให้ความเข้าใจแก่หนุ่มสาววัยรุ่นเริ่มทั้งหลายที่มัวแต่งตัวไปเที่ยว กินอาหารแปลกๆ ที่มีผู้ชวนชิม คลั่งเพลงจังหวะใหม่ๆ เล่นโบว์ลิ่งแล้วก็เข้าสถานอาบอบนวด ใครจะชักจูงให้คนเหล่านั้นเข้าไปเรียนหาวิชาความรู้ความชำนาญให้แก่ตนเอง แล้วประกอบอาชีพทำตนให้เป็นหลักเป็นฐานเสียก่อน แล้วจึงพักผ่อนหย่อนใจด้วยสิ่งฟุ่มเฟือยทั้งหลายเหล่านั้นเป็นบางมื้อบางคราว มิใช่กิจวัตรประจำวัน
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 541-542)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ลีนวัตรเป็นห่วงก็คือ อนาคตของชาติจะหลงฟุ้งเฟ้อไปกับระบบทุนนิยม และบริโภคนิยม เขาไม่ได้ปฏิเสธความเป็นทุนนิยมโดยสิ้นเชิง เพียงแต่ต้องมีขอบเขตที่เหมาะสม โดยมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงคอยกำกับควบคุม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากอุปนิสัยและความคิดของลีนวัตรที่ได้กล่าวไปแล้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในตัวลีนวัตร ยังมีนัยทางชาติพันธุ์ที่แฝงอยู่ด้วย กล่าวคือ เขาเป็นคนไทยแท้ มีผิวคล้ำ และล่ำสันแข็งแรง อีกทั้งยังเคยเป็นนักกีฬาว่ายน้ำมาก่อน ผิวสีของลีนวัตรที่แตกต่างจากมาลินี และประดิษฐ์ ที่มาจากสังคมเมือง เน้นย้ำให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความพอเพียงมีความเหมาะสมสำหรับสังคมไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมมาช้านานแล้ว โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงบุคลิกลักษณะของผู้ใหญ่ลีผ่านมุมมองของมาลินีดังนี้

> เขาเป็นหนุ่มลูกทุ่งที่น่าดู คมคายมากเชียวละ ผิวเนื้อภายนอกเสื้อดำของเขาเป็นผิวสองสี ค่อนข้างคล้ำ ไหล่กว้าง แขนแมนล่ำสัน เมื่อเขายืดตัวยืนตรง ช่างสง่าผึ่งผาย เสียนี่กระไร เจ้าตาคมนั่นน่ะสิ ที่ทำให้เธอประหม่า ขณะที่พูดและเผยยิ้มแลเห็นฟันเรียบขาวสะอาด ใบหน้าเกลี้ยงเกลา ผมเรียบแปร้
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 42)

จากบทบรรยายตัวละครผู้ใหญ่ลีนี้ให้ภาพแทนเรื่องความพอเพียงกับชาติพันธุ์ความเป็นไทย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คนไทยเหมาะสมแล้วที่จะดำเนินชีวิตแบบพอเพียงอย่างตัวละครเอกในเรื่อง นอกจากนี้คนที่ดำเนินชีวิตแบบพอเพียงจะทำให้เป็นคนแข็งแรงอีกด้วย

ผู้ใหญ่ลีคนนี้จึงแตกต่างจากผู้ใหญ่บ้านในอดีตโดยทั่วไป เพราะนอกจากจะมีความรู้สูง พึ่งพาตนเองได้แล้ว ยังเป็นคนที่ทันสมัย รู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม โดยมีปรัชญาแนวคิดเรื่องความพอเพียงเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต ดังเห็นได้จากนามสกุลของตัวละคร ที่ผู้เขียนจงใจจะแฝงนัยไว้ กล่าวคือ โรปนารมย์ มีความหมายถึงความสบายใจ หรือความพึงพอใจในการเพาะปลูก เขาจึงเป็นชาวนาไทยที่ยึดหลักความพอเพียงและมีความสุขอย่างแท้จริง ส่วนชื่อของผู้ใหญ่ลีมีที่มาจากการที่ผู้เขียนได้ฟังเรื่องราวของผู้ใหญ่ลีเมื่อคราวเป็นครูที่ชัยภูมิในปี 2486 ประกอบกับเพลงผู้ใหญ่ลีที่ได้รับความนิยมในปี 2508 ผู้เขียนจึงจงใจที่จะสร้างตัวละครเอกตัวนี้ให้มีลักษณะตรงข้ามกับเพลง เพื่อไม่ให้ใครดูถูกคนชนบทได้ จากนั้นจึงเติมชื่อให้เต็มว่า ลีนวัตร เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และทันสมัย

มาลินี หญิงสาวกำพร้าที่ได้รับมรดกจากยาย เดิมมีอาชีพรับราชการเป็นเสมียน มีรายได้น้อย แต่ชอบแต่งตัวทันสมัยตามแบบสาวสังคมสมัยใหม่ ทำให้ต้องใช้จ่ายมากขึ้น เนื่องจากเธอเป็นคนสวยและรูปร่างดี จึงได้เดินแบบเป็นงานอดิเรก เธอจึงมีรายได้เสริมที่มากกว่ารายได้หลัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้วยความเป็นคนเมืองเมื่อมาอยู่ในสังคมชนบทจึงต้องปรับตัวเองอย่างมาก แต่มาลินีก็ทำได้ดี เพราะเธอมีความมุ่งมั่น ตั้งใจจริง ขยัน อดทน ไม่ยอมแพ้อะไรง่ายๆ อีกทั้งยังสนใจใฝ่รู้ช่างซักถาม พยายามที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการเกษตร และพยายามทำอะไรด้วยตนเอง แสดงให้เห็นถึงการรู้จักพึ่งตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แม้มาลินีจะใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อในสังคมเมืองมาก่อน แต่พื้นเพเดิมไม่ใช่คนร่ำรวย เธอจึงสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมชนบทได้ดี นอกจากนี้มาลินียังเป็นคนซื่อ จริงใจ มีจิตใจดีงาม มีน้ำใจและเมตตา ความดีของมาลินีสามารถเอาชนะใจคนได้ ดังเห็นได้จากการเอาชนะใจประทุมสาวน้อยที่แอบหลงรักลีนวัตรได้ในที่สุด

นอกจากนี้ มาลินียังเป็นคนอารมณ์ดี ร่าเริง แจ่มใส มีอารมณ์ขันอยู่เสมอ มองโลกในแง่ดี โกรธง่ายหายเร็ว มีระเบียบ อ่อนน้อมถ่อมตน มีอารมณ์อ่อนไหว รักความสงบ ชอบความสวยงาม รักธรรมชาติ ชอบศิลปะและมีจินตนาการ ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอผ่านชื่อตัวละครตัวนี้ไว้แล้ว กล่าวคือ “มาลินี” หมายถึง “. . .ผู้ตกแต่งด้วยพวงดอกไม้ (เฉพาะเพศหญิง)” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 859) ดังนั้นตัวละครตัวนี้จึงเป็นผู้หญิงที่งดงามและดีงามเหมือนผู้ที่ได้รับการตกแต่งด้วยดอกไม้นั่นเอง

ตัวอย่างตอนหนึ่งที่มาลินีอยู่กับปี๊ด ได้เห็นพระอาทิตย์ตกสวยงามมาก มาลินีรู้สึกตื่นเต้น เพราะเธอชอบความสวยงามและรักธรรมชาติอยู่แล้ว ในขณะที่ปี๊ดเห็นจนชินตาเป็นเรื่องปกติ ดังนี้

> . . .ตะวันดวงใหญ่กำลังจะลับทิวทุ่งปลายนา ทอรัศมีต่างๆ จับขอบเมฆงามอย่างประหลาด เมื่ออยู่ในพระนคร มาลินีไม่เคยได้แลเห็นพระอาทิตย์ขึ้นหรือพระอาทิตย์ตก ไม่เคยสนใจว่ามันจะขึ้นจะตกยามไหน สวยอย่างไร เพราะตอนเช้าสายตาของเธอคุ้นเคยกับนาฬิกาตั้งเรือนเล็กๆ บนโต๊ะทางหัวนอน พอตื่นก็มองดูเรื่อยว่าวันนี้จะไปทำงานสายไหม มีเวลาจะอ้อยอิ่งแต่งตัวให้ประณีตขึ้นอีกสักนิดไหม ชีวิตของเธอในยามเช้าจับจ้องอยู่ที่หน้าปัดนาฬิกากับกระจกเงาเสียจนไม่ได้นึกถึงตะวันเลย ยามเย็น - ก็อีกนั่นแหละสัญลักษณ์ยามราตรีของกรุงเทพฯ คือ แสงไฟนีออนที่พวยพุ่งออกมาทำให้กรุงเทพฯ สว่างจ้า จนไม่มีใครนึกถึงแสงจันทร์ นึกถึงข้างขึ้นข้างแรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เพราะกรุงเทพฯ แจ่มอยู่ตลอดปีในแสงสีวิทยาศาสตร์. . .แสงสว่างจะต้องมีรับใช้สนองความต้องการอยู่ตลอดเวลา
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 31-33)

ตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นว่า ระบบทุนนิยมก่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ และการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ทำให้คนเราไม่รู้จักคุณค่าของพลังงาน และขาดความระมัดระวังในการใช้ ในที่สุดก็นำมาซึ่งการขาดแคลนพลังงาน ดังที่เป็นปัญหากันอยู่ในยุคปัจจุบัน นับได้ว่าผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดที่ทันสมัยผ่านความคิดของตัวละครตัวนี้ได้เป็นอย่างดี

เมื่อแรกที่มาลินีได้พบกับลีนวัตรนั้น มีความเข้าใจผิดกันเนื่องจากเธอได้รับจดหมายล่าช้า อีกทั้งยังรู้สึกอิจฉาลีนวัตรที่เป็นที่รักของคุณยาย แต่ถ้าวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่ามาลินีมีความคิดแบบทุนนิยมที่แฝงอยู่ด้วย เนื่องจากใช้ชีวิตในสังคมเมืองที่เห็นอะไรเป็นเรื่องของผลประโยชน์ แทนที่จะเห็นความมีน้ำใจของลีนวัตร หรือผู้ใหญ่ลี ดังเห็นได้จากความตอนหนึ่งว่า

> . . .เขาดีอย่างไรหนอ คุณยายจึงฝากผีฝากไข้ไว้กับเขาและครอบครัว. . .แม้แต่ศพของท่าน ผู้ใหญ่ลีก็จัดการเสร็จเรียบร้อย. . .เธอนึกออกแล้ว ผู้ใหญ่ลีคนนี้ประจบคุณยายเธอเพื่อหวังที่นาของท่านนี่เอง! เธอนึกเกลียดน้ำหน้าผู้ใหญ่ลีขึ้นมาทันที. . .เขาต้องการทำงานเอาหน้าใครๆ ในแถบนี้ ได้รู้ได้เห็นได้เปรียบเทียบละซีว่า ทายาทคนเดียวของคุณนายวันกับผู้ใหญ่ลีน่ะ ใครเหมาะจะครองที่นาอันมีค่าเหล่านั้น
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 17)

อย่างไรก็ตามความคิดแบบทุนนิยมในตัวของมาลินี ก็มีอันต้องค่อยๆ สั่นคลอนไปเมื่อปะทะกับความคิดแบบพอเพียงของลีนวัตร แนวคิดเรื่องความพอเพียงจึงเป็นแนวคิดหลักที่ใช้ควบคุมแนวคิดทุนนิยมให้ดำเนินไปในแนวทางที่เหมาะสมนั่นเอง ดังเห็นได้จากพัฒนาการของมาลินีในเวลาต่อมา

อีกตอนหนึ่งที่เฉลาคุยกับมาลินี แล้วกล่าวชื่นชมว่าคนกรุงเทพฯ นั้นโก้หรู แต่มาลินีกลับบอกว่าตนอยู่กรุงเทพฯ มาตั้งแต่เกิดยังไม่เห็นว่าคนกรุงเทพฯ โก้อย่างไร ความโก้หรูในความคิดเห็นของเฉลาผู้เป็นเสมือนภาพแทนของชาวชนบทก็คือ การได้นั่งรถยนต์ ได้ดูภาพยนตร์ และเที่ยวแหล่งบันเทิงที่ฟุ้งเฟ้อต่างๆ ตลอดจนได้รับประทานอาหารนอกบ้าน สิ่งหรูหราฟุ้งเฟ้อแบบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นี้มาลินีก็เคยชอบมาก่อน แต่เมื่อเธอเปลี่ยนวิถีชีวิตตนเองมาดำเนินชีวิตแบบพอเพียงอย่างลีนวัตรแล้ว เธอจึงตระหนักและเข้าใจได้ว่า ความหรูหราฟุ่มเฟือยเหล่านั้นไม่ใช่ความสุขที่ยั่งยืน สิ่งฟุ้งเฟ้อเหล่านั้นจะได้มาก็ต้องใช้เงินแลกเปลี่ยน ถ้าไม่มีเงินหรือมีเงินน้อยแล้วต้องการสิ่งเหล่านั้น ก็จะกลายเป็นความทุกข์อย่างยิ่ง นี่คือระบบทุนนิยมที่มาลินีได้ประสบมา ดังความคิดตอนหนึ่งของมาลินีว่า

> . . .มาลินีถอนใจใหญ่ เธอควรจะเล่าให้หญิงสาวผู้นี้ฟังหรือไม่ว่า ความสุขสบายของเธอในกรุงเทพฯ เป็นอย่างไร มาลินีมีความทุกข์อย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับเสื้อผ้า เธอชอบใช้เสื้อผ้าอย่างดี ตัดเย็บอย่างดี แต่เงินเดือนเสมียนมันไม่อำนวยให้ได้ดังใจปรารถนา. . .กว่าเธอจะรวบรวมเงินซื้อผ้า และจ่ายค่าจ้างตัดเย็บได้ บางทีถึงสองเดือนที่ต้องทรมานด้วยความอยาก เมื่อมีเสื้อชุดใหม่ เธอก็เดือดร้อนอีกว่าจะสวมมันไปไหนดี จึงปรากฏแก่สายตาของมหาชนเป็นจำนวนมากที่สุดที่จะมากได้ ด้วยเหตุเช่นนี้แหละ - ที่ทำให้มาลินี สมัครใจหางานอดิเรกด้วยรับเดินแบบเสื้อในงานแฟชั่นโชว์ต่างๆ ซึ่งกำลังเป็นสมัยนิยม. . .มาลินีมีความสุขมากในขณะที่ได้เดินแบบเสื้อ. . .แต่การตัดสินใจมาอยู่ท้องนาย่อมหมายความว่า เธอหมดโอกาสเหล่านั้นเสียแล้ว ทั้งๆ ที่เธอยังต้องการความสุขเช่นนั้นอยู่
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 146-147)

แม้มาลินีจะหมดโอกาสแห่งความสุขที่ฉาบฉวยเช่นนั้น แต่เธอก็ได้ความสุขใจในชีวิตที่สุขสงบ และเรียบง่ายอย่างพอเพียงมาแทนที่ นี่คือความสุขที่ยั่งยืน ซึ่งผู้เขียนได้ให้คำตอบไว้แล้วว่า

> . . .โลกใหม่ของมาลินีช่างกว้างขวาง และสดสวยด้วยแสงสีของธรรมชาติ. . .ฝูงปลาน้อยใหญ่คลาคล่ำดำแหวกว่ายอยู่ในบ่อในคูในบึงกลางนา. . .สิ่งเหล่านี้ปลอบประโลมใจทำให้มาลินีคลายความอาลัยในแสงสีวิทยาศาสตร์ และความรู้สึก “เป็นหนึ่ง” ในขณะที่เธอเดินกรุยกรายโชว์เสื้อชุดใหม่อยู่บนเวทีอันหรูหรา ขณะนี้มาลินีกำลังเป็นสุขกับการงานของเธอซึ่งมีมากมายจนแทบไม่มีเวลาว่าง ขณะนี้กำลังเป็นฤดูมะม่วง. . .เธอเคยแต่เลือกซื้อมะม่วงจากกระจาดของแม่ค้าตั้งแต่เด็กจนโต ทีนี้ได้เป็นเจ้าของมะม่วงเองแล้ว. . .ลูกจ้างคนอื่นๆ ต่างก็ไม่ได้อยู่เฉย. . .เวลาของทุกคนผ่านไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> อย่างเป็นประโยชน์ ด้วยการลอกโคลนในท้องร่องขึ้นบนหลังร่อง วิดบ่อ ทำปลา ตัดแต่งต้นไม้ในสวน ปลูกผักเพื่อใช้ในครัวเรือน และเหลือได้ขายเป็นพิเศษ. . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 237)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ การปลูกผักของมาลินีเป็นการปลูกเพื่อยังชีพเป็นหลัก ไม่ได้เน้นเรื่องการค้าขายหรือส่งออก เพียงแต่ถ้ามีเหลือแล้วจึงจะนำไปขาย นี่คือหลักการเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความเป็นอยู่ในครัวเรือนอย่างพอเพียงก่อนเป็นอันดับแรก

อีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความพอเพียงในตัวของมาลินีอย่างชัดเจน คือ ตอนที่ลีนวัตรหมั้นมาลินีด้วยแหวนพลอยธรรมดา แต่เธอก็รู้สึกเพียงพอแล้ว ดังตัวอย่างดังนี้

> . . .มาลินียกมือขึ้นดูแหวน ถึงเป็นพลอยธรรมดาแต่ก็เม็ดใหญ่น้ำใส เจียระไนเหลี่ยมสวยมาก ซึ่งสมัยนี้จะหาอีกไม่ได้แล้ว ค่าอันแท้จริงของมันไม่ได้อยู่ที่ราคา แต่ด้วยประวัติอันดีต่างหาก
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 297)

เมื่อลีนวัตรถามเธอว่าไม่อายคนอื่นหรือที่ต้องสวมแหวนหมั้นธรรมดา มาลินีกลับบอกว่าเธอไม่ได้ลักขโมยใคร ถ้ามีแหวนเพชรเม็ดใหญ่เธอคงนอนไม่หลับมากกว่า ในเวลาต่อมาประทุมได้ถามมาลินีถึงเรื่องแหวนหมั้นเช่นเดียวกัน คำตอบของมาลินีทำให้ประทุมได้คิดว่า

> . . .การหมั้นด้วยแหวนพลอยถูกๆ เพียงวงเดียวอย่างของผู้ใหญ่ลียังไม่เคยมีใครทำเป็นตัวอย่างมาก่อน แต่ต่อไปหากประทุมจะมีลูกมีหลาน เธอก็คงจะแนะนำให้ดูตัวอย่างผู้ใหญ่ลีเป็นแน่ ความรักที่แท้จริงไม่สามารถจะประเมินราคาออกมาเป็นเงินหรือทองได้ มันมีค่ายิ่งกว่าอะไรๆ ในโลก
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 523)

มาลินีจึงเป็นภาพแทนของระบบทุนนิยมและความพอเพียงอยู่ในตัว ดังเห็นได้จากการที่เธอชอบความหรูหราฟุ้งเฟ้อในสมัยที่ใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ จนต้องหารายได้เสริม ต่อมาเมื่อได้รับมรดกที่นาของยายก็ไม่ขาย เธอมีมานะพยายามที่จะใช้ชีวิตอยู่ในชนบท แม้ตอนแรกจะเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไปอย่างไม่ได้ตั้งใจ แต่เนื่องจากผิดหวังจากความรักจึงทำให้ตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตอยู่ชนบทก็ตาม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

> . . .จะมีประโยชน์อะไรกับเงินเพียงแค่นั้น ถ้า - หลังจากเลิกแสดงแล้วไม่มีประดิษฐ์รับพากลับบ้าน สู้ไปเสียให้ห่างให้ไกลเหมือนอยู่กันคนละโลก ไม่ต้องได้ยินได้ฟังข่าวคราวของประดิษฐ์อีกเลย อย่างน้อยข้าวในนาปลาในหนองผักตามท้องร่องก็เป็นหลักประกันได้แล้ว ว่า เธอจะไม่อดตาย
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 103)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่ว่า

> . . .เธอได้บากหน้ามาแล้ว ตัดใจหันหลังให้กับอดีตเหล่านั้นแล้ว มีอย่างเดียวเท่านั้นในขณะนี้ คือ เอาชนะความย่อท้อหดหู่ พยายามเรียนรู้ความสุขที่คุณยายต้องการจะหยิบยื่นให้เธอ
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 188)

สิ่งที่ยายหยิบยื่นให้ก็คือ ความสุขด้วยวิถีพอเพียง มาลินีได้ตัดสินใจหันหลังให้อดีต ซึ่งอดีตในที่นี้ก็คือ ความสุขที่เธอเคยมีกับประดิษฐ์ แต่ความไม่มั่นคงของประดิษฐ์ทำให้มาลินีต้องตัดใจ ความไม่มั่นคงในตัวประดิษฐ์ก็คือ ความไม่มั่นคงของระบบทุนนิยม ทุนนิยมจึงไม่ใช่ความสุขที่ยั่งยืน ซึ่งต่างจากความพอเพียงที่ยายของมาลินีเตรียมไว้ให้ และเมื่อเธอได้มาสัมผัสกับชีวิตที่สงบสุขพอเพียงแล้ว เธอจึงเข้าใจถึงความสุขแบบยั่งยืนที่แท้จริง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่มาลินีคิดเปรียบเทียบชีวิตปัจจุบันกับอดีตที่ผ่านมาว่า

> . . .มาลินี. . .หวนคิดถึงชีวิตอันฉาบฉวยครั้งกระโน้น เธอจากมันมาเพียงสามเดือน มาสู่โลกแห่งความจริง ชีวิตเต็มไปด้วยงาน และสาระประโยชน์อย่างแท้จริงแก่มนุษยชาติ มันต่างกันราวอยู่คนละโลกจริงๆ
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 327)

ท้ายที่สุดมาลินีก็สามารถปรับตัวเข้ากับวิถีพอเพียงอย่างที่ลินวัตรดำเนินชีวิตอยู่ได้สำเร็จ ตัวละครตัวนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิตแบบทุนนิยมและพอเพียงสามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิถีชีวิตแบบพอเพียงต้องคอยกำกับควบคุมความเป็นทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม ดังเช่นที่ลีนวัตรสามารถทำให้มาลินีมาร่วมใช้ชีวิตคู่กับตนได้นั่นเอง

นางปุย เป็นแม่ของผู้ใหญ่ลี เป็นตัวละครที่ให้ภาพแทนความเป็นไทยแต่ดั้งเดิม กล่าวคือ นิยมกินหมาก ตัดผมทรงดอกกระทุ่ม นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อแขนกระบอก และชอบทำอะไรๆ ด้วยตนเอง ด้วยภูมิปัญญาไทยแต่ดั้งเดิมในชีวิตประจำวัน เช่น การแช่น้ำด่างไว้ซักผ้าแทนผงซักฟอก การเย็บที่นอนด้วยตนเอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีน้ำใจ มองโลกในแง่ดี และใจเย็น

เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะเห็นได้ว่า นางปุยเป็นตัวละครที่เป็นภาพแทนสองด้าน กล่าวคือ มีความพอเพียงและทุนนิยมอยู่ในคนเดียวกัน เพราะนางปุยเป็นคนประหยัด แต่ในบางครั้งก็ชอบความหรูหราฟุ่มเฟือยรวมไปถึงการชอบเล่นการพนันต่างๆ นอกจากนี้นางปุยยังเป็นตัวละครที่ให้ภาพแทนลักษณะนิสัยของชาวชนบทไทยทั่วไป ที่นิยมความหรูหราทันสมัย หรือความสวยงามแบบฉาบฉวย และชอบจัดงานใหญ่โตเพื่อให้ได้ชื่อเสียง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

> ลีนวัตรและมารดาของเขามีความเห็นขัดแย้งกันเสมอในเรื่องจัดงาน นางปุยคุ้นเคยกับความเป็นอยู่อย่างชาวชนบทมาตั้งแต่เกิด นางชอบจัดงานใหญ่ๆ ให้หรูหรา จนคนต้องลือไปนานวันทีเดียว สิ้นเปลืองเท่าไหร่ก็ยอม แล้วก็บีบท้องเข็มขัดแขม่ต่อภายหลัง ทำให้คนทั้งบ้านพลอยลำบากไปด้วย ส่วนลีนวัตรซึ่งได้รับการศึกษาแผนใหม่ถือว่าการกินดีอยู่ดีสำคัญกว่า เขาไม่ชอบการตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ แต่เมื่อจะมีงานคราวใดเขาก็มักจะต้องตามใจมารดา
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 474)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ความพอเพียงของนางปุยนั้นไม่แน่นอน สามารถสั่นคลอนไปตามกระแสทุนนิยมและวัตถุนิยม ตามความนิยมของชาวชนบททั่วไป ในขณะที่ลีนวัตรยึดมั่นในความพอเพียงมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามเขาก็ต้องตามใจมารดา อาจกล่าวได้ว่าความพอเพียงแต่เดิมของลีนวัตรก็ต้องสั่นคลอนไปด้วยเช่นกัน หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าความพอเพียงสามารถอยู่ร่วมกับทุนนิยมได้ แต่ต้องรู้จักที่จะเลือกรับและปรับใช้ให้เหมาะสม

ปี๊ด เป็นเด็กหลงที่ลีนวัตรได้รับอุปการะไว้ในฐานะบุตรบุญธรรม มีลักษณะคล้ายแขก เพราะมีผิวดำ จมูกโด่ง นัยน์ตาโต และขนตายาว ซึ่งต่างจากเด็กไทยโดยทั่วไป ในเนื้อเรื่องไม่ได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล่าวถึงชาติกำเนิดที่แน่นอนของปี๊ด แต่สิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอตัวละครตัวนี้ก็คือ ความเป็นเด็กที่ฉลาด ร่าเริง ปราดเปรียว มีมารยาท และเชื่อฟังผู้ใหญ่ แม้จะมีผิวดำ แต่แข็งแรง และน่ารัก สมวัย ปี๊ดจึงเป็นที่รักของทุกคน และเป็นภาพแทนของเด็กชนบท ที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ในขณะเดียวกันก็มีความคิดแบบวัตถุนิยมแฝงอยู่ด้วย เช่น ตอนที่ปี๊ดชอบเอาของใหม่ไปอวดเพื่อนๆ ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีของดีและโก้หรูกว่าคนอื่น ตัวละครเด็กตัวนี้จึงแสดงให้เห็นถึงอนาคตของชาติที่จะดำเนินไปในทิศทางใดได้อีกด้วย

ปี๊ดเป็นตัวละครสำคัญที่เชื่อมโยงความเป็นทุนนิยมและบริโภคนิยมในตัวของมาลินีกับความพอเพียงในตัวของลีนวัตรให้มาบรรจบพบกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานที่ลงตัว เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทย เพราะท้ายที่สุดแล้วมาลินีก็ตัดสินใจที่ดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตามอย่างลีนวัตร เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นตัวกำกับควมคุมทุนนิยมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมได้นั่นเอง

ประดิษฐ์ เป็นอดีตคนรักของมาลินี ทั้งสองคบกันมาตั้งแต่มาลินียังเรียนไม่จบ พื้นเพเดิมเป็นลูกชาวนาแถวอยุธยา แต่ไม่ชอบชีวิตชาวนา เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพที่ไม่ก้าวหน้า จึงมาเอาดีทางราชการ ในที่สุดเขาก็ได้เป็นข้าราชการชั้นตรี ตัวอย่างตอนหนึ่งที่กล่าวถึงตัวตนของประดิษฐ์ผ่านมุมมองของมาลินีดังนี้

> . . .เธอนึกถึงประดิษฐ์ขึ้นมาทันที ถ้าประดิษฐ์ของเธอนั่งอยู่บนรถคันนั้นแทนเจ้าหนุ่มหน้าตาสมาร์ทคนนั้น มาลินีคงจะเป็นชาวนาที่มีความสุขที่สุด แต่หมดหวัง ประดิษฐ์เกลียดท้องนาราวกับอะไรดี เขาจึงหนีท้องนาเข้าไปอยู่ในกรุงมุ่งเอาดีทางราชการ. . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 43)

ประดิษฐ์มีความคิดเป็นของตัวเองมากจนไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของใครโดยเฉพาะความคิดเห็นของมาลินีที่เขามักจะดูถูกเสมอ เขาเป็นคนหัวโบราณ จริงจังในการทำงานและมีแบบแผน ทุกอย่างต้องเป็นไปตามกฎระเบียบ จนดูเป็นคนเคร่งเครียดเกินไป อีกทั้งยังเป็นคนเลือกงาน ซึ่งต่างจากลีนวัตรที่ทำงานได้ทุกอย่าง ตั้งแต่งานเล็กอย่างลูกนาไปจนถึงงานใหญ่อย่างเจ้าของนา ประดิษฐ์จึงมีลักษณะที่ตรงข้ามกับลีนวัตรอย่างสิ้นเชิง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เดิมทีประดิษฐ์เป็นคนไม่ชอบการเที่ยวเตร่ฟุ้งเฟ้อ ชอบอยู่บ้านอ่านหนังสือมากกว่า แต่ต่อมาเมื่อเขาได้พบกับอาจารย์สาวที่ติดความหรูหราฟุ้งเฟ้อตามวิถีชีวิตของสังคมเมือง ประดิษฐ์ก็หลงไปกับวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมนั้นด้วย เขาเริ่มเที่ยวมากขึ้น ดังเห็นได้จากตอนที่มาลินีรู้ความจริงจากเพื่อนๆ ว่า เขาไปเที่ยวทะเลกับอาจารย์สาวคนนั้นในวันเดียวกับที่เขามีนัดกับเธอ ทำให้มาลินีต้องตัดใจจากเขาไปในที่สุด ดังตัวอย่างตอนหนึ่งผ่านมุมมองของมาลินีดังนี้

> เมื่อคิดถึงชีวิตอันฟุ้งเฟ้อครั้งนั้น ภาพของประดิษฐ์ก็ติดตามมาด้วยฉับพลัน เพราะมันเป็นสิ่งที่คู่กัน ป่านนี้เขาก็คงเป็นสุขอยู่กับอาจารย์สาวคนนั้น เขาคงไม่ทำสีหน้าเบื่อหน่ายเช่นที่เขาเคยทำเสมอเมื่อเธอทำอะไรผิดพลาด ประดิษฐ์ชอบความถูกต้องแน่นอน มีหลักเกณฑ์ แต่มาลินีชอบความสบายใจเป็นเกณฑ์. . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 327-328)

ชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อ และคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์เป็นหลักของตัวละครตัวนี้ จึงไม่แตกต่างอะไรจากชื่อของเขาเอง ซึ่งผู้เขียนจงใจที่จะใช้ชื่อนี้เป็นสื่อในการนำเสนอแนวคิดนั่นเอง กล่าวคือ คำว่า “ประดิษฐ์” หมายถึง “ก. ตั้งขึ้น, จัดทำขึ้น, คิดทำขึ้น, สร้างขึ้น, แต่งขึ้น ว. ที่จัดทำขึ้นให้เหมือนของจริง”(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 658) เขาจึงเป็นเพียงสิ่งที่พยายามทำขึ้นให้เหมือนจริงเท่านั้น อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ประดิษฐ์เป็นภาพแทนของทุนนิยมที่ยึดถือเงินทองอันเป็นมายาภาพ ซึ่งแตกต่างจากความพอเพียงอันเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริงอย่างสิ้นเชิง

ส่วนบุคลิกลักษณะของประดิษฐ์นั้น เป็นคนผอมสูง ใส่แว่นตาหนา มีสีหน้าคร่ำเคร่งตลอดเวลา ซึ่งต่างจากลีนวัตร ที่มีร่างกายกำยำล่ำสัน และร่าเริงสนุกสนาน ประดิษฐ์จึงเป็นเหมือนภาพแทนของบุคคลที่มีชีวิตแบบตึงเกินไป มีกรอบของชีวิตที่มุ่งเน้นไปในเรื่องของเงินทอง หรือผลประโยชน์เป็นเกณฑ์ ประดิษฐ์จึงเป็นภาพแทนของบุคคลที่มีแนวคิดแบบทุนนิยมและวัตถุนิยมอยู่ในตัว ในขณะที่ลีนวัตรมีแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ที่ใช้ชีวิตแบบสบายไม่ตึงหรือหย่อนเกินไป หรือทางสายกลาง อันเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่มาลินีคิดเปรียบเทียบทั้งสองตัวละครนี้ไว้ว่า

> ในขณะที่ภาพอันผอมสูง แว่นตาหนาเตอะของประดิษฐ์ปรากฏขึ้นในมโนภาพ ด้วยท่าทางของนักปราชญ์ที่ยิ้มยาก ก็จะมีภาพซ้อนของชายหนุ่มอีกผู้หนึ่ง ล่ำสัน ทะมัดทะแมง และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน นัยน์ตาแจ่มใส ภาพทั้งสองนั้นตรงกันข้าม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราวฟ้ากับดิน ราวกับฝ่ามือกับหลังมือ ราวกับสีขาวกับสีดำ ราวกับกลางวันกับกลางคืน

(กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 155)

จะเห็นได้ว่าประดิษฐ์เป็นตัวละครที่ตรงข้ามกับลีนวัตรอย่างเห็นเด่นชัด ลีนวัตรยึดหลักทางสายกลาง แต่ประดิษฐ์ดำเนินชีวิตแบบตึงเกินไป ซึ่งไม่ใช่วิถีแห่งความพอเพียงดังเช่นที่ลีนวัตรเป็น

อย่างไรก็ตามผู้อ่านได้รับรู้ตัวตนของประดิษฐ์ผ่านการเล่าเรื่อง หรือความคิดและมุมมองของมาลินีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนตอนที่ตัวละครตัวนี้มีบทบาทจริงๆ โดยผู้อ่านรับรู้ได้โดยไม่ต้องอาศัยมุมมองของมาลินีฝ่ายเดียว คือตอนที่เขาเดินทางมาหามาลินีถึงคลองสิบเอ็ด

การยอมกลับมาคืนดี หรือง้องอนมาลินีถึงคลองสิบเอ็ดนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของประดิษฐ์อย่างเด่นชัดที่สุด หลังจากที่เขาเลือกคบกับผู้หญิงอีกคนที่มีฐานะดีกว่ามาลินี แต่เมื่อเขาเป็นฝ่ายถูกทิ้ง และได้ข่าวว่ามาลินีได้รับมรดกที่นาจากคุณยาย เขาก็กลับมาขอคืนดีกับเธอทันที แสดงให้เห็นว่าเขาไม่ได้จริงใจต่อเธออย่างแท้จริง แต่หวังในผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้ถ้าเขาได้แต่งงานกับเธอมากกว่า และเขาคงจะขายที่นาไปทำทุนมากกว่าที่จะสนใจอาชีพชาวนา สิ่งนี้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าประดิษฐ์ตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมนั่นเอง

จากพฤติกรรมของตัวละคร ที่ผู้เขียนนำเสนอมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของมาลินี นางเอกของเรื่องที่เคยตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม แต่เมื่อได้มาพบกับครอบครัวพอเพียงของผู้ใหญ่ลี มาลินีจึงเลือกที่จะใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามอย่างคนที่ตนรัก การนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงผ่านตัวละครเหล่านี้ จึงชี้ให้เห็นว่าความพอเพียงสามารถกำกับและควบคุมทุนนิยมและบริโภคนิยมไปในทิศทางที่เหมาะสมได้

3. การนำเสนอผ่านบทสนทนา

การนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงผ่านบทสนทนา หรือคำพูดตัวละคร ในเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” เป็นวิธีการที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยอ้อม กล่าวคือ ในเนื้อเรื่องไม่ได้กล่าวถึงหรือใช้คำว่า “พอเพียง” ตรงๆ แต่ผู้อ่านต้องพิจารณา หรือตีความจากบทสนทนาเอง ดังเห็นได้จากตอนที่มาลินีจะไปคลองเจ็ดได้ถามลีนวัตรว่าต้องการจะวานเธอทำสิ่งใดให้บ้าง ลีนวัตรคิดถึงเรื่อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งานก่อนเป็นอันดับแรก จึงฝากเธอไปถามข้อราชการที่อำเภอให้ด้วย นอกจากนั้นแล้วเขาก็ไม่ต้องการสิ่งใดอีก เหตุการณ์ตอนนี้ลีนวัตรต้องการจะบอกแก่มาลินีว่า ที่บ้านเกิดของเขามีทุกอย่างพร้อมหมดแล้ว ในที่นี้รวมความถึงการมีมาลินีอยู่กับเขาด้วย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้เขียนต้องการจะสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ถ้าคนเรามีความพอใจอย่างพอเพียงแล้ว สิ่งอื่นใดก็ดูจะเกินความจำเป็นไปได้ ดังตัวอย่างตอนนี้ว่า

> . . .ลีนวัตรหัวเราะออกมาดังๆ เขารู้สึกชื่นบานยิ่งขึ้น
> “ตกลง - ไม่ต้องใช้ความกรุณา และไม่เป็นพระคุณ คุณมาช่วยแวะให้ผมหน่อยนะ”
> “ค่ะ - ไม่ต้องการอะไรอีกหรือคะ?”
> “ไม่หรอกคุณ อะไรๆ ที่ผมต้องการมีอยู่พร้อมแล้วที่คลองสิบเอ็ดของเรานี่” เขาพูดพลางมองดูเธอเขม็ง
> “ช่างโชคดีเสียจริงๆ นะคะ” มาลินีก้มหน้าดูดินขณะที่ตอบ
> “ผมเป็นศิษย์พระตถาคต ท่านสอนให้สันโดษนี่ครับ”. . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 229-230)

ว.วชิรเมธี ได้กล่าวถึง “สันโดษ” ไว้อย่างน่าสนใจและสอดคล้องกับนวนิยายเรื่องนี้ว่า

> สันโดษ หมายถึง ความยินดี, ความพอใจ, ความยินดีด้วยของของตน ซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม, ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้, ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ. . .คำสอนเรื่องรู้จักพอ หรือสันโดษนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ใช้กับการบริโภคปัจจัยสี่เป็นหลัก หรือทรงเน้นให้รู้จักพอต่อการบริโภค การครอบครอง การสะสมวัตถุ เพราะ (1) วัตถุไม่ใช่ตัวความสุขที่แท้ จึงไม่อาจยึดเอาเป็นเป้าหมายของชีวิตได้ (2) หากมีวัตถุมากเกินไปจะกลายเป็นภาระของชีวิต ในขณะที่พุทธศาสนาสอนให้ใช้วัตถุเป็นเพียง “ปัจจัย” (เครื่องอำนวยความสะดวก) ในการดำเนินชีวิต (3) วัตถุมีจำกัด แต่ความอยากของคนไร้ขีดจำกัด หากเราไม่รู้จักพอ ชีวิตทั้งชีวิตจะถูกใช้ไปเพื่อวิ่งไล่ตามความอยาก. . .(4) ความรู้จักพอเชิงวัตถุ จะทำให้ชีวิตทางกายและจิตใจ “เบาสบาย” เมื่อชีวิตเบาสบายก็จะก่อให้เกิดสภาพเอื้อต่อการพัฒนาตนเอง และการบำเพ็ญประโยชน์ที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนที่รู้จักพอ ก็จะมีเวลาความคิด จิตใจ และสุขภาพดี ที่เป็นรากฐานของการพัฒนาตัวเองได้ และช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นได้. . .(พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 92-94)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งจากบทสนทนาของลีนวัตรกับมาลินีเช่นเดียวกันดังนี้

". . .คนเราถือกันว่าเงินเป็นแก้วสารพัดนึก เมื่อผู้ใหญ่ไม่อยากได้เงิน คุณจะต้องการอะไรอีกในบ้านนี้ ฉันก็แลไม่เห็น". . .
"มีสิครับ อะไรบางอย่างที่เงินซื้อไม่ได้"
มาลินีหยุดเดินห้อยขาลง "อะไรคะที่เงินซื้อไม่ได้ ฉันเห็นเงินซื้อได้ทุกอย่างในโลก". . .
(กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 249)

แม้ลีนวัตรจะไม่ได้บอกว่าสิ่งใดที่เขาต้องการ ซึ่งเงินไม่สามารถซื้อได้ แต่ผู้อ่านก็รับรู้ได้ว่า สิ่งนั้นคือ ความรัก หรือหัวใจของมาลินีนั่นเอง ข้อความตอนนี้ผู้เขียนต้องการเสนอให้ผู้อ่านเห็นว่า เงินตราไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุดของชีวิต ในระบบทุนนิยมที่ผู้คนต้องเผชิญอยู่นั้น เราต้องไม่ให้ความสำคัญกับเงินตราจนเกินไป ความสุขทางใจซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในแนวคิดเรื่องความพอเพียงต่างหากเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า

ตอนที่ลีนวัตรเข้ากรุงเทพฯ พร้อมมาลินี มีบทสนทนาตอนหนึ่งสะท้อนความเป็นตัวตนของลีนวัตรได้เป็นอย่างดี ซึ่งในตอนนี้มาลินีได้ลองใจลีนวัตรเล่น แม้จะเป็นเพียงการลองใจเล่น แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า ความพอเพียงของลีนวัตรได้ถูกทดสอบแล้ว

". . .ตอนนี้มาอยากกินอาหารญี่ปุ่นค่ะ"
"ตกลง - ผมเคยกินแต่อาหารญี่ปุ่นเก๊มานานแล้ว อยากลองรสอาหารญี่ปุ่นแท้ดูบ้างเหมือนกัน แต่ผมว่าในที่สุดก็ไม่มีอะไรดีกว่าน้ำพริกเก่าๆ ของเราไปได้หรอก"
"ค่ะ - แล้วมาอยากลองขึ้นบันไดเลื่อนด้วยค่ะ"
"ได้ซี ทูนหัว เคราะห์ดีนะที่คุณอยากเพียงแค่นั้น ถ้าคุณอยากจ่ายของย่านถนนเกษรด้วย ผมคงแทบเป็นลม"
". . .ทำไมจะต้องเป็นลม มาจะเข้าไปซื้อของ. . .คุณเตรียมยาดมไปด้วยได้"
"อพิโธ่ - อพิถัง ของย่านนั้นมันแพงจี๋ สำหรับเขาขายฝรั่งกับคนตื่นฝรั่ง คุณก็พลอยไปกับเขาด้วย ของอย่างเดียวกันแต่ซื้อในย่านอื่นถูกกว่าตั้งเป็นกอง"
"มาทราบแล้วล่ะค่ะ ผู้ใหญ่ลีเจ้าขา แต่มาอยากไปซื้อพวกเครื่องกระป๋อง พวกเนยนม ไส้กรอกเท่านั้นแหละค่ะ"

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“งั้นเรอะ - พ้นทุกข์ไปที ไปซิคุณ”

(กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 480-481)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่มาลินีเปิดใจพูดกับลีนวัตรว่า

“ฉันจะทำยังไงดีกับที่นานี่ล่ะ กรุงเทพฯ ฉันก็ชอบ ท้องนานี่ก็รัก”. . .
“อยู่กรุงเทพฯ ไม่เคยเห็นของสวยๆ งามๆ อย่างนี้หรอกเธอ ตอนเช้ากว่าตะวันจะพ้นยอดตึกขึ้นมาหมดสวยแล้ว ตอนเย็นตะวันลับยอดตึกอีก เรามัวแต่ทำอะไรบ้าๆ บอๆ จนลืมว่าโลกนี้มีตะวัน”

(กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 77)

จากคำพูดของมาลินีในตอนนี้ สะท้อนให้เห็นว่าความเร่งรีบของคนในสังคมเมืองที่เป็นไปตามวิถีทุนนิยม ทำให้คนเราหลงลืมความสวยงามเรียบง่ายที่เคยมีมาในอดีต นัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การเข้ามาของทุนนิยมมีผลต่อภาวะทางจิตใจของการดำรงชีวิตแบบพอเพียง อันเป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยมาช้านาน

ตัวอย่างต่อไปเป็นบทสนทนาของนางปุยกับมาลินี มีแง่มุมที่น่าสนใจดังนี้

“. . .ผู้ใหญ่เขาไม่ใช่คนหวงวิชา เขาเที่ยวเคี่ยวเข็ญแนะนำชาวบ้านตั้งหลายอย่าง น่าขัน, ยังกะได้เงินเดือนจากกรมกสิกรรมงั้นแหละ งานของตัวไม่ค่อยเป็นอันได้ทำหรอก เขาบอกว่า ไม่ช่วยกันอย่างนี้มัวรอรัฐบาลเมื่อไหร่บ้านเมืองมันจะเจริญ ใครช่วยทำอะไรได้ก็ช่วยกันไปก่อน”

(กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 110)

คำพูดนี้นางปุยเป็นคนพูดกับมาลินี แสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่ลีเลือกที่จะพึ่งตนเองก่อนเป็นอันดับแรก และรู้จักที่จะนำความรู้ไปขยายต่อ ทำให้คนในชุมชนรู้จักพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองนี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากตัวอย่างบทสนทนาที่กล่าวมาข้างต้นโดยมากจะให้ภาพความเป็นตัวตนของลีนวัตร แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความพอเพียง ที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอผ่านตัวละครเอกอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลีนวัตรได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในยุคปัจจุบัน ดังที่ อาภา มณีรัตน์ ได้กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในงานเขียน “การเรียนรู้สู่สมดุล” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2549: 45) ว่า

> . . .ในสังคมโลกาภิวัตน์. . .มองว่า เงินเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความมั่นคงให้ได้ แต่เงินอย่างเดียวไม่พอ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน มีสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ **สามารถพึ่งพาตนเองได้**ในเรื่องปัจจัยยังชีพพื้นฐาน ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนในชีวิตได้จริง

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ตอนที่นางปุยคุยกับมาลินี และมีความเห็นเหมือนกันในเรื่องการทำอะไรได้ด้วยตัวเอง เป็นความภูมิใจมากกว่าซื้อด้วยเงิน หรือเอาเงินไปแลกมา เพราะของบางอย่างมีคุณค่าทางใจ อีกทั้งเป็นการประหยัดด้วย ดังนี้

> . . .“ปักอะไรลูก” นางปุยถามขึ้นก่อน
> “ปลอกหมอนค่ะ ของเก่าขาดเกือบหมด ก็เลยจะทำไว้ใช้ใหม่อีกสัก 2-3 ใบ แล้วแต่จะมีเวลาว่างทำได้เท่าไหร่ ”
> “ดี จะแต่งงานทั้งทีมันต้องได้ใช้ของฝีมือของเราทำเองถึงจะภูมิใจนะแม่มา”
> “มาก็ว่าอย่างนั้นแหละค่ะ แต่บางคนเขาก็ว่าซื้อโก้กว่า แสดงว่ามั่งมีไงล่ะคะ เจ้าสาวที่จนๆ จึงก้มหน้าก้มตาทำ”
> “งั้นเรอะ ก็แล้วแต่จะคิดกันนะ ของมันคิดได้หลายอย่าง ข้อสำคัญป้าว่ามันอยู่ที่ความพอใจของเรา”
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 484)

บทสนทนาต่างๆ เหล่านี้จะมีแทรกอยู่ในเรื่องเป็นระยะ โดยส่วนใหญ่เป็นบทสนทนาผ่านตัวละครเอกอย่างลีนวัตรและมาลินี มีคำพูดของนางปุยแทรกอยู่บ้างเป็นบางครั้ง แม้จะไม่ได้กล่าวถึงคำว่า “พอเพียง” โดยตรง แต่ผู้อ่านก็สามารถรับรู้ได้โดยไม่ยากต่อการตีความนัก แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องความพอเพียงนี้มีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. การนำเสนอผ่านฉาก

นวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” นี้ ผู้เขียนได้กำหนดฉากของเรื่องขึ้นจากสถานที่ที่มีอยู่จริง กล่าวคือ ที่รังสิต คลอง 11 จ. ปทุมธานี ฉากที่สร้างขึ้นนั้นจึงมีความสมจริง สอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดของเรื่อง อีกทั้งยังช่วยกำหนดลักษณะตัวละครให้สัมพันธ์กับเรื่องได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างการใช้ฉากนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงดังต่อไปนี้

> . . .จากบริเวณบ้านมีถนนพูนดินเดินทะลุออกท้องนาได้ สองข้างทางคุณยายท่านจ้างคนยกร่องทำสวนปลูกผลไม้ต่างๆ ซึ่งล้วนแต่ให้ผลแล้วทั้งสิ้น. . .ข้างถนนด้านขวาขุดคูสองวายาวตลอดที่กลางนาสำหรับระบายน้ำไหล และใช้เรือขนข้าวได้ในฤดูเก็บเกี่ยว บางปีซึ่งน้ำมาก คูนี้ชาวบ้านที่มีที่นาติดต่อกันเคยมาขออาศัยใช้ประโยชน์ ซึ่งคุณนายวันก็ยินดีเอื้อเฟื้อ
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 41)

ตัวอย่างนี้ กล่าวถึงบริเวณบ้านของคุณนายวัน หรือคุณยายของมาลินี แสดงให้เห็นถึงความร่มเย็นของบริเวณบ้าน เพราะได้ปลูกผลไม้ต่างๆ ไว้ อีกทั้งเจ้าของยังได้ประโยชน์จากไม้ผลที่ปลูกด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ส่วนช่วงท้ายของข้อความ แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อของเจ้าของบ้าน ผู้ยึดหลักความพอเพียงในการดำเนินชีวิต จึงกล่าวได้ว่า ความพอเพียงไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องสัมพันธ์กับชุมชนที่ตนอยู่ด้วย ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จึงเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องความพอเพียง ดังคำกล่าวของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544: 7) ที่ว่า

> ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้านกับความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อธรรมชาติ เป็นสองด้านของเหรียญเดียวกัน เพราะอุดมการณ์ของชีวิตในเศรษฐกิจพอเพียงมีสำนึกอย่างมากเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เนื่องจากผู้คนได้บริโภคจากธรรมชาติมาตลอดเวลา มูลนิธิพิพิธประชานาถวิเคราะห์ว่า การฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจพอเพียง. . .หมายถึงการสร้างความตระหนักในคุณค่าของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่มีความเกื้อกูลกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างคนในชุมชน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวถึงบริเวณบ้านของมาลินี มีบทบรรยายที่น่าสนใจดังนี้

> ที่บ้านของมาลินีไม่มีความเดือดร้อนเนื่องจากขาดแคลนน้ำเลย เพราะคุณยายผู้รอบคอบเข้าใจสภาพแวดล้อมในท้องนาเป็นอย่างดี ท่านขุดบ่อลึกๆ ไว้ถึงสามบ่อ รอบๆ ขอบบ่อปลูกต้นไม้ไว้เป็นร่มเงา กันแดดเผาน้ำระเหยออกไป ในบ่อปล่อยผักบุ้งและกระเฉดลอยเป็นแพๆ อยู่เกือบเต็ม บ่อทั้งสามนี้เรียงรายอยู่ติดๆ กัน พอน้ำงวดวิดเอาปลาจากบ่อที่หนึ่งขุดลอกให้ลึก แต่งขอบบ่อเรียบร้อย แล้วก็วิดน้ำจากบ่อที่สองเข้าไปขังไว้ในบ่อที่หนึ่ง จนกระทั่งเสร็จหมดทั้งสามบ่อ น้ำที่ถูกวิดขุ่นข้นอยู่ไม่นานโคลนตมก็นอนก้นกลับใสดังเดิม ใช้เลี้ยงสัตว์ และรดต้นไม้ได้ไม่ขาดแคลน. . .
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 239-240)

ข้อความตอนนี้กล่าวถึงการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำการเกษตร นอกจากจะช่วยแก้ปัญหาในยามหน้าแล้งได้แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการรู้จักพึ่งตนเองอย่างชาญฉลาด ซึ่งการพึ่งตนเองนี้ ก็เป็นหลักการหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

นวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” นี้ ได้นำเสนอวิถีชีวิตชาวนาไทยในภาคกลางในด้านบวกเป็นส่วนใหญ่ และแทรกสาระที่มีความทันสมัยเสมอผ่านตัวละครเอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับชุมชน ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของความพอเพียง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและยั่งยืน

วังดอกหญ้า

นวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2523 ในนามปากกา วัสสิกา โดยสำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์ ต่อมาสำนักพิมพ์ต้นอ้อได้นำมาตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2533 ในนามปากกา ว. วินิจฉัยกุล เนื่องจากเป็นนามปากกาที่รู้จักกันดีหลังจากนั้นก็ได้รับการตีพิมพ์ในนามปากกา ว. วินิจฉัยกุล เรื่อยมา โดยสำนักพิมพ์เพื่อนดีได้นำมาตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2537 พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2542 พิมพ์ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2544 และพิมพ์ครั้งที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2547

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 การตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” นี้ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำมากขึ้น ไม่ได้ทิ้งช่วงห่างถึง 10 ปี ดังการตีพิมพ์ในครั้งที่ 2 แสดงให้เห็นว่า หลัง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ส่งผลต่อวงวรรณกรรมไทย ดังเห็นได้จากนวนิยายที่มีแนวคิดเรื่องความพอเพียงนี้ได้มีการตีพิมพ์ซ้ำมากขึ้น

เรื่องย่อ

ครอบครัวของนายโภคา มหาทรัพยากร กับครอบครัวของนายเหรียญ ส่งดี มีบ้านอยู่ใกล้กัน แต่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน นายโภคา เป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาก่อร่างสร้างตัวที่เมืองไทยจนมีกิจการใหญ่โตมากมาย เขาพยายามส่งคนมาขอซื้อที่ดินจากนายเหรียญเพื่อขยายกิจการของตนเอง แต่ก็ถูกนายเหรียญปฏิเสธทุกครั้งไป บุญลือ ทนายความส่วนตัวของเขาจึงวางแผนส่งชาตรีมาตีสนิทกับครอบครัวนายเหรียญเพื่อให้ขายที่ดินให้ แต่เมื่อชาตรีได้รู้จักกับดวงเทียน หลานสาวคนเดียวของนายเหรียญ เขาเกิดความคิดที่จะเอาชนะใจเธอ เพื่อหวังเป็นเจ้าของที่ดินเสียเอง แต่ถูกแผนลองใจของนายเหรียญว่าเขาไม่ใช่เจ้าของที่ดินตัวจริง เพราะเขาเอาที่ดินไปจำนองกับเพื่อนเพื่อลงทุนทำการค้าแต่ขาดทุน ที่ดินจึงหลุดจำนองไป ชาตรีจึงตีตัวออกห่างดวงเทียน และไปหลอกลวงจุลจันทร์ ครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลที่ดวงเทียนทำงานอยู่แทน ในเวลาเดียวกันดวงเทียนก็ได้รู้จักกับเอกรถบุตรชายของนายโภคาอีกครั้ง ทั้งสองเคยเป็นเพื่อนเล่นสมัยเด็ก แต่ต้องห่างเหินกันไปเมื่อเอกรถไปเรียนต่อต่างประเทศ การได้กลับมาพบกันอีกครั้งทำให้ทั้งสองได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นความรัก ในเวลาเดียวกันดวงเทียนรู้ว่าครูใหญ่จุลจันทร์คบอยู่กับชาตรี จึงพยายามเตือนแต่จุลจันทร์ไม่เชื่อ อีกทั้งยังไล่ดวงเทียนออกจากงาน กว่าจุลจันทร์จะรู้ความจริงชาตรีก็หลอกเอาเงินและรถยนต์ของเธอหนีไปแล้ว ต่อมานายโภคาทำงานหนักจนล้มป่วย เขาจึงมีโอกาสได้รู้จักกับครอบครัวของนายเหรียญ และได้รับน้ำใจจากครอบครัวนี้ เขาจึงเข้าใจความหมายของชีวิตที่เป็นสุขอย่างพอเพียง และยอมให้เอกรถได้แต่งงานกับดวงเทียน

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” มีดังนี้

1. **การนำเสนอผ่านโครงเรื่อง**

“วังดอกหญ้า” เป็นเรื่องราวของ 2 ครอบครัว ที่มีบ้านอยู่ใกล้กันแต่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ครอบครัวหนึ่งมีชีวิตที่ร่ำรวย แต่ไม่มีความสุข เพราะขาดความพอเพียงในการใช้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชีวิต ส่วนอีกครอบครัวหนึ่งแม้จะมีฐานะที่ด้อยกว่าแต่มีความสุขมากกว่า เพราะดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

โครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทั้งภายนอกและภายในของตัวละคร โดยโครงเรื่องหลักแสดงความขัดแย้งของนายโภคากับครอบครัวของนายเหรียญ แม้ตามความเป็นจริงแล้ว นายโภคากับนายเหรียญจะไม่เคยมีปัญหาทะเลาะกัน แต่การที่นายโภคาไม่เคยเปิดใจคุยกับนายเหรียญ เพียงเพราะเห็นว่าเขามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากตนเอง จึงเกิดการดูถูกและสร้างกำแพงกั้นตนเองกับคนที่ตนเห็นว่าต่ำต้อยกว่า อาจกล่าวได้ว่าปมขัดแย้งของนายโภคาเป็นปมขัดแย้งที่ทับซ้อนกับความขัดแย้งภายในจิตใจตนเอง แม้นายโภคาจะไม่สนใจที่จะพูดคุยกับนายเหรียญทั้งๆ ที่บ้านอยู่ใกล้กัน แต่เขาก็ต้องการที่ดินของนายเหรียญมาก จึงพยายามส่งคนมาเสนอราคาเสมอ แต่ก็ต้องผิดหวังกลับไป ทำให้นายโภคารู้สึกขัดข้องใจเป็นอย่างมากมาโดยตลอด เพราะเขาคิดเสมอว่าทุกอย่างสามารถใช้เงินซื้อได้ แต่เมื่อเขาไม่สามารถเอาชนะใจนายเหรียญได้ จึงยิ่งสร้างปมในใจกับตัวเองมากยิ่งขึ้น และทำทุกวิถีทางให้ได้มาซึ่งที่ดินผืนนั้น จึงเป็นที่มาของแผนหลอกลวงของชาตรี ที่เข้าไปตีสนิทกับครอบครัวนายเหรียญ แต่แล้วก็ต้องล้มเหลวอีกเช่นกัน เรื่องมาคลายปมเมื่อเขาทำงานหนักจนล้มป่วย จึงจำต้องอยู่บ้านและมีโอกาสได้รู้จักกับครอบครัวของนายเหรียญอย่างแท้จริง เขาได้รับน้ำใจจากครอบครัวนี้ จึงเข้าใจความหมายของชีวิตที่เป็นสุขอย่างพอเพียง

ส่วนโครงเรื่องรอง หรือโครงเรื่องย่อยแสดงความขัดแย้งระหว่างนายโภคากับบุตรชายของเขา ที่มีความเห็นไม่ค่อยตรงกัน เช่น เรื่องคู่ครอง บุตรชายของเขาไม่สนใจบุตรสาวของบรรดาเศรษฐีที่เขาและภรรยาหามาให้ แถมยังไปสนิทกับหลานสาวของนายเหรียญ ผู้ที่นายโภคาดูถูกเพราะเห็นว่ามีฐานะด้อยกว่ามาโดยตลอด แต่เรื่องก็มาคลายปมเมื่อโครงเรื่องหลักดำเนินมาถึงตอนที่นายโภคายอมรับน้ำใจจากนายเหรียญ และเข้าใจว่าเงินไม่ใช่คำตอบที่แท้จริงของชีวิต ความสงบสุขทางใจด้วยความพอเพียงต่างหากคือสิ่งที่มนุษย์เราต้องการ

นอกจากนี้แล้ว โครงเรื่องย่อยอีกอย่างหนึ่งของเรื่องนี้คือ ความขัดแย้งภายในจิตใจของนางเอก ที่เริ่มสั่นคลอนกับแนวคิดแบบพอเพียงที่ครอบครัวตนเองดำเนินมาตลอด เมื่อได้รู้จักกับชาตรี ผู้เป็นภาพแทนของวัตถุนิยม อย่างไรก็ตามคำสอนของตาและยายที่ปลูกฝังเธอมาตลอดก็ทำให้เธอเอาชนะใจตนเองได้ สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความดีงาม และความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งยั่วยุทั้งปวง เพื่อความสุขที่ยั่งยืน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากโครงเรื่องที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้ผูกเรื่องขึ้นอย่างสัมพันธ์กันทั้งโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องรอง หรือโครงเรื่องย่อย และมีเหตุผลสอดคล้องกับแนวคิดของเรื่อง เพราะผู้เขียนกำหนดเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ สอดคล้องสัมพันธ์กับพฤติกรรมของตัวละคร ทำให้เห็นความสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน

2. **การนำเสนอผ่านตัวละคร**

ในนวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” ผู้เขียนได้แสดงทัศนะต่างๆ ผ่านตัวละคร และใช้ตัวละครเป็นภาพแทนอันนำไปสู่แนวคิดหลักของเรื่อง นั่นคือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

นายเหรียญ ส่งดี อดีตข้าราชการตำแหน่งนายอำเภอ หลังจากย้ายไปประจำจังหวัดต่างๆ ในบั้นปลายชีวิต จึงตัดสินใจมาตั้งรกรากอยู่ในกรุงเทพฯ ยังชีพด้วยการขายพืชผัก ผลไม้ และดอกไม้ การดำรงชีวิตของนายเหรียญได้ยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ แม้ครอบครัวของนายเหรียญจะดำรงชีวิตอยู่ในเมืองหลวง ก็สามารถทำการเกษตรเล็กๆ น้อยๆ ยังชีพได้ เป็นการประหยัดรายจ่าย และเมื่อมีผลิตผลเหลือมากพอ ก็สามารถนำไปขายเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้กับครอบครัว นี่คือหลักการเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพราะได้ใช้ผลิตผลทางการเกษตรของตนเองอย่างคุ้มค่า นอกจากจะประหยัดรายจ่ายแล้วยังช่วยเพิ่มรายได้

นายเหรียญ มีฐานะเป็นตาของนางเอกหรือดวงเทียน คุณตาเหรียญจึงเป็นเสมือนดวงตาที่ชี้นำความคิด หรือทางสว่างให้แก่ดวงเทียนผู้เป็นหลานอยู่เสมอ ซึ่งในที่นี้ก็คือ การชี้นำแนวคิดเรื่องความพอเพียงให้เป็นหลักปฏิบัติแก่ดวงเทียน นายเหรียญจึงเป็นภาพแทนของความพอเพียง นับได้ว่าผู้เขียนรู้จักใช้คำพ้องอย่างคำว่า “ตา” ได้สัมพันธ์และสอดคล้องกับฐานะและบทบาทของตัวละคร

นายเหรียญ จึงเป็นตัวละครสำคัญที่ผู้เขียนต้องการให้เป็นภาพแทนแนวคิดเรื่องความพอเพียงอย่างเด่นชัด โดยกำหนดให้ตัวละครตัวนี้ดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง ตรงตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ รักสันโดษ มีความพอเพียง ไม่โลภ พอใจในสิ่งที่ตนมี ประกอบอาชีพสุจริต ประหยัด เข้าใจโลก รู้จักใช้ชีวิต จึงทำให้เป็นคนทันโลก ทันคน และมีสุขภาพที่แข็งแรง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่กล่าวถึงรถยนต์คันเก่าของนายเหรียญว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ตาสิงห์เช็ดรถให้เสียสะอาดเอี่ยม ทั้งข้างนอกข้างใน รถคันนั้นเป็นรถรุ่นเก่า ซื้อมาตั้งแต่ราคารถใหม่ยังเพียงไม่กี่หมื่น ด้วยเงินหนึ่งหมื่นบาทเศษ คุณตาซื้อรถใช้แล้วมาได้หนึ่งคัน แล้วซ่อมแซมตกแต่งเสียใหม่ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย มีการตรวจตราดูแลอย่างสม่ำเสมอ นานหลายปีเข้าก็ยกเครื่องใหม่ เพราะตัวถังของรถจากยุโรปรุ่นเก่านั้นแข็งแรงทนทานมาก รถยนต์คันเล็กนี้จึงวิ่งได้เรียบและเงียบกริบ ใช้งานได้ดีไม่แพ้รถใหม่ราคาคันละหลายแสนในปัจจุบัน
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 74)

ข้อความนี้สะท้อนความเป็นตัวตนของนายเหรียญได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่าเขาไม่ใช่คนแก่ที่ล้าสมัย จนปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่อย่างเครื่องยนต์กลไก แต่เห็นความจำเป็นของยานพาหนะเช่นกัน เขารู้จักเลือกซื้อ รู้จักเลือกใช้ และมีวิธีการที่จะรักษาให้รถยนต์คันเก่าใหม่อยู่เสมอ โดยมีตาสิงห์ ลูกน้องคนสนิทเป็นผู้ร่วมปฏิบัติ วิธีการของนายเหรียญนอกจากจะเป็นการประหยัด ไม่ต้องเสียเงินซื้อรถใหม่แล้ว ยังช่วยรักษาทรัพยากรของโลกอีกด้วย

นอกจากนี้นายเหรียญยังเป็นคนยึดมั่นหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ที่หมายถึง “ทางสายกลาง ข้อปฏิบัติเป็นกลางๆ ไม่หย่อนเกินไป และไม่ตึงเกินไป. . .เป็นทางแห่งปัญญา อันพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย คือความดับกิเลส และความทุกข์” (พระธรรมปิฎก, 2546: 193) ส่วนมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

> . . .1. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ 2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ 3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ 4. สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ 5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ 6. สัมมาวายามะ เพียรชอบ 7. สัมมาสติ ระลึกชอบ 8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (พระธรรมปิฎก, 2546: 181)

เมื่อนำนิยามและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเทียบแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าแนวคิดความพอเพียงของตัวละครเอกในเรื่องนี้มีที่มาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนสามารถนำพุทธปรัชญามาแก้ไขปมขัดแย้งระหว่างความพอเพียงกับความโลภ ซึ่งแนวคิดนี้มาตรงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน ดังตัวอย่างตอนที่ชาตรีพยายามเล่าถึงความร่ำรวยต่างๆ ให้ดวงเทียนฟัง เธอจึงนำไปเล่าให้นายเหรียญฟังอีกต่อหนึ่ง ซึ่งก็ตรงกับแผนของชาตรีที่ต้องการให้นายเหรียญเกิดความโลภ แต่แผนการของชาตรีต้องล้มเหลว เพราะนายเหรียญอายุมากแล้ว ผ่านโลกมามาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีกทั้งเป็นคนยึดมั่นในหลักธรรมจึงปลงกับกิเลสทั้งปวง นายเหรียญจึงเป็นตัวละครที่ให้ภาพแทนความพอเพียงที่มีพื้นฐานจากพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างดังนี้

> นายเหรียญนิ่งฟังโดยปราศจากความยินดียินร้าย วัยเจ็ดสิบสองปีที่ผ่านมานั้น ได้พบความผันผวนของโชคชะตาเสียจนตระหนักว่าเงินทอง หรือเกียรติยศชื่อเสียงนั่นเป็นของกลางของโลก ใครมีปัญญาคนนั้นก็มีทางได้ แต่ได้มาแล้วก็ย่อมสูญเสียไปได้เช่นกัน คุณธรรมของมนุษย์ต่างหากเล่า คือสิ่งที่นายเหรียญแสวงหา
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 143)

ข้อความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความดีมีค่ากว่าเงินทองที่หมดไปได้ สะท้อนถึงปรัชญาทางพระพุทธศาสนา และเมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมของนายเหรียญ ประกอบกับชื่อและนามสกุลแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้เขียนจงใจที่จะให้ภาพแทนความหมายเชิงบวกแก่ตัวละครตัวนี้ รวมไปถึงตัวละครตัวอื่นๆ ในครอบครัวส่งดีด้วย เพราะคำว่า “เหรียญ” นอกจากจะมีความหมายถึงเหรียญเงิน ซึ่งผู้เขียนให้ค่าแก่ตัวละครตัวนี้อยู่ที่ความเข้าใจในค่าของเงิน แม้เป็นเพียงเหรียญบาท นั่นก็คือการรู้จักใช้จ่ายเงิน ซึ่งตัวละครเลือกวิถีทางแห่งความพอเพียง นับได้ว่ามีความเหมาะสมกับชื่อ นอกจากนี้แล้ว คำว่า “เหรียญ” ยังใช้ในความหมายเชิงบวกโดยมีความหมายถึง เหรียญความดี ความชอบ และเหรียญที่ระลึก นายเหรียญจึงเป็นตัวละครที่มีนัยถึงความมีคุณธรรม และเมื่อนำชื่อและนามสกุลมารวมกับแนวทางความพอเพียงของนายเหรียญแล้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในตัวละครตัวนี้ จึงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความดีงามนั่นเอง

นายโภคา มหาทรัพยากร เป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางมาจากแผ่นดินใหญ่ และมาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองไทย ทั้งชื่อและนามสกุลของเขาได้ตั้งขึ้นใหม่ในช่วงที่เขาเริ่มรุ่งเรืองจากธุรกิจการค้า โดยผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงชื่อเดิมซึ่งเป็นชื่อจีนของเขา ดูผิวเผินอาจจะเป็นความไม่ใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ของผู้เขียน แต่เมื่อพิจารณาดีๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นความจงใจของผู้เขียน เพื่อเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า ตัวละครตัวนี้พยายามที่จะลืมอดีต ที่ยากลำบากของตน และตั้งใจที่จะลงหลักปักฐานอยู่ในเมืองไทย อันเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์อย่างถาวร

คำว่า “โภคา” มีความหมายตรงกับคำว่า “โภค” หรือ “โภคะ” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “โภค” หรือ “โภคะ” หมายถึง “น. สมบัติ เช่น ถึงพร้อมด้วยโภคะ ก. กิน ใช้สอย” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 827) ส่วนนามสกุล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“มหาทรัพยากร” นั้น มีความหมายว่า สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์สมบัติอันยิ่งใหญ่ หรือ ทรัพย์จำนวนมากมาย เมื่อนำชื่อและนามสกุลของตัวละครตัวนี้มารวมกัน จึงตีความได้ว่า ผู้เขียนตั้งใจที่จะให้นายโภคา เป็นสื่อของทรัพย์สมบัติจำนวนมากมาย หรือว่าทุน ซึ่งก็คือ ระบบทุนนิยม นั่นเอง

นายโภคา หรือเจ้าสัวโภคา จึงเป็นตัวละครสำคัญที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อความหมายที่ตรงข้ามกับนายเหรียญ นายโภคาจึงเป็นภาพแทนความไม่พอเพียง ดำเนินชีวิตแบบตึงเกินไป ทั้งในการทำงาน การพักผ่อน และการบริโภค ทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ จึงกล่าวได้ว่าตัวนายโภคาเองดำเนินชีวิตด้วยระบบทุนนิยม แต่รู้ไม่เท่าทันทุนนิยม ดังคำกล่าวที่ว่า “. . .แนวคิดทุนนิยมเป็นเบื้องหลังของความอ้วน และสุขภาพที่เสื่อมโทรมของผู้คนนับล้านๆ คนทั่วโลก. . .” (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2550: หน้าคำนำ) ดังนั้นถ้านายโภคาเป็นอะไรไปก่อนวัยอันควรแล้ว ถึงจะมีเงินทองทรัพย์สมบัติมากมายแค่ไหนก็ไม่มีประโยชน์อันใดเลย ดังเห็นได้จากตัวอย่างการใช้ชีวิตประจำวันของนายโภคาดังนี้

> วันนี้ก็เหมือนกับวันอื่นๆ ในชีวิตที่ผ่านมาหลายสิบปีนับแต่ก้าวเข้าสู่ความเป็นมหาเศรษฐีของนายโภคา มหาทรัพยากร คือ เต็มไปด้วยธุรกิจอันเกี่ยวเนื่องอยู่ด้วยการออกสังคม และการหมุนเวียนของกระแสเงินที่ไหลมาเทมา หรือบางทีก็ไหลมาแล้วเทไปตามลักษณะเงินหมุนของพ่อค้าทั่วไป นายโภคาตื่นแต่เช้าไม่ใช่เพราะมีนิสัยชอบตื่นเช้า แต่เพราะงานการที่รัดตัวจนตึงเปรี๊ยะไม่ยอมให้นอนเขลงต่อไปได้ง่ายๆ หลังจากฟ้าสว่าง รับประทานอาหารเช้าที่บนเตียงนอน มีสาวใช้นำใส่รถเข็นขึ้นมาให้ถึงที่ แล้วอาบน้ำแต่งตัวออกจากบ้านไปนั่งอยู่ที่บริษัทตรงกันข้ามกับบ้านนั่นเอง ก่อนแปดโมงเช้า นายโภคามีเวลาอ่านหนังสือพิมพ์อีกนิดหน่อยที่สำนักงาน แต่อ่านได้เพียงคร่าวๆ ก่อนจะกดกริ่งเรียกเลขานุการิณีเข้ามา อ่านกำหนดการของแต่ละวันให้ฟังตามเคย. . .
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 54)

จะเห็นได้ว่าแค่ช่วงเช้าก่อนการทำงานนายโภคาก็ต้องใช้ชีวิตอย่างรีบเร่ง ตื่นแต่เช้าทั้งทีก็ไม่มีเวลาได้สูดอากาศบริสุทธิ์ยามเช้า ออกกำลังกาย หรือแม้แต่ลุกขึ้นเดินเพื่อไปรับประทานอาหารในห้องอาหาร ความเร่งรีบในช่วงเช้าของนายโภคาทำให้ชีวิตในช่วงเช้าของเขาขาดหายไปอย่างน่าเสียดาย และเมื่อพิจารณาประกอบกับช่วงเวลาทั้งวันด้วยแล้ว จะเห็นได้ว่า นายโภคาใช้ชีวิตอย่างชนิดที่เรียกได้ว่า แข่งกับเวลา ทุกเวลานาทีของเขาล้วนมีไว้สำหรับเงินทอง หรือทรัพย์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมบัติสมกับชื่อและนามสกุลของเขา ชีวิตที่ตึงเกินไปของเขาจึงขาดความผ่อนคลายและนำมาซึ่งโรคภัยไข้เจ็บในที่สุด ชีวิตของนายโภคาจึงแตกต่างจากชีวิตของนายเหรียญ ส่งดี อย่างสิ้นเชิง ดังตัวอย่างชีวิตประจำวันของเขาที่สรุปเป็นกำหนดการสั้นๆ ได้ดังนี้

08.30 น.	ตัวแทนจำหน่ายทางสายตะวันออกเฉียงเหนือนัดพบ เรื่องจะขยายเอเย่นต์ไปอีกสามจังหวัด
09.00 น.	ผู้จัดการพาเทคนิเชียนใหม่ของบริษัทจำนวน 6 คน มาพบเพื่อสัมภาษณ์ขั้นสุดท้ายก่อนคัดเลือกเอาไว้ 2 คน
10.00 น.	ประชุมกรรมการคามิน่าโฮเต็ล เรื่องขยายสระว่ายน้ำและร้านค้าภายใน
12.00 น.	รับประทานอาหารกลางวันกับประธานบริษัทเนียอีสต์ไฟแนนซ์ที่ดุสิต
13.30 น.	ประชุมเรื่องหุ้นประจำปีของบริษัท
15.00 น.	ทนายบุญลือขอพบเรื่องทำสัญญาซื้อที่ดิน
15.30 น.	ตัวแทนจำหน่ายทางภาคใต้มาขอพบ
16.30 น.	ออกเดินทางไปงานรดน้ำแต่งงานลูกสาวพลตรีมังกรที่สโมสรทหารบก (พร้อมเช็คของขวัญ 10,000 บาท) งานเริ่มในเวลา 17.00 น.
18.00 น.	ไปงานรดน้ำแต่งงานลูกชายหุ้นส่วนคามิน่าโฮเต็ลที่บ้านพหลโยธิน (พร้อมเช็คของขวัญ 4,999 บาท)
20.00 น.	ได้รับเชิญไปฟังปาฐกถาจากสมาคมนักเรียนเก่าโพ้นทะเลที่โรงแรมลักษมี
21.00 น.	ไปงานไลอ้อนส์
23.00 น.	บริษัทจิวเวลรี่ขอนัดพบเรื่องเครื่องเพชรที่บ้านเจ้าสัวโภคา

จากตัวอย่างกำหนดการในแต่ละวันของนายโภคา ทำให้ผู้อ่านทราบได้ว่า ผู้เขียนจงใจที่จะใช้ตัวละครตัวนี้เป็นสื่อเตือนใจในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตที่ตึงเกินไปเพราะมุ่งแสวงหาแต่ทรัพย์สินเงินทองจนเกินความพอดี หาใช่บทสรุปแห่งความสุขของคนเราไม่ ดังอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการมีทรัพย์ หรือข้าวของที่มีค่ามีราคา แต่ไม่มีเวลาที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพย์ที่ตนมี หรือหามาได้ก็เปล่าประโยชน์ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> นายโภคาชำเลืองมองนาฬิกาตั้งโต๊ะชนิดคอมพิวเตอร์ขอบทองคำแท้ราคาสูงลิ่วที่วางประดับโต๊ะอยู่ตรงหน้า สิ่งที่สนใจไม่ใช่เนื้อทองที่ประกอบอยู่อย่างหรูหรา เนื่องจากนายโภคาไม่เคยมีเวลาพอที่จะสนใจของเล็กๆ น้อยๆ พวกนี้ เรื่องจะดูมีอยู่อย่างเดียวคือ ตัวเลขอันเที่ยงตรงนั้น
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 57)

เมื่อนายโภคาโหมทำงานอย่างหนักอย่างนี้ทุกวัน ประกอบกับการเลือกรับประทานอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ เพราะนายโภคาชอบอาหารจีนที่มีความมัน แม้บางครั้งต้องไปต่างประเทศถ้าสำรวจแล้วว่าไม่มีรายการอาหารจีน เขาก็จะให้พ่อครัวส่วนตัวไปด้วย เมื่อไม่พอเพียงทั้งการทำงานและการบริโภค ในที่สุดเขาก็ล้มป่วยลง ดังตัวอย่างในเนื้อเรื่องตอนหนึ่งดังนี้

> . . .เมื่อทุ่มเทงานอดิเรกลงที่การกินแบบนี้ นายโภคาจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นชะตากรรมที่เศรษฐีโดยมากประสบกัน นั่นคือโรคภัยไข้เจ็บที่เรียกกันประชดๆ ว่า ‘โรคเศรษฐี’ นายโภคาเป็นโรคความดันโลหิตสูง และไขมันในเส้นเลือด. . .อาหารจีนที่นายโภคาโปรดปรานนั้นเลี่ยนมาก เจ้าตัวต้องแก้ความมันและความหวานฉ่ำนั้นด้วยชาจีนร้อนๆ อย่างเยี่ยม ชงแก่จัด กลิ่นหอมฉุย ยิ่งกินมากก็ยิ่งต้องดื่มชาจีนเข้าไปมากให้ขุ่มคอมากเข้าทุกทีๆ ดังนั้นจึงมีเหตุต่อเนื่องกันไปว่า นายโภคาจะท้องผูกอยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดอาการปวดศีรษะอยู่เสมอ ปวดศีรษะหนักเข้า ก็ต้องไปขอยาจากแพทย์มากินก่อนนอนเป็นประจำ มิฉะนั้นจะนอนไม่หลับ ไม่มีเรี่ยวแรงลุกขึ้นมากอบโกยเงินทองอีกในวันรุ่งขึ้น
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 58-59)

พฤติกรรมของเจ้าสัวโภคาจึงสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตแบบไม่พอเพียงทั้งในการทำงาน การพักผ่อน และการบริโภค กว่าเจ้าสัวโภคาจะเข้าใจในความหมายของชีวิตที่พอเพียงเขาก็เกือบจะเอาชีวิตไม่รอดเสียแล้ว

ดวงเทียน ส่งดี เป็นหลานสาวของนายเหรียญ และนางพิณ เธอกำพร้าพ่อแม่ตั้งแต่ยังเล็ก ได้ตาและยายเลี้ยงดูมาจนเติบใหญ่ ดวงเทียนจึงได้รับการอบรม และชี้แนะแนวทางจากนายเหรียญและนางพิณ ผู้เป็นตาและยาย ดวงเทียนเติบโตขึ้นมาท่ามกลางความรัก ความอบอุ่น จนเรียกได้ว่าเป็นตัวละครที่มีความรู้คู่คุณธรรม เพราะนอกจากดวงเทียนจะมีความสามารถทาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งานบ้านงานเรือน เย็บปักถักร้อย และงานศิลปะแล้ว ดวงเทียนยังมีจิตใจที่งดงาม มองโลกในแง่ดี มีความกตัญญูกตเวที รักและเห็นใจผู้อื่น ดังเห็นได้จากตอนที่เธอไปไหนมักจะคิดถึงตายาย และตาสิงห์ และมักจะซื้อของมาฝากบุคคลทั้งสามนี้เสมอ หรือตอนที่เธอยังเล็กได้เลี้ยงลูกแมวไว้ ก็ได้แสดงความรักและเมตตาต่อมัน ส่วนอีกตอนหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ ตอนที่เธอรู้ความจริงว่า ชาตรีคิดมาหลอกครูใหญ่จุลจันทร์ แม้จะรู้ว่าเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ครูใหญ่เชื่อได้ และเอกรถเองก็บอกไม่ให้เธอไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของคนอื่น เพราะคำนึงได้ถึงผลลัพธ์ที่ตามมา แต่ดวงเทียนก็ยังรู้สึกผิดถ้าเธอไม่พยายามที่จะหาทางบอกให้ครูใหญ่รู้

นอกจากนี้ ดวงเทียนยังได้รับการอบรมให้ดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตามอย่างตาและยาย ดวงเทียนจึงเป็นภาพแทนของตัวละคร ที่ดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความดีงาม โดยมีอาชีพครูย้ำให้เห็นถึงความดีงามของตัวละครตัวนี้

อย่างไรก็ตาม ถ้าดูผิวเผินแล้ว ดวงเทียนเป็นนางเอกที่มีลักษณะอย่างนางเอกไทยที่มีมาแต่เดิม กล่าวคือ สวย เรียบร้อย เก่งงานบ้านงานเรือน และมีจิตใจที่ดีงาม เป็น ตัวละครที่มีมิติเดียวที่ไม่น่าสนใจเท่าใดนัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้เขียนได้วางตัวละครนางเอกนี้ไว้มากกว่านั้น ดังเห็นได้จากการให้ภาพนางเอกที่ไม่ใช่คนผิวขาวอย่างนางเอกไทยหลายต่อหลายเรื่องโดยทั่วไป เป็นที่น่าสังเกตว่า ดวงเทียนเป็นนางเอกที่มีสีผิวค่อนข้างคล้ำ แต่มีความคมและงามขำอยู่ในตัว สีผิวของตัวละครจึงมีนัยทางชาติพันธุ์ เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความพอเพียงเหมาะสมแล้วสำหรับคนไทย

ตอนที่ชาตรีเข้ามาตีสนิทด้วยหวังผลในที่ดินของตาของเธอ ชาตรีได้พูดถึงราคาอันแสนแพงของที่ดินที่เธอไม่เคยรู้มาก่อน และพยายามแสดงให้เธอเห็นว่า ตัวเขานั้นเป็นมหาเศรษฐีที่สามารถซื้อที่ดินของครอบครัวเธอได้อย่างสบายๆ ความหรูหราร่ำรวยของชาตรี ทำให้ดวงเทียนอดนึกเปรียบเทียบกับความเป็นอยู่ของครอบครัวเธอเองไม่ได้ ดังตัวอย่างดังนี้

> . . .อุปกรณ์ในรถทุกชิ้นสะอาดเป็นเงาดูประณีตงดงามไปเสียทุกอย่าง บ่งถึงราคาแพงลิบของมัน. . .ดวงเทียนหวนนึกเทียบกับรถคันเล็กๆ ที่บ้าน ถึงแม้ตาสิงห์จะเอาใจใส่เช็ดถูทำความสะอาดอย่างดีทุกวี่ทุกวัน แต่มันก็ยังดูซอมซ่อ และคร่ำคร่าเสียเหลือเกินเมื่อเทียบกับรถคันนี้. . .เขาสั่งผลไม้สดอีกสองสามชนิดให้หล่อน ราคาที่ปรากฏอยู่ใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> รายการอาหาร เกือบจะทำให้ดวงเทียนสะดุ้ง. . .แค่ของว่างนั้น ก็แพงกว่าค่าอาหารประจำบ้านของหล่อนทั้งวันเสียแล้ว
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 132)

แม้จะมีบ้างที่ดวงเทียนจะหลงไปกับวัตถุนิยมตามวัยสาวที่ชอบของหรูหราสวยงาม แต่ด้วยพื้นฐานทางความคิด ที่มาจากการหล่อหลอมของตาและยายของเธอ ความพอเพียงจึงคอยควบคุมจิตใจของเธออยู่เสมอ เมื่อมีการปะทะกันระหว่างวัตถุนิยมกับความพอเพียง ผู้เขียนจึงให้คำตอบที่ชัดเจนจากพฤติกรรมของดวงเทียน ดังนี้

> หล่อนเคยถามตัวเองว่า รู้สึกไม่พอใจความเป็นอยู่ของหล่อนบ้างหรือเปล่า แต่ก็ตอบไม่ถูก จริงอยู่หญิงสาวอยากมีบ้านสวยๆ มีตึกหรูๆ มโหฬาร อย่างที่เห็นในหนังสือแบบบ้าน หรือไม่ก็เดินผ่านตามถนน หล่อนเคยฝันว่าจะกรีดกรายเป็นคุณผู้หญิง พรั่งพร้อมด้วยข้าทาสบริวารอย่างคนรวยๆ ในนวนิยาย แต่พอกลับมาถึงบ้านของตน ความรู้สึกชื่นใจ และอบอุ่นคุ้นเคยก็ผุดขึ้นมาทุกครั้งที่เดินเข้าประตูมา จนทำให้ไม่อยากแลกกับบ้านหลังไหนทั้งสิ้น
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 45)

ดวงเทียนจึงเป็นภาพแทนความรู้สึกสองด้าน เพราะเธอมีอายุน้อยจึงยังมีความคิดความฝันของตัวเองอยู่ แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้วางความฝันของเธอไว้ในการประกอบสัมมาชีพนั่นคือ การเป็นเจ้าของโรงเรียน ส่วนการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปแล้ว เน้นไปในทางพอเพียงมากกว่า นางเอกของเรื่องนี้จึงมีลักษณะสมจริง เป็นนางเอกที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน นัยนี้ยังชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียงนั้น เป็นหลักปฏิบัติทางสายกลางที่ไม่ใช่เรื่องล้าสมัย และสามารถปฏิบัติได้ผลจริงในชีวิตประจำวัน เพราะอย่างไรแล้วผู้เขียนก็ได้ให้ค่าความหมายของตัวละครตัวนี้ไว้แล้วด้วยชื่อที่หมายถึงความสว่างแห่งความดีงามทางศาสนานั่นเอง

เอกรถ มหาทรัพยากร เป็นลูกชายคนเดียวของเจ้าสัวโภคา เขาเป็นคนฉลาด มีความเป็นผู้นำ ขยัน รักความสงบ และเป็นตัวของตัวเอง แม้ว่าจะเกิดมาท่ามกลางความร่ำรวยและขาดความอบอุ่น เพราะทุกคนในบ้านให้ความสำคัญกับเงินตรามากกว่าสิ่งใด แต่เขาก็สามารถที่จะดำรงตนอยู่ในความดีงามได้ อาจจะเป็นเพราะเขาได้รู้จักกับดวงเทียนในวัยเด็ก ประกอบกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การที่ต้องใช้ชีวิตอยู่เมืองนอกตามลำพัง จึงทำให้เขาแตกต่างจากญาติพี่น้องในครอบครัว ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่สะท้อนความรู้สึกของเอกรถได้เป็นอย่างดี ดังนี้

> เอกรถนึกถึงบรรยากาศในวัยเด็ก เมื่อเหยียบย่างเข้ามาในบ้านนี้ เขาเองก็ไม่เข้าใจนักว่า ทำไมถึงเกิดความคิดถึงเก่าๆ ที่ยังไม่กระหือกระหอบร้อนรนเท่าปัจจุบันขึ้นมาจับใจ ทุกวันนี้. . .อยู่อย่างหรูหราทันสมัยทุกกระเบียดนิ้วก็จริง เต็มไปด้วยความฟุ่มเฟือยโอ่อ่าก็จริง แต่ก็แฝงไว้ด้วยความเหน็ดเหนื่อยเคร่งเครียดจนแทบไม่รู้ว่าความสงบคืออะไร ทั้งบิดาเขาและตัวเขาอยู่ในสภาพเดียวกัน จนพูดไม่ออกด้วยกันทั้งคู่
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 195)

ข้อความตอนนี้ นอกจากจะให้ภาพแทนความรู้สึกของผู้ที่อาลัยในวิถีชีวิตไทยในอดีตที่งดงาม และแสดงความเบื่อหน่ายในสังคมเมืองสมัยใหม่แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ที่หรูหราฟุ่มเฟือย ซึ่งตรงข้ามกับความสงบพอเพียง ด้วยเหตุนี้เอกรถจึงมักจะหาเวลาว่างขับรถไปยังบ้านหลังเล็กที่เขาปลูกไว้แถวชานเมือง เพื่อปลีกตัวออกห่างจากความสับสนวุ่นวายในสังคมเมือง

ผู้เขียนได้ปูพื้นตัวละครตัวนี้มาตั้งแต่ในวัยเด็ก ครั้งแรกที่เขาได้พบกับเด็กหญิงดวงเทียน เขามักจะพูดถึงแต่เรื่องเงินๆ ทองๆ เป็นต้นว่า ถ้าสุนัขของเขากัดแมวของเธอตายจะต้องชดใช้เงิน ถ้าเขาทำแผลให้แมวของเธอแล้วเธอจะต้องไม่เอาเงินจากเขา หรือตอนที่เด็กหญิงชวนให้เขาเก็บชมพู่กิน เขาก็ถามว่าต้องเสียเงินหรือไม่ เด็กหญิงจึงว่าทำไมเขาต้องพูดถึงแต่เรื่องเงิน เหตุการณ์ตอนนี้สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตของเอกรถเกิดมาท่ามกลางระบบทุนนิยมที่พูดถึงแต่เรื่องเงินตราเป็นหลักใหญ่ ในขณะที่ชีวิตของดวงเทียน เน้นในเรื่องการเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจ ตลอดจนการรู้จักพึ่งตนเอง ที่ถือว่ามีเกียรติมากกว่าการพึ่งผู้อื่น หลักการง่ายๆ นี้ก็คือหลักการเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

วิถีชีวิตของเอกรถและดวงเทียนมีความแตกต่างกันมาก ผู้เขียนได้ตอกย้ำความต่างกันอีกครั้งเมื่อเอกรถชวนดวงเทียนไปงานเลี้ยงที่บ้าน อย่างไรก็ตามความแตกต่างทางฐานะก็ไม่ใช่อุปสรรคของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การปะทะกันของระบบทุนนิยม และเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องนี้จึงมีนัยที่แฝงอยู่ว่า ท้ายที่สุดแล้วแม้เอกรถจะยอมรับในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวดวงเทียน แต่วิถีชีวิตที่เป็นมา และยังคงจะดำเนินต่อไปของเอกรถ ก็ยังอยู่ในระบบทุนนิยม ดังนั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นวนิยายเรื่องนี้จึงไม่ได้ปฏิเสธ หรือต่อต้านระบบทุนนิยมเสียทีเดียว แต่เป็นความพยายามของผู้เขียนที่จะชี้ให้เห็นโทษของระบบนี้ เพื่อให้รู้เท่าทันทุนนิยม โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวควบคุม เหมือนกับที่ดวงเทียนนางเอกของเรื่องเอาชนะใจเอกรถ พระเอกของเรื่องได้

ชาตรี เป็นชายหนุ่มหน้าตาดี เป็นลูกน้องของทนายบุญลือที่ถูกใช้ให้มาตีสนิทกับครอบครัวส่งดี เพื่อให้ครอบครัวนี้ขายที่ดินให้เจ้าสัวโภคา แต่ด้วยความไม่ซื่อสัตย์ของเขา เขาจึงวางแผนที่จะได้ตัวดวงเทียน เพราะหวังว่าที่ดินอันมีค่านั้นจะตกเป็นของเขาเสียเอง แต่เมื่อถูกแผนลองใจของนายเหรียญที่ว่า ที่ดินผืนนี้ไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของนายเหรียญอีกต่อไปแล้ว เขาจึงตีตัวออกห่างจากดวงเทียน และไปหาเป้าหมายใหม่ต่อไป ชีวิตของชาตรีจึงมีแต่การแสวงหาและดิ้นรนที่ขาดความสงบสุขอย่างแท้จริง

ชาตรี เป็นภาพแทนของความเป็นวัตถุนิยมอย่างเต็มตัว เพราะเขาชอบความฟุ้งเฟ้อหรูหรา และหลงไปกับวัตถุจอมปลอม อยู่ในสังคมบริโภคนิยมอย่างเกินความพอดี เขาทำได้ทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา และความสะดวกสบาย เราสามารถเห็นบุคคลอย่างชาตรีได้ไม่ยากนักในชีวิตประจำวัน ดังตัวอย่างตอนที่ชาตรีพยายามบอกใครต่อใครว่า ครอบครัวตนเองเป็นมหาเศรษฐี ตัวเขาเองเป็นเจ้าของกิจการต่างๆ ต้องเดินทางไปต่างประเทศอยู่บ่อยๆ เขาพยายามแสดงความร่ำรวยของตนเองให้เป็นที่ประจักษ์ แม้จะไม่ใช่เรื่องจริงเป็นแค่เพียงคำพูดที่อวดอ้างขึ้นเอง เขาก็ยังรู้สึกดี จนบางครั้งก็อดคิดว่าเป็นเรื่องจริงไม่ได้ ชาตรีจึงเป็นตัวละครที่ค่อนข้างจะเพ้อฝันและหลอกตัวเอง ดังตัวอย่างดังนี้

> . . .คุยไปคุยมาจนเจ้าตัวเองก็ทึกทักว่า เป็นความจริงล้วนๆ ที่เอ่ยออกมานั้น อันที่จริงเพียงแค่โฉบไปเฉี่ยวมาในสังคมด้วยรถใหม่เอี่ยมคันนี้ ไปกินข้าวฟรีที่โรงแรมคามิน่าแต่งตัวโก้ เท่านี้ก็พอแล้วที่จะทำให้ความฝันนั้นเป็นจริงขึ้นมาได้. . .แค่เปลือกนอกก็ยังดี
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 145)

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนนำเสนอชาตรีผ่านมุมมองของดวงเทียนดังนี้

> . . .ดวงเทียนรู้สึกว่าชาตรีออกจะเป็นคน “คล่อง” และ “เปรียว” ไม่ใช่เล่นเหมือนกัน นอกเหนือไปจากบุคลิกอันน่าสะดุดตาของเขา ไม่ต้องดูคนอื่นคนไกล แม้แต่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาจารย์ใหญ่ผู้ทรงภูมิ และเอางานเอาการของหล่อน ก็ยังมีท่าทางว่าออกจะทึ่งเขาอยู่ไม่น้อย

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 131-132)

รูปร่างหน้าตา บุคลิก และการแต่งกายของชาตรี เป็นความหรูหราที่ฉาบฉวย หรือเป็นความงามที่เป็นแต่เพียงเปลือกนอก ตัวละครตัวนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าวัตถุนิยมเปรียบเสมือนความงามแต่ภายนอก เป็นความสุขที่ฉาบฉวย ซึ่งแตกต่างจากความพอเพียงที่เป็นความงามที่อยู่ภายใน นั่นคือความสุขที่ยั่งยืน

คำว่า “ชาตรี” หมายถึง “ผู้ที่มีศิลปะวิชาอาคม หรือฝีไม้ลายมือในการต่อสู้” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 359) แต่ตัวละครที่ชื่อชาตรีในที่นี้น่าจะหมายถึง ผู้ที่มีฝีมือและฝีปากในการหลอกลวงผู้อื่นให้ตายใจมากกว่า จึงนับได้ว่าผู้เขียนได้เลือกใช้ชื่อตัวละครได้อย่างเหมาะสม เพราะแม้ว่าดวงเทียนจะรู้ความจริงได้ก่อน แต่ก็เคยหลงเชื่อเขาไปบ้างแล้ว ส่วนคนที่เย่อหยิ่งและชอบมองคนแต่เพียงเปลือกนอกอย่างครูใหญ่จุลจันทร์ ก็ต้องตกเป็นเหยื่อของชาตรี ตัวละครตัวนี้แม้ไม่ใช่ตัวละครสำคัญ แต่ก็ช่วยสร้างสีสันให้กับเรื่อง และเป็นตัวละครที่ทำให้พระเอกและนางเอกของเรื่องได้มีโอกาสรู้จักกันอีกครั้ง

จุลจันทร์ เป็นครูใหญ่และเป็นเจ้าของโรงเรียนอนุบาลที่ดวงเทียนทำงานอยู่ เธอเป็นผู้หญิงสวย เก่ง รักสวยรักงาม ชอบความหรูหรา และใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบทั้งในการทำงาน และการแต่งตัวเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครตัวนี้ในตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

> จุลจันทร์ยังคงสวยงามสะอาดเรียบร้อย แม้เวลาล่วงมาถึงบ่ายคล้อยแล้วก็ตาม นับเป็นลักษณะประจำตัว ที่หล่อนจะไม่ยอมปล่อยตัวให้ดูเหนื็ดเหนื่อยซีดเซียว ไม่ว่าชั่วโมงยามใดทั้งสิ้น หล่อนสวมเสื้อกระโปรงตัดด้วยผ้ามัดหมี่สีฟ้าหม่นงามเรียบเข้ากับตัว ผิวยังคงนวลแจ่มใส และผมดำมันอยู่ตามที่ตามทางของมัน ไม่กระดิกออกนอกทางสักเส้น หล่อนประดับอาภรณ์. . .ซึ่งเป็นความงามหรู ที่หล่อนขาดไม่ได้คือต่างหู . . . เข้าชุดกับจี้ห้อยคอ ลักษณะเข้ากันเปี๊ยบ แสดงว่าเป็นชุดเดียวกัน. . .
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 130)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เนื่องจากจุลจันทร์เป็นคนมีฐานะดี มีความรู้สูง จึงทำให้มีนิสัยเย่อหยิ่งคิดว่าตนเองอยู่สูงเหนือใคร แม้จะยอมรับในความสามารถและการทำงานของดวงเทียน แต่ก็คิดอยู่เสมอว่าดวงเทียน มีฐานะที่ต่ำกว่าตน จุลจันทร์ จึงมักมองคนที่เพียงเปลือกนอก ข้อด้อยนี้เองจึงทำให้จุลจันทร์ไว้เนื้อเชื่อใจชาตรี หลังจากที่พบกับเขาไม่นาน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องที่ผู้เขียนสะท้อนความเป็นตัวตนของจุลจันทร์ผ่านมุมมองของชาตรีดังนี้

> ความสนิทสนมก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะชาตรีดูจุลจันทร์ออกอยู่สองประการ หนึ่ง . . .หล่อนชอบผู้ชายที่รูปหล่อและวางมาดหรู อาจจะเรียกได้ว่าเป็นความหัวสูงของหล่อนเอง ที่ทำให้หล่อนเพ่งเล็งเฉพาะสิ่งประกอบภายนอก มากกว่ามองลึกลงไปถึงนิสัยใจคอ ยิ่งปากหวานเอาอกเอาใจเก่งด้วยแล้ว จุลจันทร์ก็ยิ่งตายใจสนิท สอง . . หล่อนกำลังกลัวความเป็นสาวแก่ ความกลัวข้อนี้ผลักดันผู้หญิงให้กระโจนลงไปในหุบเหวเสียมากต่อมากแล้ว ชาตรีเดาว่า เพราะความหัวสูงเลือกมากของหล่อนนั่นเองที่ทำให้หล่อนเป็นโสดมาจนปัจจุบันนี้ บางทีเขาเองออกจะนึกสมเพชหล่อนอยู่ในใจ
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 160)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เขียนจงใจที่จะให้ข้อเปรียบเทียบของจุลจันทร์กับดวงเทียน ทั้งฐานะความเป็นอยู่และสีผิว ตัวละครทั้งสองตัวมีความงามคนละแบบ กล่าวคือจุลจันทร์เป็นคนสวยระหงสะดุดตา โดยเฉพาะรูปร่างและผิวพรรณ ในขณะที่ดวงเทียนเป็นคนงามขำ สีผิวค่อนข้างคล้ำของดวงเทียน แสดงความเป็นไทยที่เน้นย้ำว่าสังคมไทยเหมาะสมแล้วที่จะดำรงชีวิตแบบพอเพียง

สิ่งที่ทำให้ทั้งจุลจันทร์และดวงเทียนต้องเกิดข้อเปรียบเทียบกัน หรือเกิดการปะทะกันระหว่างทุนนิยมและเศรษฐกิจพอเพียงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็เนื่องมาจากความเกี่ยวพันกับผู้ชายคนเดียวกัน นั่นคือ ชาตรี ซึ่งเป็นภาพแทนของวัตถุนิยม ตามปกตินวนิยายส่วนใหญ่ ผู้เขียนมักจะให้ภาพแสดงการเปรียบเทียบนางเอกกับคู่ปฏิปักษ์นางเอก โดยเกี่ยวพันกับพระเอก แต่นวนิยายเรื่องนี้กลับสร้างความแตกต่างได้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ จุลจันทร์ไม่ใช่คู่ปฏิปักษ์ของดวงเทียนและไม่ได้เกี่ยวพันกับพระเอก แต่เกี่ยวพันกับตัวละครชายที่เป็นฝ่ายปฏิปักษ์ของเรื่องแทน อีกทั้งนางเอกก็ไม่ได้ชอบผู้ชายที่เกี่ยวข้องด้วย นี่คือความตั้งใจของผู้เขียนที่ต้องการจะนำเสนอมุมมองใหม่ เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่า การปะทะกันของทุนนิยมและเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นได้เสมอ ถ้าเราควบคุมทุนนิยมไม่ได้ก็จะเป็นดังเช่นจุลจันทร์ ที่หลงไปกับวัตถุนิยมจอมปลอมจนต้องเสียรู้ เสียเงิน เสียตัว และเสียใจจนสายเกินแก้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จุลเจิม เป็นพี่ชายของจุลจันทร์ เขาเป็นคนมีความรู้สูง และมีฐานะดี จึงมีลักษณะนิสัยคล้ายคลึงกับน้องสาว กล่าวคือ เป็นคนหัวสูง ชอบความหรูหราสมัยใหม่ มองคนด้วยปัจจัยภายนอกเป็นหลัก จุลเจิมจึงชอบดวงเทียนตั้งแต่แรกเห็นด้วยรูปลักษณ์ภายนอกของเธอ แม้เขาจะชอบดวงเทียนเพียงใด แต่ด้วยฐานะความเป็นอยู่ และสังคมที่แตกต่างกันของเขากับเธอ เขาจึงรับไม่ได้กับวิถีชีวิตของครอบครัวเธอ ในที่สุดความเป็นทุนนิยม และบริโภคนิยมของจุลเจิมก็แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า มีความแตกต่างจากวิถีชีวิตพอเพียงอย่างสิ้นเชิง

ครอบครัวจุลเจิมมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากครอบครัวของดวงเทียน ทั้งเรื่องอาหารการกิน การออกกำลังกาย และการกีฬา จุลเจิมนิยมรับประทานอาหารฝรั่ง เนื่องจากเคยใช้ชีวิตในต่างแดน ในขณะที่เอกรถไปเรียนต่อต่างประเทศเหมือนกัน แต่มีความคิดที่ต่างกัน แสดงให้เห็นว่าทุนนิยมสามารถเลือกที่จะดำรงอยู่คู่กับเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังเห็นได้จากการที่เอกรถเลือกดวงเทียน แต่จุลเจิมไม่เลือก เพราะมีความเป็นทุนนิยมและวัตถุนิยมอย่างสุดขั้ว ดังตัวอย่างตอนหนึ่งเมื่อคราวจุลเจิมไปหาดวงเทียนถึงบ้าน ดังนี้

> ในฐานะลูกชายคนเดียวของบ้าน นับว่าเป็นความหวังที่จะเชิดหน้าชูตาแม่และน้องสาวต่อไป จุลเจิมจะหุนหันพลันแล่นตัดสินใจง่ายๆ ไม่ได้เรื่องผู้หญิงที่จะมาเป็นภรรยาของเขา อย่างดวงเทียน แม้จะเป็นคนสวยและน่ารัก แต่ก็เป็นหญิงสาวที่ออกจะสามัญเกินไปสักหน่อย ถ้าเทียบกับตัวเขาเอง. . .บ้านหลังนี้ดูออกจะธรรมดาจนเกือบจะเป็นซอมซ่อ จุลเจิมอดนึกตะขิดตะขวงใจไม่ได้ คนในบ้านมีแต่คนแก่ๆ สองสามคน ซึ่งไม่มีท่าทางภูมิฐานอย่างผู้ที่ยิ่งด้วยยศศักดิ์อัครฐานทั้งหลาย หากเป็นคนแก่ธรรมดาๆ เหมือนชาวบ้านทั่วไป หล่อนบอกว่าเป็นตายายของหล่อน พ่อแม่หล่อนอยู่ที่ไหนจุลเจิมไม่เห็น เดาว่าดวงเทียนคงกำพร้าพ่อแม่ อยู่ในความดูแลของตายาย ซึ่งไม่มั่งคั่งสมบูรณ์อะไรนัก
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 165)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงความเป็นตัวตนของจุลเจิมผ่านมุมมองการเลือกสตรีของเขา ดังนี้

> เขาชอบคนสวย บุคลิกดี พอที่จะไปไหนมาไหนกันได้ โดยเป็นที่ภูมิใจของเขา และควรเป็นคนมีกิริยาวาจาที่อ่อนหวานเป็นเสน่ห์ เข้ากับใครต่อใครได้วลาเข้าสังคม ที่จริง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> รูปสมบัติของดวงเทียนก็พออนุโลมเข้าประการต่างๆ ดังกล่าวได้ ดูหล่อนจะมีภาษีกว่าหญิงสาวหลายคน ที่เขาเคยพบในต่างประเทศด้วยซ้ำไป น่าเสียดายที่หล่อนเรียนน้อยไปหน่อย พื้นเพก็ธรรมดาเกินไป และฐานะเรียกได้ว่าอยู่คนละระดับกับเขา ซึ่งเขาอาจจะลำบากใจเวลาพาหล่อนไปพบญาติพี่น้องเพื่อนฝูง แล้วมีการซักถามถึงเทือกเถาเหล่ากอ และพื้นความรู้เข้า
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 167)

จุลเจิมจึงเป็นตัวละครที่ให้ภาพแทนของแนวคิดทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจน

จากพฤติกรรมของตัวละคร ที่ผู้เขียนนำเสนอมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นถึงการปะทะกันของครอบครัวของนายเหรียญ ซึ่งประกอบไปด้วย นายเหรียญ ดวงเทียน ตาสิงห์ และยายพิณ ผู้เป็นภาพแทนของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กับครอบครัวของนายโภคา ซึ่งประกอบไปด้วยนายโภคา เอกรถ และตัวละครประกอบทั้งหมดในครอบครัวมหาทรัพยากร รวมทั้งจุลจันทร์ จุลเจิมและชาตรี ผู้เป็นภาพแทนของระบบทุนนิยมและวัตถุนิยม โดยท้ายที่สุดผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ที่แม้แต่ครอบครัวของผู้ใช้ระบบทุนนิยมยังต้องยอมรับ เพราะตัวละครที่เป็นภาพแทนของระบบทุนนิยมและวัตถุนิยมต้องได้รับบทเรียนอย่างเจ็บปวด ไม่ว่าจะเป็นนายโภคา หรือบุคคลในครอบครัวมหาทรัพยากร ที่มีแต่ความวุ่นวายสับสนกับเรื่องเงินตราจนขาดความสงบสุข ครูใหญ่จุลจันทร์ ที่ถูกชาตรีหลอก หรือแม้แต่ชาตรีเอง แม้ผู้เขียนจะไม่ได้กล่าวถึงตอนจบของตัวละครตัวนี้ แต่ผู้อ่านก็เดาได้เองว่า ถ้าเขายังดำเนินชีวิตแบบนี้ต่อไป เขาคงไม่มีอนาคตที่ดีอย่างแน่นอน เพราะต้องดิ้นรนแสวงหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หลงวนอยู่ในมายาภาพแห่งวัตถุนิยมจนหาทางออก หรือความสงบสุขไม่ได้

3. การนำเสนอผ่านบทสนทนา

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนา หรือคำพูดตัวละคร เป็นวิธีการที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรง และโดยอ้อมที่ผู้อ่านต้องพิจารณาเอง ดังตัวอย่างบทสนทนาของตัวละครต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

. . .“หนู เรามีเงินพอไปได้นะลูก ถ้าอยากไป เราน่ะไม่ได้อยู่อย่างกระเบียดกระเสียรอะไรเลย” นางพิณว่า

“แต่เราก็มีสิทธิ์จะอยู่อย่างสบายมากกว่านี้นะคะ”

“อยู่บ้านโตๆ มีรถยาวๆ น่ะ อย่านึกว่าจะสบายมากไปกว่าอยู่บ้านเล็กๆ นะเทียน” นายเหรียญหัวเราะหึๆ “ดูผิวเผินมันสบาย แต่สบายกาย ใจอาจจะไม่สบายก็ได้ คนเราความสุขมันอยู่กับคำว่า**รู้จักพอ**”

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 122)

ตัวอย่างนี้ เป็นการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาของตัวละคร ที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรง กล่าวคือ นายเหรียญกับนางพิณ ได้พยายามพูดเตือนสติให้ดวงเทียนเข้าใจว่า ครอบครัวของพวกตนแม้จะไม่ร่ำรวยอะไร แต่ก็ไม่ได้อยู่อย่างอดอยาก และเหนือยิ่งไปกว่านั้น ถ้าดวงเทียนอยากไปเที่ยวต่างประเทศกับเพื่อนๆ ก็ยังสามารถทำได้ บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวส่งดี ไม่ได้ยากจนเลย แต่เลือกที่จะใช้ชีวิตอย่างพอเพียงมากกว่า เพราะความพอเพียงทำให้เกิดความสุขทางใจ ที่มีค่าและยั่งยืนกว่า

คำพูดของนายเหรียญ ที่ผู้เขียนได้แทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ มีอยู่หลายตอนในเรื่อง ดังตัวอย่างการนำเสนอแนวคิดนี้ผ่านบทสนทนาโดยอ้อมดังนี้

. . .นายเหรียญอธิบายอย่างภูมิใจ “. . .พวกในบ้านนี้ขายได้หมดทั้งนั้นแหละ ต้นกล้วยตานีโน่น ใบตองมันสวยดี เอาไปขายเจ๊กขายหมูในตลาดได้สบาย มีอยู่สองสามต้นเราเองก็ทุ่นรายจ่าย. . .พวกพริก ตะไคร้ ต้นหอม มะกรูด มะดัน พวกนี้ไม่เคยต้องไปซื้อเลย”

. . .

“ถ้าที่กว้างกว่านี้ คุณตาคงได้ทำสวนเป็นล่ำเป็นสันกว่านี้ . .ขนาดนี้มันแคบไปหน่อย”

“ผมรู้ แต่ความสุขของผมมันก็มีอยู่แค่นี้ละ. . .”

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 209-210)

ตัวอย่างนี้ เป็นบทสนทนาระหว่างนายเหรียญกับนายโภคา โดยนายเหรียญได้กล่าวถึงผลผลิตทางการเกษตรของครอบครัวได้สร้างรายได้เล็กๆ น้อยๆ และช่วยประหยัดรายจ่าย นับเป็นหลักการเบื้องต้นของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนนายโภคาได้แสดงความคิดเห็นว่า ที่ดินของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นายเหรียญนั้นแคบเกินไป ถ้ากว้างกว่านี้ก็จะทำธุรกิจได้กำไรมากกว่านี้ นี่เป็นความคิดของผู้มีแนวคิดแบบทุนนิยม ในขณะที่นายเหรียญตอบกลับไปว่า ที่ดินผืนเล็กๆ นี้มีค่าทางใจแก่เขามากกว่า เมื่อคิดได้ดังนี้นายเหรียญจึงรู้สึกพอ แม้นายเหรียญจะไม่ได้กล่าวออกมาโดยตรง แต่คำพูดที่ว่า “ความสุขของผมมันก็มีอยู่แค่นี้ละ” ก็เป็นความหมายโดยอ้อมที่ค่อนข้างชัดเจนแล้ว

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นคำพูดของนายเหรียญที่กล่าวกับดวงเทียน แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาโดยอ้อมดังนี้

> “เราอยู่กันทุกวันนี้ก็สบายดีแล้วนี่หนู มีกินมีใช้ ไม่มีหนี้สินอะไร ไม่มีใครลำบากลำบนขาดแคลนเงินทอง คนเราจะรวยยังไงก็กินได้แค่วันละสามมื้อ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บก็พอแล้ว พระพุทธเจ้าท่านก็บอกไว้ว่า แค่ปัจจัยสี่ก็พอแล้ว ที่เราจะดำรงชีวิตอยู่” ผู้เป็นตาอธิบายด้วยเสียงอ่อนๆ
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 120)

จากข้อความนี้สามารถพิจารณาคำหลักที่ปรากฏในคำพูดตัวละครได้ว่า “มีกินมีใช้” “ไม่มีหนี้สิน” “ไม่ลำบาก” “ไม่ขาดแคลน” “ไม่มีโรค” และ “มีพอเพียงกับปัจจัยสี่” คำหลักที่ปรากฏในคำพูดตัวละครนี้ ตรงกับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในยุคปัจจุบัน ซึ่ง สุริยะ เจียมประชานรากร (2549: 30) ได้ให้นิยามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลไว้ว่า

> เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

อย่างไรก็ตามในตอนเดียวกันนี้ ดวงเทียนผู้เป็นหลานสาวคนเดียวของครอบครัวส่งดียังไม่เข้าใจนัก เพราะมีความฝันส่วนตัวที่ต้องใช้เงินจากการขายที่ดิน แต่นายเหรียญยังยืนกรานที่จะไม่ขายที่ดิน เพราะไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินมากๆ นางพิณผู้เป็นยายของดวงเทียนเริ่มรู้สึกสงสารหลานสาวคนเดียวที่ต้องผิดหวัง จึงกล่าวโต้กับนายเหรียญว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .“อ้าว! ถ้าแค่สามมื้อมันก็ไม่น้อยหน้าใครซี ทีนี้ถ้าอยากอยู่ตึก อยากเป็นเศรษฐีนี่ล่ะ”
>
> “เป็นมันทำไม ฉันเห็นมานักแล้ว ไม่เห็นมีความสุขสักคน ยิ่งไอ้ประเภทบุญวาสนาหล่นใส่หัวละก็ รายไหนรายนั้น หมดบุญเข้าก็แทบถือกะลาขอทานเขากิน สู้รู้จักเลี้ยงตัวเอง มีสัมมาอาชีวะ ถือสันโดษไปเรื่อยๆ ไม่ดีหรือ จะได้ไม่ตกต่ำ ถึงยังไงก็เอาตัวรอดได้ เวลาไม่มีใครเลี้ยงขึ้นมา”
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 122-123)

เนื้อหาตอนนี้มีที่มาจากการที่ชาตรีมาขอซื้อที่ดินจากครอบครัวนายเหรียญ แต่ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วผู้ที่ต้องการที่ดินจริงๆ ก็คือ เจ้าสัวโภคา ดังนั้นเจ้าสัวโภคาจึงเป็นเสมือนภาพแทนของนายทุน และอาจจะจัดว่าเป็นนายทุนต่างชาติก็ได้ เพราะเจ้าสัวโภคาโดยกำเนิดแล้วเป็นคนจีนโพ้นทะเล ตอนนี้ดวงเทียนจึงเป็นภาพแทนของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของนายทุน โดยมีนางพิณเข้าร่วมด้วย เพียงแต่ผู้เขียนให้ค่าน้ำหนัก ที่เป็นเหตุผลแก่ดวงเทียนและนางพิณผู้รักและเห็นใจหลาน แต่ไม่ว่าเหตุผลจะเป็นเช่นไรดวงเทียนและนางพิณก็คือผู้ที่เข้าไปอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมแล้ว ในขณะที่นายเหรียญยังยึดมั่นในระบบความคิดเดิม ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นถึงอำนาจของเงินตราในระบบทุนนิยม ที่เข้ามาปะทะกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้ใช้ชีวิตพอเพียงแบบดั้งเดิมอย่างนางพิณก็ต้องสั่นคลอนไปด้วย

ส่วนคำหลักของข้อความนี้คือ “รู้จักเลี้ยงตัวเอง” ซึ่งก็คือการพึ่งตนเองและ “สัมมาอาชีวะ” ก็คือเงื่อนไขของคุณธรรมในหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วน “การถือสันโดษ” เป็นลักษณะของความพอเพียงที่เป็นปัจเจก เมื่อนำคำหลักมาพิจารณาร่วมกันทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดที่ปรากฏในคำพูดของนายเหรียญ ส่งดี ตัวละครเอกของเรื่อง ก็คือแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังคำกล่าวที่ว่า

> . . .เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพยายามพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดที่จะทำได้ ให้ “พอมี พอกิน” โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถจะผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้ได้มากที่สุด พยายามก่อหนี้ให้น้อยที่สุด และควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้มีรายจ่ายไม่เกินรายรับ (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542: 5)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีกตัวอย่างหนึ่งจากบทสนทนาของนายเหรียญกับนายโภคาที่น่าสนใจ ดังนี้

. . .นายเหรียญว่าในตอนหนึ่ง “. . .ไม่รู้จะดิ้นรนตะเกียกตะกายไปทำไม สู้เอาเวลาที่ไปแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกับคนอื่น มาหาความสุขเล็กๆ น้อยๆ ดีกว่า ผมก็ฝ่าฟันมาหลายสิบปีแล้ว. . .ในที่สุดอะไรที่ได้มาเหมือนหัวโขนทั้งนั้น ถึงเวลาก็ต้องถอดคืนเขาไป ยิ่งเวลาลงโลงแล้ว เอาอะไรไปได้ซะที่ไหน”. . .

“มีเงินมันก็ดีกว่าไม่มีน่ะ คุณตา” นายโภคาค้านเจ้าของบ้าน. . .

“ผมไม่ค้าน อย่างน้อยอยู่ได้มันก็ต้องมีปัจจัยการดำเนินชีวิตกับเขาบ้าง เพราะไม่ได้อยู่ในป่าอย่าฤาษีชีไพร” นายเหรียญว่า “แต่ว่าต้องไม่เป็นทาสของเงินเสียจนไม่มีความสุข จะกินจะนอนก็ไม่เป็นอันปรกติสุขกับเขา คอยห่วงแต่เงินยังงี้ มีเท่าไรก็เหมือนกับไม่มีอยู่ดี”

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 207-208)

จากบทสนทนานี้จะเห็นได้ว่า นายเหรียญ ผู้ยึดมั่นในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ทรัพย์สมบัติและชื่อเสียงเป็นของมายา ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ นอกจากนี้แล้ว การที่นายเหรียญไม่ปฏิเสธเรื่องเงินตรา ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ต่อต้านระบบทุนนิยมด้วยการใช้ชีวิตอยู่ในป่าตามลำพัง แต่ผู้ที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตต้องไม่ตกเป็นทาสของทุนนิยม ทุกอย่างต้องตั้งอยู่ในความพอดี หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงจึงดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

บทสนทนาต่างๆ เหล่านี้จะมีแทรกอยู่ตลอดเรื่อง โดยส่วนใหญ่เป็นบทสนทนาผ่านนายเหรียญ นายเหรียญจึงเป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง ในฐานะตาของนางเอกและผู้นำทางแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดนี้มีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน

4. การนำเสนอผ่านฉาก

การสร้างฉากในเรื่อง “วังดอกหญ้า” สอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดของเรื่อง ฉากที่สร้างขึ้นนั้นจึงมีความสมจริง และช่วยกำหนดลักษณะตัวละครให้สัมพันธ์กับเรื่องได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างการใช้ฉากนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงของครอบครัวส่งดีต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

. . .หลังจากถัดตึกที่ทำการของบริษัทมาเพียงนิดเดียว ภาพที่พำนักหลังน้อยกระจ้อยร่อย สีเข้มดูคร่ำคร่า ประกอบด้วยรั้วต้นไม้หนาทึบ มีไม้เลื้อยขึ้นพันไสวเป็นบางตอน ยาวเหยียด พอประมาณ ผุดขึ้นขวางสายตาอย่างไม่มีปี่มีขลุ่ย ราวกับยาจกที่แฝงกายเข้ามานั่งสงบเสงี่ยมพร้อมกับถุงย่าม หรือชามกะละมังเก่าๆ ในมือ ตรงมุมห้องเลี้ยงรับรองอันโอ่อ่าของโรงแรมชั้นหนึ่ง ขณะกำลังมีงานใหญ่. . .กระนั้น

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 9-10)

ฉากนี้กล่าวถึงบ้านของนายเหรียญ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณสองไร่ แต่ดูด้อยไปถนัดใจเมื่อเทียบกับบ้านหลังใหญ่โตของเจ้าสัวโภคา อย่างไรก็ตามผู้เขียนมักนำเสนอให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าความสุขทางใจนั้นมีค่าสำคัญกว่า ท้ายที่สุดนายโภคาก็ต้องพ่ายต่อการยึดมั่นในความพอเพียงของนายเหรียญ

ตัวอย่างที่ 2

. . .บ้านไม้สีน้ำตาลหม่นๆ ดูเงียบเหงา เพราะหน้าต่างปิดเป็นส่วนใหญ่ หลังคากระเบื้อง สีแดงทรงสูงชัน มีชายคากว้างมากพอกันฝนได้สบาย ใต้ถุนสูงพอที่เด็กๆ จะมุดเข้าไปเล่นได้ ถมดินเอาไว้เรียบร้อย บริเวณรอบๆ บ้านร่มรื่นด้วยไม้ขนาดกลางอย่างอินทนิล หรือประดู่ ออกดอกสีสวยในหน้าของมัน จนทำให้บ้านนั้นมีชีวิตชีวาขึ้น ถัดไปหน่อยปลูกไม้ชนิดให้ผล เช่น มะม่วง และชมพู่พันธุ์ต่างๆ มีกระทั่งชนิดที่ผลของมันใช้ในการประกอบอาหาร เช่น มะละกอ มะยม มะกอก อย่างละสองสามต้น ดูครึ้มไปทั้งบ้าน

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 14)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้ชีวิตด้วยวิถีชีวิตพอเพียงอย่างง่ายๆ โดยใช้ทุกส่วนของบ้านให้เป็นประโยชน์ด้วยภูมิปัญญาไทย ข้อความนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่า แม้ครอบครัวส่งดี จะดำรงชีวิตอยู่ในเมืองหลวง ก็สามารถทำการเกษตรเล็กๆ น้อยๆ ยังชีพได้ เป็นการประหยัดรายจ่าย และเมื่อมีผลิตผลเหลือมากพอ ก็สามารถนำไปขายได้ เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับครอบครัว นี่คือหลักการเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 3

. . .เวลาบ่ายสามโมงแดดภายนอกยังจัดจ้าร้อนระอุ แต่ภายในบ้านได้อาศัยร่มเงาของต้นไม้ช่วยขจัดความอบอ้าวได้มาก ทางด้านทิศใต้และตะวันออก ลมโกรกเย็นสบายในตอนบ่าย คุณตาจึงได้ทำระเบียงกว้างๆ ไว้ทั้งสองด้าน ตีระแนงไม้สีขาวโปร่งๆ พาดพันด้วยไม้เลื้อย ที่คอยตัดไม่ให้รกทึบจนเกินไป ออกดอกสีขาวไสวน่ารัก หอมตลบยามค่ำคืน. . .

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 45)

ฉากนี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องความพอเพียงนั้นมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ กล่าวคือ นายเหรียญได้ใช้ภูมิปัญญาจากธรรมชาติในการลดความร้อนจากแสงแดดช่วงบ่าย 3 โมงที่กำลังร้อนระอุ โดยไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศให้สิ้นเปลือง

ตัวอย่างที่ 4

ห้องนอนนั้นเป็นห้องของดวงเทียนมาตั้งแต่หล่อนมาอยู่กับคุณตาคุณยาย แต่พอโตเป็นสาวก็มีการซ่อมแซมตกแต่งใหม่ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามใจเจ้าของห้อง. . . ทาสีอย่างดีเป็นสีกุหลาบอ่อนเรียบสะอาด เพดานบุไม้อัดชนิดกันความร้อน ไม่มีการต่อดวงไฟให้ความสว่างบนเพดาน หากแต่อาศัยแสงสว่างจากโคมตั้งโต๊ะแทนเพื่อความสะดวก ตู้เสื้อผ้าใบเก่าถูกขนไปเก็บไว้ในห้องเก็บของ แล้วต่อมุมหนึ่งของห้องเป็นตู้เสื้อผ้าแบบติดผนัง มีกระจกเงาในตัว ส่วนหนึ่งเว้าเข้าไปเป็นโต๊ะเครื่องแป้งเล็กๆ ประหยัดเนื้อที่ค่อนข้างแคบนั้น ผนังด้านหนึ่ง ดวงเทียนจัดเป็นชั้นเตี้ยๆ โปร่งตา ยาวตลอดผนัง ทาด้วยสีขาวเรียบสำหรับวางของต่างๆ ทั้งที่เป็นของใช้จำเป็น และเครื่องประดับห้องกระจุกกระจิก. . .

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 50-51)

ตัวอย่างที่ 5

ห้องรับแขกอยู่เป็นห้องแรก ถัดจากระเบียงเข้าไปนั่นเอง ภายในทาสีไว้อย่างเรียบร้อย เป็นสีฟ้าจางๆ เย็นตา ดูสะอาดสะอ้านด้วยการตกแต่งอย่างง่ายๆ โปร่งตา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ปราศจากสิ่งรกรุงรัง เก้าอี้รับแขกนั้นลักษณะเป็นของเก่า แต่ซ่อมแซมใหม่จนแข็งแรง ลงน้ำมันไว้เป็นเงาน่าดู เช่นเดียวกับพื้นห้องซึ่งเป็นไม้สักท่อนใหญ่ๆ และยาวตามแบบไม้รุ่นเก่า ภายในห้องประดับไม้ในร่มสีเขียวสด และมีของประดิษฐ์กระจุ๋มกระจิ๋มหลายชนิด ซึ่งน่าจะทำโดยฝีมือสตรีวางประดับอยู่ แม้ไม่ใช่ของมีราคาแพง แต่ก็บ่งถึงความเอาใจใส่ และมีศิลปะพอสมควรของเจ้าของบ้าน ที่มีต่อบ้านไม้เก่าแก่หลังนี้
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 108)

จากตัวอย่างที่ 4 และ 5 แสดงให้เห็นถึงการรู้จักใช้สิ่งของที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า และบ่งบอกให้รู้ว่าคนเรามีภูมิปัญญาเป็นทรัพย์สินส่วนตัว ดังนั้นสิ่งใดที่พอจะทำเองได้ หรือประยุกต์ใช้ได้ก็ไม่จำเป็นต้องซื้อ นี่คือหลักการเบื้องต้นง่ายๆ ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

5. การนำเสนอผ่านชื่อเรื่อง

เมื่อพิจารณาถึงชื่อเรื่อง จะเห็นได้ว่านวนิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับชื่อเรื่องอยู่มาก เพราะคำว่า “วังดอกหญ้า” มีความหมายถึง สถานที่ที่อยู่แล้วมีความสุขอย่างยิ่ง แม้จะไม่ใช่พระราชวังที่เลิศหรูอลังการ เป็นเพียงวังดอกหญ้า ที่ต่ำต้อยด้อยค่า แต่ก็มีความสุขใจ “ดอกหญ้า” เป็นสัญลักษณ์ แทนความหมายถึงสิ่งที่ต่ำต้อย แต่แข็งแกร่ง สามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางภูมิอากาศต่างๆ “วังดอกหญ้า” จึงมีความหมายถึงบ้านหลังเล็ก หรือที่อยู่อาศัยที่ไม่ใหญ่โต แต่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง โดยมีความสุขทางใจเป็นพื้นฐาน นัยนี้ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

6. การนำเสนอผ่านโวหารแสดงทัศนะ

ในส่วนของโวหารแสดงทัศนะที่เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่องนี้ปรากฏเด่นชัดอยู่ตอนหนึ่งว่า

> สิ่งที่หายากที่สุดสำหรับยาจก คือเงินทองที่จะเลี้ยงชีวิต
> สิ่งที่หายากที่สุดสำหรับคนเห็นแก่ตัว คือความรู้จักพอ
> สิ่งที่หายากที่สุดสำหรับผู้ตกอยู่ในความทุกข์ คือความสุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และสิ่งที่หายากที่สุดสำหรับเศรษฐี คือเวลา ความสุข และความรู้จักพอ

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 61)

ตัวอย่างนี้เป็นข้อความปิดท้ายตอนที่ 6 หลังจากกล่าวถึงพฤติกรรมของนายโภคาจบไปแล้ว นับได้ว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะเป็นโวหารแสดงทัศนะที่นำไปสู่แนวคิดของเรื่องได้

"วังดอกหญ้า" เป็นนวนิยายที่นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคนในสังคมเมือง ผู้เขียนมีความมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่แนวคิดสำหรับคนชนบทเท่านั้น ผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่จำเป็นต้องไปทำไร่ไถนา นับว่าผู้เขียนเป็นผู้มีทัศนะที่กว้างไกล เพราะเรื่องนี้เขียนมานาน 30 ปีแล้ว ก่อนที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันได้มีการให้ความหมายและแบ่งการดำเนินชีวิตภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสองระดับ ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล และเศรษฐกิจพอเพียงในระดับเกษตรกร แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาช้านานแล้ว

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่อง "วังดอกหญ้า" เป็นแนวคิดในระดับปัจเจก หรือระดับบุคคล เป็นหลักทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องนี้ เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ซึ่งมาพ้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในยุคปัจจุบัน ความพอเพียงที่ปรากฏในเรื่อง ได้แก่ ความพอเพียงในการทำงาน ความพอเพียงในการพักผ่อน ความพอเพียงในการบริโภค ความพอเพียงในที่อยู่อาศัย และความพอเพียงทางด้านจิตใจ หลักการที่เป็นแบบปัจเจกและครอบครัวนี้ มีลักษณะที่จะขยายผลไปสู่ผู้คนรอบข้าง และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่สังคมได้ แม้จะต้องโต้กับระบบทุนนิยม แต่ความเข้าใจกันของตัวละครที่ต่างขั้วกัน ไม่ว่าจะเป็นสีผิวของพระเอกกับนางเอก ที่มีนัยถึงความเป็นชาติพันธุ์ที่ต่างกัน หรือแนวความคิดของนายเหรียญและเจ้าสัวโภคา เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ดำรงอยู่ได้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ และสามารถควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม หรือกล่าวได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องนี้ คือวิถีไทยแบบดั้งเดิมที่สามารถปรับเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่เปิดกว้าง มั่นคงและยั่งยืน โลกในยุคโลกาภิวัตน์ทุกวันนี้คงปฏิเสธระบบทุนนิยมไม่ได้ เราจึงต้องเรียนรู้ให้เท่าทันทุนนิยม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุขและยั่งยืน โดยมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นบรรทัดฐานในการควบคุมทุนนิยมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม

กลิ่นดอกส้ม

นวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ของ โบตั๋น พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2524 โดยสำนักพิมพ์บำรุงสาส์น ต่อมาสำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น ได้นำมาตีพิมพ์อีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2545

เป็นที่น่าสังเกตว่า นวนิยายเรื่องนี้ไม่เป็นที่นิยมในหมู่นักอ่านมากนัก จึงไม่มีการตีพิมพ์ซ้ำมากครั้งเหมือนนวนิยายเรื่องอื่น อาจจะเป็นเพราะเนื้อหาของเรื่องที่ค่อนข้างหนักและไม่ค่อยมีบทรักหวาน และบทตลกสนุกสนานดังนวนิยายรักเรื่องอื่น อีกทั้งยังไม่มีการนำมาสร้างเป็นละครหรือภาพยนตร์ หลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 นวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งในปี 2545 แสดงให้เห็นว่าหลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้ส่งผลต่อวงวรรณกรรมไทยด้วย

แม้นวนิยายเรื่องนี้จะตีพิมพ์ในปี 2524 แต่เนื้อหาของเรื่องกล่าวถึงเรื่องราวของเหตุการณ์ในช่วงก่อนหน้านั้นประมาณสิบปี และดำเนินเรื่องต่อมาจนถึงปี 2523 อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ย้อนไปกว่ายี่สิบปีแทรกอยู่ด้วย เหตุการณ์ของเรื่องทั้งหมด จึงเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนปี 2524 ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตไทยแบบเดิมของชาวธนบุรีในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมเมืองได้เป็นอย่างดี

เรื่องย่อ

นายกลิ่นกับนางคำเป็นชาวสวนส้มฝั่งธนบุรี พวกเขามีบุตรชาย 1 คน และบุตรสาว 2 คน ประคำกรอง บุตรสาวคนโต ประสบความสำเร็จกับการเรียนและการทำงาน แต่ต้องผิดหวังกับชีวิตครอบครัว เพราะหมอเวช สามีของเธอมีแนวคิดที่ตรงข้ามกับเธอ ประคองทรัพย์ บุตรชายคนรอง มีความมุ่งมั่นที่จะเป็นนักกฎหมายที่ผดุงความถูกต้อง ในขณะเดียวกันเขาก็ช่วยงานสวนของบ้านอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ส่วนประดับใจ บุตรสาวคนเล็ก เป็นครูสอนคณิตศาสตร์ที่โรงเรียนใกล้บ้าน หลังจากประคำกรองได้ทุนไปเรียนต่อต่างประเทศกลับมา เธอได้เลิกกับสามีและพาบุตรชายกลับมาอยู่ด้วย ประคำกรองพยายามลืมความเสียใจของตนเองด้วยการใช้เวลาไปกับการช่วยเหลือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คนยากจน ในขณะเดียวกันประดับใจก็ไปช่วยงานพี่สาวของตนด้วย จึงมีโอกาสได้รู้จักกับหมอสันต์ ทันตแพทย์หนุ่มที่เคยหลงรักประคำกรองมาก่อน ประดับใจเกิดความหลงใหลในตัวหมอสันต์ แม้จะรู้ดีว่าเขาชอบพี่สาวเธอมากกว่า แต่ประดับใจก็พยายามแสดงออกให้เขารู้ว่าเธอชอบเขามาก จนหมอสันต์แน่ใจแล้วว่าประคำกรองไม่ได้ชอบตนแน่นอน เขาจึงตัดใจจากประคำกรองและตัดสินใจแต่งงานกับประดับใจ ภายหลังการแต่งงานไม่นานประดับใจก็แสดงความหึงหวงสามีอย่างมาก แม้เขาจะไม่สบายก็ไม่ยอมให้ประคำกรองตรวจดูอาการ ในที่สุดหมอสันต์ก็เป็นอัมพาตครึ่งซีกซ้ายชั่วคราว ในขณะเดียวกันสวนส้มของนายกลิ่นก็ต้องประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ ทำให้นายกลิ่นเริ่มมีอาการของคนซึมเศร้า ต่อมาบิดาของหมอสันต์ก็ถึงแก่กรรมทำให้ยุพิน พี่สาวของหมอสันต์ผู้ดูแลกิจการของครอบครัวมาตลอดเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต และหันเข้าหาธรรมะเป็นที่พึ่ง ประดับใจจึงต้องมาช่วยดูแลกิจการของครอบครัวสามีตน ประสบการณ์จากความผิดพลาดของตนเองประกอบกับการได้มาสัมผัสกับการค้าขายในระบบทุนนิยม เธอจึงได้ตระหนักถึงคุณค่าของความพอเพียง หลังจากที่ทุกคนในครอบครัวได้ช่วยเหลือกัน ความสุขที่เคยมีก็กลับมาอีกครั้ง

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” มีดังนี้

1. **การนำเสนอผ่านโครงเรื่อง**

“กลิ่นดอกส้ม” เป็นเรื่องราวของครอบครัวชาวสวนส้ม ที่ดำเนินชีวิตแบบพอเพียง แต่ต้องประสบปัญหากับภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และปัญหาครอบครัว ทุกคนในครอบครัวจึงต้องช่วยเหลือกันเพื่อผ่านพ้นอุปสรรคครั้งนี้ให้ได้ โดยยังคงยึดหลักแนวคิดแบบพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา เนื้อหาของเรื่องนี้ผ่านการเล่าเรื่องของบุตรสาวคนเล็กที่ตอนแรกไม่เข้าใจ และไม่แน่ใจในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของครอบครัวตนเอง แต่ในที่สุดหลังจากที่ต้องเผชิญปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เธอจึงเข้าใจและยอมรับในแนวคิดเรื่องความพอเพียง

โครงเรื่องหลักของนวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงปมขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเอก ที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับตัวละครอื่น ไม่ว่าจะเป็นการหึงหวงพระเอก แสดงให้เห็นถึงความไม่พอเพียงในด้านความรักของนางเอก และการไม่แน่ใจในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของครอบครัวตนเอง จนเมื่อเธอได้แต่งงานไปกับพระเอกที่มาจากครอบครัวทุนนิยมและบริโภคนิยม เธอจึงได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตระหนักว่าวิถีชีวิตแบบพอเพียงต่างหากคือความสุขที่แท้จริง ส่วนโครงเรื่องรองเป็นความขัดแย้งกับธรรมชาติ กล่าวคือ ครอบครัวชาวสวนส้มนี้ต้องเผชิญกับปัญหาจากภัยธรรมชาติต่างๆ ทั้งน้ำเค็ม น้ำเน่า และน้ำท่วม และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในระบบทุนนิยม สะท้อนให้เห็นถึงการเพิกเฉยของภาครัฐ สิ่งที่จะแก้ปัญหานี้ได้นอกเหนือจากการรอความช่วยเหลือจากภาครัฐแล้ว ทุกคนต้องรู้จักพึ่งตนเอง ซึ่งทุกคนในครอบครัวนี้สามารถช่วยเหลือกันและเป็นกำลังใจให้กัน เพื่อฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ โดยยึดหลักทางสายกลางและความพากเพียรอดทน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ครอบครัวชาวสวนส้มนี้ใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของตนเองได้

โครงเรื่องที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้ผูกเรื่องขึ้นอย่างสมจริง และมีเหตุผลสอดคล้องกับแนวคิดของเรื่อง ทั้งนี้ผู้เขียนได้ใช้ภูมิหลังของชีวิตครอบครัวตนเองในสมัยที่เป็นชาวสวนส้มฝั่งธนบุรีมาใช้ในงานเขียน จากนั้นจึงสร้างตัวละครที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ ทำให้เห็นความสำคัญของแนวคิดเรื่องความพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

แม้ผู้เขียนจะต้องการนำเสนอให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวสวนส้มธนบุรี ที่ต้องประสบปัญหาต่างๆ ทั้งภัยธรรมชาติ และการขาดความเอาใจใส่จากภาครัฐ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สวนส้มบางมดที่เคยมีชื่อเสียงต้องค่อยๆ หายไป แต่ประเด็นที่กล่าวถึงการเข้ามามีบทบาทสำคัญของระบบทุนนิยม หรือกล่าวได้ว่า ความเจริญที่เข้ามาพร้อมกับความเสื่อมของจิตใจคนเราทำให้วิถีชีวิตแบบพอเพียงอันเป็นวิถีไทยดั้งเดิมที่เรียบง่ายต้องสั่นคลอน หรือได้รับผลกระทบตามไปด้วย ตลอดจนการกล่าวถึงความไม่แน่นอนของชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจเพราะนำไปสู่แนวคิดของเรื่องได้ในที่สุด

2. **การนำเสนอผ่านตัวละคร**

ในนวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ผู้เขียนได้แสดงทัศนะต่างๆ ผ่านตัวละคร และใช้ตัวละครเป็นภาพแทนอันนำไปสู่แนวคิดเรื่องความพอเพียง ดังนี้

ประดับใจ หรือเขียวหวาน เป็นตัวละครเอกของเรื่อง เพราะผู้เขียนเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครตัวนี้เป็นหลัก หรือที่เรียกว่า ใช้ผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 1

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประดับใจเป็นคนตรงๆ กล้าพูดกล้าทำ ไม่กลัวใคร แม้จะมีนิสัยซุกซนเหมือนเด็กผู้ชาย แต่ก็มีอารมณ์รักเหมือนเด็กสาวทั่วไป การที่มีพี่สาวเรียนดี จบการศึกษาสูงกว่าและสวยกว่า ทำให้เธอรู้สึกว่าตนเองด้อยค่าไป เพราะเธอคิดเสมอว่าเธอเป็นเพียงครูคณิตศาสตร์ชั้นประถมปลาย ไม่อาจเทียบเท่าการเป็นหมอของพี่สาวได้ โดยเธอลืมคิดไปว่าทุกอาชีพที่สุจริตต่างมีคุณค่าทั้งนั้น ตัวละครตัวนี้จึงมีนิสัยที่ไม่ดีอยู่ด้วย เช่น หึงหวงพี่สาวจนเกินเหตุ อิจฉาแม้กระทั่งช่างผมที่มีโอกาสทำผมให้หมอสันต์ ส่วนด้อยของนางเอกนี้ทำให้ดูเหมือนคนธรรมดาที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป

อย่างไรก็ตาม จัดได้ว่าประดับใจเป็นภาพแทนของความพอเพียง เนื่องจากโดยส่วนตัวแล้วเป็นคนประหยัด แม้ในบางครั้งจะหลงไปกับบริโภคนิยมบ้าง แต่ก็เป็นความรู้สึกของสาววัยรุ่นทั่วไป เมื่อเธอเติบโตขึ้น ได้เข้าใจโลกมากขึ้น ประกอบกับการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวเธอ ที่สอนให้รู้จักพอเพียงและพึ่งตนเอง ทำให้เธอยึดแนวคิดเรื่องความพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ดังเห็นได้จากตอนที่หมอสันต์ ผู้เป็นสามีของเธอเจ็บป่วย ไม่สามารถทำงานหาเงินได้มากเหมือนก่อน แต่เธอก็ไม่เดือดร้อน เพราะยึดหลักทำพออยู่ได้ หรือพอเพียงก็พอใจแล้ว เธอคิดว่าชีวิตอยู่ที่ความพอใจมากกว่า ความสุขของคนเรานั้นไม่เหมือนกัน การที่เธอได้อยู่ดูแลคนที่เธอรัก แม้จะไม่ร่ำรวยเหมือนก่อน แต่ก็ไม่ทุกข์ยากอะไร เพราะเธอมีใจที่พอเพียงนั่นเอง

ตัวอย่างตอนหนึ่งแสดงความคิดเห็นของประดับใจกับความพอเพียงในคราวที่ครอบครัวชาวสวนประสบวิกฤติสวนล่มไว้อย่างน่าสนใจว่า

> ฉันมองไม่เห็นเลยว่า ใครจะสามารถช่วยครอบครัวน้าอ่ำและเกษตรกรอีกมากมายได้ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือ น่าหัวร่อ เขาคิดแต่จะช่วยศูนย์การค้า ไม่เคยนึกอยากจะสนใจเรือกสวนไร่นา ชีวิตของเขาไม่ได้พึ่งพาสิ่งเหล่านี้ ทั้งที่ท้องของเขาจะอิ่มได้ก็เพราะอาชีพ ขุดดิน ฟันหญ้า ปลูกผัก ปลูกข้าวของพวกเรา เขาคิดว่าเงินในกระเป๋าของเขาแลกของกินมาได้อย่างสะดวกดาย รอไว้สวนแล้งนาล่มสักครึ่งค่อนประเทศแล้วจะรู้สึก เงินที่เขามีอยู่จะหาค่าอะไรไม่ได้เลย
>
> (โบตั๋น, 2524: 383-384)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเกษตร เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าสังคมไทยเหมาะสมกับอาชีพเกษตรกรรม เพราะผืนแผ่นดินมีปัจจัยที่เอื้ออำนวย ทำให้คนเรา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ใช่คอยแต่จะใช้เงินซื้อ ตามอย่างแนวคิดทุนนิยม การพึ่งตนเองนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องความพอเพียง

ในด้านความรัก ประดับใจมีความรักที่ไม่เดินสายกลาง เพราะรักใครก็รักมากเกินไป เช่น ความรักที่มีต่อหมอสันต์ เธอสามารถทำได้ทุกอย่างเพื่อให้ได้เขามาเป็นคู่ครองของตน จนเมื่อได้แต่งงานกับเขาแล้วก็ยังหึงหวงแม้แต่พี่สาวตนเอง เมื่อคราวที่เขาป่วยก็ไม่ยอมให้พี่สาวที่เป็นหมอมาตรวจอาการป่วยของสามีตน สุดท้ายเขาจึงต้องเป็นอัมพาตครึ่งซีกซ้ายชั่วคราว ต่อมาเธอได้พบกับกรกฎ เขาเข้ามาในชีวิตเธอในช่วงที่เธอสับสน เธอก็เริ่มหลงใหลไปกับเขา เมื่อไม่ยึดหลักทางสายกลาง เธอจึงต้องแป็นทุกข์กับหัวใจตนเอง กว่าเธอจะกลับสู่ตัวตนของตนเองได้ ก็ต้องอาศัยประคำกรอง พี่สาวผู้เข้มแข็งเพราะยึดมั่นในแนวคิดเรื่องความพอเพียงมาชี้ทางสว่างให้ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่ประดับใจยอมรับกับตนเองว่า

> ฉันเพิ่งรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจมนุษย์วันนี้เอง ฉันเคยเกือบสิ้นหวังเมื่อน้ำท่วม สิ้นหวังในคนของรัฐ สิ้นหวังในคนใกล้เช่นพี่เขย มองโลกและคนในแง่ร้าย กระทั่งพี่สาวของตัวเองก็ระแวงหึงหวง ปรามาสตัวเองว่าขาดเสน่ห์ ฉันจะต้องการเสน่ห์ไปทำไมในเมื่อผู้คนยังมีน้ำใจแก่กันถึงเพียงนี้ เสน่ห์ไม่ใช่ของจำเป็นเลย หากไม่เอาเปรียบกันทุกเวลาและทุกโอกาส
>
> (โบตั๋น, 2524: 509-510)

ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ประดับใจได้รับจากคนรอบข้าง คือส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องความพอเพียง ในที่สุดเธอจึงยอมรับกับหัวใจตัวเองว่า ความพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบเดิมที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติต่างหากคือความสุขที่ประดับอยู่ในใจเธอเสมอมา เช่นเดียวกับชื่อของเธอ ดังเห็นได้จากในตอนสุดท้ายที่เธอกล่าวกับตนเองและลูกน้อยที่กำลังจะเกิดมาว่า

> ฉันมีความสุขเมื่อช่วยพ่อดูแลสวนส้มของเรา กลิ่นดอกส้มยังชื่นจมูกชุ่มชื่นแก่หัวใจของฉันเสมอ ฉันไม่เหมาะกับการต่อสู้ทางธุรกิจในโลกภายนอก ชีวิตสงบสุขแบบนี้เหมาะกับฉันมากกว่า. . .หวังว่าดอกส้มก็จะพอใจชีวิตเรียบๆ แบบนี้เช่นกัน
>
> (โบตั๋น, 2524: 512)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชีวิตเรียบๆ แบบนี้ก็คือ ชีวิตชาวสวนที่มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายและมีความสุข เพราะมีความพอเพียง แม้จะไม่ร่ำรวยเหมือนการประกอบธุรกิจใหญ่โต ที่เธอเคยเผชิญมาเมื่อคราวที่ต้องไปช่วยงานครอบครัวสามี แต่ก็มีความสุขใจที่ยั่งยืนกว่า

ประคำกรอง หรือ ส้มโอ เป็นบุตรสาวคนโตของนายกลิ่นและนางคำ เธอเป็นคนขยันทั้งการทำงานและการเรียน จึงทำให้เรียนดี สามารถสอบชิงทุนไปเรียนต่อด้านการแพทย์ที่อเมริกาได้ โดยพื้นฐานแล้วเธอเป็นคนรักความสงบ ชอบธรรมชาติ จึงชอบชีวิตแบบพอเพียงมากกว่าชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่เธอได้ประสบมาในต่างประเทศ

ประคำกรองเป็นคนเข้มแข็ง รักสงบ ใจเย็น อดทน ไม่เกี่ยงงาน จัดเป็นคนมีรูปร่างหน้าตาดี ผิวค่อนข้างคล้ำแต่เนียนละเอียด แม้จะไม่สวยเลิศเลอแต่ก็นับว่าเป็นคนสวยคนหนึ่ง และสวยกว่าประดับใจ ซึ่งเป็นนางเอกของเรื่อง จึงทำให้ตัวละครตัวนี้โดดเด่นไม่แพ้นางเอกของเรื่อง โดยเฉพาะการเป็นภาพแทนของความพอเพียง ผิวที่ค่อนข้างคล้ำของเธอแสดงนัยทางชาติพันธุ์ของความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับความพอเพียง เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าคนไทยเหมาะสมแล้ว ที่จะใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ในด้านความรัก แม้เธอจะเรียนเก่งแต่ก็ผิดพลาดเรื่องชีวิตคู่ ด้วยความรักทำให้เธอมองข้ามความแตกต่างของเธอกับหมอเวช หรือขั้วตรงข้ามของความพอเพียงกับทุนนิยม โดยหมอเวชผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ไม่ยอมให้ประคำกรองผู้เป็นภาพแทนของความพอเพียงเป็นคนควบคุมได้ อีกทั้งยังพยายามทำทุกวิถีทางให้ประคำกรองอยู่กับตนที่อเมริกา ในที่สุดเมื่อเธอตระหนักได้ถึงความจริงข้อนี้ เธอจึงตัดสินใจจากเขามา ไม่ใช่เพียงเพราะหมอเวชต้องการอยู่ต่างประเทศเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะเขาสนใจแต่เรื่องของเงินตราจนลืมทุกสิ่ง แม้แต่ชีวิตที่สงบสุขพอเพียง ประคำกรองจึงเป็นตัวละครสำคัญ ที่นำไปสู่แนวคิดเรื่องความพอเพียงได้ดี ส่วนการตัดสินใจจากหมอเวชมา ทั้งๆ ที่มีบุตรด้วยกันแล้ว แสดงให้เห็นถึงความเป็นคนเด็ดเดี่ยวของเธอ แม้เธอจะรักหมอเวชมากเพียงใด แต่ก็รู้จักเผื่อใจไว้สำหรับความผิดหวังเสมอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ประคำกรองเป็นภาพแทนของความพอเพียงที่แม้จะต้องเผชิญกับวิกฤติในชีวิตอย่างไรก็สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้ นำเสนอเรื่องราวผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจเป็นหลัก การจะเข้าใจตัวละครตัวอื่นผู้อ่านจึงต้องตีความผ่านมุมมองของประดับใจอีกที อย่างไรก็ตามมีอยู่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5 ตอน ที่นำเสนอผ่านการเล่าเรื่องของประคำกรองในรูปแบบของจดหมาย ที่เธอเขียนถึงประดับใจ ผู้เป็นน้องสาว เมื่อคราวไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทำให้เข้าใจตัวละครตัวนี้ได้ดียิ่งขึ้น ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> . . .พี่มองเห็นความรักความอบอุ่นของครอบครัวเรา กับความรักแบบเห็นแก่ตัวของหมอเวชแล้วพี่ไม่สบายใจ พี่รักเขา แต่งงานกับเขา มีลูกกับเขา แต่พี่ไม่เคยลืมกลิ่นดอกส้มที่หอมอ่อนหวาน พี่รู้สึกเหมือนมันติดจมูกมาถึงที่นี้ สังคมเมืองฝรั่งเจริญทางวัตถุ แต่ขาดความอบอุ่นด้านจิตใจ พี่ไม่อยากเป็นคนแก่เมืองฝรั่งเลย. . .พี่ไม่อยากเห็นลูกของพี่โตขึ้น มากับวัฒนธรรมอเมริกัน วัฒนธรรมตัวใครตัวมัน บ้านเราวัฒนธรรมแบบนี้ก็งอกรากขึ้นมาแล้ว แต่ยังไม่หยั่งลึก พวกชาวสวนโดยกำเนิดอย่างเรายังชินกับชีวิตครอบครัวแบบเก่า
>
> (โบตั๋น, 2524: 84-85)

กลิ่นดอกส้ม มีความหมายถึงการหวนคิดถึงบ้านเกิด แสดงนัยความพอเพียงที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตไทยแบบเดิม ซึ่งประคำกรองผูกพันมาตลอด ส่วนหมอเวชเป็นภาพแทนของคนรุ่นใหม่ที่หลงไปกับวัฒนธรรมต่างชาติอย่างทุนนิยมและวัตถุนิยม ที่ใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมัน

นายกลิ่น เป็นชาวสวนแต่กำเนิด มีที่ดิน 40 กว่าไร่ เขามีบุตร 3 คน โดยให้หลวงปู่ที่วัด ตั้งชื่อบุตรทั้งสามให้อย่างคล้องจองกัน ได้แก่ ประคำกรอง ประคองทรัพย์ และประดับใจ นอกจากจะแสดงความคล้องจองตามลักษณะคนไทยที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนแล้ว ยังแสดงความสัมพันธ์ของวิถีไทยกับพระสงฆ์ หรือพระพุทธศาสนาอีกด้วย

สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างคือ ชื่อเล่นของบุตรทั้งสาม ที่นายกลิ่นผู้เป็นบิดาตั้งให้ว่า ส้มโอ ทองดี และเขียวหวาน มีนัยทางชาติพันธุ์ แสดงความเป็นไทยที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการเกษตร อีกทั้งยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าตัวละครทั้งสามเหมาะสมแล้วที่จะเป็นลูกชาวสวนส้ม นอกจากนี้ นายกลิ่นยังเคยบอกเพื่อนบ้านอีกว่า ถ้าตนมีบุตรอีกก็จะให้ชื่อ กล้วย หมาก หรือมะพร้าวก็เป็นได้ ยิ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงวิถีชีวิตของนายกลิ่นที่สัมพันธ์กับการเกษตรอย่างแท้จริง

นายกลิ่นเป็นคนขยัน ซื่อสัตย์ อดทน และรู้จักเก็บออม เขาเคยบอกกับลูกๆ ว่า ตนพอใจกับงานสบายๆ ที่ไม่มากไปหรือน้อยไป ไม่ใช่ขยันทำแค่ห้าหกเดือนแล้วก็หยุดไปเล่นสนุก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มั่วสุม หรืออบายมุขต่างๆ ลักษณะนิสัยและความชอบเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่านายกลิ่นยึดหลักการดำเนินชีวิตแบบความพอเพียง ดังเห็นได้จากตอนที่บุตรชายคนรองเกิดความเกียจคร้านตักน้ำ จึงเสนอให้นายกลิ่นใช้เครื่องสูบน้ำ แต่นายกลิ่นปฏิเสธ โดยให้เหตุผลว่าเปลืองน้ำมัน เป็นลูกผู้ชายต้องรู้จักออกแรงทำงาน เครื่องสูบน้ำมีไว้ใช้ในยามจำเป็นเท่านั้น เช่น สูบน้ำเข้าสวน เป็นต้น

นายกลิ่นมักจะบอกสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และสอนเรื่องการประหยัดแก่บุตรทุกคน เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงคุณค่าของการใช้จ่ายเงินโดยยึดหลักความพอเพียง ซึ่งก็ได้ผลดี โดยเฉพาะบุตรสองคนแรก ส่วนบุตรคนเล็กกว่าจะเข้าใจได้ก็ต้องอาศัยเวลา

ตัวอย่างตอนหนึ่งแสดงการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของครอบครัวนายกลิ่น ผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจ หรือเขียวหวาน บุตรสาวคนเล็กของครอบครัว ดังนี้

> พ่อกับแม่เป็นคนรอบคอบมาก พวกเรารู้ดีถึงสภาพการเงินในบ้าน ค่าใช้จ่ายกินอยู่แต่ละเดือนได้มาจากการขายหมาก มะพร้าว กล้วย มะนาว มะละกอ ต้นไม้เหล่านี้ให้ผลมาก และทยอยกันแก่จัดทั้งปี รายได้แต่ละเดือนของเราไม่มากแต่ก็พอใช้จ่าย เราซื้อข้าวสาร ของใช้จำเป็นบางอย่าง เสื้อผ้า หนังสือเรียน กับข้าวน่ะหรือ ผักหลังบ้านมีเยอะแยะ ปลาในท้องร่องก็ชุม ร่องในสวนส้มนั้นขุดลอกกันแทบทุกปี น้ำลึก พ่อกั้นเลี้ยงปลาบ้าง ปลา กุ้งที่มีตามธรรมชาติบ้าง อาหารจำพวกเนื้อสัตว์ก็ซื้อแต่หมู ไก่เราก็เลี้ยงเอง มีไข่กินเหลือเฟือจนต้องขายเสียบ้าง เงินรายได้ก้อนใหญ่ของเราได้มาจากส้มโอสามขนัดใหญ่ แม้จะได้ผลเพียงปีละครั้ง แต่ราคาส้มโอค่อนข้างดี ส้มเขียวหวานมีอยู่สองขนัดเล็กๆ ก็ได้ผลพอสมควร
>
> (โบตั๋น, 2524: 6)

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวนายกลิ่นใช้ชีวิตแบบพอเพียงที่สัมพันธ์กับการเกษตร แม้รายได้จะไม่มากแต่ก็มีใช้เพียงพอ เพราะซื้อเฉพาะสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น ผลผลิตทางการเกษตรช่วยประหยัดรายจ่ายได้มาก ส่วนผลผลิตบางอย่างที่มีเหลือก็สามารถนำไปขายได้ สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับครอบครัวอีกด้วย เหล่านี้เป็นหลักการง่ายๆ ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีกตัวอย่างหนึ่งกล่าวถึงความคิดเห็นของนายกลิ่นเกี่ยวกับการปลูกบ้านแบบใหม่ต่างจากวิถีไทยแบบเดิม ที่เน้นถึงประโยชน์สูงสุดอันนำไปสู่แนวคิดเรื่องความพอเพียงได้ ผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจดังนี้

> . . .พ่อเห็นพวกที่มาปลูกบ้านในที่จัดสรรแบ่งขายปลูกหญ้าทำสนามเขียวๆ แล้ว พ่อบ่นว่า พวกนี้มันบ้า ต้นมะม่วงดีๆ มะพร้าวงามๆ โค่นทิ้งหมด สวนครัวก็ไม่ทำ สัปดนปลูกหญ้าแทน ไม่รู้จะปลูกไปทำไม ที่ทางมีไม่รู้จักคิดปลูกผักผลไม้ จะได้ประหยัดเงินค่ากับข้าว หวานอธิบายว่าเขาปลูกไว้เป็นสนามให้ลูกวิ่งเล่นออกกำลังกาย พ่อย้อนฉันว่าแล้วปลูกต้นไม้รดน้ำต้นไม้มันไม่ได้ออกกำลังกายหรือไง ได้ออกกำลังแล้วได้ผลไม้กินอีกด้วย ปลูกหญ้าก็ต้องคอยตัดหญ้า คอยถอนหญ้าอื่นที่ไม่ต้องการทิ้ง ต้องคอยรดน้ำหญ้า ตัดหญ้าก็ไม่ใช้แรงงานตัด ต้องซื้อเครื่องตัดมาไถมาถากให้เสียค่าน้ำมันหรือค่าไฟเล่นโก้ๆ คอยดูเถอะ พวกนี้จะลำบาก อีกหน่อยข้าวของแพง พวกมีแต่เงินเดือนจะต้องโอดครวญว่าเงินเดือนไม่พอกิน พวกนี้เป็นข้าราชการส่วนใหญ่ ไม่ช่วยตัวเองคอยแต่ขอขึ้นเงินเดือนกับกินตามน้ำทวนน้ำ. . .พ่ออ่านหนังสือพิมพ์และเข้าสภากาแฟทุกวันนี่เอง เลยมีคำคมๆ มาคุยกับลูกๆ ทุกเย็นตอนนั่งกินข้าวด้วยกัน
>
> (โบตั๋น, 2524: 68-69)

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงความพอเพียงที่นอกจากจะต้องรู้จักประหยัดแล้วยังสัมพันธ์กับสุขภาพ การรู้จักพึ่งตนเอง การมีคุณธรรม และความรู้ จึงทำให้เป็นคนทันสมัย และยังทำให้ครอบครัวอบอุ่น เข้มแข็งและมีความสุขแม้จะไม่ได้ร่ำรวยอะไร ดังเห็นได้จากการรับประทานอาหารร่วมกันในครอบครัว ไม่ใช่ตั้งหน้าตั้งตาคอยแต่หาเงินอย่างเดียว อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการมองการณ์ไกลของผู้เขียน เพราะนวนิยายเรื่องนี้เขียนขึ้นมาเกือบ 30 ปีแล้ว

นอกจากนี้นายกลิ่นยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกบ้านแบบตะวันตกว่า ไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของไทย ผู้ที่ปลูกบ้านแบบนี้เพราะต้องการความหรูหรา ทันสมัย แต่ไม่ดูสภาพเดิมที่เหมาะสมของตน บ้านใต้ถุนสูงจึงกลายเป็นบ้านเตี้ยๆ ที่ไม่มีต้นไม้ ทำให้อากาศร้อน ต้องซื้อเครื่องปรับอากาศ ส่วนการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อแลกกับเงินตราในระบบทุนนิยมนั้น เขาว่าเป็นสาเหตุทำให้เกิดน้ำท่วม ทุกสิ่งที่กล่าวมานี้ก็เนื่องจากคนเราขาดความพอเพียงนั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีครั้งหนึ่งที่ประดับใจ เสนอให้นายกลิ่นต่อไฟที่บ้านเพื่อจะได้มีไฟฟ้าใช้ แต่เขากลับปฏิเสธ ดูผิวเผินเหมือนเขาเป็นคนตระหนี่ แต่เมื่อพิจารณาเหตุผลของนายกลิ่นที่ว่า ถ้าบุตรอยากได้เมื่อมีงานหรือเงินเดือนของตนเองแล้ว ก็สามารถทำได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไฟฟ้า หรือซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ แสดงให้เห็นว่า นายกลิ่นผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องการให้บุตรของตนพึ่งตนเองมากกว่า นัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับการพึ่งตนเอง และความมีเหตุผลมากกว่าความตระหนี่ของนายกลิ่น เพราะเขาเคยชินกับวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบเดิมที่ไม่มีอะไรมากก็ไม่เดือดร้อนอะไร ดังนั้นสิ่งที่เขาเห็นว่าเกินความจำเป็นจึงยังไม่เสียเงินซื้อ อีกทั้งเขายังให้ความเห็นว่า การมีไฟฟ้าทำให้คนเรา เกียจคร้าน เพราะไม่ยอมใช้แรงงาน แม้เรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ตำน้ำพริก ขูดมะพร้าว ก็ใช้ไฟฟ้าทำให้สิ้นเปลืองพลังงาน ไม่ปลูกผักเอาแต่ใช้เงินซื้อ ทุกอย่างเป็นไปด้วยเงินตรา ไม่ทำอะไรด้วยตัวเอง จึงทำให้คนขาดคุณธรรม เพราะคิดแต่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรามาตอบสนองความสุขสบายของตน

ความคิดของนายกลิ่นบางครั้งทำให้ประดับใจ บุตรสาวคนเล็กไม่เข้าใจ คิดว่าบิดาของตนต่อต้านความเจริญหรือไม่พัฒนา ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนายกลิ่นเป็นคนสันโดษ และมีความรู้จริงไม่ใช่ไม่พัฒนา หรือต่อต้านความเจริญดังที่ประดับใจเข้าใจเหมือนกับที่คนไทยหลายคนเข้าใจผิดมาแล้ว ดังคำกล่าวที่ว่า

> . . .สาระสำคัญของความสันโดษหรือรู้จักพอ ก็เพื่อการก้าวไปให้ถึงจุดสูงสุดของวิวัฒนาการทางปัญญา อันเป็นวิวัฒนาการขั้นสูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเมื่อลุถึงความบริบูรณ์ของปัญญาแล้วก็ใช่จะจบเพียงนั้น แต่ปัญญาที่ผลิบานถึงที่สุดแล้วก็เพื่อเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยชาตินั่นเอง สันโดษที่แท้จึงเป็นสันโดษเพื่อ “ธรรม” และเพื่อ “ทำ” ไม่ใช่สันโดษแล้วหยุดอยู่เฉย ไม่ใช่สันโดษแล้วไม่พัฒนา และไม่ใช่สันโดษแล้วขัดหรือแย้งต่อการพัฒนาอย่างที่เข้าใจผิดๆ กันมาแม้แต่น้อย ยิ่งสันโดษจึงยิ่งพัฒนา ไม่สันโดษต่างหากที่ขัดขวางต่อการพัฒนา การคอร์รัปชั่นทุกรูปแบบล้วนเกิดขึ้นจากน้ำมือของคนที่ไม่สันโดษ. . . (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 109)

แต่บางครั้งนายกลิ่นก็ตระหนี่ไปบ้าง เช่น บ้านที่เริ่มชำรุดแล้ว ก็ยังเพิกเฉย จนนางคำผู้เป็นภรรยาและบุตรต้องช่วยกันพูด เขาจึงยอมเสียเงินซ่อมแซม การตึงเกินไปในบางครั้ง ทำให้เขาขาดความสุขไปบ้าง และมีความเครียดเข้ามาแทนที่ ดังเห็นได้จากการกังวลต่อสวนส้มเป็นอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มากเมื่อคราวประสบภัยธรรมชาติ เขาซึมเศร้าและย้ำคิดย้ำทำ เพราะยึดติดในที่ทำกินมากเกินไป ซึ่งต่างจากหมอสันต์ ผู้เป็นบุตรเขย ที่แม้จะเจ็บป่วยทางกายแต่มีจิตใจที่เข้มแข็งกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อทุกคนในครอบครัวเข้าใจและพยายามช่วยเหลือกันด้วยความรัก จึงทำให้นายกลิ่นกลับมามีความสุขเหมือนเดิม นัยนี้ชี้ให้เห็นว่าความพอเพียงไม่ใช่เรื่องของปัจเจก แต่ต้องนำไปใช้ในครอบครัว และสามารถขยายผลไปสู่ชุมชนและประเทศชาติได้ในที่สุด

หมอสันต์ มีชื่อเล่นว่า ซัน เขามีอาชีพเป็นทันตแพทย์ ตอนแรกเขาพอใจในตัวประคำกรองมาก แต่หญิงสาวไม่ได้คิดกับเขาเกินเลยไปกว่าเพื่อน ประกอบกับประดับใจแสดงความพึงใจ ในตัวเขามากกว่า เธอเอาใจและปรนนิบัติเขาทุกอย่างด้วยความเต็มใจ ทำให้เขาตัดสินใจแต่งงานกับประดับใจ ผู้เป็นน้องสาวของคนที่เขาเคยรักมาก่อน

หมอสันต์เป็นคนพิถีพิถันในทุกเรื่อง และเจ้าระเบียบ ดูภายนอกเขาอาจจะเป็นคนฟุ่มเฟือย เช่น แต่งตัวแพง ใช้รถยนต์ราคาแพง ชอบอยู่ในห้องที่มีเครื่องปรับอากาศ ชอบดื่มสุราราคาแพง โดยมักดื่มเวลาสังสรรค์กับเพื่อนตามสถานที่อันควร อีกทั้งยังไม่ชอบทำอะไรเอง รักสบาย ชอบให้คนปรนนิบัติเอาใจ เพราะที่บ้านตามใจมาแต่เด็ก เขาจึงค่อนข้างจู้จี้ขี้บ่น ชอบออกคำสั่ง และไม่ชอบง้อใคร แต่ภายในจิตใจของเขานั้นดีงาม มีคุณธรรม และมีความรับผิดชอบ ดังเห็นได้จากการเสียสละเวลาว่างในวันอาทิตย์ไปทำงานเพื่อชาวบ้านที่ยากจน และอุปการะเด็กหลายคนให้ได้เรียนหนังสือ เขาจึงเป็นพระเอกที่มีทั้งส่วนดีและไม่ดี เหมือนบุคคลทั่วไปในชีวิตจริง และเป็นภาพแทนของบริโภคนิยม ทุนนิยมและความพอเพียงอยู่ในตัว การที่เขาชอบใช้ของแพงก็เพราะหาเงินมาได้มากพอ และเมื่อหาเงินมาได้มากแล้ว เขาก็รู้จักที่จะพอด้วยการคืนกำไรให้กับสังคม

แม้เขาจะอยู่ในครอบครัวใหญ่ แต่เขาก็ขาดความสุข ความอบอุ่นในครอบครัว เพราะคนในครอบครัวต่างสนใจแต่เรื่องการทำงานหาเงินมากกว่าความสุขทางใจ หรือกล่าวได้ว่าครอบครัวเขาเป็นชาวจีน เป็นภาพแทนของทุนนิยม แต่เมื่อเขามาใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวพอเพียงของประดับใจ จึงเป็นส่วนเติมเต็มให้เกิดความพอดี เช่นเดียวกับที่ความพอเพียงเป็นตัวควบคุมทุนนิยมอย่างเขาได้นั่นเอง ดังเห็นได้จากตอนที่เขาเจ็บป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง ทำให้เส้นโลหิตอุดตัน จึงเป็นอัมพาตครึ่งซีกซ้ายชั่วคราว แต่เขาก็ไม่ท้อถอย เขาพยายามปรับตัวและต่อสู้กับตนเอง จนอาการดีขึ้นตามลำดับ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของตัวละครตัวนี้ นอกจากเขาจะทำเพื่อตัวเขาเองแล้ว เขายังทำเพื่อประคับประคองชีวิตคู่ของเขากับประดับใจให้ดำเนินต่อไปได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้วยดี แม้เขาจะไม่ร่ำรวยเหมือนก่อนแต่เขาก็ยอมรับได้ เพราะเขามีความพอเพียงในชีวิตที่สงบสุขมากกว่านั่นเอง

หมอเวช มีชื่อเล่นว่า เว้ง เป็นลูกหลานชาวจีน แสดงให้เห็นถึงนัยทางชาติพันธุ์ กล่าวคือเขาเป็นภาพแทนของทุนนิยม เพราะครอบครัวของเขามีกิจการโรงงานเครื่องกระป๋อง แต่เขากลับไม่รักครอบครัวและไม่สำนึกถึงบ้านเกิด เมื่อเขามีโอกาสได้ไปศึกษาต่อที่อเมริกา เขาจึงพร้อมเสมอที่จะใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นตลอดไป โดยไม่สนใจว่าจะมีครอบครัวหรือคนรักอยู่ที่เมืองไทยหรือไม่ สิ่งที่เขาสนใจมากกว่าคือเงินตรา เขาจึงเป็นภาพแทนของทุนนิยม ที่แสดงความเห็นแก่ตัวออกมาอย่างเห็นได้ชัด

ตัวอย่างตอนหนึ่งแสดงตัวตนของหมอเวชผ่านการเล่าเรื่องของประคำกรอง หรือส้มโอ ผู้เป็นภรรยาของเขา ในรูปแบบของจดหมายที่เขียนถึงน้องสาว เมื่อคราวที่ไปศึกษาต่ออเมริกา ดังนี้

> . . .พี่กับหมอเวชบางทีเหมือนมาจากคนละสังคมกัน ความเห็นไม่ค่อยจะตรงกันเสียเลย เขาคล้ายเป็นคนอเมริกันเข้าไปทุกทีแล้ว. . .หมอเวชว่า หมอที่ไหนโหนรถเมล์ ไม่คิดซื้อรถขับ หมอกระจอกหรือหมอดูน่ะซี ทำไมวัดคนกันด้วยรถนั่งนะ. . .
>
> (โบตั๋น, 2524: 104-105)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวถึงหมอเวชผ่านมุมมองของประดับใจดังนี้

> หมอเวชนั้นใจดำแน่ เขามีเงินแต่ไม่เคยคิดจะมาเยี่ยมพ่อแม่ลูกเมียที่เมืองไทย คงอยู่โกยเงินที่อเมริกาต่อไป. . .
>
> (โบตั๋น, 2524: 218)

หมอเวชเป็นภาพแทนของบริโภคนิยม และวัตถุนิยม ดังเห็นได้จากการใช้รถยนต์ หรือสิ่งของต่างๆ เป็นสิ่งวัดค่าของคน เขาไม่ชอบอาชีพเกษตรกรรม และดูถูกอาชีพนี้ด้วย ทั้งๆ ที่เขาก็ต้องบริโภคผลิตผลทางการเกษตรเพื่อยังชีพ ตอนที่อ้อมบุตรชายของเขาบอกว่า ชอบทำสวน ปลูกผักและดอกไม้ แต่เขากลับเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระ เป็นอาชีพไม่มีเกียรติ ใช้เงินซื้อสะดวกสบายกว่า เขาจึงไม่เห็นความสำคัญของการเกษตร แต่เขาลืมคิดไปว่า เมื่ออาหารขาดแคลนต่อให้มีเงินมากเพียงใดก็ไม่อาจเทียบกับอาหาร ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว จะเห็นได้ว่าหมอเวช เป็นตัวละครที่น่าสงสาร เพราะเขาขาดความอบอุ่นในครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากครอบครัวเขาเป็นครอบครัวใหญ่ สนใจแต่เรื่องของการทำงานมากกว่าความสุขทางใจของคนในครอบครัว กล่าวได้ว่าเขาเติบโตมาจากครอบครัวทุนนิยม จึงทำให้เขาสนใจแต่เรื่องเงินตรา และความสะดวกสบายทางกายมากกว่าความสุขทางใจ อีกทั้งเขายังไม่พยายามที่จะปรับปรุงตัวของเขาด้วย แม้จะได้พบรักกับประคำกรอง ผู้เป็นภาพแทนของความพอเพียง แต่เขาก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้ ซึ่งต่างจากหมอสันต์ที่แม้จะมาจากครอบครัวทุนนิยมเหมือนกัน แต่เขาก็พร้อมที่จะปรับตัว เพื่อให้เข้ากับครอบครัวพอเพียงของหญิงที่เขารัก หมอเวชจึงเป็นตัวละครที่น่าสงสารอย่างแท้จริง เพราะขาดความสุขทางใจ ซึ่งแม้มีเงินทองมากมายก็ไม่อาจซื้อได้ เขาจะมีความสุขมากกว่านี้ถ้าเพียงแต่รู้จักคำว่าพอเพียง

ประคองทรัพย์ หรือทองดี เป็นบุตรคนที่สองของครอบครัวนายกลิ่น เขาเป็นคนตรงตั้งใจจริง ประหยัด มีน้ำใจ รักความยุติธรรม ชอบช่วยเหลือผู้ที่ลำบาก ดังเห็นได้จากการว่าความให้กับสหภาพแรงงานจนถูกปองร้าย ส่วนเวลาว่างจากการว่าความ เขาก็ช่วยที่บ้านทำสวนด้วยความรักในแผ่นดินเกิด ประคองทรัพย์จึงเป็นตัวละครที่ให้เป็นภาพแทนความพอเพียง

ตัวอย่างตอนหนึ่ง กล่าวถึงความเป็นตัวตนของเขาได้เป็นอย่างดี ผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจ น้องสาวคนเล็กในรูปแบบจดหมายที่เขียนถึงประคำกรอง ดังนี้

> พ่อแม่กะจะจัดงานเล็กๆ เท่านั้น ไม่มีอะไรใหญ่โตแบบงานบวชลูกลุง แม่อยากจะให้มีทำขวัญนาคด้วยนะ แต่พี่ทองดีบอกว่าเสียดายเงิน ถ้าจะทำขวัญนาคพี่ทองดีขอเงินก้อนนั้นไปบูรณะวัดดีกว่า พี่ทองดีขอสัญญากับแม่ว่าจะต้องไม่มีทำขวัญนาค ไม่มีขบวนแห่ ไม่มีการติดเครื่องขยายเสียง ไม่ต้องมีกระตั้วแทงเสือหรือวงดุริยางค์อะไรทั้งนั้น ถ้าขืนมีพี่ทองดีไม่บวชด้วย พี่ทองดีเขาบ่นรำคาญว่าไม่รู้จะบวชลูก หรืออยากจะอวดรวย. . .พี่ทองดีบอกว่า ตัวเขารู้หรอกน่าว่าแม่เจ็บท้องแค่ไหน ลำบากมาแค่ไหนกับการเลี้ยงลูกมาให้โต ไม่ต้องให้พวกนักแหล่อะไรมาย้ำหัวตะปูหรอก. . .พ่อยอมรับว่าพี่ทองดีพูดถูก แต่พ่อก็ยังบ่นอุบอิบว่า ขืนไม่มีอะไรเลยมีหวังถูกนินทาตายว่ากระจอก น่าจะมีบ้างพอให้ครึกครื้น บวชนาคแต่ไม่มีทำขวัญนาคดูพิลึกๆ อยู่ บ้านไหนบวชลูกชายก็ต้องมีทำขวัญนาคทั้งนั้น แต่ว่าจะมีกันระดับไหน ติดเครื่องขยายเสียงไหม แห่นาคก็เหมือนกัน แม่บอกว่าไม่ได้คิดจะจัดงานมโหฬารอย่างลุง แต่ก็น่าจะมีขบวนแห่ง่ายๆ พี่ทองดีก็ยืนยันว่าไม่เอา ให้เก็บเงินไว้ซื้อเครื่องสูบน้ำใหม่ ซื้อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เครื่องใหญ่ๆ มีแรงดูดสูงหน่อย เพราะกลัวน้ำจะท่วมทุกปี พี่ทองดีบอกว่าการสร้างเขื่อน โค่นป่าจนภูเขากลายเป็นหัวโล้น. . .พี่ทองดีอธิบายเรื่องต้นไม้ซับน้ำอะไรยืดยาว แต่พ่อบอกว่าฟังไม่ค่อยเข้าใจ พ่อรู้แต่ว่าปลูกต้นไม้มากๆ ละดี ร่มรื่นเย็นใจ อากาศบริสุทธิ์ และต้นไม้ทำเงินเลี้ยงชีวิตพวกเรามาหลายชั่วคนแล้ว
>
> (โบตั๋น, 2524: 66-68)

กล่าวได้ว่า ชื่อของเขาคือ ประคองทรัพย์ แต่สิ่งที่เขาประคองนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินเงินทอง หากแต่เป็นทรัพย์ในดินสินในน้ำ อันเป็นหัวใจหลักของการเกษตร และเป็นแหล่งทำกินของคนไทยด้วยวิถีชีวิตพอเพียงมาแต่เดิม

เป็นที่น่าสังเกตว่า นวนิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับชื่อตัวละครเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จาก ชื่อตัวละครของครอบครัวนายกลิ่น โดยเฉพาะชื่อเล่นของบุตรสาวและบุตรชายของนายกลิ่น มีนัยที่น่าสนใจ ได้แก่ ส้มโอ ทองดี และเขียวหวาน ซึ่งเป็นชื่อของผลไม้ประเภทส้ม เมื่อนำชื่อของบิดาและบุตรมาประกอบกันจะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับชื่อเรื่อง ส่วนคำว่า “คำ” ซึ่งเป็นชื่อของภรรยานายกลิ่น น่าจะมีความหมายถึง ทองคำ เมื่อนำชื่อของนายกลิ่น นางคำ และบุตรทั้งสามมารวมกัน จึงน่าจะมีนัยถึงการเกษตรเป็นหัวใจของคนไทย เปรียบเสมือนทองคำอันมีค่า ชื่อตัวละครของครอบครัวนายกลิ่นจึงมีนัยที่มุ่งเน้นความเป็นไทยที่นอกเหนือไปจากการเป็นเกษตรกรที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแล้ว ยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมแห่งเกษตรกรรม

3. การนำเสนอผ่านบทสนทนา

เป็นที่น่าสังเกตว่า นวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” นี้ เน้นการใช้บทสนทนาเป็นอย่างมาก จึงปรากฏบทสนทนาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่มากมาย ในการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนา หรือคำพูดตัวละครของนวนิยายเรื่องนี้ เป็นวิธีการที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ที่ผู้อ่านต้องพิจารณาเอง ดังตัวอย่างบทสนทนาของตัวละครต่อไปนี้

เพื่อนครูคนหนึ่งคุยกับประดับใจเกี่ยวกับอาชีพของประคำกรอง พี่สาวของประดับใจว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"พี่สาวก็เป็นหมอ ถ้าทำงานโรงพยาบาลเอกชนเงินเดือนสามสี่หมื่น ถึงรับราชการก็หาพิเศษได้ พวกหมอรวยๆ กันทั้งนั้น"

"ฉันไม่เห็นพี่โอรวยเลย" ฉันตอบเสียงอ่อย "เพราะติดทุน หาพิเศษได้น้อย แค่**พอกิน**เท่านั้น"

(โบตั๋น, 2524: 363)

ตัวอย่างนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาของตัวละคร ที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรง กล่าวคือ ประดับใจปฏิเสธเรื่องความร่ำรวยของพี่สาวเธอ เพราะพี่สาวเธอไม่เคยแสดงออกว่ามั่งมี เพียงแต่มีพออยู่พอกิน หรือพอเพียงเท่านั้น แม้ประดับใจจะไม่ได้บอกเพื่อนไปว่า พี่สาวของเธอใช้เวลาว่างไปกับการช่วยเหลือผู้ป่วยยากจน จึงไม่มีเวลาหารายได้พิเศษอะไรมากนัก เพราะเธอยึดในหลักความพอเพียง แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจได้ คนเราเมื่อรู้จักพอเพียงก็มีเวลาที่จะคิดถึงผู้อื่น ความพอเพียงจึงสัมพันธ์กับคุณธรรม โดยเฉพาะคุณธรรมในเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งที่นายกลิ่นคุยกับนางคำว่า

"เรามีเงินหรือว่าขัดสน ให้ลูกๆ รับรู้ด้วย จะได้ช่วยกันประหยัด ไม่ใช่ให้ลูกมันสำราญไม่รู้เลยว่าสภาพในบ้านเป็นยังไง อยากได้อะไรก็แบมือขอ ไม่รับไม่รู้ว่าพ่อแม่มีเงินไหม"

พ่อให้เหตุผลกับแม่

"เวลามีมันก็ดีหรอกที่ลูกรู้ เขาสบายใจ แต่เวลาย่ำแย่เด็กมันจะกลุ้ม ไม่เป็นอันร่ำเรียนน่ะซีพ่อ กลัวจะไม่มีเงินใช้ กลัวไม่มีเงินค่าเล่าเรียน" แม่ค้าน

"เวลามีซิยิ่งไม่น่าให้รู้มากนัก เวลาไม่มีต้องให้รู้ ไม่ใช่เราเอาทุกข์ไปให้มัน แต่เราสอนให้มันได้หัดรับผิดชอบบ้าง รู้จักตัวเองด้วยว่าตัวควรจะทำอย่างไร ใช้เงินอย่างไรหาทางช่วยกันประหยัดได้ไหม เราก็ไม่เคยถึงกับให้ลูกมันอดอยากนี่นะ ไม่เคยมีปัญหาไม่มีเงินให้มันไปโรงเรียน หรือว่าซื้อตำรา แต่เราก็ไม่มีให้ฟุ่มเฟือยเหมือนกัน ที่**พอมี**เหลือแต่ละปีก็ต้องเก็บไว้เผื่อเหตุการณ์ภายหน้า"

(โบตั๋น, 2524: 89-90)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า “ประหยัด” “ไม่ฟุ่มเฟือย”และ “เก็บไว้เผื่อเหตุการณ์ภายหน้า” แสดงให้เห็นถึงความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนคำว่า “พอมี” แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวของนายกลิ่นไม่ได้ถึงกับยากจน แต่พอมีพอกิน ไม่เดือดร้อนอะไร

บทสนทนาของตัวละคร ที่ผู้เขียนได้แทรกแนวคิดเรื่องความพอเพียงไว้โดยอ้อม มีอยู่หลายตอนในเรื่อง ดังตัวอย่างตอนที่ประดับใจ หรือเขียวหวาน คุยกับประคำกรอง หรือส้มโอ ผู้เป็นพี่สาวคนโตเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจ และพูดคุยไปถึงเรื่องของเด็กชายอ้อม ผู้เป็นหลานชายด้วยว่า

> “เศรษฐกิจมันแย่นะพี่นะ ดูแต่เรา เมื่อก่อนราคาส้มโลนึงไม่กี่บาท เราเหลือกินเหลือใช้ ตอนนี้ส้มแพง เรากลับไม่ค่อยมีเหลือ เพราะปุ๋ยแพง น้ำมันแพง ทุกอย่างแพงหมด เงินเดือนของหวานไม่มีเหลือเลย เดือนไหนตัดกระโปรงเข้าสักชุดก็ย่ำแย่ หรือรองเท้าก็คู่ละตั้งหลายร้อย ที่ถูกๆ ก็พอมีหรอก แต่มันใส่ไม่สบาย แล้วก็ไม่ทนด้วย พี่เป็นหมอ นับว่างานดีเงินดี แต่ถ้าไม่มีรายได้พิเศษ ไม่มีบ้านช่องอยู่ ต้องเช่าเขาอยู่ละก็ย่ำแย่เหมือนกัน”
>
> พี่โอแค่นยิ้มออกมาหน่อยหนึ่ง “ไม่ย่ำแย่หรอก เพราะพี่คงไม่ปลูกหญ้า แต่ปลูกกล้วยให้ลูกกินแทน ดอกไม้ก็ไม่ปลูก ปลูกมะเขือเทศอย่างที่อ้อมปลูกอยู่เวลานี้ อยู่กับอากาศร้อนๆ ไม่ต้องอยู่ห้องเย็นฉ่ำ ตัดรายจ่ายออกเสียบ้าง ไม่ต้องมีรถ ขึ้นรถเมล์ห้อยโหนเป็นวานรไปกับชาวบ้านเขา ก็อยู่ได้ ขอแต่ให้มีเงินเหลือบ้างพออุ่นใจ ใครจะว่าทำตัวไม่สมฐานะก็ช่างเขาเถอะ อย่าสนใจก็แล้วกัน ไม่ต้องร้อนรนอยากมีอะไรอย่างคนอื่น”
>
> “แล้วถ้าอ้อมเขาอยากได้ล่ะ เห็นเพื่อนมีก็อยากมี”
>
> “เราต้องทำความเข้าใจกับเขาให้ดี อะไรพอให้ได้ก็ให้ อย่างโทรทัศน์ เดี๋ยวนี้กลายเป็นสิ่งจำเป็น โทรทัศน์ขาวดำพี่หาให้ได้ ไม่ใช่จะต้องมีโทรทัศน์สีอย่างบ้านเพื่อน เราต้องอธิบายให้เข้าใจว่า พ่อแม่หาให้ได้แค่ไหน พี่เองเคยผจญกับความอยากได้พวกนี้มากเหมือนกัน หวานก็คงเคย. . .แต่ทำไมเราถึงอยู่มาได้โดยไม่ทุรนทุรายมากนัก เพราะเราเข้าใจสภาพของเรา พ่อแม่ของเรา. . .คนเราจะอยากได้ทุกสิ่งที่ตัวต้องการไม่ได้ อยากนั่งรถเบนซ์พี่จะหาให้ได้ยังไง ถ้าอยากได้เสื้อหนาวใหม่สวยๆ อย่างเพื่อนมี เออ พอให้ได้ก็ให้ อยากได้หุ่นยนต์ตัวละสามพันพี่ก็ไม่ซื้อให้หรอก เพราะเงินสามพันเป็นค่ากินอยู่ได้ตั้งเดือน แต่ถ้าอยากได้หนังสือภาพสัตว์สวยๆ ไว้อ่านประกอบการเรียนเล่มละ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สามร้อยพี่จะซื้อให้ มันอยู่ที่ความเหมาะสมจ้ะ หวาน ถ้าเรากำจัดความอยากของเราลงได้ เราก็จะไม่เป็นทุกข์มากนัก”

(โบตั๋น, 2524: 197-199)

บทสนทนานี้ ประดับใจ ตั้งประเด็นเศรษฐกิจคุยกับประคำกรอง ผู้เป็นพี่สาว โดยพี่สาวแนะวิธีแก้ปัญหาด้วยการปลูกพืชที่รับประทานได้ เป็นการช่วยประหยัดรายจ่าย นอกจากนี้ยังตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป หรือใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ซึ่งพ้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในยุคปัจจุบันที่ว่า ต้องมีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในตัวของประคำกรอง และกำลังปลูกฝังให้กับบุตรชายของตนต่อไป

ตัวอย่างต่อมา เป็นบทสนทนาที่แสดงให้เห็นถึงความพอเพียง ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านคำพูดของประคำกรอง ที่กล่าวกับประดับใจดังนี้

“. . .ตั้งแต่ถนนสายใหม่นั่นเสร็จ ผู้คนมากขึ้นทุกวัน มีการตัดถนนซอยเข้ามาลึกๆ ใกล้สวนส้มพวกเราขึ้นเรื่อยๆ เขาแบ่งที่ดินขายเป็นแปลงๆ ต่อไฟฟ้าเข้ามาให้ใช้ แต่หวานดูสิว่า ผลมันเป็นยังไง มีคนเข้ามาตั้งโรงงานกี่แห่งแล้ว มีอู่รถ เวลาเขาล้างรถ น้ำมันลอยหน้าน้ำเข้ามาเห็นถนัดเลย ขยะก็เยอะขึ้นทุกๆ วัน”

“แต่เราต้องใช้นี่ พวกคนที่มาปลูกบ้านอยู่เขาก็ต้องใช้น้ำในคลองเหมือนกัน ทำไมเขาไม่รักษาความสะอาดล่ะ. . .”

“. . .เขามักง่ายทิ้งขยะลงคลอง ดูซิ ถุงพลาสติกเต็มไปหมด. . .ตอนน้ำลงละน่าดูหวานสังเกตดูมั่งซี บางวันเหม็นจะแย่เพราะโรงงานปล่อยน้ำเสียลงมา”

(โบตั๋น, 2524: 28)

บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความพอเพียง ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ขัดแย้งตรงข้ามอย่างทุนนิยม นำมาซึ่งการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะคนเราเห็นแก่ตัว ขาดคุณธรรม จึงเบียดเบียนธรรมชาติ โดยไม่สนใจถึงผลกระทบที่ตามมา นัยนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่า ถ้าคนเรารู้จักหยุดและพอ หรือใช้แนวคิดเรื่องความพอเพียงเป็นตัวควบคุมทุนนิยม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะไม่ได้รับผลกระทบเช่นนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างตอนหนึ่งที่นายกลิ่น บอกกับลูกๆ ของตนว่า

". . .เชื้อสายทางแม่พวกแกเป็นชาวนา เวลาทำนาก็ทำกันเหน็ดเหนื่อย พอหมดหน้านาก็ไม่ทำอะไรกันเลย พ่อไม่ชอบงานแบบนั้น เวลาเหนื่อยก็สายตัวแทบขาด เวลาว่างก็ว่างเกินไป เวลาว่างนี่มันเป็นศัตรูของคนทุกคน ฟุ้งซ่านแล้วก็มั่วสุม ไม่ว่าอาชีพอะไร ทั้งนั้น เวลาว่างก็เป็นบ่อเกิดของอบายมุข คนเราต้องมีเวลาพักผ่อนก็จริง แต่ไม่ใช่ว่างงาน"

(โบตั๋น, 2524: 26-27)

บทสนทนานี้แสดงทัศนะเรื่องอาชีพชาวนากับชาวสวน แม้ชาวสวนจะต้องทำงานตลอดปี แต่ก็ไม่เหนื่อยมากจนเกินไป มีงานที่พอดี ส่วนชาวนาที่ไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ก็มักจะมั่วสุม นำไปสู่อบายมุขได้ เกษตรกรไทยจึงเป็นหนี้มากมาย ปัจจุบันมีแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ดังนั้นปัญหาการว่างงานจึงหมดไป แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น เกษตรกรต้องปฏิบัติด้วยความพอดี แน่นอนว่าคนเราต้องมีเวลาพักผ่อน แต่ต้องมีอย่างพอเพียง ไม่ใช่อ้างแต่ การพักผ่อนจนกลายเป็นความเกียจคร้าน หรือทำงานหนักเกินไปเพียงเพราะมุ่งหวังผลผลิตที่มากเกินความพอดี

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นคำพูดของนายกลิ่น ที่กล่าวโต้กับชาวบ้าน เมื่อคราวงานบวชของบุตรชาย มีคำพูดที่มีความหมายน่าสนใจดังนี้

". . .ตากลิ่นนี่แกไม่คิดเอาเงินที่เคยช่วยๆ เขาไว้คืนหรือไง โง่จริง บวชลูกชายคนเดียวทั้งที ไม่แจกการ์ด ไม่บอกใครทั้งนั้น มีแต่ญาติ"
บางคนถึงกับหาว่าพ่อไม่ทำตามประเพณี บวชนาคไม่ทำขวัญ ไม่มีขบวนแห่ ส่งลูกชายเข้าโบสถ์บวชเฉยๆ เงียบๆ พ่อย้อนกลับเอาว่า
"ไอ้พวกนี้เห็นกระพี้เป็นเนื้อ เห็นเปลือกดีกว่าข้างใน"

(โบตั๋น, 2524: 92)

"ข้างใน" ในที่นี้ก็คือ แก่น หรือจุดมุ่งหมายสำคัญของการบวช ที่ต้องการให้ผู้บวชได้ฝึกปฏิบัติธรรม เพื่อขจัดกิเลส ส่วน "กระพี้" หรือ "เปลือกนอก" ในที่นี้ก็คือ พิธีกรรมหรือกิจกรรมความบันเทิงต่างๆ ที่ฟุ่มเฟือย สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเปลือกนอก ที่คนจำนวนมากยังหลงยึดติดเพราะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คิดว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่ครอบครัวนายกลิ่นที่ยึดหลักความพอเพียงมาโดยตลอด จึงพอใจในแก่นมากกว่าเปลือก ที่เห็นว่าเป็นเพียงส่วนเกินของงานบวช การบวชลูกชายครั้งนี้ นายกลิ่นจึงประหยัดรายจ่ายและมีความสุขใจ เพราะเขารู้จักพอเพียงนั่นเอง

ส่วนตอนที่กรกฎปรับทุกข์เรื่องภรรยาของตนกับประดับใจ เขาเล่าถึงภรรยาของเขาที่ใช้เงินฟุ่มเฟือยเพราะขาดความพอเพียงว่า

> ". . .เขาไม่เหมือนคุณประดับใจหรอกครับ เสื้อผ้าธรรมดาแบบนี้เขาไม่ใส่หรอก ต้องซื้อเสื้อจากงานแฟชั่นโชว์ ชุดหนึ่งเป็นหมื่นก็มี ลูกเรียนโรงเรียนธรรมดาๆ ไม่ได้ ต้องโรงเรียนมีชื่อเสียง เสียแปะเจี๊ยะทีสามหมื่นห้าหมื่น ผมมีลูกสามคน คุณนึกดูซิ ผมต้องเสียค่าใช้จ่ายเท่าไหร่ นั่งรถเล็กไม่ได้ ต้องนั่งรถคันโตๆ เด็กไปโรงเรียนเดินไป หรือนั่งรถเมล์ไปไม่ได้ แม่ขับรถไปส่งเองก็ไม่ได้ เสียหน้า ต้องมีคนขับรถ ไม่งั้นอายเขา"
> "ร้านอาหารธรรมดาแบบนี้ เขาก็ไม่เข้าหรอกครับ ต้องร้านหรูติดเครื่องปรับอากาศ หรือไม่ก็ห้องอาหารตามโรงแรม บางเดือนเขาใช้เงินหกเจ็ดหมื่น ถ้าซื้อเครื่องประดับก็เป็นแสน ผมทำงานวันละยี่สิบสี่ชั่วโมงก็**ไม่พอ**เลี้ยงเขา"
>
> (โบตั๋น, 2524: 453-454)

จากคำพูดของกรกฎจะเห็นได้ว่าภรรยาของเขาใช้ชีวิตแตกต่างจากประดับใจเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ภรรยาของเขามักใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เพราะเห็นแก่ชื่อเสียงมากกว่าความเหมาะสมและคุณค่าของของสิ่งนั้น ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า สถานศึกษา รถยนต์ และร้านอาหาร โดยไม่เคยพิจารณางบประมาณของสามีตน เราสามารถพบเห็นคนอย่างภรรยาของกรกฎได้ไม่ยากนัก โดยเฉพาะในสังคมยุคบริโภคนิยมเช่นนี้ เธอจึงแตกต่างจากประดับใจ ที่ใช้ชีวิตแบบประหยัดเพราะมีใจพอเพียง ดังที่กรกฎได้กล่าวว่า ภรรยาของเขาแตกต่างจากเธอ เขาทำงานทั้งวันก็ไม่พอต่อความต้องการของภรรยา เพราะภรรยาของเขาขาดความพอเพียงนั่นเอง

บทสนทนาต่างๆ เหล่านี้ มีแทรกอยู่ตลอดเรื่อง โดยส่วนใหญ่เป็นบทสนทนาผ่านครอบครัวนายกลิ่น นายกลิ่นและบุคคลในครอบครัว จึงเป็นผู้นำทางแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดนี้มีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. **การนำเสนอผ่านฉาก**

ฉากในเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ส่วนใหญ่เป็นฉากของบ้านสวนฝั่งธนบุรี ซึ่งในสมัยนั้นธนบุรียังไม่ได้รวมกับกรุงเทพฯ การเดินทางค่อนข้างลำบากต่างจากปัจจุบัน หลายครั้งจึงมีการกล่าวเปรียบเทียบฝั่งธนบุรีกับฝั่งพระนคร หรือกรุงเทพฯ ว่า มีความเจริญไม่เท่าเทียมกัน ธนบุรีในตอนนั้นจึงมีลักษณะคล้ายกับชนบทมากกว่าตัวเมือง

แม้นวนิยายเรื่องนี้จะเน้นการใช้บทสนทนามากกว่าการบรรยายฉากและบรรยากาศของเรื่อง แต่การนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงผ่านฉากของนวนิยายเรื่องนี้ ก็มีความสำคัญไม่น้อย เพราะฉากที่กำหนดขึ้นนี้สอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดของเรื่อง ดังตัวอย่างการใช้ฉากนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงของครอบครัวนายกลิ่นดังนี้

> . . .เราสามคนนั่งคุยกันที่ศาลาท่าน้ำ ลมพัดเย็นสบาย น้ำใสไหลเอื่อย มีขยะบ้างเล็กน้อย แต่ไม่มากถึงกับทำให้น้ำสกปรก แต่ถ้าผู้คนมาอยู่มากกว่านี้ ขยะและถุงพลาสติกมากกว่านี้น้ำอาจจะเน่าได้ และเมื่อถึงเวลานั้นคงจะลำบากไปตามๆ กัน เพราะไม่มีน้ำประปา มีน้ำบาดาลเฉพาะบ้านที่อยู่ริมถนนใหญ่เท่านั้น บ้านที่อยู่ในๆ เข้ามาล้วนต้องอาศัยคลองสายนี้ ซึ่งเป็นคลองซอยมาจากคลองใหญ่ทางอีกด้านหนึ่งของสวนของพวกเรา
>
> (โบตั๋น, 2524: 159)

ฉากนี้กล่าวถึงขยะและถุงพลาสติกที่มากับระบบทุนนิยม และส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อมีการผลิตมาก ประกอบกับการขาดจิตสำนึกของผู้คน ย่อมก่อให้เกิดขยะตามมา จึงส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม บริเวณบ้านที่เคยสะอาดและร่มรื่นกับธรรมชาติของครอบครัวนายกลิ่น ก็ได้รับผลกระทบตามไปด้วย แม้ครอบครัวนี้จะมีแนวคิดเรื่องความพอเพียงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่ก็ไม่อาจต้านทานกระแสทุนนิยมที่ค่อยๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมไทยนี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนบ้านที่ขาดจิตสำนึกนี้ นัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องความพอเพียงนอกจากจะเป็นแนวคิดในครอบครัวแล้ว ยังต้องเป็นแนวปฏิบัติไปสู่ชุมชนและประเทศชาติด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. **การนำเสนอผ่านชื่อเรื่อง**

เมื่อพิจารณาถึงชื่อเรื่อง จะเห็นได้ว่านวนิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับชื่อเรื่องอยู่มาก เพราะคำว่า “กลิ่นดอกส้ม” มีความหมายถึงการหวนคิดถึงบ้านเกิด แสดงนัยถึงวิถีชีวิตไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ดังตัวอย่างคำกล่าวของประคำกรอง เมื่อคราวที่จากบ้านเกิดไปเรียนต่อที่อเมริกาว่า

> . . .พี่ไม่เคยลืมกลิ่นดอกส้มที่หอมอ่อนหวาน พี่รู้สึกเหมือนมันติดจมูกมาถึงที่นี้. . .
>
> (โบตั๋น, 2524: 84)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่ประดับใจยอมรับกับตัวเองในตอนจบของเรื่องว่า

> . . .กลิ่นดอกส้มยังชื่นจมูกชุ่มชื่นแก่หัวใจของฉันเสมอ ฉันไม่เหมาะกับการต่อสู้ทางธุรกิจในโลกภายนอก ชีวิตสงบสุขแบบนี้เหมาะกับฉันมากกว่า. . .หวังว่าดอกส้มก็จะพอใจชีวิตเรียบๆ แบบนี้เช่นกัน
>
> (โบตั๋น, 2524: 512)

เมื่อนำชื่อของนายกลิ่นมารวมกับชื่อดอกส้ม ที่มาจากต้นไม้ที่เขาปลูกและยึดเป็นอาชีพตลอดมา คำว่า “กลิ่นดอกส้ม” จึงมีนัยที่เน้นย้ำให้เห็นว่า วิถีชีวิตพอเพียงที่สัมพันธ์กับการเกษตรเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทย

6. **การนำเสนอผ่านการเล่าเรื่อง**

ในนวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” มีกลวิธีการเล่าเรื่อง ที่ใช้ผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 1 ผู้อ่านจึงเข้าใจตัวละครต่างๆ ผ่านมุมมองของประดับใจ หรือเขียวหวาน ลูกสาวคนเล็กของครอบครัวเป็นหลัก แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจตัวละครอื่นๆ ได้ไม่ยากนัก เพราะผู้เขียนพยายามจะสื่อความคิด และตัวตนของตัวละครอื่น ผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจ นางเอกของเรื่องอย่างค่อนข้างละเอียด อีกทั้งยังแทรกการเล่าเรื่องของประคำกรอง ผู้เป็นพี่สาว ในรูปแบบของจดหมายเมื่อคราวเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศอยู่หลายตอน อย่างไรก็ตามตัวละครบางตัว โดยเฉพาะที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไม่ใช่คนในครอบครัวของนายกลิ่น ก็ยังขาดมิติหรือเป็นการมองเพียงด้านเดียวจากผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 1 เท่านั้น เช่น หมอเวช นพพันธุ์ กรกฎ และยุพิน เป็นต้น

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการเล่าเรื่องนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังตัวอย่างการนำเสนอวิถีชีวิตพอเพียงของครอบครัวนางเอกผ่านการเล่าเรื่องของเธอเองดังนี้

> . . .ฉันตัวเล็กหน่อยก็ถอนหญ้า หรือรดน้ำต้นไม้ พี่ทองดีเลี้ยงไก่ เก็บไข่ ช่วยพ่อรดน้ำต้นไม้ แม่จะออกไปดูผักหญ้าอะไรที่พอจะเก็บไปขายได้ ผักบุ้ง ผักกระเฉด ผักกระถิน ผักตำลึง ใบทองหลางอ่อน ใบชะพลู ยอดชะอม ขิง ข่า กระชาย ใบแมงลัก โหระพา กะเพราทุกอย่างในสวนเป็นเงินทั้งนั้น ชมพู่ มะละกอดิบ มะละกอสุก แม่ผันเป็นเงินมาให้พวกเราได้ใช้จ่าย เป็นค่าข้าวสาร กับข้าว ของใช้ เบี้ยเลี้ยงไปโรงเรียน พี่โอรับหน้าที่ทำครัว. . . ตอนเที่ยงๆ แดดจ้าเกินกว่าจะออกไปตากแดดได้ แม่ให้พวกเราทำการบ้านบ่ายๆ ต้องช่วยกันทำงานอีก งานสวนไม่มีวันเสร็จ ไม่มีเป็นฤดูกาล ผิดกับชาวนา งานของเรามีทั้งปี สม่ำเสมอ **ไม่มากไป และไม่น้อยไป**
>
> (โบตั๋น, 2524: 25-26)

ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงการปลูกพืชสวนครัวที่ใช้รับประทานในครัวเรือน และเมื่อมีมากพอก็สามารถนำไปขายได้ ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ผู้เล่าเรื่องยังเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของการทำงานของชาวนากับชาวสวน การทำสวนแม้จะต้องทำตลอดทั้งปี แต่ก็เป็นงานที่กล่าวว่า ทำได้แต่พอดี ไม่มากหรือน้อยไป นับได้ว่าเป็นความพอเพียงอย่างหนึ่ง

อีกตัวอย่างหนึ่งกล่าวถึงการรู้จักรักษาสุขภาพของนางคำ ผู้เป็นมารดา ผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจ ผู้เป็นบุตรสาวคนเล็กของครอบครัวดังนี้

> ส่วนแม่ ฉันไม่เคยเห็นแม่เจ็บเลยตั้งแต่เกิดมา แม่ตัวเล็กๆ ผอมๆ แต่แข็งแรงไม่มีใครเทียบ แม่บอกว่าเพราะแม่ออกกำลังกายสม่ำเสมอ ไม่เคยขี้เกียจ โรคจึงไม่ถามหา ข้อสำคัญแม่กินอาหารดีๆ เสมอ ใครจะทักเรื่องของแสลงอะไร แม่ไม่ค่อยเชื่อถือ
>
> (โบตั๋น, 2524: 24)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่า มารดาของประดับใจเป็นผู้รู้จักดูแลตนเอง และครอบครัวอย่างแท้จริง การรู้จักรักษาสุขภาพของเธอแสดงนัยของความพอเพียง ที่สัมพันธ์กับสุขภาพที่แข็งแรง ดังคำกล่าวที่ว่า

> คนที่รู้จักพอต่อการแสวงหา การสะสม การหมกมุ่นอยู่แต่เรื่องวัตถุ ก็จะมีเวลามาก และเวลาที่มีอยู่นั้นก็จะถูกใช้ไปในกิจกรรม ที่ปราศจากความเครียด ความวิตกกังวล ความวุ่นวาย เมื่อสมอง จิตใจไม่ถูกบีบรัดด้วยเวลา และปราศจากความกังวลนานัปการ ก็ส่งผลต่อสุขภาพคือ ร่างกายไม่ทรุดโทรมเร็ว อวัยวะทุกส่วนถูกใช้งานอย่างเหมาะสม และ พลังงานในร่างกายก็ถูกเผาผลาญเท่าที่จำเป็น. . .โดยนัยนี้ คนที่รู้จักพอจึงมีสุขภาพจิตที่ดี สุขภาพร่างกายแข็งแรง และเมื่อใจดี กายแข็งแรง ก็ส่งผลให้แก่ช้าและอายุยืน. . . (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 100-101)

นางคำใช้เวลาไปกับการทำงานและการออกกำลังกาย รวมทั้งการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ไม่ใช่การรับประทานแบบฟุ้งเฟ้อมากจนเกินไปดังในระบบทุนนิยม เธอจึงมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ทั้งนี้และทั้งนั้นเพราะเธอยึดหลักการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง และพอใจกับชีวิตเรียบง่ายเช่นนี้เสมอมา

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวถึง การจัดงานบวชของครอบครัวลุงของประดับใจ ที่ฟุ่มเฟือย เพราะขาดความพอเพียง ผ่านการเล่าเรื่องของประดับใจในรูปแบบของจดหมาย ที่เขียนถึงประคำกรอง ผู้เป็นพี่สาว มีสาระที่น่าสนใจดังนี้

> เดือนก่อนแม่กับหวานไปบ้านนอกกัน แม่ไปงานบวชหลานชาย โอ้โฮ เขาจัดงานกันใหญ่โตพิลึกละพี่ จ้างคนทำขวัญนาคค่าตัวแปดพันบาทแน่ะ หวานงี้สะดุ้งแปดกลับเลย หวานรู้นี่นาว่าลุงเราแกไม่ได้ร่ำรวยนักหนา พอมีพอกิน เท่านั้นเอง คนทำขวัญนาคเป็นนักร้องลูกทุ่งเก่า เขาก็เก่งละ แหล่เพราะจริงๆ แต่แปดพันบาทนี่นะ พี่โอ หวานนึกถึงข้าวเปลือกตั้งหลายเกวียนกับแรงงานที่ลงไปแล้วแสนจะเสียดาย นอกจากทำขวัญนาคแล้วนะมีลิเกฉลองด้วย ค่าลิเกก็เป็นเงินพัน เลี้ยงคนทั้งตำบลทั้งสามวันสามคืน หวานคำนวณแล้วว่า ลุงแกเสียเงินบวชลูกชายคราวนี้ไม่ต่ำกว่าสามหมื่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาจจะกว่าด้วย. . .เงินที่เพื่อนบ้านแขกเหรื่อเอามาลงขันช่วยงานลุงจะได้สักเท่าไหร่เชียว ลุงแกขาดทุนหลายละ

(โบตั๋น, 2524: 57-58)

ข้อความนี้ แสดงให้เห็นถึงการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของครอบครัวลุงของประดับใจ งานบวชที่จัดอย่างใหญ่โตนี้ไม่ใช่จุดหมายที่แท้จริงของการบวช ผู้ที่ไม่เข้าใจก็จะหลงติดอยู่กับเปลือก หรือรูปลักษณ์ภายนอกมากกว่าแก่นแท้ภายใน ประดับใจผู้เล่าเรื่องราวนี้ จึงเป็นเสมือนตัวแทนของครอบครัว ที่เห็นว่าความพอเพียงต่างหากคือคำตอบของชีวิต ดังเห็นได้จากตอนที่พี่ชายของเธอบวช เขาก็แสดงให้เห็นแล้วว่าแก่นแท้ของการบวชไม่ใช่อยู่ที่วัตถุภายนอก แต่อยู่ที่ความสงบของจิตใจต่างหาก การที่ลุงของประดับใจขาดความพอเพียง เขาจึงต้องขาดทุนหรืออาจจะต้องมีหนี้สินตามมาด้วย ครอบครัวของลุงจึงเป็นภาพแทนของสังคมชนบทที่ตกอยู่ในวังวนของบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของครอบครัวประดับใจ ที่เป็นภาพแทนของความพอเพียง

นวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ให้ภาพของชาวสวนส้มฝั่งธนบุรี ที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายอย่างพอเพียงมาแต่เดิม แต่ต้องประสบกับภัยธรรมชาติ ทั้งน้ำเค็ม น้ำเน่า และน้ำท่วม ตลอดจนการเพิกเฉยจากภาครัฐ หรือเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ประกอบกับการเข้ามามีบทบาทสำคัญของระบบทุนนิยมทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา การผจญกับปัญหาทางธรรมชาติของครอบครัวตัวละครเอก แสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตพอเพียงกับวิถีธรรมชาติเพียงอย่างเดียวยังไม่พอ จะต้องมีการพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยีมาใช้ด้วย โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยฉพาะภาครัฐ แนวคิดเรื่องความพอเพียงในเรื่องนี้เป็นแนวคิดเดิมที่แทรกซึมอยู่ในวิถีไทย ที่ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนามาช้านาน ถ้านำมาปรับและผสมผสานกับแนวคิดที่เป็นทฤษฎีดังในปัจจุบัน กล่าวคือ การต่อยอดไปสู่ชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนเข้มแข็งจะได้ผลที่ดียิ่งขึ้น

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยที่ได้รับอิทธิพลจาก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ส่งผลกระทบต่อชาวไทยไปทั่ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเตือนใจให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการใช้ชีวิตแบบทุนนิยมที่ผ่านมา และได้ย้อนคิดถึงวิถีชีวิตไทยที่มีมาแต่เดิม ที่รู้จักพึ่งตนเองหรือการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง จากนั้นมาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รวมทั้งในวงวรรณกรรมด้วย แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีดังต่อไปนี้

กระท่อมแสงเงิน

นวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นตอนๆ ในนิตยสารสกุลไทย และพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2543 โดยสำนักพิมพ์เพื่อนดี ซึ่งระยะเวลาในการตีพิมพ์อยู่ในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจไม่นานนัก และได้รับความนิยมจนมีการนำไปแสดงละครโทรทัศน์ในเวลาต่อมา

สุภัทร สวัสดิรักษ์ ได้กล่าวถึง ชมัยภร แสงกระจ่าง กับนวนิยายเรื่องกระท่อมแสงเงิน ไว้ในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง (2543: ปกหลัง) ได้อย่างน่าสนใจดังนี้

> . . .โดยส่วนตัวเป็นคนมีอารมณ์ขัน และกระตือรือร้น ว่องไว ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ กอปรด้วยคุณสมบัติของความริเริ่มช่างคิดและขยัน จึงทำให้กระท่อมแสงเงิน มีความสนุกสนานน่าสนใจติดตาม กระท่อมแสงเงิน ชนะใจผู้อ่านตลอดมาด้วยเนื้อเรื่องที่สอดคล้องสนองอารมณ์ร่วมยุคสมัย และในท่วงทำนองลีลาที่น่าหรรษา ด้วยอารมณ์ขันและมองโลกในด้านรื่นรมย์ของผู้เขียน

นวนิยายเรื่องนี้ จึงเป็นนวนิยายร่วมสมัยที่นำเสนอเรื่องราวของผู้คนในยุควิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้อย่างน่าสนใจ เพราะผู้เขียนไม่ได้มองวิกฤติเศรษฐกิจในด้านลบเท่านั้น แต่ยังมองในด้านบวกด้วยความหวังในการดำรงชีวิตที่ดีกว่าของสังคมไทย โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางแก้ไข

เรื่องย่อ

อุศเรน อดีตนักข่าวและพนักงานคอมพิวเตอร์เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ แม้เขาจะมีการศึกษาสูงแต่ก็ต้องผันตัวเองมาเป็นคนขับรถให้นายไชยา ลิ้มไชยา นักการเมืองที่เขาไม่ชอบมาก่อน และที่บ้านลิ้มไชยานี้เองที่ทำให้เขาได้พบกับวิถีชีวิตที่หลากหลายทั้งเจ้านายและเพื่อนร่วมงาน ไม่ว่าจะเป็นนายไชยา นางศรีพิไล ภรรยานายไชยา บุตรทั้งสองของพวกเขาที่เป็นคนเอาแต่ใจตนเอง และใช้จ่ายกันอย่างฟุ่มเฟือย กระดังงา หญิงสาวผู้เป็นหัวหน้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คนงานที่ขยันเอาการเอางาน แต่เหมือนมีความในใจตลอดเวลา ลุงสุดคนขับรถที่ซื่อสัตย์ ทองแท้ ลูกจ้างหนุ่มเสียงดีที่มีความพากเพียรพยายาม และมีใจให้กระดังงา และสมจิต สาวใช้ประจำตัวของนางศรีพิไล เธอเป็นคนช่างพูด ฉลาดทันคน และเป็นคนเดียวที่รู้ว่าอุศเรนกำลังแอบชอบกระดังงา ต่อมานายไชยาล้มป่วยด้วยโรคหัวใจทำให้ต้องพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรี ขณะเดียวกันครอบครัวลิ้มไชยาก็ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ นายไชยาทะเลาะกับวารุณี บุตรสาวคนโต ที่ต้องการแต่งงานไปอยู่ต่างประเทศ ทำให้เขามีอาการทรุดหนักจนเสียชีวิต หลังงานศพของไชยา กระดังงาก็ลาออกจากงานที่บ้านลิ้มไชยา ส่วนอุศเรนได้งานใหม่ที่บริษัทแห่งหนึ่ง เขาได้เช่าบ้านอยู่กับลุงเฮ้ย แม้เขาจะดีใจที่ได้กลับมาเป็นพนักงานบริษัทอีกครั้ง แต่เขาก็ไม่เคยลืมบ้านลิ้มไชยา เพราะที่นั่นทำให้เขาได้เรียนรู้ชีวิตมากยิ่งขึ้น จากคนที่ไม่มีเป้าหมายในชีวิต ยึดมั่นในอัตตาของตนเองได้รู้จักปรับตัว และเรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่นว่า คุณค่าของคนไม่ใช่อยู่ที่ความร่ำรวยหรือมีความรู้มากกว่าคนอื่น แต่อยู่ที่จิตใจที่ดีงาม ในขณะที่กระดังงา หญิงสาวที่มาจากต่างจังหวัด ที่พยายามดิ้นรนหนีจากสภาพความเป็นคนชนบทของตัวเอง เพื่อมาสู่สังคมเมืองอย่างเต็มตัวและเต็มใจ เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤติเศรษฐกิจและความวุ่นวายของสังคมเมือง ในที่สุดเธอก็กลับคืนสู่บ้านเกิด ด้วยความเข้าใจในวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพอเพียง โดยมีอุศเรนเป็นเพื่อนคู่ใจ ทั้งสองมีความฝันและความหวังใหม่ร่วมกัน

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” มีดังนี้

1. **การนำเสนอผ่านโครงเรื่อง**

“กระท่อมแสงเงิน” เป็นเรื่องราวที่สะท้อนปัญหาชีวิตของผู้คนในยุควิกฤติเศรษฐกิจ ทุกคนต่างเสาะแสวงหาหนทางอยู่รอด ชายหนุ่มคนหนึ่งต้องตกงานทำให้ต้องมาเป็นคนขับรถให้กับนักการเมืองคนหนึ่ง ที่นี่ทำให้เขาได้เรียนรู้ชีวิตมากขึ้น อันนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและคนที่ตนรัก

โครงเรื่องหลักของนวนิยายเรื่องนี้ แสดงปมขัดแย้งของตัวละครเอก ที่เกิดจากความขัดแย้งกับผู้อื่น และความขัดแย้งในจิตใจของตนเอง เนื่องจากเขาถือตัวว่ามีการศึกษาสูง เขาจึงดูถูกคนที่ต่ำต้อยกว่าตน โดยเฉพาะคนที่มาจากต่างจังหวัด โดยเขาลืมคิดไปว่าตนก็มาจากต่างจังหวัดเหมือนกัน พระเอกจึงเป็นภาพแทนของคนที่มาจากชนบทที่เห็นสังคมเมืองเป็นสังคมที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สูงกว่าบ้านเกิดตนเอง เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า โครงเรื่องหลักนี้มีสาระที่แทรกอยู่ในเรื่องของการยึดอัตตาของคนที่ตกอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม อันเป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียง นอกจากนี้เขายังขัดแย้งกับความรู้สึกของตัวเอง โดยไม่ยอมรับว่าเขาชอบนางเอกเพียงเพราะเห็นว่านางเอกมีฐานะเป็นแค่คนใช้ของบ้านลิ้มไชยา ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วนางเอกมีการศึกษาสูงเช่นเดียวกับเขา แต่ไม่เคยทำตัวเหนือใคร เมื่อเขาได้รู้จักกับลุงเฮ้ย เจ้าของบ้านเช่าที่เขาอาศัยอยู่ เขาได้รับกำลังใจและคำพูดเตือนสติจากลุงเฮ้ย ทำให้เขาได้รู้ใจตนเอง เขาพยายามจะบอกความในใจของตนกับนางเอก แต่ก็มีเรื่องเข้าใจผิดทำให้ต้องทะเลาะกัน เรื่องมาคลายปมขัดแย้งเมื่อเขาได้รับความช่วยเหลือจากสมจิต ทำให้เขากล้าที่จะปรับความเข้าใจกับนางเอก

โครงเรื่องของ “กระท่อมแสงเงิน” เน้นที่ตัวละคร โดยเฉพาะความรู้สึกนึกคิดของอุศเรน เหตุการณ์ในชีวิตของตัวละครเอกตัวนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจ จึงทำให้เขาได้เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยของตนเองไปในด้านบวก โดยเฉพาะในด้านคุณธรรม ซึ่งทำให้ตัวละครเอกเกิดพัฒนาการที่ดีขึ้น ส่วนนางเอกเองก็มีปมในใจ ที่เคยรู้สึกต่ำต้อยเพราะเป็นคนชนบท เธอจึงพยายามที่จะกลืนกลายเป็นคนเมือง ด้วยการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเมือง แต่เมื่อเธอประสบกับวิกฤติเศรษฐกิจ และความวุ่นวายของชีวิตในสังคมเมือง ท้ายที่สุดนางเอกจึงเข้าใจในวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพอเพียง ที่เธอเคยเห็นยายยึดเป็นหลักปฏิบัติ และที่เธอเคยได้ศึกษามา เธอจึงนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้กับชีวิตของตน

ส่วนโครงเรื่องรองแสดงความขัดแย้งของคนในครอบครัวลิ้มไชยา ผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ทำให้เห็นถึงความสับสนวุ่นวายของผู้คนในสังคมเมือง และความไม่ยั่งยืนของระบบทุนนิยม โดยเฉพาะการตั้งชีวิตอยู่ในความประมาท ดังเห็นได้จากตัวละครในครอบครัวลิ้มไชยา ที่มักจะทะเลาะกันด้วยเรื่องของเงินตราและผลประโยชน์ จนนำไปสู่ความแตกร้าวของครอบครัว

การพิจารณาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านโครงเรื่องหลัก และโครงเรื่องรองในเรื่องนี้ ผู้อ่านต้องพิจารณาโดยการเปรียบเทียบกับแนวคิดแบบทุนนิยมกับบริโภคนิยม จะทำให้เห็นคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดขึ้น โดยแสดงให้เห็นถึงแนวคิดนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่คู่คุณธรรม เช่น การยึดหลักทางสายกลาง ความขยันหมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจ อีกทั้งยังสัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรม ดังเห็นได้จากตอนท้ายเรื่องที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นางเอกกลับไปทำไร่ข้าวโพดที่บ้านเกิด และกำลังศึกษาการทำเกษตรแบบผสมผสาน ตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากโครงเรื่องดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้ผูกเรื่องขึ้นอย่างเรียบง่าย ด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครเอก คือ อุศเรนเป็นหลัก โดยมีเหตุการณ์ที่สืบเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 เป็นภูมิหลัง จึงทำให้เรื่องราวที่สร้างขึ้นมีความสมจริง เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้ได้นำเสนอเรื่องราวของชีวิตผู้คนที่ผ่านการเล่าเรื่องของตัวละครเอกเพียงตัวเดียวเป็นหลัก จึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนได้รู้จักชีวิตของคนๆ หนึ่งมาโดยตลอด และกว่าที่พระเอกและนางเอกจะผ่านอุปสรรคและเข้าใจกันได้ ผู้อ่านก็ต้องติดตามจนถึงตอนจบ ซึ่งพระเอกได้รับความช่วยเหลือจากสมจิต สาวใช้อารมณ์ดีของบ้านลิ้มไชยา เป็นคนคอยประสานความเข้าใจให้โครงเรื่องที่เรียบง่ายเช่นนี้จึงชวนติดตามตั้งแต่ต้นจนจบ

2. **การนำเสนอผ่านตัวละคร**

แม้นวนิยายเรื่องนี้ จะมีแนวคิดหลักอยู่ที่การยึดมั่นในอัตตาของคน แต่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวคิดย่อยหรือแนวคิดรองที่สัมพันธ์กับแนวคิดหลัก ก็มีความสำคัญและน่าสนใจ เพราะแนวคิดของเรื่องเป็นทัศนะของผู้เขียนในแง่มุมต่างๆ ที่ไม่จำเป็นต้องมีเพียงแนวคิดเดียว โดยผู้เขียนนำเสนอผ่านตัวละครโดยตรงและโดยอ้อมที่ผู้อ่านต้องตีความเอง เพื่อเกิดพัฒนาการทางความคิดในวิถีชีวิตแบบพอเพียง แนวคิดย่อยนี้จึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเพราะสัมพันธ์กับแนวคิดหลักของเรื่อง ในการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านตัวละครในเรื่องนี้มีดังนี้

อุศเรน ด้วยยินดี ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดตราด แต่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ โดยเป็นนักข่าวมาก่อนแต่เบื่องานจึงเปลี่ยนงานไปทำที่บริษัทคอมพิวเตอร์แห่งหนึ่ง ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเขาก็ต้องออกจากงานคอมพิวเตอร์ และไปเป็นคนขับรถที่บ้านลิ้มไชยาในที่สุด วิถีชีวิตของเขาส่วนใหญ่จึงเป็นวิถีชีวิตแบบคนในสังคมเมือง ที่ค่อนข้างสับสนวุ่นวายและตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม

นวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” นี้ นำเสนอเนื้อหาผ่านการเล่าเรื่องของอุศเรนเป็นหลักจึงทำให้ผู้อ่านเข้าใจตัวละครตัวนี้ได้อย่างชัดเจนมากกว่าตัวละครอื่นๆ กล่าวคือ เขาเป็นคนรัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อิสระ เป็นตัวของตัวเอง ฉลาด มีไหวพริบ รู้จักแก้ไขสถานการณ์ทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น แต่ค่อนข้างใจร้อน บางครั้งควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ค่อยได้ ชอบดูถูกคนอื่นโดยเฉพาะถ้ารู้ว่าเขามาจากต่างจังหวัด ทั้งๆ ที่ตัวเขาเองก็มาจากต่างจังหวัด เขาใช้การศึกษาเป็นมาตรฐานวัดคุณค่าคน ชอบคิดว่าตนเองมีการศึกษามากกว่าคนอื่น จึงไม่อยากทำงานที่ต่ำต้อย เสียเกียรติ แม้จะรู้ว่าเป็นงานสุจริตก็ตาม นอกจากนี้เขายังขาดความอดทน เห็นได้จากการเบื่องานและเลือกงาน จนหมดหนทางแล้วเขาจึงจำต้องมาเป็นคนขับรถ แต่ก็ไม่เคยภูมิใจในอาชีพสุจริตนี้เลย ซึ่งต่างจากนายสุดที่เป็นคนขับรถเก่าแก่ของนายไชยา อีกทั้งเขายังอิจฉาผู้อื่น เช่น อิจฉาและดูถูกนายทองแท้ เพราะทองแท้มีหน้าตาและเสียงที่ดีกว่าเขา

อุศเรนเป็นภาพแทนของคนต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานในเมือง รอรับเงินเดือนไปเดือนหนึ่งๆ และใช้ไปอย่างฟุ่มเฟือย โดยไม่มีการเก็บหอมรอมริบและไม่มีเป้าหมายในชีวิต ดังเห็นได้จากการหมดเงินไปกับการดื่มสุรา และสูบบุหรี่อยู่หลายต่อหลายครั้ง แม้แต่ตอนที่ตนเองตกงานได้เงินชดเชยมา แทนที่จะเก็บเงินไว้ใช้ในยามจำเป็น หรือเป็นทุนรอนต่อไป แต่กลับนำไปซื้อสุราเลี้ยงเพื่อน เขาจึงตกอยู่ในวังวนของบริโภคนิยม และใช้ชีวิตตั้งอยู่ในความประมาท นอกจากนี้เขายังเป็นภาพแทนของคนที่ยึดมั่นในอัตตาตนเองอย่างสูง เพราะถือว่าตนเองเรียนจบปริญญา เขาจึงมองคนเพียงภายนอก

ตัวอย่างต่อไปนี้ สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตฟุ้งเฟ้อที่เคยเป็นมาของอุศเรน แต่ต่อมาเขาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง แม้ในระยะแรกจะเป็นไปด้วยความจำเป็น ไม่ใช่เกิดความตระหนักเอง หรือด้วยความเต็มใจก็ตามที

> ผมแวะสอดบัตรเอทีเอ็ม ดูจำนวนเงินในบัตรแล้วใจหาย เพราะผมมีเงินเพียงสามพันกว่าบาท รวมกับเงินสดห้าพันกว่าที่เหลือเป็นเก้าพันบาท และคงต้องจ่ายค่าเช่าเดือนสุดท้ายให้ป้าแย้มอีกสองพันบาท ผมก็คงมีเงินเหลือเพียงเจ็ดพันกว่าบาท เจ็ดพันกว่าบาทสำหรับผมสมัยก่อนถลุงเสียแป๊บเดียวก็หมด แต่ในวันนี้ผมคงต้องคิดหนัก จะอยู่จะกินอย่างไรให้ได้นานที่สุด
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 56)

และแล้วเขาก็ตัดสินใจจัดระบบเศรษฐกิจของตนเองใหม่ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ในที่สุดผมก็ตกลงใจว่า ผมจะต้องประหยัดค่าใช้จ่ายของตัวเองลงไปอีก ด้วยการทำสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้ หาบ้านเช่าหลังใหม่ หลังเล็กๆ ราคาถูกๆ เลิกกินของแพง เลิกใช้ของแพงๆ ห้ามซื้อของนอกเด็ดขาด. . .และพิเศษสุดห้ามสูบบุหรี่ ห้ามกินเหล้า
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 60)

ส่วนอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผู้คนขาดที่พึ่ง มีเรื่องทุกข์ใจไม่รู้จะพึ่งใคร จึงไปพึ่งเจ้าแม่กระท่อมทอง ในที่นี้มีคุณนายกิมง้อรวมอยู่ด้วย อุศเรนทำหน้าที่เป็นคนขับรถพาคุณนายกิมง้อไป ในตอนนี้เขาได้แสดงความคิดเห็นหรือมุมมองที่น่าสนใจดังนี้

> ผู้คนประมาณไม่น้อยกว่ายี่สิบคน ต่างวัย ต่างฐานะ เดินบ้างนั่งบ้างอยู่บริเวณลานเทอเรซหน้าบ้าน ใบหน้าของทุกคนหมองเศร้า ผมรู้และเข้าใจดี แต่ก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่า ทำไมพวกเขาจึงเลือกทางออกอย่างงมงายเช่นนี้ และเหตุนี้แหละที่ทำให้เจ้าแม่กระท่อมทองได้โอกาสเลื่อนระดับขึ้นเป็นเจ้าแม่คฤหาสน์ทอง
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 136)

ตัวอย่างนี้แสดงนัยที่ว่า คนเราควรรู้จักพึ่งตนเอง เพราะถ้าเราหวังพึ่งผู้อื่นก็ต้องพึ่งผู้อื่นอยู่เรื่อยไป อีกทั้งยังเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่มที่ฉวยโอกาสในยามที่ผู้คนกำลังขาดความมั่นคงในจิตใจอีกด้วย คุณนายกิมง้อจึงต้องเสียเงินมากมายโดยที่ชีวิตไม่ได้ดีขึ้นเลย แม้แต่ความรู้สึกทางใจเพราะหวั่นไหวต่อพระพุทธศาสนาโดยไม่รู้จักพึ่งตนเอง การรู้จักพึ่งตนเองเป็นหลักการหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

หลังจากฟังเรื่องราวที่วุ่นวายของครอบครัวลิ้มไชยา ไม่ว่าจะเป็นลูกสาวคนโตที่ต้องการส่วนแบ่งในบริษัททั้งหมด แต่นายไชยาไม่ให้ เธอจึงถอนเงินส่วนหนึ่งเพื่อเตรียมไปอเมริกา หรือลูกชายคนเล็กที่ดีแต่ใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือย ในภาวะวิกฤติเช่นนี้ ครอบครัวลิ้มไชยาก็ยังทะเลาะกัน ด้วยเรื่องของเงินตราเพียงอย่างเดียว ความตอนนี้ได้นำเสนอผ่านมุมมองของอุศเรนดังนี้

> ผมฟังเรื่องแล้วก็ได้แต่สงสารนายไชยา เหมือนๆ กับที่ผมสงสารตัวเอง สงสารพี่ชาย และสงสารคนทั้งประเทศ เราทุกคนต่างเป็นเหยื่อด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่ายืนอยู่ ณ จุดไหน
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 170)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นัยนี้ชี้ให้เห็นว่า คนเราเป็นเหยื่อของทุนนิยมได้ทุกขณะ การสงสารเห็นใจผู้อื่นแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของตัวละครตัวนี้ ด้วยความพยายามที่จะเอาชนะใจกระดังงา ทำให้เขาเริ่มหันมามองคนอื่นและทบทวนตัวเองมากขึ้น ในที่สุดอุศเรนก็ยอมรับว่า ตนชอบดูถูกคนอื่นและหลงตัวเอง เขาจึงพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขตัวเองให้เป็นที่ยอมรับของกระดังงา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวละครกำลังก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดบริโภคนิยมสู่ความพอเพียง ที่ทำให้ชีวิตของเขามีจุดหมายและมีความสุขมากขึ้น ดังคำกล่าวของ พระไพศาล วิสาโล (2552: 48-49) ที่ว่า

> . . .เมื่อคิดถึงคนอื่นมากๆ หัวใจจะใหญ่ขึ้น ตัวตนจะเล็กลง จิตใจจะมีที่ว่างมากขึ้น พร้อมซึมซับรับเอาความสุขมาได้ง่าย อีกทั้งยังทำให้เรามีความอดทนมากขึ้น. . . การหมั่นนึกถึงคนอื่นให้มาก เป็นธรรมะที่ช่วยประคองใจให้เรามีภูมิต้านทานต่อความทุกข์ได้ เราจะเป็นคนที่สุขง่ายทุกข์ยาก

อุศเรนเป็นน้องชายคนเล็กของครอบครัวด้วยยินดี มีพี่ชายชื่อ อภัย และพี่สาวชื่อ วาลี ชื่อตัวละครเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางวรรณคดีไทยที่ปรากฏในเรื่อง อีกทั้งยังมีนัยที่สัมพันธ์หรือเข้ากันได้กับชื่อตัวละครของครอบครัวนางเอกที่มีแต่ชื่อดอกไม้หอมได้แก่ ยี่หุบ สายหยุด กระดังงา และการเวกอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงแนวคิดทุนนิยมของครอบครัวพระเอกที่เข้ากันได้กับความพอเพียงของครอบครัวนางเอก แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นต้องมีการปรับแนวคิดทุนนิยมให้เหมาะสมกับความพอเพียง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้องเป็นตัวควบคุมความพอดีของทุนนิยม ดังเช่นที่กระดังงา นางเอกของเรื่องสามารถทำให้อุศเรน ผู้เย่อหยิ่งและหลงตัวเอง ได้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเธอได้นั่นเอง

ผู้เขียนได้นำลักษณะนิสัยของอุศเรนในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ที่มักถือตัวว่าเป็นนักรบ จึงถือว่าตนสำคัญเหนือใคร มาใช้กับตัวละครเอกในนวนิยายได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้วการที่ผู้เขียนจงใจให้ชื่อตัวละครตัวนี้เหมือนตัวละครประกอบในวรรณคดี แทนที่จะเป็นชื่อพระเอกนั้น น่าจะเป็นเพราะผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านได้เห็นความสำคัญของคนธรรมดา หรือเน้นความเป็นคนธรมดาของพระเอก ที่ย่อมมีทั้งส่วนดีและส่วนที่ไม่ดี จึงทำให้อุศเรนโลดแล่นเหมือนเป็นชีวิตของคนจริงๆ ที่ไม่ใช่พระเอกในอุดมคติอย่างในนิยายหรือนิทาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ขันของผู้เขียน เพราะเมื่อตัดชื่อให้สั้นลงเหลือเพียงพยางค์หน้าที่ตัวละครทุกตัวใช้เรียกเขาแล้ว คำว่า “อุศ” จึงเป็นเสียงที่สร้างอารมณ์ขันให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนนามสกุล “ด้วยยินดี” น่าจะมีนัยถึง ความยินดีในสังคมบริโภคนิยมในตอนต้น ต่อมาเมื่อได้เข้าไปอยู่ในบ้านลิ้มไชยา เขาได้รู้จักชีวิตและเข้าใจผู้อื่นมากยิ่งขึ้น “ด้วยยินดี” ในตอนท้ายๆ ของเรื่อง จึงเป็นการยินดีในการเข้าใจผู้อื่น และยอมรับตัวตนของตนเอง อีกทั้งเมื่อได้กระดังงามาเป็นคู่ของตนแล้ว “ด้วยยินดี” ของอุศเรนจึงมีความหมายไปในทางตรงกันข้ามกับความยินดีในตอนแรก กล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความยินดีในบริโภคนิยมมาเป็นความยินดีในวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพอเพียง

กระดังงา แก้วน้อย เป็นคนสระแก้วโดยกำเนิด แต่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ หลังเรียนจบปริญญา หญิงสาวต้องการหนีจากบ้านเกิดเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เธอจึงใช้ชีวิตแบบสังคมเมืองด้วยความเต็มใจ และตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยมอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ดังตัวอย่างตอนหนึ่ง ผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงาในรูปแบบของจดหมายที่เขียนถึงสมจิต สาวใช้ในบ้านลิ้มไชยา ดังนี้

> . . .เมื่อฉันยังเรียนหนังสืออยู่ ฉันเคยบอกตัวเองเสมอว่า ฉันเป็นคนบ้านนอกที่มีโอกาสได้เรียนสูงกว่าคนอื่น ฉันต้องไปให้พ้นจากบ้านนอกให้ได้ ฉันจะต้องไม่กลับมาจมปลักอยู่กับกลิ่นโคลนกลิ่นดิน ความคิดนี้เองทำให้ฉันไกลบ้านออกไปทุกที ไม่ใช่เพราะหนีพ่อเลี้ยงที่ไม่คุ้นเคย แต่เพราะฉันหวังจะหนีสภาพของตัวฉันเองให้ได้ แต่โชคร้ายหรือความจริงอาจจะโชคดีก็ได้ ที่การเกิดเป็นตัวตนของฉัน เกิดมาในยุคที่ทุกอย่างกลับตาลปัตรหมด ฉันจบทำงานกับเศรษฐกิจฟองสบู่อยู่เพียงไม่ถึงสองปี ก็เปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจตกสะเก็ด เงินทองไม่มีโอกาสฟุ่มเฟือย ซ้ำยังต้องดิ้นรนหาเงินให้ได้มากพอที่จะส่งต้นส่งดอกธนาคาร
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 349)

นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอผ่านมุมมองหรือการเล่าเรื่องของอุศเรนเป็นหลัก ความรู้สึกนึกคิดของกระดังงาจึงมีค่อนข้างน้อย ผู้อ่านจึงต้องตีความผ่านมุมมองของอุศเรน และคำพูดตัวละครอื่น รวมทั้งกระดังงาเอง ซึ่งสามารถสรุปความเป็นตัวตนของกระดังงาได้ดังนี้ เธอค่อนข้างจะไว้ตัว เก็บความรู้สึกเก่ง ฉลาดลึก สุขุม ใจเย็นแต่ทำงานว่องไว มีน้ำใจ มีจิตใจเด็ดเดี่ยว กล้าคิดกล้าตัดสินใจ เนื่องจากเป็นลูกสาวคนโตของครอบครัว และต้องรับผิดชอบต่อภาระต่างๆ ของครอบครัว ทั้งเรื่องการศึกษาของน้องชายและหนี้สินของพ่อเลี้ยงที่ทิ้งไว้ให้หลังฆ่าตัวตาย โดยมีที่ดินของบ้านเธอเป็นเดิมพัน เธอจึงมีภาวะความเป็นผู้นำค่อนข้างสูง ชอบดูแลปกป้องผู้ที่อ่อนแอกว่า ทำให้ดู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นผู้ใหญ่เกินตัว ซึ่งต่างจากอุศเรน พระเอกของเรื่องที่เป็นน้องคนเล็ก ทั้งสองที่เป็นขั้วตรงข้ามกัน จึงเติมเต็มความพอดีให้กับชีวิตซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

แม้ตัวละครตัวนี้จะให้ภาพที่ค่อนข้างขาดมิติ แต่ผู้อ่านจะค่อยๆ รับรู้ความเป็นตัวตนของกระดังงาทีละน้อย บางครั้งผู้เขียนก็แทรกมุมมองทางเศรษฐกิจผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงาในรูปแบบของจดหมาย ดังเห็นได้จากตอนหนึ่งที่เธอเขียนถึงการเวก ผู้เป็นน้องชายต่างบิดา ดังนี้

> . . .การที่ประเทศเราล่มจมถึงขนาดนี้จะโทษใครคนหนึ่งไม่ได้ เพราะเราทำตัวของเราเองมาโดยตลอด ไม่ใช่แต่เฉพาะรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ หากแต่ประชาชนทั่วไปทั้งหลายด้วย เราใช้เงินกันอย่างฟุ่มเฟือย เราเป็นหนี้กันอย่างโก้หรู แม้แต่บ้านของเราซึ่งอยู่ไกลแสนไกล พี่ก็ไม่เคยนึกเลยว่า เราจะได้เป็นลูกหนี้ธนาคารกับเขาด้วย พี่ก็ไม่รู้ว่าน้าเกียรติไปได้ความคิดนี้มาจากไหน ปกติแกก็เคยปรึกษาหารือแม่หรือไม่ก็พี่หรือไม่ก็ยาย. . .แต่คราวนี้แกเกิดมีความเชื่อมั่นในธนาคารมากกว่า. . . ความเชื่อในธนาคารนั่นเองทำให้เรากลายเป็นคนมีหนี้เป็นเรือนแสนกับเขาได้เหมือนกัน
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 226-227)

ข้อความตอนนี้สะท้อนให้เห็นถึงพิษภัยของทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่ผู้รู้ไม่เท่าทันต้องประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่อย่างถ้วนหน้า การเติบโตทางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมนำมาซึ่งความฟุ่มเฟือยและหนี้สิน ผู้คนต่างแสวงหาเงินตราเพื่อตอบสนองความสุขทางกายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนลืมคิดไปว่าความสุขของเราอยู่ที่ใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความสุขที่รู้จักพอเพียงนั่นเอง ถ้าเพียงแต่น้าเกียรติ พ่อเลี้ยงของกระดังงารู้จักคำว่าพอ ชีวิตของครอบครัวก็คงไม่ต้องวุ่นวายเช่นนี้ กระดังงาเองก็ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาเงินตรามาเพื่อปลดหนี้ที่ตนไม่ได้ก่อนี้

ตอนจบของเรื่องผู้เขียนได้เปิดทางให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจกับตัวละครตัวนี้มากยิ่งขึ้น โดยสร้างการเล่าเรื่องของกระดังงาในรูปแบบของจดหมายที่เธอเขียนถึงสมจิต แม้การเล่าเรื่องผ่านจดหมายของกระดังงาจะมีเพียงไม่กี่ตอน แต่ก็ทำให้เห็นถึงตัวตนและความรู้สึกนึกคิดของกระดังงา ผู้เป็นนางเอกของเรื่องได้อย่างชัดเจนที่สุด อีกทั้งยังมีมุมมองที่น่าสนใจอันนำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ในที่สุด ดังตัวอย่างตอนหนึ่งผ่านมุมมองของกระดังงาดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .ความจริงฉันไม่ได้อยากเข้ามาทำงานในบ้านลิ้มไชยา ถ้างานมันไม่หายากเช่นนั้น . . .การเปลี่ยนสถานภาพหนึ่งมาสู่สถานภาพหนึ่ง จึงเป็นเรื่องที่ฉันไม่เต็มใจเท่าไหร่นัก ฉันยังจำได้ว่า วันแรกที่เข้าไปเจอสมจิต ฉันก็ไม่รู้สึกดีต่อสมจิตเท่าไหร่นัก แต่สมจิตน่ารักตรงที่ไม่สนใจว่าใครจะคิดหรือรู้สึกอย่างไรกับตัว. . .เราต้องขอบคุณย้อนกลับไปที่เศรษฐกิจล่มสลายของเรา มันสอนและบอกอะไรเรามากมาย ไม่ใช่แต่เราสี่ห้าหกเจ็ดคนนี้เท่านั้น แต่ทุกคนทั่วประเทศไม่เลือกยากดีมีจน
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 349-350)

ข้อความนี้สะท้อนความเป็นตัวตนของกระดังงาที่เคยเป็นมา และความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปด้วยความเข้าใจ กล่าวคือ เดิมเธอเป็นพนักงานโรงแรมมาก่อน แต่พอเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้น เธอจึงตกงาน นายไชยาสงสารเธอจึงรับเธอมาทำงานที่บ้าน และที่บ้านลิ้มไชยานี่เอง เธอได้เรียนรู้อะไรหลายอย่าง โดยเฉพาะกับครอบครัวของเจ้านายที่ต้องวุ่นวาย เพราะต่างตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม เธอได้เห็นสัจธรรมมากมาย ประกอบกับเธอเป็นคนสนใจใฝ่เรียนรู้อยู่แล้ว เธอจึงน่าจะได้อ่านหนังสือหรือติดตามความเป็นไปของเศรษฐกิจไทย ในที่สุดเธอก็ยอมรับว่า ในสถานการณ์เช่นนี้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้นคือคำตอบของทางออก เพราะสามารถทำให้เกิดความสุขได้อย่างยั่งยืน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งหลังจากที่เธอออกจากงานในกรุงเทพฯ แล้วกลับไปทำงานที่บ้านเกิดดังนี้

> ฉันอยู่ที่สระแก้วนี่ก็มีความสุขเป็นอันมาก ฉันเก็บเงินจากตอนที่ทำงานได้มาประมาณห้าหมื่น และได้ตัดสินใจเอาไปตัดยอดธนาคารลงส่วนหนึ่งแล้ว ดังนั้น หนี้สินของที่ดินของฉันก็ลดลงไปแล้ว ฉันก็ไม่มีความจำเป็นต้องไปตะเกียกตะกายอยู่ในวังวน อันแสนน่าเบื่อและน่ากลัวนั้นอีก ไร่ข้าวโพดของฉันเก็บฝักไปหมดแล้ว และฉันกำลังศึกษาเรื่องไร่นาสวนผสมอยู่ นโยบาย '**เศรษฐกิจพอเพียง**' ของในหลวงหยุดฉันได้หลายๆ เรื่อง ไม่เพียงแต่ทำให้หยุดความอยากได้เงินมากๆ ทั้งเพื่อให้พ้นหนี้สิน และทั้งเพื่อให้อยู่เหนือคนอื่นเท่านั้น หากแต่ยังหยุดความอยากเป็นในตัวของฉันไปได้หลายอย่าง
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 348-349)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของตัวละครตัวนี้ได้เป็นอย่างดี คำกล่าวที่ว่า "ฉันก็ไม่มีความจำเป็นต้องไปตะเกียกตะกายอยู่ในวังวนอันแสนน่าเบื่อและน่ากลัวนั้นอีก" แสดง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นัยว่า กระดังงาตระหนักถึงพิษภัยของทุนนิยมที่เธอเคยตกอยู่ในวังวนนั้นมาแล้ว และตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตแบบพอเพียง ดังเห็นได้จากการรู้จักพอต่อเงินที่หามาได้จำนวนหนึ่ง และหันมาสนใจวิถีชีวิตเกษตร อันเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของบ้านเกิดตน ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้เธอไม่เคยให้ความสนใจมาก่อนเลย ไร่นาสวนผสมที่กระดังงากำลังศึกษาอยู่นี้ ก็คือการเกษตรแบบผสมผสาน หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งต้องอาศัยความเพียรพยายาม และอดทน ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งดังนี้

> . . .ทุกวันนี้ แม้ประเทศของเราจะพัฒนาด้านอุตสาหกรรมไปมากแล้วก็ตาม แต่การเกษตรก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน จะละเลยทอดทิ้งไม่ได้. ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้อง ค้นคิดหาแนวทางปฏิบัติการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาวการณ์อยู่เสมอ เพื่อช่วยให้เกษตรกรของเราได้มีผลผลิตที่เพียงพอเลี้ยงตัว และมีฐานะความเป็นอยู่ที่สุขสบายพอควรแก่อัตภาพ. ทฤษฎีใหม่เป็นวิธีปฏิบัติการเกษตรอีกแนวทางหนึ่ง ที่คิดค้นขึ้นสำหรับเกษตรกรที่มีที่ดินจำนวนน้อย หรือแปลงขนาดเล็ก มีหลักสำคัญอยู่ว่า แต่ละแปลง จะแบ่งออกเป็นส่วนๆ สมมุติว่าแปลงหนึ่งมี 15 ไร่ จะปลูกข้าว 5 ไร่ ปลูกไม้ผล พืชไร่ หรือพืชผักสวนครัว 5 ไร่ ขุดสระน้ำ 3 ไร่ ปลูกที่อยู่อาศัย และอื่นๆ อีก 2 ไร่ วิธีนี้ได้ทดลองปฏิบัติขั้นแรกมานานพอสมควร และได้ผลดีที่น่าพอใจระดับหนึ่ง คือเกษตรกร มีบริโภคตลอดปีและมีรายได้พอเลี้ยงตัวเองได้ ต่อไปหากจะให้ได้ผลที่สมบูรณ์ขึ้น ในขั้นที่สอง ก็จะต้องรวมกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 145)

ส่วนตัวอย่างอีกตอนหนึ่งผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงาในรูปแบบของจดหมายที่เขียนถึงสมจิต ดังนี้

> แม่ฉันไม่ค่อยพอใจเท่าไหร่นัก เพราะการกลับบ้านในความรู้สึกของแม่คือ การหมดหนทางไป เป็นการเสียหน้าของคนที่อยู่บ้าน แสดงถึงสถานะทางสังคมที่ต่ำลง แต่ฉันกำลังจะพิสูจน์ให้แม่เห็นว่า การกลับมาอยู่บ้านนั้นเป็นผลดีต่อบ้านหลายอย่าง แม้เราจะยังไม่มีเงินมากนัก อาจจะยังลำบาก แต่เราก็มีความสุขกันทุกคน. .แม่ยังออกไปรับจ้างเขาทำไร่เหมือนเดิม เพราะแม่เคยตัวเสียแล้วกับการได้เห็นเงินเป็นรายวัน ในขณะที่ฉันคิดว่าการที่เราหาอาหารกินได้ทุกวันจากสวนของเรา ก็แสดงสถานะที่มั่นคงของเราได้ส่วนหนึ่งแล้ว แต่ฉันก็ไม่ได้ถึงขนาดไม่มีเม็ดเงินเข้าบ้านเลยนะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> คุณอุศเรนเป็นคนรับงาน. . .ตรวจปรู๊ฟมาให้ฉันหารายได้พิเศษ เดือนที่แล้วฉันได้เงินส่วนนี้มาถึงห้าพัน นับว่าไม่เลวทีเดียว. . .
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 350-351)

ความตอนนี้แสดงถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับความสุขทางใจที่ยั่งยืน รายได้ที่มาจากการใช้ความรู้เลี้ยงตัว แม้ไม่ใช่รายได้หลัก แต่แสดงถึงความสุขและความพอใจของผู้ปฏิบัติ ตัวอย่างข้อความทั้งสองตัวอย่างข้างต้นนี้ จึงแสดงให้เห็นว่ากระดังงาเริ่มมีความเข้าใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น และกำลังพาตนเองและครอบครัวไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับขยายผลต่อไป ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งที่ว่า

> . . .ในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า ระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและการประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์. . .การพัฒนาอย่างถูกต้อง ซึ่งหวังผลอันยั่งยืนไพศาลจึงต้องวางแผนงานเป็นลำดับ. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 117)

กระดังงาไม่ใช่คนสวยอ่อนหวาน และเต็มไปด้วยเสน่ห์เหมือนนางเอกทั่วไป แต่จัดว่าเป็นคนหน้าตาดี ตาดุ คิ้วเข้ม ผิวเหลือง และผอมบาง สิ่งนี้แสดงนัยทางชาติพันธุ์ของความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับความพอเพียง

นวนิยายเรื่องนี้แสดงให้ถึงนัยของความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับความพอเพียงได้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างตอนหนึ่ง ที่งานศพของนายไชยา กระดังงาเข้าใจสถานะทางเศรษฐกิจของบ้านลิ้มไชยาดี หลังครอบครัวลิ้มไชยาสูญเสียเสาหลักของบ้านไป เธอจึงเลือกใช้ดอกไม้ไทยราคาประหยัด แต่วารุณี ผู้เป็นบุตรสาวของนายไชยา กลับต้องการดอกไม้ต่างประเทศมากกว่า เพราะแสดงให้เห็นถึงความหรูหราเชิดหน้าชูตามากกว่าตามความคิดของวารุณี เหตุการณ์ตอนนี้แสดงความเปรียบเทียบตัวละครคือ กระดังงาที่ยึดหลักความพอเพียงที่สัมพันธ์กับความเป็นไทย ซึ่งต่างจากวารุณีที่นิยมความเป็นต่างชาติ แสดงนัยถึงความเป็นทุนนิยมและบริโภคนิยม แต่ท้ายที่สุดแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วารุณีก็เป็นฝ่ายแพ้ เพราะคุณนายกิมง้อเลือกทำตามกระดังงา จึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความพอเพียงที่เหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะกับภาวะวิกฤติเช่นนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ชื่อตัวละครในนวนิยายเรื่องนี้มีความน่าสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะครอบครัวของกระดังงาที่มียายชื่อยี่หุบ แม่ชื่อสายหยุด ส่วนน้องชายชื่อการเวก ครอบครัวนางเอกจึงเป็นครอบครัวดอกไม้หอมที่เข้ากันได้ดีกับครอบครัววรรณคดีของพระเอก ซึ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์และเหมาะสมกับสังคมไทย

ส่วนนามสกุล “แก้วน้อย” ของกระดังงา มีนัยถึงการมีแก้วแหวนเงินทองที่น้อยนิด แต่มีความสุขใจมากกว่า เพราะผู้ปฏิบัติมีความพอเพียงนั่นเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

> . . .ธรรมชาติของคนเรานั้นย่อมโหยหาความสุข เมื่อมีความสุขทางใจเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ได้รับความอบอุ่นท่ามกลางกัลยาณมิตรที่เอื้ออาทร ความสุขจากทรัพย์ หรือสิ่งเสพก็จะมีความสำคัญน้อยลง ดังนั้น ยิ่งเข้าถึงความสุขทางใจได้มากเท่าไร ความต้องการทรัพย์หรือสิ่งเสพก็จะลดลงมากเท่านั้น ถึงตรงนี้ความสบายจะพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง คืออิงอาศัยวัตถุสิ่งเสพน้อยลง ดังนั้นแม้จะอยู่บ้านหลังเล็กๆ มีทรัพย์สมบัติไม่มาก. . .ก็มีทั้งความสุขและความสบายได้ ยิ่งมีปัญญารู้ชัดว่าสิ่งเหล่านี้ไม่อาจยึดติดถือมั่นได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน มีเท่าไร ก็ยังสุขและสบายอยู่นั่นเอง เพราะจิตเป็นอิสระและปลอดโปร่งอย่างสิ้นเชิง นี้ใช่ไหมคือจุดหมายสูงสุดของชีวิตพอเพียง (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 17-18)

กระดังงา จึงเป็นภาพแทนของความพอเพียงของคนชนบท ที่อาจจะถูกท้าทายจากทุนนิยมและบริโภคนิยมทำให้สั่นคลอนไปบ้าง แต่ท้ายที่สุดการใช้ชีวิตในสังคมเมืองท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจ ก็ทำให้เธอได้ตระหนักว่า ความพอเพียงเท่านั้นคือคำตอบของความอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน

สมจิต เป็นสาวใช้ในครอบครัวลิ้มไชยา เธอเป็นสาวใช้ประจำตัวของนางศรีพิไล หรือคุณนายกิมง้อ สมจิตเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยประสานความเข้าใจกันของอุศเรนกับกระดังงา แม้เธอจะเป็นคนช่างพูด ชอบทำตลกไปวันๆ จนดูเหมือนจะวุ่นวายไม่ได้เรื่อง แต่โดย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เนื้อแท้แล้วสมจิตเป็นคนฉลาด ทันคน ช่างสังเกต ขยัน อดทน และจริงใจ กล้าพูดกล้าทำ มองโลกในแง่ดี เธอจึงมีอารมณ์ดี ใครอยู่ด้วยก็จะมีแต่ความสุข

สมจิตไม่ใช่ผู้หญิงสวย แต่มีจิตใจดีงาม มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น แม้ครอบครัวลิ้มไชยาจะตกต่ำลงเพียงใด แต่เธอก็ไม่ได้หนีจากไปไหน เพราะเธอไม่ได้ยึดถือฐานะทางเศรษฐกิจมากไปกว่าการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ด้วยความดีของสมจิตจึงทำให้ทองแท้เริ่มเห็นความดี และความน่ารักของเธอ โดยมองข้ามหน้าตาอันเป็นรูปลักษณ์ภายนอกของเธอไป อุศเรนเองก็ยอมรับและเห็นความดีในตัวสมจิต

สมจิตมีผิวคล้ำ และแข็งแรง ซึ่งแสดงนัยทางชาติพันธุ์ของความเป็นไทยกับความพอเพียง นอกจากนี้เธอยังเข้าใจและยอมรับสถานภาพของตน ดังเห็นได้จากการเลือกซื้อเสื้อผ้าตัวละไม่กี่สิบบาท เพราะรู้ฐานะของตัวเองดี และพอใจกับชีวิตเช่นนั้น จึงกล่าวได้ว่าสมจิตเป็นตัวละครที่มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต พอใจในสิ่งที่ตนมีและเป็น เธอจึงเป็นตัวละครที่ดูมีความสุขมากกว่าตัวละครอื่นๆ อีกหลายตัว แม้ต่อมาเมื่อนายไชยาเสียชีวิต ครอบครัวลิ้มไชยาตกต่ำลงเพราะขาดรายได้ เธอได้เสนอให้คุณนายกิมง้อเปิดท้ายรถขายเสื้อผ้า และของใช้จำนวนมากที่ไม่ใช้แล้วแต่ยังมีสภาพดีอยู่ ซึ่งของเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกินความจำเป็นและไม่ก่อประโยชน์ โดยมีกระดังงา อุศเรน และทองแท้ เป็นผู้ช่วยอยู่ระยะเวลาหนึ่ง เมื่อทำจนอยู่ตัวและได้กำไรมาเป็นทุนแล้ว ก็คิดจะให้คุณนายกิมง้อเปิดร้านอาหารต่อไป คุณนายกิมง้อจึงต้องพึ่งสมจิต เหมือนสมจิตเป็นคนควบคุมคุณนายกิมง้อ เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องความพอเพียงเป็นตัวควบคุมทุนนิยม สมจิตจึงอยู่ได้ทุกสถานการณ์โดยเฉพาะในกระแสโลกาภิวัตน์เช่นทุกวันนี้

แม้สมจิตจะเป็นตัวละครที่ค่อนข้างขาดมิติ เพราะผู้อ่านต้องทำความเข้าใจผ่านมุมมองของอุศเรนและกระดังงา ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง ผู้อ่านจึงต้องอาศัยการวิเคราะห์และตีความอีกครั้งหนึ่ง แต่ผู้อ่านก็สามารถทำความเข้าใจตัวละครตัวนี้ได้ไม่ยากนัก แม้จะไม่ใช่ทั้งหมดก็ตาม ดังตัวอย่างการกล่าวถึงสมจิตผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงาในรูปแบบของจดหมายที่เธอเขียนถึงสมจิตดังนี้

> คุณอุศเรน. . .บอกว่า คนอย่างสมจิตต่างหากที่ถือว่าเป็นผู้มีการศึกษา เพราะศึกษาจากชีวิตรายรอบและนำมาปรับใช้ในชีวิตได้**อย่างเป็นสุข** เราทุกข์กันแทบตายเรื่องการเป็นข่าว มีสมจิตคนเดียวที่ไม่ทุกข์ไม่ร้อน จนมันเลิกเขียนข่าวกันไปเอง พอมาถึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เรื่องทองแท้ เขาจะมีผู้หญิงกี่คนกี่ราย สมจิตก็ไม่เดือดร้อน. . .สำหรับทองแท้ เขาหมุนไปตามกระแสทางที่เขาเลือก. . .เมื่อหมดกระแสทางนั้นแล้ว เขาจะต้องหมุนกลับมาหาสมจิตแน่นอน เพราะทองแท้ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มองเห็นความดีในตัวของสมจิต. . .
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 351-352)

สมจิตจึงเป็นตัวละครที่ใช้หลักความพอเพียงในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข ความสุขที่ว่านี้ ก็คือความสุขทางใจ อันเป็นความสุขที่ยั่งยืนและมีค่ากว่าความสุขทางกาย

ไชยา ลิ้มไชยา เป็นรัฐมนตรีประจำกระทรวงเศรษฐกิจ แต่เขากลับบริหารจัดการหรือแก้ไขเศรษฐกิจของครอบครัวตนเองไม่ได้ เขารู้สึกพอใจที่ตนเป็นคนมั่งมี ภูมิใจในความร่ำรวยเหนือคนอื่น เขาจึงชอบใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เช่น ตัดกางเกงราคาเกือบหมื่นบาท ใช้รถเบนซ์ที่มีราคาแพง มีบ้านหลังใหญ่โตและมีรถยนต์มากมายหลายคันเกินความจำเป็น หรือเมื่อเขาหรือคนในครอบครัวเจ็บป่วยก็เข้าโรงพยาบาลของเอกชนที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก แม้ว่าฐานะของเขาจะเริ่มไม่มั่นคงก็ตาม เขาไม่เคยสอนให้คนในครอบครัวประหยัด ทุกคนจึงใช้ชีวิตกันอย่างฟุ่งเฟ้อ

เขาเป็นคนไทยเชื้อสายจีนจึงมีผิวขาว ตาหยี หน้าอวบอูม และหัวล้าน เพราะมีอายุถึง 60 ปีเศษแล้ว แม้เขาจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนแต่นิยมชมชอบความเป็นตะวันตก เช่น รูปแบบของบ้าน หรือการตั้งชื่อเล่นของบุตรสาวและบุตรชายเป็นภาษาอังกฤษ คือ วินนี่และพีท เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงนัยทางชาติพันธุ์ กล่าวคือ เขามีความเป็นทุนนิยมอยู่ในตัว และใช้ชีวิตแบบบริโภคนิยมค่อนข้างสูง เขาจึงเป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ดังตัวอย่างการใช้ชีวิตของนายไชยาและครอบครัวลิ้มไชยา ผ่านมุมมองของอุศเรนดังนี้

> . . .ขณะอยู่บ้านลิ้มไชยา ผมเห็นคฤหาสน์หลังใหญ่ที่ใช้เงินหลายสิบล้าน ได้เห็นข้าวของเครื่องใช้หรูหราวิจิตรพิสดาร ได้พบเห็นผู้คนจำนวนมากมาย แม้ผมจะอยู่ในเรือนไม้ แต่ก็เป็นเรือนไม้ที่เต็มไปด้วยความสะดวกสบาย
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 203)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยของนายไชยา การที่อุศเรนเห็นผู้คนจำนวนมากมายแสดงว่านายไชยาจ้างคนงานไว้ในบ้านหลายคน นับเป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ เขาจึงตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยมอย่างยากจะถอนตัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งแสดงความเป็นตัวตนของนายไชยาดังนี้

> . . .ยังไม่ทันจะจบคำถามของนักข่าวดี นายไชยาก็ส่งเสียงสวนขึ้นทันที นัยน์ตายิบหยีของเขามีประกายถือดี ริมฝีปากห้อยย้อยอิ่มแดงขยับขึ้นขยับลง เสียงที่ดังลอดออกมานั้น แสดงถึงความมั่นใจในสถานภาพของตนเองเป็นอย่างยิ่ง น้ำเสียงของเขาแม้จะเป็นแบบคนจีนพูดไทย คือมีลิ้นแข็งเป็นบางตัว แต่ก็นับได้ว่าเขาเป็นคนจีนที่พูดไทยได้ชัดคนหนึ่ง แบบที่เรียกว่า พอเป็นรัฐมนตรีได้
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 19)

ความมั่นใจในสถานภาพของตนเอง แสดงให้เห็นถึงความประมาทในการใช้ชีวิตของนายไชยา เมื่อสถานภาพทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ครอบครัวลิ้มไชยาจึงได้รับผลกระทบอย่างไม่ต้องสงสัย นายไชยาผู้ไม่เคยดำเนินชีวิตแบบพอเพียงมาก่อนจึงยากต่อการยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ได้

ตัวอย่างตอนหนึ่งที่นายสุดบอกว่า นายไชยาเป็นคนร่ำรวยมาก มีที่ดินหลายร้อยไร่และมีหุ้นบริษัทมากมายแต่ทองแท้กล่าวว่าตอนนี้หุ้นกำลังตก อุศเรนจึงแน่ใจว่าฐานะของนายไชยากำลังสั่นคลอนลงอย่างแน่นอน ทำให้เขาได้ตระหนักถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่กล่าวถึงความร่ำรวยและฟุ้งเฟ้อผ่านมุมมองของอุศเรนว่า

> ผมนึกในใจตอนนั้นว่า ร้อยล้านก็หมด พันล้านก็หมด แม้แต่หมื่นล้านก็หมด ถ้าเจอสถานการณ์แบบวูบเดียวลงนรกแบบที่เรากำลังเจออยู่นี้. . .
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 151)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า คนเรามีเงินเท่าไรก็หมดไปได้ ถ้าตั้งอยู่ในความประมาทเมื่อเกิดผลกระทบ หรือวิกฤติเศรษฐกิจ เงินที่มีมากมายเพียงใดก็หมดไปได้ในที่สุด ข้อความนี้มีนัยแฝงอยู่ที่ผู้อ่านต้องตระหนักได้เองว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้นที่จะดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยผู้เขียนจะไม่บอกโดยตรงในตอนแรก แต่จะนำเสนออีกครั้งผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงาในตอนจบของเรื่องแทน ความร่ำรวยและฟุ้งเฟ้อของครอบครัวลิ้มไชยานี้เป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียงดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .คนเราที่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มีทางที่จะหาทรัพย์มาป้อนความฟุ้งเฟ้อได้ ความฟุ้งเฟ้อนี้เป็นปากหรือสัตว์ที่หิวไม่หยุด ความฟุ้งเฟ้อนี้อ้าปากตลอดเวลา จะป้อนไปเท่าไรๆ ก็ไม่พอ เมื่อป้อนเท่าไรๆ ไม่พอแล้ว ก็หาเท่าไรๆ ก็ไม่พอ ความไม่พอนี้ไม่สามารถที่จะหาอะไรมาป้อนความฟุ้งเฟ้อนี้ได้ ฉะนั้นถ้าจะต่อต้านความเดือดร้อน. . .ต้องฝึกตัวให้รู้จักความพอดี พอเหมาะ ถ้าไม่พอดี ไม่พอเหมาะมันจะเกิดทุจริตในใจได้
> (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 33)

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งที่สะท้อนมุมมองของชีวิต จากบทเรียนชีวิตนายไชยาได้เป็นอย่างดี ดังนี้

> . . .สถานการณ์ภายในบ้านลิ้มไชยาก็เลวร้ายพอกัน ไม่มีใครไปใครมาจากพรรคการเมืองและนายไชยาก็ไม่ไปหาใคร. . .นายตำรวจที่เคยติดตามหายหน้าไป เพราะต่างฝ่ายต่างก็ไม่มีความจำเป็นต่อกันแล้ว ผู้คนที่เคยมาแวดล้อมพึ่งพา หรือให้เขาพึ่งพาเป็นการแลกเปลี่ยน พากันหายหน้าไปหมด. . .ส่วนคุณนายกิมง้อดูเก็บเนื้อเก็บตัวมากขึ้น. . .นายสุดเล่าว่า นายสั่งไม่ให้ออกไปพบกับพวกไฮโซอีก เพราะตอนนี้การเงินในบ้านไม่ดี
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 152)

ตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นความจริงในโลกทุนนิยมประการหนึ่งที่ว่า เงินตราคืออำนาจ พอหมดเงินก็หมดอำนาจ ไชยาจึงเป็นตัวละครที่ผู้เขียนจงใจจะให้ผู้อ่านได้เห็นถึงภัยของทุนนิยมและบริโภคนิยม เพื่อใช้เป็นข้อเปรียบเทียบกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่มั่นคงและยั่งยืนกว่า อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ถ้าเราพอใจในชีวิตที่พอเพียงเราก็จะไม่ตั้งชีวิตอยู่ในความประมาท ดังที่ครอบครัวลิ้มไชยาเป็น และพร้อมเสมอที่จะรับต่อการเปลี่ยนแปลงด้วยความเข้าใจมากกว่าความเจ็บปวด

แม้ว่านายไชยา จะเป็นเจ้านายที่เป็นกันเอง มีเมตตา และฉลาดในการปกครอง แต่เขาก็บกพร่องต่อการอบรมสั่งสอนบุตรสาวและบุตรชายตนเอง เขาใช้เวลาทั้งชีวิตหมดไปกับเรื่องการบริหารเงินตรา ทั้งชีวิตของนายไชยาผู้อ่านจึงยังไม่เห็นตอนใดที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ชีวิตอย่างประหยัดหรือพอเพียงเลย กว่าเขาจะเริ่มคิดถึงความพอเพียงได้ก็สายเกินไปเสียแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า “ไชยา” มาจากคำว่า “ไชย” มีความหมายว่า “ว. ดีกว่า, เจริญกว่า.” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 374) แต่การกระทำของตัวละครตัวนี้กลับเป็นไปทางตรงกันข้าม กล่าวคือ เขาทำให้ชีวิตของเขาและครอบครัวเขาตกต่ำลง เพราะตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยมอย่างถอนตัวไม่ขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ความดีกว่าและเจริญกว่าของเขาเป็นความเจริญทางวัตถุมากกว่าจิตใจ ทุกสิ่งในชีวิตของเขาและครอบครัวเป็นไปได้ด้วยเงินตราเพียงอย่างเดียว ชีวิตของเขาและครอบครัวจึงวุ่นวายสับสน เพราะขาดความพอเพียงในชีวิตนั่นเอง

นางศรีพิไล หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า คุณนายกิมง้อ เป็นภรรยาของนายไชยา เธอเป็นคนไทยเชื้อสายจีนเช่นเดียวกับเขา เธอมีใบหน้ากลม ลูกนัยน์ตาเล็กหยี และเป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม เธอเป็นคนตระหนี่กับคนอื่น แต่ตัวเองกลับใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอดีในชีวิตของเธอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชีวิตของเธอขาดความพอเพียง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่อุศเรนช่วยสมจิตขนเสื้อผ้าของคุณนายกิมง้อ มีสาระที่น่าสนใจดังนี้

> ขณะเปิดท้ายรถเอาถุงเสื้อผ้าใส่ ผมรู้สึกแปลกใจที่คนเราจะมีเสื้อผ้าใส่ทิ้งใส่ขว้างมากมายถึงปานนี้ และยิ่งแปลกใจมากขึ้นไปอีกเมื่อสมจิตตะโกนเรียก และผมต้องไปยกถุงแบบเดียวกันนั้นมาอีกสามเที่ยวจนเต็มท้ายรถ
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 95)

แล้วอุศเรนก็ต้องประหลาดใจมากยิ่งขึ้นเมื่อสมจิตบอกว่า นี่เป็นแค่ของคุณนายกิมง้อ แต่ถ้าเป็นของบุตรสาวของเธอจะมากกว่าสิบเท่า เพราะเธอตัดเสื้อใหม่ทุกวัน

นอกจากคุณนายกิมง้อจะชอบตัดเสื้อผ้าใหม่บ่อยๆ แล้ว เธอยังชอบเสริมความงามต่างๆ ทั้งทำผมและดึงหน้า ซึ่งครั้งหนึ่งหมดไปหลายพันบาท แต่คุณนายกิมง้อกลับบอกว่าครั้งนี้ราคาถูกแล้ว เพราะเป็นช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ แต่เธอกลับลืมคิดไปว่า เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจอย่างนี้ครอบครัวเธอก็ได้รับผลกระทบเช่นกันจึงควรจะประหยัดมากกว่า แสดงว่าเธอตกอยู่ในวังวนของบริโภคนิยมอย่างยากจะถอนตัว

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิต จากบทเรียนชีวิตของคุณนายกิมง้อผ่านมุมมองของอุศเรนดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .พอผมได้เห็นคุณนายกิมง้อเข้าจริงๆ ผมก็นั่งแทบไม่ติด แกเปลี่ยนไปเป็นคนละคน ใบหน้าอิ่มเอิบของแกซูบซีด ร่างกายที่เคยอ้วนท้วนเจ้าเนื้อของแกกลายเป็นผอมแห้ง ผิวพรรณไร้น้ำนวล ทั้งหมดนั่นยังไม่ร้ายเท่าแววตาที่ดูไร้หวังโดยสิ้นเชิง ผมนึกถึงแกสมัยใส่เครื่องเพชรไปงานโรงแรมสมัยที่ยังกลมกะลุกปุ๊ก ไปปล่อยนกปล่อยปลา แม้จะดูน่าขำ แต่ก็ยังเห็นได้ว่าเป็นผู้หญิงที่มีความสุข มีความอิ่มเอิบ แต่มาบัดนี้ ภาพที่ผมเห็นตรงหน้าก็คือร่างตายซาก
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 304)

ข้อความตอนนี้ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงสัจธรรม ในเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต อีกทั้งยังมีนัยถึงความไม่มั่นคงของผู้ที่ใช้ชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งต่างจากการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงที่กระดังงาเริ่มปฏิบัติแล้ว

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านตัวละครเหล่านี้ โดยมากจะเป็นการเปรียบเทียบตัวละครที่ให้ภาพแทนความพอเพียงกับทุนนิยมและบริโภคนิยม เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความแตกต่างของสองระบบคิด และหันมาทบทวนการใช้ชีวิตของตนเองที่ผ่านมาว่าตกอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยม และบริโภคนิยมมากน้อยเพียงใด สมควรที่จะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นหลักปฏิบัติแล้วหรือไม่

3. การนำเสนอผ่านบทสนทนา

แม้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ใช่แนวคิดหลักของเรื่องนี้ แต่ก็เป็นแนวคิดย่อยที่สำคัญ ที่สัมพันธ์กับแนวคิดหลักของเรื่อง อีกทั้งผู้อ่านยังได้ตระหนักถึงพิษภัยของทุนนิยมและหันมาให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาในนวนิยายเรื่องนี้ไม่ปรากฏบทสนทนาที่กล่าวโดยตรง มีแต่กล่าวโดยอ้อมที่ผู้อ่านต้องพิจารณาเอง ดังตัวอย่างบทสนทนาของตัวละครต่อไปนี้

> ตอนหนึ่งที่อุศเรนคุยกับการเวก น้องชายต่างบิดาของกระดังงา เพื่อค้นหาความเป็นตัวตนของกระดังงาว่า
>
> . . .“ท่าทางพี่เธอจะเขียนจดหมายสนุกนะ” ผมเริ่มเฉียดเข้าใกล้เป้าหมาย
> “ฮะ...ก็สนุกอยู่ แต่พอถึงตอนที่ส่งเงินเขาชอบเทศน์ยาวๆ’

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"เงินอะไร"

"แหม" เด็กชายลากเสียงยาว หันมามองหน้าผมแล้วว่า

"พี่ไม่รู้หรือฮะ พี่กระดังงาเขาต้องส่งเงินให้เราทุกเดือน เพราะว่าที่ผืนนี้น่ะ พ่อเขาเอาไปกู้ธนาคารมา แล้วเขาก็เอาเงินไปใช้ฟุ่มเฟือย พอรู้ตัวว่าผิด พ่อเขาก็เลยยิงตัวตายไป พี่กระดังงาสงสารแม่ เสียดายที่ พอไปทำงานก็เลยส่งเงินมาให้ทุกเดือน . ."

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 220)

บทสนทนานี้แสดงให้เห็นถึงพิษภัยของทุนนิยมและบริโภค ถ้าไม่รู้ให้เท่าทันก็จะตกเป็นเหยื่อของทุนนิยมและบริโภคนิยม ดังเช่นที่บิดาของการเวกเป็น และเมื่อเขาหาทางออกไม่ได้จึงตัดสินใจหนีปัญหาด้วยการฆ่าตัวตาย ทิ้งภาระหนี้สินให้ตกเป็นหน้าที่ของกระดังงา บทสนทนาสั้นๆ นี้ จึงเป็นอุทาหรณ์เตือนใจแก่ผู้อ่านเป็นอย่างดี ถ้าเพียงแต่บิดาของการเวกมีความพอเพียง ปัญหาที่ร้ายแรงเช่นนี้ก็จะไม่เกิดขึ้นเลย

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นายไชยากำลังกลุ้มใจ เพราะปัญหาทางเศรษฐกิจและครอบครัว เขาจึงให้อุศเรนขับรถไปบางแสน อันเป็นถิ่นเดิมของตน เขาถือโอกาสคุยกับอุศเรนว่า

. . ."เธอรู้มั้ย แม่ฉันเป็นคนไทย คนไทยแท้เลยนะ แต่เตี่ยฉันเป็นคนจีนมาจากเมืองจีนเลย บางทีฉันก็เบื่อเหมือนกันที่เตี่ยมีกิจการอะไรมากมาย แต่บางทีฉันก็รู้สึกพอใจที่ฉันเป็นคนมั่งคั่งร่ำรวยเหนือคนอื่น"

แล้วจู่ๆ เขาก็หยุดเล่า กลับถามผมว่า

"แม่เธอเป็นคนจีนหรือคนไทย"

ผมรีบตอบทันทีเพราะผมอยากพูดถึงแม่อยู่แล้ว

"ไทยครับ ไทยแท้ๆ บ้านนอกเลย"

"ดี เป็นคนบ้านนอกน่ะดี ฉันก็เคยเป็น แล้ววันหนึ่งฉันก็ไม่ได้เป็น'

. . .

เขาว่าแล้วเปิดประตูรถลงไปอย่างกระปรี้กระเปร่า. . .

"ถิ่นฉันเอง..."

เขาหันไปมองรอบๆ แล้วถอนใจยาว ก่อนจะต่อประโยคที่ค้างคา

"เปลี่ยนไปหมดแล้ว อย่างไม่น่าเชื่อ เปลี่ยนไปหมดแล้วจริงๆ"

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 154-155)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นถึงตัวตนของนายไชยาและความไม่แน่นอนของชีวิต คำกล่าวที่ว่า “เปลี่ยนไปหมดแล้ว อย่างไม่น่าเชื่อ เปลี่ยนไปหมดแล้วจริงๆ” มีนัยถึงสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อทุนนิยมก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของผู้พูดที่รู้สึกอาลัยในวิถีชีวิตแบบเดิม ซึ่งในที่นี้น่าจะหมายถึงวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่สงบสุข ไม่สับสนวุ่นวายดังที่นายไชยาประสบมา เพียงเพราะเลือกเดินตามเส้นทางการค้าอย่างบิดาของตน ทั้งๆ ที่เขาเองก็ไม่ค่อยพอใจวิถีชีวิตแบบนี้มาก่อน แต่อำนาจของเงินตราตามระบบคิดแบบทุนนิยมก็ทำให้คนเราเปลี่ยนไปได้ ในที่สุด บทสนทนานี้จึงมีนัยแฝงที่ต้องการย้ำเตือนให้คนไทยได้เห็นถึงข้อเปรียบเทียบของความไม่แน่นอนของทุนนิยมกับความพอเพียงที่สงบสุขและยั่งยืนกว่า

อีกตัวอย่างหนึ่งชี้ให้เห็นถึง ความโลภที่เกิดจากความไม่พอเพียง และความไม่แน่นอนของชีวิต แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่นายไชยาไปเยี่ยมนายจำหลัก เพื่อนนักการเมืองคนหนึ่ง เขาคุยกับนายสุดว่า

> “เมื่อวานยังเห็นดีๆ กันอยู่ มาวันนี้ไม่พูดไม่จาเสียแล้ว”
> “เป็นมากหรือครับท่าน” นายสุดถาม
> “มากเลยแหละ ท่านจำหลักน่ะ สุดก็เห็นนี่ วันก่อนยังออกให้สัมภาษณ์ด่าฝ่ายค้านอยู่โครมๆ วันนี้พูดไม่ได้เสียแล้ว”
> “โรคอะไรล่ะครับท่าน”
> “เอ้อ...เส้นโลหิตในสมองแตกสิ เป็นอัมพาตไปเลย พูดไม่ได้ มันตายไปแล้วครึ่งตัว”
> . . .
> “กรรมเวรมีจริงแบบพระท่านว่า ท่านจำหลักนี่ สมัยก่อนเขาว่าโกงที่ดินชาวบ้านมาหลายแห่ง เขาเอามาจำนอง เผลอๆ ก็หลุดจำนอง ไม่มีผ่อนมีผันให้เขาเลย กรรมตามมาทันชาตินี้เลยนะ. . .”
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 78)

บทสนทนานี้แสดงให้ถึงความไม่พอเพียง หรือความโลภที่สัมพันธ์กับกฎแห่งกรรม เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้ดำเนินชีวิตแบบพอดี มีเมตตาและสันโดษ ดังคำกล่าวของ ว. วชิรเมธี ที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .สันโดษนี่เองคือรากฐานของการหยุดคอร์รัปชั่นที่แท้ กฎหมายไม่เคยหยุดการคอร์รัปชั่นได้ เพราะเป็นการควบคุมจากข้างนอก แต่สันโดษคือภาวะที่รู้จักอิ่ม รู้จักพอ ซึ่งเกิดจาก ข้างในนั้น สามารถเปลี่ยนจิตใจคนให้ไม่กระหายต่อทรัพย์สินของคนอื่น หากมองเห็นทรัพย์สินของคนอื่นว่าเป็นส่วนเกินของชีวิตตนเอง. . . (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 109)

แต่นายจำหลักกลับตกอยู่ในวังวนของทุนนิยม โดยปล่อยให้ความโลภครอบงำ เพราะเขาขาดรากฐานความพอเพียงทางจิตใจอย่างแท้จริง ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

> . . .รากฐานที่นับว่าสำคัญ คือรากฐานทางจิตใจ อันได้แก่ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรมอย่างหนึ่ง ในความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานให้ดีจนสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง เหตุใดจึงต้องมีความสุจริตและความมุ่งมั่น ก็เพราะความสุจริตนั้นย่อมกีดกันบุคคลออกจากความชั่วและความเสื่อมเสียทั้งหมดได้ (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช, 2551: 46)

แม้นายจำหลักจะมีความสุขสบายกับโภคทรัพย์ของตนในระยะหนึ่งของชีวิต แต่ในที่สุดนายจำหลักก็ต้องรับผลกรรมจากการกระทำของตน สิ่งนี้ย้ำเตือนให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความสุขที่ไม่ยั่งยืนของระบบทุนนิยม

ส่วนอีกตอนหนึ่งที่สมจิตขนเสื้อผ้าของคุณนายกิมง้อกับบุตรสาวมากองรวมกัน เพื่อให้คนในบ้านลิ้มไชยาช่วยกันแยกเสื้อผ้านำไปขายหารายได้เข้าบ้าน อุศเรนเห็นแล้วรู้สึกประหลาดใจว่า ทำไมผู้หญิงเพียงสองคนถึงมีเสื้อผ้าใหม่ๆ มากมายเช่นนี้ได้ ในขณะที่แยกเสื้อผ้าสมจิตกล่าวว่า

> “นี่ชุดนี้เป็นผ้านอก ของคุณวินนี่ต้องแพงหน่อย”
> “เอ้า นี่ของคุณนายตัวใหญ่ ใช้ผ้าเปลืองนะนี่”
> “นี่ชุดผ้าไหมเอาไว้ไปประชุมแม่บ้าน”
> . . .
> “นี่ ชุดนี้เป็นหมื่นนะนี่ เพราะมีมุกปัก”
> ยายเตือนที่พยายามจะมาช่วยแยกเสื้อ เริ่มหาวเรอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

. . .

“ต้องประมูลไหม” ลุงสุดถาม

“ไม่ต้อง...ลุงกับยายไม่ต้องตื่นเต้น เราไม่ได้ขายให้ได้กำไรตามราคาจริง แต่เราขายมันเพราะมันไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว เอาไว้ก็ไม่เป็นประโยชน์”

“ทำไมคุณนายก๊ะคุณวินนี่ตัดเสื้อเยอะยังงี้วะ” ลุงสุดอดรนทนไม่ได้บ่นออกมา สมจิตหันขวับมาทางลุงสุดแล้วว่า

“นี่ยังไม่ถึงครึ่งเลยนะ ลุ้ง”

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 323-324)

บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นถึงการใช้ชีวิตที่ฟุ่งเฟ้อของครอบครัวลิ้มไชยา ด้วยการตัดและซื้อเสื้อผ้าราคาแพงมากมาย สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดบริโภคนิยมที่มีอิทธิพลต่อครอบครัวลิ้มไชยามาโดยตลอด การที่ยายเตือนพยายามมาช่วยแยกเสื้อผ้าแล้วเริ่มหาวเรอ แสดงว่ามีเสื้อผ้าอยู่มากจนเริ่มง่วงก็ยังแยกไม่หมดเสียที ส่วนคำพูดของกระดังงาที่ตอบลุงสุด ชี้ให้ถึงการค้าขายที่ไม่ได้หวังกำไรจริง แต่ขายเพราะไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว

หลังจากขายเสื้อผ้าไปแล้ว สมจิตกล่าวกับอุศเรนว่า

“ขายไปสิบชุด ยังไม่เท่าชุดเดียวของคุณวินนี่เลย”

ผมได้ฟังก็ได้แต่ทำคอย่น บ่นพึมพำอยู่คนเดียวว่า

“ชุดของผู้หญิงทำไมแพงจังแฮะ”

ตอนนั้น เรากำลังจะขึ้นรถกลับบ้าน กระดังงาเปิดประตูรถขึ้นมาได้ยินพอดี เธอหัวเราะแล้วว่า “ไม่ว่าผู้ชายหรือผู้หญิงแพงทั้งนั้นแหละค่ะ ถ้าเลือกผ้าแพงๆ ตัดร้านแพงๆ”

ผมเงียบ สมจิตจึงสอดขึ้นว่า

“กางเกงท่านไง สมจิตเคยไปเอาให้ตัวเดียวเกือบหมื่น ร้านแถวๆ หัวถนนสีลมนั่นไง คุณนายบ่นแล้วบ่นอีก แต่พอคุณนายตัดบ้างชุดหนึ่งก็เป็นหมื่นเหมือนกัน ฮิ..ฮิ”

. . .

“ทีหนูงี้ พี่กระดังงาี้ ซื้อเสื้อผ้าที่ตลาดนัดตัวละสามสิบบาทยังมีเลย. . .แล้วกางเกงยีนส์พี่อุ้ดล่ะ แพงมั้ย ริมแดงริมเขียวกับเขาหรือป่า”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ไม่มีหรอกฮะ”

ผมตอบไปแล้วก็สงสารตัวเอง

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 327-328)

บทสนทนานี้เน้นย้ำให้เห็นว่า ครอบครัวลิ้มไชยาใช้จ่ายฟุ่มเฟือย หมดเงินไปกับการตัดเสื้อผ้าที่มีราคาแพงเกินไป โดยไม่ช่วยกันประหยัด ในขณะที่กระดังงาและสมจิตรู้จักประหยัดมากกว่า ส่วนอุศเรนน่าจะเป็นไปเพราะความจำใจเพราะฐานะของตนเองมากกว่าความพอใจที่แท้จริง เพราะการสงสารตัวเองก็มีนัยที่หมายถึงรู้สึกตนเองต่ำต้อยด้อยค่าเพียงเพราะไม่มีกางเกงราคาแพงใส่เหมือนคนอื่น บทสนทนานี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของตัวละคร และแนวคิดเรื่องความพอเพียงที่สามารถเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่คิดได้เอง และบุคคลที่มีเหตุผลทางเศรษฐกิจบังคับให้ต้องเป็นไป

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาในนวนิยายเรื่องนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงทัศนะถึงผลเสียของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมผ่านบทสนทนาตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงพิษภัยของทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ผู้อ่านจะสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจได้

4. การนำเสนอผ่านฉาก

ฉากในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” เน้นการใช้ฉากที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมือง อันนำไปสู่ความเข้าใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ ส่วนฉากชนบทมีปรากฏอยู่เพียงบางตอนของเรื่อง ซึ่งผู้เขียนใช้ฉากของบ้านกระดังงานำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่างการใช้ฉากนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

รถแล่นลึกเข้ามาจนถึงด้านหลัง. . .เจ้าของคงประสงค์จะปลูกเป็นเรือนคนใช้ เพราะอยู่จนชิดด้านหลังของที่ และปลูกแบบแอบๆ ไม่ผึ่งผาย ลักษณะและการก่อสร้างทั้งหมดเห็นได้ชัดว่า ผู้สร้างหรือเจ้าของเอาไม้เก่าที่มีอยู่เดิมมาก่อสร้างโดยคง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปลักษณะเดิมไว้ คล้ายเรือนปั้นหยาเก่าๆ ดูประหลาดๆ ไม่ได้ทาสีแต่อาศัยไม้เดิมเป็นสีน้ำตาลอยู่แล้ว บางส่วนก็ ผุพังเป็นรูโหว่ ส่วนด้านหน้ามีต้นไม้ประเภทไม้ยืนต้นปลูกเป็นแนวโดยตั้งใจให้บังเรือน เข้าใจว่าเจ้าของบ้านอาจไม่ต้องการให้ลักษณะเรือนไม้แบบไทยโผล่ออกไปทำลายทัศนียภาพของคฤหาสน์โรมัน มองไกลๆ เรือนหลังนี้จึงซ่อนตัวอยู่ในดงไม้สีเขียว

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 31-32)

ฉากนี้นำเสนอแนวคิดทุนนิยมของครอบครัวลิ้มไชยา เพื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องความพอเพียง ผ่านการเล่าเรื่องของอุศเรน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงนัยทางชาติพันธุ์อีกด้วย กล่าวคือ เจ้าของบ้านไม่ใส่ใจในเรือนไม้ไทย สนใจแต่ความเป็นตะวันตก ทั้งๆ ที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน อาจกล่าวได้ว่าการลืมรากเหง้าของแผ่นดินเกิดของครอบครัวลิ้มไชยา ทำให้พวกเขาห่างไกลจากคำว่า “พอเพียง” ออกไปทุกที

ตัวอย่างที่ 2

ในที่สุดผมก็มายืนอยู่ตรงหน้าบ้านไร่เรือนไม้หลังเล็กๆ หลังหนึ่งที่อยู่ท่ามกลางไร่ข้าวโพดแถวยาวสุดลูกหูลูกตา หมาหลังอานขนเกรียนสีน้ำตาลยืนเห่าอย่างเอาเป็นเอาตาย. . .ภายในบ้านหลังเล็กๆ หลังนั้น สะอาดเอี่ยมเรียบร้อย แต่พูดได้ว่าไม่มีสมบัติพัสถานอะไร หญิงชราชี้ให้ผมนั่งที่แคร่ไม้หยาบๆ แต่มีร่องรอยการใช้งานจนเป็นมันเลื่อม

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 213-214)

ฉากนี้เป็นฉากที่กล่าวถึงบ้านของกระดังงา เมื่อคราวที่อุศเรนตามไปหาเธอถึงบ้าน แม้จะไม่ได้พบเธอ แต่เขาก็ได้รับความรู้สึกดีๆ จากการได้สัมผัสกับธรรมชาติที่ยากจะหาได้ในสังคมเมือง และได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากครอบครัวชนบท ที่แม้จะไม่มีเงินทองอะไรมากมาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เขาได้รับความสุขใจอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวอย่างที่ 3

เราสองคนออกไปยืนอยู่ท่ามกลางความมืดของทุ่งข้าวโพด ท้องฟ้าเป็นแสงขาวเรืองๆ เพราะมีเงาดวงจันทร์อยู่ภายใต้เมฆบางๆ ใบข้าวโพดพลิ้วไหวไปตามสายลม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ยามค่ำ ผมสาบานได้เลยว่า ผมไม่เคยเห็นวิวแบบนี้มาก่อน. . .ตื่นเช้า ผมได้เห็นธรรมชาติอันสวยงามของไร่ข้าวโพดอีกครั้ง ใบไม้สีเขียวกับดวงตะวันสีส้มที่ค่อยๆ เยี่ยมขอบฟ้าทำให้ผมรู้สึกได้กำไรอย่างมหาศาล ทำไมผมต้องกลับไปอยู่กับรถติดและควันดำ เพราะเงินเดือนจำนวนหมื่นนั่นหรือ หรือเพราะผมติดกรุงเทพฯ เสียแล้ว
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 222-223)

การบรรยายฉากและบรรยากาศที่บ้านของกระดังงานี้ เป็นการบรรยายผ่านมุมมองของอุศเรน ซึ่งแม้เขาจะไม่ได้พบกระดังงา แต่ก็ได้รู้จักกับน้องชายของเธอแทน และได้บรรยายฉากและอารมณ์ความรู้สึกไว้ การที่เขาพอใจที่นี่ แสดงถึงพัฒนาการทางความคิดของอุศเรน ที่เคยหลงใหลในสังคมเมืองมาก่อน กำลังก้าวไปสู่ความพอเพียง โดยเริ่มจากความพอใจชีวิตที่เรียบง่ายก่อน

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ฉากโดยส่วนใหญ่ในนวนิยายเรื่องนี้จะเน้นที่ฉากในเมืองเป็นหลัก แต่การบรรยายฉากในชนบท หรือบ้านเกิดของกระดังงา นางเอกของเรื่อง ก็มีนัยที่น่าสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำเสนอฉากที่บ้านของนางเอกสามารถนำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ความเพียงนั้นสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีเกษตรกรรม อันเป็นอาชีพหลักของคนไทย แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทย

5. การนำเสนอผ่านชื่อเรื่อง

เมื่อพิจารณาถึงชื่อเรื่อง จะเห็นได้ว่านวนิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับชื่อเรื่องอยู่มาก เพราะคำว่า “กระท่อม” นอกจากจะมีความหมายตรงที่หมายถึง “เรือนเล็กๆ ทำพออยู่ได้” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 41) แล้ว ยังมีความหมายที่กว้างออกไปถึง แผ่นดินที่อยู่อาศัย ซึ่งในที่นี้ก็คือ แผ่นดินไทย ที่เป็นเพียงผืนแผ่นดินเล็กๆ เมื่อเทียบกับแผ่นดินอื่นๆอีกทั่วโลก บ้านหรือที่อยู่อาศัยบนผืนดินเล็กๆ นี้ สามารถทำพออยู่ได้อย่างมีความสุขด้วยวิถีชีวิตพอเพียง ส่วนคำว่า “แสงเงิน” มีนัยถึงความหวังที่จะมาถึง รวมความคำว่า “กระท่อมแสงเงิน” จึงมีความหมายว่า เรือนเล็กๆ ที่ทำพออยู่ได้ด้วยแสงแห่งความหวัง ซึ่งความหวังในที่นี้ก็คือ คนไทยจะสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์อย่างมีความสุขและยั่งยืนด้วยวิถีชีวิตแบบพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากคำว่า “บ้าน” และ “เรือน” ที่ใช้ในการกล่าวถึงที่อยู่อาศัยแล้ว ในนวนิยายเรื่องนี้ยังมีการใช้คำว่า “คฤหาสน์” ในระดับที่แตกต่างกันทั้งที่มีความหมายเหมือนกัน กล่าวคือ ใช้ในความหมายถึงเรือนขนาดใหญ่ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่ว่า

> . . .บางทีถึงเวลาแล้วที่เจ้าของคฤหาสน์อาจจะต้องแสดงตัวตนที่แท้จริงออกมาว่าคฤหาสน์ของตนยังมีความสุขสมบูรณ์อยู่ภายใน หรือว่าเป็นเพียงคฤหาสน์จอมปลอม
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 313)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นถึงนัยทางความคิดที่ว่า เจ้าของบ้านจะยอมรับกับความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงไปได้หรือไม่ เพราะความสุขสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นเพียงเปลือกนอกของชีวิตสามารถหมดไปหรือเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา ในที่นี้ก็คือ เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ไม่มีความยั่งยืนเท่าความสุขทางใจ ความสุขสมบูรณ์ของบ้านจึงอยู่ที่ความสุขใจของคนในบ้านที่สงบสุขและพอเพียงมากกว่า

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งเป็นตอนจบของเรื่อง ผู้เขียนได้แสดงนัยของชื่อเรื่องไว้อย่างชัดเจนและน่าสนใจผ่านการเล่าเรื่องของอุศเรนดังนี้

> พระอาทิตย์กำลังจะตกดินในทุ่งข้าวโพด ผมเรียกของผมอย่างนั้น แสงพระลบแดงฉานที่ปลายฟ้า ผมรู้ว่าชีวิตของผมไม่ได้กำลังรุ่งเรืองสุดขีดเช่นเดียวกับบ้านเมืองของผม ซ้ำยังอาจจะเป็นตรงกันข้าม คือกำลังเป็นเช่นพระอาทิตย์ตกดินดิ่งลงและดิ่งลง แต่ในความมืดที่รออยู่ข้างหน้านั้น ผมก็รู้ ใครก็รู้ว่า มีแสงเงินแสงทองรออยู่เช่นกัน เรานอนไปสักคืนหนึ่ง พรุ่งนี้พระอาทิตย์ก็จะขึ้นแล้ว ถ้าเรารับรู้และยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ เราก็จะผ่านคืนนั้นไปได้โดยไม่ฝันร้าย และวันพรุ่งนี้ แสงเงินแสงทองก็รอเราอยู่ ผมก็รอวันแสงเงินแสงทองอยู่เช่นกัน
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 353)

แสงเงินแสงทองนี้มีนัยถึงความหวังใหม่ที่เข้ามาในชีวิตของคนไทยหลังวิกฤติเศรษฐกิจที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่า ความหวังในที่นี้ก็คือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่จะเกิดขึ้นกับคนไทยทั่วประเทศ โดยผู้รอคอยความหวังต้องยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ กล่าวได้ว่า อุศเรน พระเอกของเรื่องรอแสงเงิน เป็นภาพแทนคนไทยที่เฝ้ารอแสงเงิน หรือความหวังใหม่ในสังคมไทยด้วยชีวิตที่มีสติและพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. **การนำเสนอผ่านการเล่าเรื่อง**

ในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” มีกลวิธีการเล่าเรื่อง ที่ใช้ผู้เล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 1 ผู้อ่านจึงเข้าใจตัวละครต่างๆ ผ่านมุมมองของอุศเรนเป็นหลัก ในทางกลับกันถ้าหากเรื่องนี้ใช้ ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ ย่อมทำให้ผู้อ่านเข้าใจตัวละครตัวอื่นได้มากกว่านี้ โดยเฉพาะกระดังงา ผู้เป็นภาพแทนของคนที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ จนนำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดหลักที่กล่าวถึงเรื่องการยึดมั่นในอัตตาของคน เป็นแนวคิดหลักผ่านการเล่าเรื่องของอุศเรน ในขณะที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหลักผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงา อุศเรนเป็นตัวละครเอก หรือพระเอกของเรื่องที่เล่าเรื่องเกือบทุกตอน ยกเว้นตอนที่กล่าวถึงจดหมายของกระดังงาที่เขียนถึงการเวก และตอนสุดท้ายที่ผู้เขียนจงใจจะนำเสนอผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงา นางเอกของเรื่องโดยตรงในรูปแบบของจดหมายที่เขียนถึงสมจิต จึงนับได้ว่าแนวคิดหลักทั้งเรื่องมาจากอุศเรน ส่วนแนวคิดรองหรือแนวคิดย่อยของเรื่องมาจากกระดังงา

อย่างไรก็ตาม แนวคิดหลักในเรื่องการยึดมั่นในอัตตานี้ สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ยึดมั่นในอัตตาตนเอง จะทำให้เกิดความทุกข์ได้ง่าย ในขณะที่ผู้รู้จักลดอัตตาในตนเอง จะทำให้ตัวตนของตนเองเล็กลง และมีโอกาสคิดถึงผู้อื่นมากขึ้น ยังผลให้เกิดความสุขใจได้ง่าย ความสุขทางใจนี้ย่อมเกิดขึ้นได้เมื่อคนเรามีความพอเพียงนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดหลักและแนวคิดย่อยของเรื่องนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านมุมมองของกระดังงาในรูปแบบของจดหมาย แสดงให้เห็นว่า จดหมายเป็นอีกกลวิธีที่ผู้เขียนเลือกใช้เพื่อเล่าเรื่องราวของกระดังงาตัวละครเอกอีกตัวหนึ่งที่นอกเหนือจากอุศเรน ซึ่งการเล่าเรื่องแบบนี้มีอยู่เพียงสองตอนของเรื่อง แต่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อย่างชัดเจนมากที่สุดดังนี้

> ฉันอยู่ที่สระแก้วนี่ก็มีความสุขเป็นอันมาก ฉันเก็บเงินจากตอนที่ทำงานได้มาประมาณห้าหมื่น และได้ตัดสินใจเอาไปตัดยอดธนาคารลงส่วนหนึ่งแล้ว ดังนั้น หนี้สินของที่ดินของฉันก็ลดลงไปแล้ว ฉันก็ไม่มีความจำเป็นต้องไปตะเกียกตะกายอยู่ใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วังวนอันแสนน่าเบื่อและน่ากลัวนั้นอีก ไร่ข้าวโพดของฉันเก็บฝักไปหมดแล้ว และฉันกำลังศึกษาเรื่องไร่นาสวนผสมอยู่ นโยบาย '**เศรษฐกิจพอเพียง**' ของในหลวงหยุดฉันได้หลายๆ เรื่อง ไม่เพียงแต่ทำให้หยุดความอยากได้เงินมากๆ ทั้งเพื่อให้พ้นหนี้สิน และทั้งเพื่อให้อยู่เหนือคนอื่นเท่านั้น หากแต่ยังหยุดความอยากเป็นในตัวของฉันไปได้หลายอย่าง. . .ยายของฉัน ซึ่งไม่รู้เรื่อง รู้ราวอะไรกับใครเขาเลย ถามฉันว่า

"เออนี่ อีกระดังงา ถ้าไม่มีอะไรเอ๊ฟๆ นี่ เอ็งจะกลับมาทำสวนที่บ้านมั้ย"

. . .

"ไม่หรอก หนูก็ทำงานโรงแรมสิ"

"ดีแล้ว" ยายว่า "ดีแล้วที่อะไรๆ มันเอ๊ฟๆ เอ็งถึงได้กลับมา"

แม่ฉันไม่ค่อยพอใจเท่าไหร่นัก เพราะการกลับบ้านในความรู้สึกของแม่คือ การหมดหนทางไป เป็นการเสียหน้าของคนที่อยู่บ้าน แสดงถึงสถานะทางสังคมที่ต่ำลง แต่ฉันกำลังจะพิสูจน์ให้แม่เห็นว่า การกลับมาอยู่บ้านนั้นเป็นผลดีต่อบ้านหลายอย่าง แม้เราจะยังไม่มีเงินมากนัก. . .แต่เราก็มีความสุขกัน. . .แม่ยังออกไปรับจ้างเขาทำงานไร่เหมือนเดิม เพราะแม่เคยตัวเสียแล้วกับการได้เห็นเงินเป็นรายวัน ในขณะที่ฉันคิดว่าการที่เราหาอาหารกินได้ ทุกวันจากสวนของเรา ก็แสดงสถานะที่มั่นคงของเราได้ส่วนหนึ่งแล้ว แต่ฉันก็ไม่ได้ถึงขนาดไม่มีเม็ดเงินเข้าบ้านเลยนะ คุณอุศเรนเป็นคนรับงานมาให้ฉันทำ. . .

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 348-350)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า กระดังงามีความเข้าใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เริ่มจากการรู้จักหยุดและพอ ซึ่งยังผลให้คนเราเกิดความสุขทางใจได้ แม้แต่ยายก็ยังดีใจที่เธอได้กลับบ้านหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ความสุขใจจึงมีค่ากว่าความสุขทางกายเพียงอย่างเดียว แม้จะยังไม่มีเงินมากนัก เพราะเงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญของการดำรงชีพอย่างปัจจัยสี่ ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนเรารู้จักสันโดษ พอใจในสิ่งที่ตนมีและหามาได้ โดยไม่อยากได้สิ่งที่เกินความจำเป็นจนทำทุกวิถีทางเพื่อตอบสนองความต้องการต่างๆ ที่เกินความพอดี ดังคำกล่าวที่ว่า

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราสันโดษ คือ รู้จักยินดี พอใจ หรือรู้จักอิ่มรู้จักพอ. . .ยินดีตามที่ได้ คือ ตนเพียรหาสิ่งใดมาได้แล้ว ก็มีความยินดี พอใจในสิ่งนั้น. . .รู้จักพอแต่สิ่งที่ตนหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงจริงๆ เท่านั้น โดยนัยนี้ สันโดษจึงมุ่งขจัดความโลภไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในตัว และไม่ได้สอนให้อยู่เฉยๆ แต่สอนให้หา ให้สร้างสรรค์พัฒนา เพื่อให้ได้ลาภผลที่เกิดจากฝีไม้ลายมือ หรือเกิดจากสติปัญญาของตนแท้ๆ (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 92)

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการเล่าเรื่องของกระดังงา แม้จะมีลักษณะเป็นปัจเจก เพราะยังไม่มีความสัมพันธ์กับชุมชน แต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติที่มีแนวโน้มที่จะขยายผลไปสู่ครอบครัวและชุมชนต่อไป

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” นี้ เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องความสันโดษ และการรู้จักพอ โดยนำเสนอผ่านตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง ตลอดจนการเล่าเรื่องของตัวละครเอก ที่ผู้อ่านต้องตีความและเปรียบเทียบแนวคิดทุนนิยมกับเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เห็นคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และนำแนวคิดนี้ไปเป็นแนวปฏิบัติของตนเองและครอบครัว หรือใช้แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวได้

แผ่นดินหัวใจ

นวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ของ ดวงตะวัน ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นตอนๆ ในนิตยสารสกุลไทย เมื่อ พ.ศ. 2543-2544 พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2544 และครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2546 โดยพิมพ์คำสำนักพิมพ์ ซึ่งระยะเวลาในการตีพิมพ์อยู่ในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจทั้งสิ้น และได้รับความนิยมจนมีการนำไปแสดงละครโทรทัศน์ในเวลาต่อมา

เรื่องย่อ

โมฬี พัฒนากรสาวผู้ยึดมั่นในอุดมการณ์ และได้มาทำงานที่บางส้มเปรี้ยว ซึ่งไม่ไกลจากกรุงเทพฯนัก ที่นี่เธอได้รู้จักกับกำนันไก่โต้ง หรือ ศรา ภัยหลีก ผู้เป็นผู้นำและเป็นที่รักของคนในชุมชนแห่งนี้ ตอนแรกเธอเข้าใจผิดในตัวกำนันไก่โต้ง เพราะไม่ว่าเธอคิดจะทำหรือวางแผนงานอะไร ทุกคนจะต้องบอกให้เธอไปปรึกษาเขาก่อนเสมอ เธอจึงคิดไปเองว่าเขาเป็นกำนันที่มีอิทธิพลน่ากลัว แต่ต่อมาเธอก็เข้าใจว่าทุกคนรักและศรัทธาเขา เพราะเขามีความตั้งใจจริงในการพัฒนาบ้านเมือง อีกทั้งครอบครัวของเขายังมีน้ำใจต่อชาวบ้านมาก เธอจึงทำงานร่วมกับเขาได้เป็นอย่างดี ทำให้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชาวบ้านหันมาสนใจในวิถีชีวิตแบบพอเพียง และดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไว้ แต่ชาวบ้านบางกลุ่มยังหลงใหลในวิถีชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม จึงเป็นช่องว่างให้ข้าราชการที่ไม่ดีอย่างกำนันเลิศฤทธิ์แห่งบางส้มหวานหลอกใช้ เพื่อผลประโยชน์ของพวกตน โดยมี ส.ส. พล ภัทรชัย เป็นผู้บงการอยู่เบื้องหลัง ศราและโมฬีเป็นแกนนำในการร้องทุกข์ของชาวบ้านผ่านทางอินเทอร์เน็ต ต่อมามีการสืบเรื่องราวจนทราบความจริงพร้อมหลักฐานสำคัญที่โมฬีได้มา ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่ายความจริงจึงถูกเปิดเผย ด้วยความอับอาย ส.ส. พล ได้หนีหน้านักข่าวไป ส่วนโมฬีเกิดความเข้าใจผิดในตัวศราอีกครั้ง เพราะคิดว่าเขาจะกลับไปคืนดีกับคนรักเก่า ที่แต่งงานไปเป็นภรรยาของ ส.ส. พล แล้ว แต่ด้วยความรักและความจริงใจของศรา ทำให้โมฬียอมรับรักชายหนุ่ม และใช้ชีวิตคู่อยู่ร่วมกันโดยยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” มีดังนี้

1. **การนำเสนอผ่านโครงเรื่อง**

“แผ่นดินหัวใจ” เป็นเรื่องราวของพัฒนากรสาว ที่ได้ไปทำงานที่ต่างจังหวัด และได้รู้จักกับกำนันหนุ่มของที่นั่น เธอและเขาได้นำพาชาวบ้านให้ผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจด้วยการยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

โครงเรื่องหลักของนวนิยายเรื่องนี้กล่าวถึงความขัดแย้งของการกระทำของพระเอกและนางเอกที่พยายามช่วยเหลือชาวบ้านให้ผ่านพ้นวิกฤติด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แต่ ส.ส. พลกลับต้องการให้ชาวบ้านหลงอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม กลุ่มชาวบ้านที่ยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตกับกลุ่มชาวบ้านที่ยังตกอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ได้เกิดการปะทะกัน พระเอกและนางเอกจึงต้องนำพาชาวบ้านให้ผ่านพ้นปัญหาและความขัดแย้งนี้ให้ได้ โดยได้รับความช่วยเหลือจากหลวงตา คำสอนของหลวงตาจึงนำมาสู่การคลี่คลายปมปัญหาความขัดแย้งของทุกฝ่ายได้ โครงเรื่องหลักนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาผูกเรื่อง ช่วยทำให้โครงเรื่องและเนื้อหาของเรื่องมีน้ำหนักและน่าสนใจมากขึ้น เพราะถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า โครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้เป็นโครงเรื่องเรียบๆ ธรรมดา อาจกล่าวได้ว่าเป็นนวนิยายรักตามอย่างนวนิยายรักทั่วไปเรื่องหนึ่ง ปมขัดแย้งของพระเอกกับนางเอกนั้นมีไม่มากนัก และไม่ใช่ประเด็นหลักที่น่าสนใจ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนการสร้างปมขัดแย้งมาที่กลุ่มชาวบ้านที่ยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตกับกลุ่มชาวบ้านที่ยังตกอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ให้เกิดการปะทะกัน โครงเรื่องหลักนี้จึงทำให้เนื้อหามีน้ำหนักและน่าสนใจมากขึ้น เพราะตรงกับกระแสความนิยม

นอกจากนี้โครงเรื่องรอง หรือโครงเรื่องย่อยที่สัมพันธ์กับโครงเรื่องหลัก ก็ช่วยเสริมน้ำหนักให้กับเรื่อง กล่าวคือ โครงเรื่องรองแสดงความขัดแย้งภายในจิตใจของนางเอกเอง ซึ่งมีผลพวงมาจากปัญหาของชาวบ้าน หรือการปะทะกันของทุนนิยมและบริโภคนิยมกับความพอเพียง จึงทำให้นางเอก ผู้เคยใช้ชีวิตสุขสบายในสังคมเมืองมาก่อนเกิดความสับสนในตัวเอง แต่ผู้เขียนก็คลายปมปัญหานี้ได้ดี เมื่อนางเอกได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนร่วมสัมมนาอีกหลายคน การได้เห็นความทุกข์ของผู้อื่นเหมือนได้ผ่อนคลาย เพราะอย่างน้อยก็ได้รู้ว่า ไม่ใช่ตนคนเดียวที่มีปัญหา ความพอเพียงที่ถูกทดสอบครั้งนี้จึงต้องอาศัยความอดทน และความพากเพียรพยายามเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะใจตนเอง แม้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ใช่แนวคิดที่ทำได้โดยง่าย สะดวกสบายเหมือนระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม แต่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขที่ยั่งยืนกว่า

จากโครงเรื่องดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้ผูกเรื่องขึ้นอย่างสมจริง มีการวางตัวละครที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับชุมชนในพื้นที่ลุ่มภาคกลางที่ผู้เขียนกำหนดขึ้น โดยมีเหตุการณ์ที่สืบเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 เป็นภูมิหลัง และการแก้ปมปัญหาของตัวละครเอกด้วยปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีที่มาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โครงเรื่องนี้จึงช่วยเสริมน้ำหนักให้กับเนื้อเรื่องมากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของพิมพ์คำสำนักพิมพ์ในหนังสือ “แผ่นดินหัวใจ” ของ ดวงตะวัน (2546: หน้าคำนำ) ที่ว่า

> แผ่นดินหัวใจ. . .นอกจากจะให้ความบันเทิงเฉกเช่นนวนิยายทั่วไปแล้ว ยังได้ทำหน้าที่บันทึกความเป็นไปของสังคมในช่วงเวลาที่ผู้เขียนลงมือประพันธ์ ซึ่งปรากฏไม่บ่อยครั้งนักในนวนิยายไทย. . .แม้สาระของนวนิยายเรื่องนี้จะดูหนักแน่นจริงจัง แต่ด้วยการผูกเรื่อง การวางตัวละครที่มีชีวิตชีวา ก็ทำให้แผ่นดินหัวใจ สนุกชวนติดตาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. **การนำเสนอผ่านตัวละคร**

นวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ผู้เขียนได้แสดงทัศนะต่างๆ ผ่านตัวละคร และใช้ตัวละครเป็นภาพแทนอันนำไปสู่แนวคิดหลักของเรื่อง นั่นคือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ศรา ภัยหลีก หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่า กำนันไก่โต้ง เป็นชาวบางส้มเปรี้ยวโดยกำเนิด เขาได้รับทุนไปศึกษาต่อปริญญาโทที่ประเทศอังกฤษ และเมื่อจบมาก็ได้นำความรู้ที่เรียนมาพัฒนาบ้านเกิดของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ โดยยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งพาตนเองเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เขาจึงเป็นที่รักและไว้ใจของชาวบางส้มเปรี้ยวเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

> . . .เขารักที่นี่ รักอย่างคนที่เกิดที่นี่ และจะตายบนผืนแผ่นดินนี้ เขาปรารถนาจะนำเอาวิชาความรู้ที่ไปร่ำเรียนมาจากแดนไกล มาใช้กับที่นี่ และใฝ่ฝันจะทำทุกอย่างเพื่อให้ผืนแผ่นดินบางส้มเปรี้ยวแห่งนี้ได้พัฒนาก้าวหน้าไปอย่างมีรากฐานอันเข้มแข็งและมั่นคง ไม่ไหลไปกับ “กระแสโลก” ที่มุ่งผลิตและบริโภคอย่างบ้าคลั่ง ซึ่งหลายชุมชนรับเอาเข้ามาอย่างไม่เคยได้ไตร่ตรอง ทดสอบ หรือแม้แต่จะค้นหาขีดระดับที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง มีแต่จะเปิดรับกระแสโลกที่ถาโถมเข้ามาราวกับน้ำเหนือบ่าเข้าท่วมท้องทุ่งนา พัดพาเอาชีวิตและจิตใจให้ส่ายซัดหลากระเริงไปกับความฉ่ำเย็นในชั่วเวลาแรก ก่อนจะถูกความแรงนั้นเอง ขุดรากถอนโคนให้ลอยเคว้งอย่างหนาวเหน็บอยู่ในกระแสธารอันบ้าคลั่งนี้ หากเป็นต้นไม้ เขาก็ปรารถนาให้บางส้มเปรี้ยวเป็นต้นไม้ที่หยัดหยั่งรากเหง้าของตนเองลงสู่ผืนแผ่นดินให้ลึกแน่น**เพียงพอ** มีลำต้นที่แข็งแรง แผ่กิ่งก้านตระหง่าน แม้กิ่งใบจะส่ายระเริงไปกับน้ำบ่าเพียงใด รากอันแข็งแรงมั่นคงก็จะยึดเหนี่ยวกันเอาไว้ มิให้ลอยหลุดไปได้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 78-79)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวความคิดของศรา หรือกำนันไก่โต้งแห่งบางส้มเปรี้ยว มีพื้นฐานมาจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้

> . . .การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นทั้งรากฐานและชีวิตสำหรับประเทศของเรา เพราะคนไทยเราส่วนใหญ่เป็นผู้มีอาชีพทางเกษตรกรรม. ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นเสมอมาว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> วิธีการพัฒนาที่เหมาะแก่ประเทศเราอย่างยิ่ง ก็คือจะต้องทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขาให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรทุกระดับให้สูงขึ้น. เริ่มต้นตั้งแต่ การลงมือผลิต โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด ด้วยการดัดแปลงปรับปรุงนำสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติมาใช้ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรของเราได้ผลผลิตเพียงพอแก่การเลี้ยงตัว คือพอมีพอกิน เป็นเบื้องต้นก่อน. ต่อไปเมื่อเหลือจึงจำหน่ายหารายได้. . .โดยนัยนี้เกษตรกรของเราก็จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคงพึ่งตนเองได้ อันจะส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศมีความเข้มแข็งตามไปด้วย. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 163)

ลักษณะนิสัยของตัวละครเอกตัวนี้ เป็นคนซื่อสัตย์ จริงใจ เชื่อมั่นในตัวเองสูง รอบคอบ ขยัน มีความสนใจใฝ่รู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รู้จักการวางตัวและเข้าสังคมได้ดี เขามีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรและเป็นกำนันด้วย แต่ในเนื้อเรื่องมุ่งเน้นที่บทบาทของการเป็นกำนันมากกว่า เขาดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านทุกอย่าง โดยให้คำปรึกษาและช่วยเหลือ ทั้งเรื่องการงาน การศึกษา การสาธารณสุข ตลอดจนการให้คำแนะนำในการจัดตั้งสหกรณ์ของชาวบ้าน ที่คำนึงถึงจิตสำนึกด้านอุดมการณ์มากกว่าการมุ่งเน้นผลกำไรเป็นสิ่งจูงใจ เขาจึงเป็นภาพแทนของข้าราชการที่ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม และเป็นผู้นำที่ดีเยี่ยม

ตอนหนึ่งที่ศราคุยกับฉายฉานถึงเรื่องปุ๋ยเคมี แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของศราอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีนัยทางความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติดังนี้

> . . .เขาเติบโตมากับท้องทุ่งท้องนา รู้และเห็นว่าทั้งปุ๋ยเคมี ทั้งยาฆ่าแมลง ทั้งสารเคมีต่างๆ ที่ระดมหว่านลงในไร่นาในแต่ละฤดูการผลิตนั้นมีปริมาณมากมายเพียงใด มันเป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ยุคที่ส่งเสริมการทำการเกษตร เร่งผลผลิตเพื่อส่งออก และยิ่งวัน ผืนแผ่นดินก็สูญสิ้นความอุดมสมบูรณ์ในตัวเองไปทีละน้อย ยิ่งมีการสร้างเขื่อน ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับไร่นาไปแล้ว ศรารู้ดีว่าโลกเปลี่ยนไปแล้ว เปลี่ยนไปทุกวัน เขาไม่เคยคาดหวังให้มันกลับไปเหมือนเดิม เขาคาดหวังเพียงว่า จะมีวิธีการอื่นๆ ที่จะลดละเลิกพิษภัยร้ายเหล่านี้ลงได้บ้าง ยิ่งเมื่อมองเห็นถึงข้อเสียกันอยู่อย่างชัดเจนเช่นนี้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 213-214)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ศรายังได้ปรึกษากับโมฟี เรื่องการทำเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ ศราเคยคิดในประเด็นนี้มาแล้ว แต่ยังขาดผู้ช่วย เมื่อโมฟีมีความคิดเดียวกัน ทำให้เกิดการประสานงานช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความพอเพียงในเรื่องนี้จึงไม่ใช่การคิดทำแบบปัจเจก แต่ต้องช่วยเหลือกันและเชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่งนอกจากโมฟีแล้ว ศรายังได้ทำงานประสานกับคนบางส้มเปรี้ยวอย่างเห็นเด่นชัด ส่วนความอีกตอนหนึ่งที่หลวงตาบูลย์ได้กล่าวกับศราถึงการพัฒนาแบบแยกส่วน เพราะต่างทำงานเพื่อตอบสนองความสุขทางกาย โดยไม่ได้คำนึงถึงความสุขทางใจ ซึ่งศราได้ฟังก็เข้าใจทันที และคิดไปถึงหนังสือที่เกี่ยวกับหลักการพัฒนาต่างๆ ดังนี้

> . . .ชายหนุ่มเคยอ่านพบในหนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาที่ปราชญ์คนสำคัญของประเทศชาติแสดงทัศนะเอาไว้ แนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ล้วนเป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน แยกเศรษฐกิจออกจากเรื่องทางสังคม แยกสังคมออกจากวัฒนธรรม แยกเมืองจากชนบท แยกกายจากใจ และเมื่อนำมาประกอบสร้างรวมกันเป็นสังคมชุมชน เป็นประเทศชาติ จึงไม่สามารถมองเห็นภาพรวม ต่อกันไม่ติด และเกิดความเหลื่อมล้ำอย่างมหาศาล !
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 321)

ข้อความนี้ตรงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่มาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีนักวิชาการหรือผู้สนใจตีความกันอย่างมากมายในปัจจุบัน ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544: 5) ได้กล่าวว่า

> เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิค แต่มีความหมายกว้างกว่านั้นมาก เพราะต้องรวมเอาอุดมการณ์บางอย่าง โลกทัศน์บางอย่าง ความสัมพันธ์ทางสังคมบางอย่าง ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วย จึงจะนับได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง ทั้ง 4 ประการที่จะกล่าวถึงนี้ คือส่วนที่เรารู้จักกันว่า วัฒนธรรมนั่นเอง. . .ในแง่อุดมการณ์ เป็นตรงกันข้ามกับลัทธิปัจเจกชนนิยม กล่าวคือ มองเห็นความเชื่อมโยง**ในเชิงเกื้อกูลกัน** ระหว่างมนุษย์แต่ละคนกับธรรมชาติแวดล้อม และกับมนุษย์ด้วยกันเอง (รวมทั้งกับสิ่งที่อยู่เหนือมนุษย์ เช่น ผีหรือพระด้วย) ถ้ามองเห็นคนอยู่โดดเดี่ยว ไม่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นและคนอื่นจะไม่มีทางไปถึงเศรษฐกิจพอเพียงได้เลย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เศรษฐกิจพอเพียงจึงสัมพันธ์กับชุมชน และวัฒนธรรม

ส่วนรูปร่างลักษณะของศราเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่ ล่ำสัน ผิวคล้ำ เป็นคนอารมณ์ดี แสดงให้เห็นถึงชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การออกกำลังกายและความแข็งแรงในตัวศรา ก็สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้คนมีสุขภาพกายและใจที่ดี

ในขณะเดียวกันศราเห็นว่าลูกหลานบางส้มเปรี้ยวหมกมุ่นอยู่แต่เรื่องเงินตรา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ทางออกเดียวที่จะแก้ปัญหานี้ได้ก็ต้องอาศัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังความตอนหนึ่งว่า

> ศรามองเห็นอยู่เหมือนกันว่า ลูกหลานบางส้มเปรี้ยวหลายคนที่เร่งรัด หมกมุ่นอยู่แต่เรื่องตัวเงิน กระทั่งลืมไปเสียสิ้นถึงสาเหตุซึ่งทำให้ชีวิตของพวกเขาต้องเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่เพราะเครื่องจักรหัวใจของพวกเขาเดินเครื่องเพื่อผลิตเพียงเม็ดเงินละหรือ?
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 318)

เมื่อพิจารณาทั้งรูปร่างลักษณะและลักษณะนิสัยของศรา หรือกำนันไก่โต้งแล้ว จะเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับลีนวัตร หรือผู้ใหญ่ลี ในเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างที่สูงใหญ่ ผิวคล้ำ หน้าตาคมคาย แข็งแรง ชอบอาหารไทย และนิยมใช้น้ำหอมเหมือนกัน เพียงแต่ศรามีความทันสมัยกว่า ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เช่น ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ ทักษะทางภาษาอังกฤษ การติดจานดาวเทียม การดื่มไวน์ ความนิยมในการฟังดนตรีคลาสสิค ตลอดจนการสู่ขอโมฬีกับคุณยิ่งยศทางโทรศัพท์ และการสอนหลานที่บ้านในลักษณะของโฮมสคูล เช่น การนับเลขด้วยสิ่งของ กิจกรรมการให้ข้าวลูกเจี๊ยบ และการเล่านิทานก่อนนอน เป็นต้น

ในขณะเดียวกันศรายังมีวิถีชีวิตแบบไทยๆ โดยมีผ้าขาวม้าเคียนเอวเป็นประจำ จนเป็นสัญลักษณ์ของตน และได้ใช้ประโยชน์จากผ้าขาวม้าด้วย หรือการเลี้ยงรับรองแขกที่มาเยี่ยมบ้านด้วยน้ำฝนใส่ขันทองเหลือง หรือน้ำมะตูม ก็เป็นอีกตัวอย่างที่สะท้อนถึงวิถีไทยเช่นกัน นัยนี้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความพอเพียงของศรา สัมพันธ์กับวิถีไทยที่มีมาแต่เดิม ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับผู้ใหญ่ลี ศรา หรือกำนันไก่โต้ง จึงเป็นตัวละครที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กับความทันสมัย แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่สิ่งที่ล้าสมัย แต่สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยทุกยุคสมัย ดังความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงศราผ่านมุมมองของโมฬีว่า

> . . .จะว่าเก่าคร่ำครึ คงพูดได้ไม่เต็มปากนัก เขาทันสมัยแต่ก็ดูเหมือนจะยังมีอะไรบางอย่างที่ผูกติดกับกรอบความคิดเดิมๆ อยู่ไม่น้อย โมฬีรับรู้ถึงสิ่งนี้ หากไม่สามารถแยกแยะออกมาได้อย่างชัดเจนเท่านั้นเองว่า คืออะไร โครงการต่างๆ ของเขาที่หล่อนพอจะรับรู้มา สะท้อนให้เห็นวิสัยทัศน์ผู้นำอันกว้างไกลของเขาไม่น้อยเลยทีเดียว แต่ที่หล่อนรู้สึกชื่นชมอย่างจริงใจยิ่งนักก็คือ การรับฟังความคิดเห็นของลูกบ้าน อย่างนี้กระมัง ใครๆ ถึงได้รักใคร่นับถือเขากันนัก
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 139)

ศรา จึงเป็นตัวละครที่มีความผสมผสานอย่างลงตัว เฉกเช่นเดียวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้เขียนได้กำหนดบทบาทตัวละครตัวนี้ไว้อย่างเด่นชัดแล้ว ดังเห็นได้จากการกำหนดชื่อและตัวตนของศราผ่านมุมมองของกำนันเตช ผู้เป็นบิดาว่า

> ถ้าไอ้โต้ง--*ศรา* เป็นลูกศร มันก็เป็นศรที่พุ่งแรง เร็ว แหลมคม ปักลงกลางเป้าหมายในชีวิตที่มันต้องการ. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 353)

จึงกล่าวได้ว่า *ศรา* หรือในความหมายของลูกศร ซึ่งในที่นี้คือลูกศรที่มุ่งมั่น ซื่อตรง มีขึ้นเพื่อปราบปรามความอยุติธรรมในบ้านเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คอยควบคุมระบบทุนนิยมโดยอาศัยหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐาน และเมื่อนำนามสกุลมาพิจารณาประกอบจะเห็นได้ว่า ลูกศรที่ปราบปรามนี้จะทำให้ภัยต่างๆ หายไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข ปราศจากภัยต่างๆ นั่นเอง

โมฬี พัฒนากรสาวแห่งบางส้มเปรี้ยว เป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด แต่เลือกที่จะมาทำงานในชนบท โมฬีเป็นคนรอบคอบ ขยันเอาการเอางาน มีความมุ่งมั่น อดทน มีความเป็นผู้นำ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น จะเห็นได้ว่าโมฬีมีนิสัยคล้ายศราหลายอย่างด้วยกันต่างกันแต่ว่าโมฬีมาจากสังคมเมือง เธอจึงเป็นภาพแทนของคนในสังคมเมืองที่มีแนวคิดเรื่องความพอเพียง ส่วนผิวสีน้ำตาลนวลของโมฬี แสดงถึงนัยทางชาติพันธุ์กับความพอเพียง ที่เน้นย้ำให้เห็นว่า คนไทยเหมาะสมแล้วที่ดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นที่น่าสังเกตว่า โมฟีมีลักษณะนิสัยหลายอย่างคล้ายมาลินีในเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” กล่าวคือ เป็นคนขยัน มุ่งมั่น มีความสนใจใฝ่รู้ พยายามเรียนรู้สิ่งที่ไม่รู้ รักธรรมชาติ โดยเห็นได้จากตัวละครชอบชื่นชมความงามของพระอาทิตย์ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่อยู่ และเข้าใจพระเอกผิดตั้งแต่แรก เพราะมองในแง่ร้ายไว้ก่อน อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของคนในสังคมเมืองที่ไม่ไว้ใจใครง่ายๆ เป็นต้นว่า คิดว่าการที่พระเอกทำอะไรเพื่อคนอื่นนั้นเป็นการทำแบบหวังผลประโยชน์ และคิดว่าพระเอกมีภรรยาและลูกแล้ว แต่ต่อมาก็เข้าใจในตัวพระเอก นอกจากนี้ยังชอบแสงสีของสังคมเมือง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> โมฟีรู้สึกเหมือนตัวเองห่างหายแสงสีของสังคมเมืองไปนานแสนนาน ทั้งที่ในความเป็นจริง หล่อนเพิ่งจากไปทำงานที่บางส้มเปรี้ยวได้แค่สัปดาห์เดียวเท่านั้น หญิงสาวถึงกับชะงักเมื่อก้าวเท้าเข้าไปภายในผับหรูแห่งนี้ ทั้งๆ ที่ที่นี่เคยเป็นที่นัดพบของก๊วนเพื่อนหล่อนเสมอมา โมฟีชอบที่นี่ ไม่เพียงเพราะว่านลินเป็นเจ้าของร้าน หากแต่ยังถูกใจที่เสียงดนตรีภายในร้านไม่อึกทึกจนต้องตะโกนคุยกัน และบรรยากาศภายในร้านก็ดูสบายๆ เหมาะสำหรับการผ่อนพักโดยแท้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 56)

แม้ว่าโมฟีจะเป็นคนในสังคมเมือง แต่เมื่อเลือกไปทำงานที่บางส้มเปรี้ยว อำเภอเล็กๆ ในท้องทุ่งที่ราบลุ่มภาคกลาง แสดงให้เห็นว่าโมฟีไม่ใช่คนหลงใหลในแสงสีจนเกินตัว การไปผับหรูของโมฟีถือเป็นการพักผ่อนอย่างหนึ่งที่ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะ และเมื่อได้ไปทำงานที่บางส้มเปรี้ยวแล้ว โมฟีกลับรู้สึกว่าตนเองคุ้นชินกับชีวิตสงบที่ชนบทได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นเพราะครอบครัวและตัวโมฟีเองมีความพอเพียงและพอใจในวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายอยู่ในตัวเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่แสดงความคิดเปรียบเทียบสังคมเมืองกับชนบทของโมฟีดังนี้

> ชั่วโมงเศษๆ รถก็เข้าเขตกรุงเทพฯ แล้ว คล้ายว่าแค่เห็นป้ายกรุงเทพฯ เท่านั้น รถราก็ดูจะมีอันเป็นไป คือติดหนึบอยู่อย่างนั้นมานานกว่าครึ่งชั่วโมงแล้ว โมฟีเหลือบตามองดูนาฬิกา จะสองทุ่มอยู่แล้ว หล่อนยังไม่ถึงบ้านเลย ถนนทั้งขาเข้าและขาออกเต็มแน่นไปด้วยรถ รถ และรถ. . .นี่หากยังอยู่ที่บางส้มเปรี้ยว ป่านนี้หล่อนคงอาบน้ำอาบท่า นอนอ่านหนังสือ ไม่ก็ดูทีวีสบายใจเฉิบไปเสียตั้งนานแล้ว ไม่ต้องมานั่งแกร่วเสียเวลาอยู่ในรถเช่นนี้หรอก คิดอย่างนี้แล้ว โมฟีก็นึกสงสัยตัวเองอยู่ครามครัน แค่สัปดาห์เดียวที่ทำงานในชนบท ทำให้หล่อนหงุดหงิดรถติดในกรุงเทพฯ ซึ่งเคยคุ้นจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เกือบเข้าขั้นชาชินมาตลอดยี่สิบกว่าปีของชีวิตไปเสียแล้วหรือ? แค่สัปดาห์เดียวที่ใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นทำให้หล่อนนึกถึงบางส้มเปรี้ยวขึ้นมาในทันทีที่ล่วงเข้าสู่การจราจรอันแสนจลาจลของกรุงเทพฯ เชียวละหรือ?. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 51-52)

จากตัวอย่างนี้ กล่าวได้ว่า จริงๆ แล้วโมฬีไม่ได้เปลี่ยนไปเพราะได้ไปอยู่บางส้มเปรี้ยวเพียงสัปดาห์เดียว หากทว่าโดยเนื้อแท้แล้ว โมฬีมีความพอใจในวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่แล้ว ซึ่งน่าจะได้รับการปลูกฝังแนวความคิดนี้มาจากครอบครัว ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> โมฬีเข้าใจดี ทั้งบิดามารดาและแม้แต่ตัวหล่อนเอง คือตัวอย่างของผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่แต่ในเมืองใหญ่ โหยหาความเขียวสดงดงามของพืชพรรณไม้ ความเรียบง่ายสามัญของชีวิตชนบท และที่สำคัญ คือน้ำจิตน้ำใจใสสะอาดของผู้คน ที่ยิ่งวันยิ่งแห้งแล้ง ไร้เยื่อใยยิ่งนักในสังคมนี้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 395)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของโมฬีที่คิดถึงผู้อื่นก่อน เธอจึงเป็นภาพแทนของข้าราชการที่ใส่ใจทุกข์สุขของราษฎรอย่างแท้จริง ดังเห็นได้จากในงานเลี้ยงครั้งหนึ่งหลังจากที่โมฬีได้ทำงานที่บางส้มเปรี้ยวมาเป็นระยะเวลาสั้นๆ ช่วงหนึ่ง นัยนี้ยังชี้ให้เห็นว่าโมฬีมีความพอเพียงและพอใจในวิถีชีวิตเรียบง่ายผสมผสานกับความพอเพียงในวิถีชีวิตชนบทที่โมฬีได้รับมาด้วยดังนี้

> ภาพผู้คนมากมายเคลื่อนผ่านตาโมฬีไปอย่างช้าๆ คนแล้วคนเล่า เสื้อผ้างดงามชุดแล้วชุดเล่า ทุกสีหน้าสีตาที่หญิงสาวมองเห็นอยู่ในเวลานี้ มีรอยยิ้มเคลือบฉาย มีคำพูดไพเราะหวานหูส่งมอบแก่กัน และความรื่นเริงชื่นบานก็ดูจะอวลอบไปทั่วงาน ทั้งจากอาหารเลิศรส และดนตรีบรรเลงแว่วหวานที่มุมห้อง แต่น่าแปลกนักที่ในห้วงหัวใจของโมฬีกลับไม่ได้รับรู้ถึงความรื่นรมย์สักเท่าไรนัก คล้ายกับว่า สิ่งเหล่านั้นอยู่ห่างไกลจากเนื้อตัวและหัวใจหล่อนเสียเหลือเกิน ที่อยู่ใกล้ยิ่งกว่ากลับเป็นสีหน้าอมทุกข์ของตาสีที่สหกรณ์การเกษตรเมื่อหลายวันก่อน น้ำเสียงจริงใจยามเรียกขานให้กลับมากินข้าวของยายทองคำ และความเต็มใจของตาสาที่มาพร้อมกับกล้วยน้ำว้าเครือนั้น. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 144-145)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนผลพวงจากทุนนิยมและบริโภคนิยมของชาวบ้านทำให้โมฟีต้องมาครุ่นคิด แสดงให้เห็นถึง ทุนนิยมและบริโภคนิยมได้ก่อให้เกิดปัญหามากมาย เพียงเพราะคนเราไม่รู้จักคำว่า “พอ” นั่นเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> . . .คำถามมากมายของชาวบ้านแรงงานคืนถิ่นที่ถามหล่อนเมื่อบ่ายนี้ แผ่นกระดาษตรงหน้ามีรอยปากกาขีดเขียนตัวเลขมากมาย เห็ดสวรรค์ ขายถุงละ 12 บาท หักลบต้นทุน 7 บาท เหลือกำไร 5 บาท ขาย 20 ถุง ถึงจะมีเงิน 100 บาท น้ำบานเย็นจะต้องทำถึง 1,000 ถุง หากต้องการเงิน 5,000 บาท ไปบวชลูกชาย. . .และ 1,000 ถุงนี่จะต้องไปวาง ขายที่ไหนบ้าง จำนวนเท่าใด ภายในระยะเวลาเท่าใดจึงจะหมด สุดท้ายของการขีดเขียนและคิดค้นหาคำตอบกับตัวเอง หญิงสาวก็วางปากกา ยกมือขึ้นกุมขมับ แล้วส้มแป้น นิด บรรเจิด และวิทวัสล่ะ น้ำสมุนไพรขายขวดละ 10 บาท ต้นทุนตก 4 บาท กำไรขวดละ 6 บาท ขายกี่ขวดถึงจะได้เงินค่าตั๋วคอนเสิร์ต ได้กางเกงยีนส์ตัวใหม่ มอเตอร์ไซค์ ตู้เย็น เทปเพลง รองเท้า ฯลฯ. . .ทำไมพวกเขามีเรื่องจำเป็นต้องใช้เงินกันมากมายอย่างนี้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 305-306)

ปัญหาเหล่านี้เกิดจากความไม่พอเพียงนั่นเอง ความพอเพียงไม่ใช่ว่ามีของแพงไม่ได้หรือต้องอยู่อย่างขัดสน หรือตระหนี่ แต่ต้องดูสถานะทางเศรษฐกิจของตนเป็นพื้นฐานก่อน ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ความพอเพียงอาจจะมีของหรูหราได้ แต่ต้องพอเหมาะกับฐานะตน ไม่เดือดร้อน จึงจะเรียกว่าพอเพียง ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

> . . .คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย. . .ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข. พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น. ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 26)

ลักษณะเช่นนี้ตรงกับโมฟี แต่แตกต่างจากชาวบ้าน เนื่องจากโมฟีมาจากครอบครัวที่มีฐานะ แต่ชาวบ้านยังไม่ค่อยมีฐานะเท่าใดนักเพราะยังเป็นแรงงงานคืนถิ่นหลังจากต้องเผชิญกับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา พวกชาวบ้านซึ่งมีแนวคิดบริโภคนิยมมาจากสังคมเมืองจึงต้องตระหนักถึงฐานะของตนด้วย

อย่างไรก็ตามความต้องการที่เกินตัวของชาวบ้านก็ต้องทำให้โมฬีต้องกลับมาครุ่นคิดอย่างมาก การปะทะกันของทุนนิยมกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความสับสนในใจของโมฬี ดังเห็นได้จากในคราวไปประชุมสัมมนาว่าด้วยนโยบายรองรับแรงงานคืนถิ่น ที่กระทรวงจัดขึ้น ณ โรงแรมแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> . . .หรือหล่อนควรจะต้องคิดเสียใหม่ ก่อนตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตที่สวยงามสะดวกและง่ายดายกว่านี้ โมฬีรู้สึกได้ว่าหัวใจหล่อนร่ำร้อง เร่งเร้าด้วยคำถามแปลกๆ ทำนองนี้มาตั้งแต่ขับรถออกจากบางส้มเปรี้ยวเมื่อเช้านี้ และเริ่มเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนก็เมื่อเหยียบย่างเข้าสู่เขตกรุงเทพฯ. . .ออกมาจากพื้นที่อิทธิพลนั่น นั่งหน้าห้องอธิบดีสักคน มีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบายในกรุงเทพฯ ดีกว่า
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 240)

อาจกล่าวได้ว่า บางส้มเปรี้ยวเป็นสัญลักษณ์ของความพอเพียง แม้จะมีชาวบ้านจำนวนมากที่ตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม แต่ชาวบ้านเหล่านั้นมาจากสังคมเมือง พวกเขาทำงานและใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ จนกลายเป็นคนเมืองไปเสียแล้ว กรุงเทพฯ จึงเป็นสัญลักษณ์ของทุนนิยมและบริโภคนิยมไปโดยปริยาย

แต่แล้วความคิดอีกด้านหนึ่งของโมฬีก็เกิดความขัดแย้งกันเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> . . .อาหารแบบบุฟเฟ่ต์ถูกจัดเอาไว้ที่ด้านหนึ่งของห้อง. . .วูบนั้น หญิงสาวคิดไปถึงวงข้าวกลางวันใต้ถุนเรือนตาสา ปลาตะเพียนเค็มทอด และต้มโคล้งฝีมือยายทองคำ
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 242)

อาหารบุฟเฟ่ต์ เป็นสัญลักษณ์ของทุนนิยม เพราะต่างคนต่างเลือกสิ่งที่ตนต้องการจะรับประทานได้อย่างเหลือเฟือ ส่วนที่เหลือก็ต้องทิ้งไป แม้แต่พนักงานก็ไม่สามารถนำอาหารที่เหลือไปรับประทานได้ นี่คือกฎของโรงแรม และนี่ก็คือกฎของแนวคิดทุนนิยมด้วยเช่นกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .มีใครจะคิดบ้างว่า แนวคิดทุนนิยมเป็นเบื้องหลังของความอ้วนและสุขภาพที่เสื่อมโทรมของผู้คนนับล้านๆ คนทั่วโลก พร้อมๆ กับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมต้องมีคนขาดอาหาร และคนที่ต้องตายด้วยโรคขาดอาหารอีกปีละหลายๆ ล้านคน. . .
> (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2550 : หน้าคำนำ)

การที่โมฬีคิดถึงอาหารพื้นบ้านของชาวบ้านบางส้มเปรี้ยว มีนัยที่หมายถึงวิถีชีวิตพอเพียงยังอยู่ในใจโมฬีตลอดเวลา หลังจากที่โมฬีสับสนในใจอยู่ระยะหนึ่ง ในที่สุดโมฬีก็ได้คำตอบดังนี้

> . . .ได้ยิ้ม ได้หัวเราะ ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมสายงาน ซึ่งต่างก็พกพาปัญหาติดตัวติดใจมาด้วยกันทุกคน ทำให้โมฬีรู้สึกดีขึ้น. . .สมาธิที่แตกกระเซ็นเมื่อเช้ากลับมารวมตัวกันแน่วแน่อีกครั้ง หล่อนจดทุกประเด็นที่คิดว่าจะเป็นแนวทางไปเชื่อมต่อกับโครงการของหล่อนและกำนันไก่โต้งได้บ้าง. . .หญิงสาวขับรถกลับบ้านในเย็นวันนั้น ด้วยอารมณ์ที่เยือกเย็นลง ปมเงื่อนซึ่งขันเกลียวอยู่ในใจหล่อนเมื่อคืน เริ่มคลี่คลาย โมฬีผลักรั้วโปร่งๆ เข้าไปเดินเล่นอยู่ในเรือนกล้วยไม้ของผู้เป็นบิดา สีเขียวสดสบายตาของต้นไม้ใบหญ้าทำให้อารมณ์ความรู้สึกของหล่อนสดชื่น. . .ใช่แล้ว. . .หล่อนยอมรับกับใจตัวว่า คิดถึงบางส้มเปรี้ยว!
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 244-245)

ส่วนความเข้าใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของโมฬีที่ได้จากหนังสือวิชาการ และประสบการณ์ตรงจากบางส้มเปรี้ยวมีดังนี้

> โมฬียิ้ม หัวใจเบาฟู อย่างนี้กระมังที่หล่อนเคยอ่านพบในหนังสือหลายเล่ม พอเพียง . . .ไม่ใช่แค่การทำธุรกิจแบบไม่แข่งขัน หรือเอารัดเอาเปรียบคนอื่นเท่านั้น แต่คือการแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล และอุ้มชูกันทั้งน้ำใจ ความดี และความรู้ ชุมชนที่พอเพียง คือชุมชนที่มีวิถีชีวิตพอเหมาะกับตัวเอง พึ่งตัวเองได้ และอุ้มชูกันและกัน
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 332)

นวนิยายเรื่องนี้แม้จะมีเนื้อหาที่ค่อนข้างหนัก แต่ก็แทรกความรักของพระเอกนางเอกตามอย่างนวนิยายรักทั่วไปไว้ด้วย อย่างไรก็ตามความรักของศราและโมฬีก็แฝงนัยไว้ด้วยว่า ไม่ใช่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพียง ศราที่ต้องการโมฟี โมฟีเองก็ต้องการศราเช่นกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่ใช่แค่นางเอกที่พึ่งพระเอก พระเอกและทุกคนบางส้มเปรี้ยวก็ต้องการนางเอก เป็นความร่วมมือเกื้อกูลกัน นัยนี้แสดงให้เห็นว่า ความพอเพียงต้องอาศัยความร่วมมือเกื้อกูลกัน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่กล่าวถึงโมฟีผ่านมุมมองความคิดของศรา ดังนี้

> หล่อนไม่ได้มาให้เขาดูแลหรือคุ้มครอง แต่กลับก้าวย่างอย่างมั่นอกมั่นใจไปทั่วทุกหย่อมย่านบนแผ่นดินหัวใจของเขา. . .ทุกย่างก้าวที่หล่อนเดินออกไปนั้น ศรารู้ดีว่าเป็นก้าวย่างที่เคียงบ่าเคียงไหล่ไปด้วยกัน ซ้ำบางครั้งบางหน หล่อนยังก้าวนำ กวักไม้กวักมือให้เขาตามบนหนทางที่หล่อนเชื่อมั่น ไม่ละทิ้ง แต่ก็ไม่ยอมเดินตามหลังใครไปตลอดชีวิตแน่ !
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 483-484)

คำว่า “โมฟี” น่าจะมาจากคำว่า “เมาฟี” หรือ “เมาลี” ที่มีความหมายว่า จอม หรือ ยอด ในที่นี้จึงมีนัยถึง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในตัวละครเอกนี้ ก็คือ การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ย่อมนำพาชีวิตไปสู่ความสำเร็จนั่นเอง

ชยา ภัยหลีก หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่า ผู้ใหญ่ไก่ต๊อก เป็นลูกชายคนเล็กของกำนันเตซ และเป็นน้องชายของศรา พื้นเดิมเป็นคนพอเพียง เนื่องจากครอบครัวภัยหลีกยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ต่อมาเขาได้ไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ ทำให้วิถีชีวิตของเขาเปลี่ยนไป เขาหลงใหลวัตถุตามอย่างผู้คนในสังคมเมือง เขาจึงมีลักษณะของบริโภคนิยมอยู่ในตัว ในขณะที่ศรา พี่ชายก็ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองเช่นเดียวกับเขา แต่มีความมั่นคงในวิถีชีวิตพอเพียงมากกว่า จึงไม่ได้หลงใหลไปกับแสงสีในสังคมเมืองจนลืมพื้นฐานเดิมของตน นี่คือข้อแตกต่างของสองตัวละครที่เห็นเด่นชัด หลังจากศราได้ทุนไปเรียนต่อต่างประเทศ ชยาจึงขาดผู้ควบคุม เขาใช้ชีวิตตั้งอยู่ในความประมาทมาโดยตลอด ดังตัวอย่างการเปรียบเทียบระหว่างศราผู้เป็นพี่ชายกับตัวตนของชยา ผ่านมุมมองของกำนันเตซผู้เป็นบิดาดังนี้

> ถ้าไอ้โต้ง--ศรา เป็นลูกศร มันก็เป็นศรที่พุ่งแรง เร็ว แหลมคม ปักลงกลางเป้าหมายในชีวิตที่มันต้องการ ขณะที่ไอ้ต๊อก--ชยานั้น ยิ่งวันเหมือนสายธนูในชีวิตของมันจะยิ่งหย่อนยาน ไม่มีแรงส่งใดๆ ที่จะพาชีวิตทะยานไปเบื้องหน้าได้เลย
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 353)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชยามีชีวิตที่หย่อนยาน ผิดจากหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ดังเห็นได้จากการใช้ชีวิตคู่ของเขาที่ไม่ลงตัวเสียที ถึงแม้จะมีลูกสาว 2 คนแล้ว เขาก็ยังใช้ชีวิตดุจคนโสดที่ขาดความรับผิดชอบและปราศจากจุดหมาย หน้าที่การดูแลลูกสาวทั้งสองจึงตกเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของศราไปโดยปริยาย

คำว่า “ชยา” หมายถึง “. . .สายธนู” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 345) ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าชีวิตและตัวตนของเขาเหมือนกับสายธนูที่หย่อนยาน ดังที่กำนันเตชเคยคิดวิเคราะห์ลูกชายตนเองไว้ เพราะชยาปล่อยชีวิตไปตามสบายจนเกินไป ชีวิตจึงหย่อนยานตั้งอยู่ในความประมาทตลอดเวลา

ด้วยความที่เป็นคนเจ้าชู้ หลงสุรานารี อยู่ในวังวนของบริโภคนิยม เขาจึงค่อนข้างอ่อนแอเพราะต้องคอยพึ่งแต่พี่ชาย อีกทั้งยังเป็นคนดื้อดึงและดื้อรั้น จนเป็นจุดอ่อนให้ฝ่ายตรงข้ามหลอกใช้ ทำให้มีส่วนสมรู้ร่วมคิดในการหลอกลวงชาวบ้าน ทุจริตในหน้าที่

แม้ว่าชยาจะขาดความพอเพียง หรือความพอดีในชีวิตอย่างไร แต่โดยเนื้อแท้แล้วเขาไม่ใช่คนเลวร้ายแต่อย่างไร เพียงแต่การขาดความพอดีในชีวิต ขาดความมั่นคงในจิตใจทำให้ถูกหลอก หรือชักจูงได้ง่าย ถึงแม้ชยาจะมีเล่ห์เหลี่ยมอยู่บ้าง แต่ก็อ่อนต่อโลกเกินไป เขาใช้ความฉลาดในทางที่ผิด ขาดการพิจารณาให้รอบคอบ หรือไม่คิดถึงผลกระทบที่จะตามมา ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> ชยายืนนิ่ง หรือหนทางที่เขาก้าวเดินเข้ามานี้ มันไกลเกินและยากยิ่งที่จะถอยหลังกลับเสียแล้ว รถกระบะคันนั้น กับเงินสดอุ่นๆ ในกระเป๋า งานเบาสบาย เงินดีเช่นนี้ ไม่คว้าไว้คงโง่สิ้นดี. . .ชยาไม่รู้แม้จะระแคะระคายสักนิดเลยว่า คำสั่งจากกรมฉบับนั้นพลซื้อมาในราคาเพียงหนึ่งในสิบของเงินกำไรที่เขาได้จากการค้าปุ๋ย
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 378)

งานที่ว่านี้ก็คือ การทำตามคำสั่งจากกรมที่ให้ส่งเสริมและแนะนำชาวบ้านเรื่องเมล็ดพันธุ์และปุ๋ย โดยไม่คำนึงถึงความไม่ชอบมาพากลนี้ เขาคิดว่าตนทำตามคำสั่งนั้นย่อมไม่ผิด แต่ในเวลาต่อมาเขาก็รู้สึกสับสนเพราะปุ๋ยที่ชาวบ้านต้องซื้อมีราคาแพงมาก ประกอบกับศราและโฟฟีได้พยายามพูดเตือนเขาให้คิดถึงความรู้สึกของพ่อและอนาคตของลูกสาวตนเอง คำพูดเตือนใจนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทำให้เกิดการปะทะกันในใจของชยา ท้ายที่สุด ชยาก็เลือกความดี เขาสามารถเข้าใจคำว่า“หยุด” และ “พอ” ได้ในที่สุด นัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ทุนนิยมหรือบริโภคนิยมที่ชยาเคยหลงใหลในที่สุดก็พ่ายต่อความพอเพียง

กำนันเตช หรือปู่กำนัน อดีตกำนันบางส้มเปรี้ยว เขาเป็นพ่อของศราและศยา เป็นภาพแทนของตัวละครที่ใช้ชีวิตแบบพอเพียงอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นความพอใจในสิ่งที่ตนมี ขยันและทำอะไรด้วยตนเอง รักธรรมชาติ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ทั้งเรื่องสุขภาพและสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ว่าจะเกิดภาวะวิกฤติอย่างไรก็ไม่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตแบบพอเพียงของกำนันเตชเลย อีกทั้งเขายังเป็นคนตรง ฉลาด ทันคน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งผ่านมุมมองโมฬีดังนี้

> หญิงสาวแลเห็นชายสูงวัยคนหนึ่งเดินลงมาจากเรือน ผมหงอกขาวพราวไปทั้งศีรษะทีเดียว รวมทั้งหนวดเฟิ้มเหนือริมฝีปากนั่นด้วย เขาสวมเสื้อผ้าป่านคอกลมสีขาว เห็นชัดละว่าคงใส่มานานเต็มทนจนเนื้อบางแลเห็นรอยเปื่อยที่หัวไหล่ สวมกางเกงกุยเฮงแค่เข่า มีผ้าขาวม้าพาดไว้ที่บ่าข้างหนึ่ง. . .โมฬีสังเกตว่า แม้จะสูงวัยแต่ร่างสูงผอมก็ยังดูแข็งแรง ท่าทีเดินเหินไม่กระย่องกระแย่ง หลังไหล่ยังตั้งตรง ดูมีสง่าราศี และที่สำคัญดวงตาคมกริบเอาเรื่องทีเดียว
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 29-30)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึง การแต่งกายของกำนันเตชที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นการแต่งกายประจำวันที่เขาพอใจเพราะใส่สบาย ไม่น่าจะเป็นเพราะความตระหนี่แต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีผ้าขาวม้าแสดงสัญลักษณ์ความเป็นไทย ส่วนความแข็งแรงของเขาแสดงนัยถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับสุขภาพที่แข็งแรง

กำนันเตชเป็นแบบอย่างให้กับศราได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการยึดมั่นตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งเรื่องความซื่อสัตย์ ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ความมีน้ำใจ และที่สำคัญการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันนั่นเอง

กำนันเตช เป็นภาพแทนของชาวชนบทที่มีน้ำใจ ดังเห็นได้จาก การแบ่งกล้าผักที่ตนเองเพาะให้ครอบครัวโมฬี เพราะรู้มาว่าบิดาของโมฬีชอบปลูกต้นไม้ และฝากผลไม้ไปให้มารดา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของเธอ นอกจากนี้ยังแจกจ่ายกล้าผักแก่เพื่อนบ้านหรือชาวบ้านที่ต้องการในยามที่เกิดปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตร ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

> กำนันเตชเดินนำเข้าไปหยิบกล้าผัก ส่งให้ชาวบ้านที่มารับ หลายคนมองกล้าผักต้นนิดๆ นั้นด้วยสีหน้าสีตาสดใส สำหรับเกษตรกรแล้ว พืชพันธุ์ที่งอกงาม สมบูรณ์ คือความสุขใจ เพราะนั่นหมายถึงชีวิตของพวกเขา คืออาหารอิ่มท้อง หากมีพอขาย มันยังหมายถึงเงินตราที่นำไปซื้อหาแลกเปลี่ยนเป็นของจำเป็นอื่นๆ ได้อีกด้วย
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 390)

ตัวละครตัวนี้ จึงเป็นแบบอย่างให้คนไทยทั่วไปได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่เขาได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เขาจึงเป็น ภาพแทนของคนไทยที่ดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาทแล้วประสบความสำเร็จ หรือมีชีวิตที่เป็นสุขด้วยความพอเพียงนั่นเอง

พล ภัทรชัย อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกระทรวงหนึ่ง เป็นนักการเมืองที่ฉ้อฉล เขาเป็นเจ้าของบริษัทที่ทำธุรกิจด้านสินค้าเกษตร ในนามบริษัทกมลภัทร์ เขาจึงเป็นภาพแทนของนักการเมืองและนักธุรกิจที่หลงใหลในวิถีชีวิตแบบทุนนิยม ดังตัวอย่างความคิดของเขาเองในตอนหนึ่งว่า

> เจ้าของบ้านนั่งอยู่บนโต๊ะทำงานตัวใหญ่ที่เขาพึงใจนัก ด้วยรู้สึกลึกๆ ว่านั่นช่วยส่งให้เขาดูมีอำนาจ บารมี และข่มผู้มาเยือนให้นั่งหงอ จ๋อง อยู่เบื้องหน้าไม่ยากเย็นนัก ยิ่งเบื้องหลังแม้ไม่ต้องหันไปมอง พลก็จำได้ขึ้นใจ ภาพถ่ายเขาในชุดข้าราชการการเมืองเต็มยศขนาดใหญ่ใส่กรอบไม้ประดับทองดูหรูหรา ฟู่ฟ่า ขณะเดียวกันก็ดูยิ่งใหญ่อยู่ในที พลยิ่งนึกกระหยิ่มใจนัก. . .อีกภาพที่พลเพิ่งจ้างช่างภาพฝีมือดีจากกรุงเทพฯ มาถ่ายให้ คือภาพเขากับภรรยาในเครื่องแต่งกายเต็มยศ ทอดตามองมายังกล้องด้วยรอยยิ้มของคนที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต กมลมาศงดงามพริ้งเพราในชุดไทยผ้าไหมสีชมพู. . .นึกไปถึงเมียคนสวยแล้วพลก็อดยิ้มออกมาไม่ได้ เอาเข้าจริงกมลมาศอายุอ่อนกว่าเขาเกือบรอบ ตอนที่พบกันนั้นเธอเป็นแค่เพียงเด็กสาวเพิ่งก้าวพ้นรั้วมหาวิทยาลัยมาสมัครงานที่พรรคการเมืองซึ่งเขาสังกัด. . .ของขวัญชิ้นแล้วชิ้นเล่าที่เขาส่งมอบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ปรนเปรอหล่อน งดงาม ราคาแพง จับตาจับใจหญิงสาว. . .กมลมาศลืมแฟนหนุ่มคนนั้นได้ในเวลาไม่นานนัก. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 291-292)

จากข้อความนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของพลที่หลงใหลในลาภ ยศ สรรเสริญ มองเห็นทุกอย่างเป็นเรื่องผลกำไร และการลงทุนเล็กๆ น้อยๆ ด้วยสิ่งของหรือใช้เงินซื้อก็จะได้มาในสิ่งที่ต้องการ ดังที่เขาใช้เงินตราเพื่อให้ได้มาซึ่งภรรยาสาวสวยที่ตนต้องการมาเสริมบารมีตนเอง โดยไม่คำนึงว่าเธอจะมีคนรักมาก่อนแล้ว พลจึงเป็นภาพแทนของนักการเมืองที่หลงใหลในทุนนิยม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่กล่าวถึงพลดังนี้

> ใครก็ตามที่อยู่เบื้องหลังการสนับสนุนครั้งนี้ไม่โง่เลย โมฬีบอกตัวเอง เขาช่วงชิงช่วงเวลาและสินค้าที่เหมาะสมได้อย่างลงตัวที่สุด โมฬีไม่รู้เลยสักนิด สิ่งที่ใครคนนั้นทำ คือการสะกดรอยตามเท้าของหล่อนและกำนันไก่โต้งอย่างชนิดก้าวต่อก้าวทีเดียว ทั้งคิดไปไม่ถึงด้วยว่า สิ่งที่จะตามมาหลังจากนั้น ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องการจัดซื้อจัดหาเมล็ดพันธุ์ที่จะมีใครบางคนได้ผลประโยชน์ไปเต็มๆ เท่านั้น.. ยังมี “อื่นๆ” ตามมาอีกเป็นลูกโซ่ทีเดียว ในความฉ้อฉลไม่เคยมีความพอเพียง!
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 342)

หรืออีกตัวอย่างตอนหนึ่งที่เปรียบเทียบพฤติกรรมของศราและโมฬี กับ พล ภัทรชัย ว่า

> ถ้าสิ่งที่ศราและโมฬีกำลังทำอยู่คือการออกวิ่ง เพื่อที่จะหนีกระแสความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย มุ่งหน้าสู่ความพออยู่พอกินที่เห็นหลักชัยอยู่รำไร. . .คู่แข่งขันที่ลงวิ่งในลู่เดียวกัน เพียงแต่หันหน้าไปคนละทาง พุ่งเข้าหลักชัยคนละหลัก ก็จวนเจียนจะถึงเป้าหมายของตนแล้วเช่นกัน
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 333)

แต่ท้ายที่สุดแล้วทุนนิยมก็ไม่ได้ช่วยให้ชีวิตของพลก้าวหน้าจริง เพราะเขาใช้ชีวิตที่ตั้งอยู่ในความประมาท ขาดศีลธรรม ทุจริตในหน้าที่ หรืออาจกล่าวได้ว่า เขายังอยู่ในวังวนของความโลภ โกรธ หลง และมีมิจฉาทิฐิ ซึ่งแตกต่างอย่างสุดขั้วกับศราและโมฬี ที่มีสัมมาทิฐิ ตอนจบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของเรื่องเขาจึงพ่ายแพ้ต่อความดีงามอย่างศรา และโมฬี ผู้ยึดถือแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

กำนันเลิศฤทธิ์ กำนันแห่งบางส้มหวาน เป็นลูกน้องคนสนิทของพล ภัทรชัย เขาเป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยมแต่ไม่เท่ากับพล ภัทรชัย ผู้เป็นเจ้านาย อีกทั้งยังเป็นคนเจ้าชู้ ขี้ขลาด และขาดความรับผิดชอบ

กำนันเลิศฤทธิ์เป็นภาพแทนของข้าราชการที่ทุจริต หลงใหลในอำนาจของเงินตรา ตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม โดยไม่สนใจว่าคนอื่นจะเป็นเช่นไร ขอเพียงให้ตนเองมีเงินทองใช้อย่างสุขสบายเท่านั้น เขาจึงใช้ชีวิตที่ตั้งอยู่ในความประมาทตลอดมา ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของกำนันเลิศฤทธิ์ได้เป็นอย่างดี

> เลิศฤทธิ์แอบกลืนน้ำลายลงคอ “เป็นล้าน” นั่นหมายความว่า เปอร์เซ็นต์ที่เขาจะได้จากงานนี้ก็โขอยู่เหมือนกัน ! เงินจำนวนนั้น สมัยนี้หาง่ายเสียที่ไหน ลำพังเงินเดือนอย่างเขา แค่ใช้ให้ชนเดือนยังยากแสนยาก และนี่ก็ไม่ใช่งานหนักหนาอะไรเลยสำหรับเขา กะอีแค่บอกชาวบ้านว่าอย่ารอปุ๋ยจากกระทรวงที่จัดส่งมาล่าช้า ให้ไปซื้อปุ๋ยจากร้านเถ้าแก่เฮงเสียก็สิ้นเรื่อง ทั้งต่อจากนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องที่เขาจะต้องรับผิดชอบอีกแล้ว ไม่ว่าจะเป็นหนี้สิน หรือแม้แต่ดอกเบี้ยที่จะผุดสะพรั่ง เขาเพียงรอเงินส่วนแบ่งก้อนใหญ่เท่านั้นเอง. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 202)

การที่กำนันเลิศฤทธิ์มีความภักดีต่อส.ส.พล และทำทุกอย่างเพื่อเขาอย่างเต็มกำลังความสามารถ ไม่ใช่เพราะความซื่อสัตย์ภักดีอย่างแท้จริง โดยเนื้อแท้แล้วเขาไม่ใช่คนดีเช่นนั้น แต่ทั้งหมดที่เขาทำนั้นเพื่อเงินตราเพียงอย่างเดียว จึงกล่าวได้ว่าทั้งพลและเลิศฤทธิ์ต่างก็มีผลประโยชน์ร่วมกัน นี่คือระบบคิดแบบทุนนิยมนั่นเอง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> . . .มีเรื่องที่เขาจะต้องจัดการหลายอย่างเหลือเกิน จัดการเพื่อให้ พล ภัทรชัย สบายใจ ความสบายใจของนักการเมืองหนุ่มใหญ่ผู้นี้ ย่อมหมายถึงน้ำใจก้อนโตที่พลจะหว่าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โปรยให้อย่างใจป้ำ มากกว่าเงินเดือนกำนันบ้านนอกอย่างเขาสักสามเดือนรวมกันอีกกระมัง

(ดวงตะวัน, 2546: 221)

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นบริโภคนิยมในตัวของกำนันเลิศฤทธิ์อย่างเห็นเด่นชัด ดังนี้

เหล้านอกในแก้วบางเฉียบที่พลส่งให้เลิศฤทธิ์ ทำให้กำนันหนุ่มใหญ่แห่งบางส้มหวานรื่นรมย์ แช่มชื่นขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัด ทุกครั้งที่น้ำสีอำพันสัมผัสลิ้น เขารับรู้ได้ถึงความนุ่มที่คมกริบ และกลิ่นขมๆ ที่แสนหวานอวลซ่านอยู่ในปาก มันช่างต่างไปจากรสและกลิ่นของเหล้าไทยราคาไม่กี่ร้อยที่เขาคุ้นเคยเสียนัก ด้วยว่ามันทั้งขมและแรงจัดบาดคอ แม้ผลลัพท์หลังการดื่มจะไม่ต่างกันนักก็ตาม ที่สำคัญไปกว่ากลิ่นและรส แค่มองเห็นขวดติดฉลากบอกยี่ห้อ แค่รู้ราคา นั่นก็ทำให้เลิศฤทธิ์มั่นใจว่า เหล้าขวดนั้นเลิศรสไปกว่าครึ่งใจแล้ว

(ดวงตะวัน, 2546: 291)

ตัวละครตัวนี้ จึงเป็นขั้วตรงข้ามกับศรา หรือกำนันไก่โต้ง ดังตัวอย่างความคิดของศราที่มีต่อกำนันเลิศฤทธิ์ดังนี้

ศรานิ่งฟัง เดินเรื่อยๆ ไปหยุดอยู่ที่ระเบียงโล่ง เขาได้ข่าวนั้นแล้ว กำนันบางส้มหวานคนนี้ดูจะเป็นไม้เบื่อไม้เมากับเขามาตลอดนับตั้งแต่ร่วมงานกันมา... เศรษฐกิจอย่างนี้เลิศฤทธิ์ไปส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นหนี้เป็นสินอีกทำไม เขารู้ดี...หากไม่รอปุ๋ยที่ทางการส่งเสริมมา ชาวบ้านก็ต้องไปอาศัยซื้อ “เชื่อ” เอาจากร้านเถ้าแก่เฮง ซึ่งเป็นร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่ใหญ่ที่สุดเพียงร้านเดียวในตัวจังหวัด... รอจนเก็บเกี่ยวได้ผลผลิตนั่นละ ถึงจะ “จ่ายคืน” ให้แก่เถ้าแก่เฮง แน่นอน...พร้อมดอกเบี้ยแสนแพง

(ดวงตะวัน, 2546: 118)

กำนันเลิศฤทธิ์เป็นตัวละครที่เน้นย้ำให้เห็นถึงแนวคิดทุนนิยมและบริโภคนิยมที่เป็นขั้วตรงข้ามของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตัวละครตัวนี้จึงให้แง่คิดแก่ผู้อ่านได้ว่า บุคคลใดขาดความรู้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่เท่าทันและหลงไปตามกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม ชีวิตของบุคคลนั้นก็ตั้งอยู่ในความประมาท และอาจจะนำไปสู่ชีวิตที่ตกต่ำเฉกเช่นเดียวกับกำนันเลิศฤทธิ์ก็เป็นได้

สืบศักดิ์ เป็นภาพแทนของข้าราชการที่เฉื่อยชา ใช้ชีวิตแบบหย่อนยานเกินไป ในขณะที่พลและกำนันเลิศฤทธิ์ใช้ชีวิตที่ตึงเกินไป ซึ่งในที่นี้ก็คือ ตึงกับความเป็นทุนนิยมและบริโภคนิยม ส่วนกำนันเตช ศราและโมฬี เลือกที่จะใช้ชีวิตแบบทางสายกลาง คือ ความพอเพียง

ในตอนหนึ่งที่โมฬีถามฉายฉานถึงสืบศักดิ์ว่ารู้เห็นเป็นใจกับพล ภัทรชัยหรือไม่ ความตอนนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของสืบศักดิ์ผ่านมุมมองของฉายฉานและโมฬีดังนี้

> ฉายฉานลูบปลายคางอย่างครุ่นคิด เขารู้จักข้าราชการคนนี้มานาน อาจจะตั้งแต่มาเป็นปลัดที่อำเภอแห่งนี้ก็ได้ เจ้าหนุ่มท่าทีเรียบเรื่อย ติดจะเฉื่อยชา เกียจคร้าน ราวกับเฟืองเก่าๆ สนิมเกรอะกรังคนนั้น. . .หญิงสาวครุ่นคิด. . .ก่อนหน้านี้ ภาพของคนทำงานที่หล่อนเคยนึกว่าจะเป็นอันตรายต่อสังคมได้นั้นก็คือคนที่โกงกิน ฉ้อโกง แต่ในความเป็นจริงที่หล่อนเผชิญอยู่นี้ ทำให้โมฬีเห็นว่า การไม่ทำสิ่งใด ก็อาจเป็นการกระทำที่ร้ายแรงนักหนาได้เหมือนกัน !
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 213)

ความรู้สึกของสืบศักดิ์เอง แสดงถึงที่มาของการเป็นตัวตนของสืบศักดิ์ได้เป็นอย่างดี ดังนี้

> นี่ขนาดอยู่เงียบๆ ไม่ยุ่งเกี่ยวสุงสิงกับใครยังโดนเช่นนี้ หากเข้าไปร่วมด้วย ไม่ว่ากับฝ่ายไหน อันตรายสักเพียงใดหนอที่จะตามมา สืบศักดิ์ไม่อยากคิดไปถึงวันที่เขาต้อง “มีอันเป็นไป” ไม่ว่าด้วยเหตุใด จนทำงานไม่ได้ ไม่มีเงินเดือนและสวัสดิการทั้งสำหรับตัวเองและพ่อแม่อีกต่อไป ใครกันจะผ่อนส่งทาวน์เฮาส์หลังเล็กๆ ชานเมืองกรุงเทพฯ ที่เขาแข็งอก แข็งใจผ่อนมาเป็นเวลาห้าปีแล้ว พ่อแม่ที่แก่เฒ่าเล่าใครจะเลี้ยงดู และน้องสาวอีกสองคนที่กำลังกินกำลังนอนและเรียนหนังสืออีก ใครจะส่งเสีย ดูแล. . .นี่คือความจริงที่เขาเผชิญอย่างขื่นใจ เช่นเดียวกับข้าราชการตัวเล็กๆ อีกมากมายบนแผ่นดินนี้ ที่แบกรับสิ่งซึ่งเรียกว่า ความจำเป็นในชีวิตนี้ไว้จนหลังไหล่ลู่ล้า. . .ทั้งไฟและควันนั้นมอดดับวับหายไปเสียตั้งแต่ปีแรกของการทำงาน เมื่อก้าวเข้าไปสู่ระบบที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ใหญ่โตมหาศาลกลืนกินสืบศักดิ์ให้เป็นแค่เพียงจุดเล็กๆ นิดเดียว ก้มหน้าก้มตาทำงานในหน้าที่ของตัวเองไป และเขาเองก็เหนื่อยอ่อนเกินกว่าจะเหลียวแลเงยหน้ามองทิศทางของการขับเคลื่อนนั้นว่าจะนำเขาไปทางไหน. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 335-336)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เขายังอยู่ในวังวนของทุนนิยม ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง เพราะต้องรอเงินเดือนเพียงอย่างเดียว จึงกล่าวได้ว่า สืบศักดิ์เป็นภาพแทนของข้าราชการที่อ่อนแอ ยอมให้ระบบกลืนกิน ความอ่อนแอของสืบศักดิ์ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อชาวนาชาวไร่เป็นอย่างมาก ถึงแม้เขาจะไม่ได้เป็นผู้ลงมือทำการทุจริตเอง หรือเป็นผู้กระทำความผิดเอง แต่การที่เขาเพิกเฉยไม่ยับยั้งความทุจริตฉ้อฉลนั้น เท่ากับเป็นการส่งสเริมหรือสมรู้ร่วมคิดกับความผิดนั้นด้วย

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงการเอาตัวรอด อ่อนแอ ไม่กล้าที่จะอยู่ข้างความถูกต้องของสืบศักดิ์ ผ่านมุมมองในความเปรียบของโมฬีดังนี้

> . . .สืบศักดิ์ไม่เพียงแต่เป็นข้าราชการที่ถูกระบบกลืนกินเท่านั้น ตัวเขาเองยังขาดความกล้าหาญ เปรียบเป็นต้นไม้ เขาก็เป็นไม้ที่แคระแกร็น เหี่ยวเฉา ไม่ตายเสียทีเดียว แต่อยู่รอวันตายไปทีละนิด เป็นต้นไม้ที่ไม่เคยรู้สึกรู้สมถึงความสดฉ่ำของสายฝน แสงแดดอันอบอุ่น หรือแม้แต่สายลมอันอ่อนโยนที่มีอยู่รอบตัว และยังไม่สามารถเป็นร่มเงาให้นกกาได้พึ่งหลบแดดหลบฝนได้เลย เขาเหมือนต้นไม้ที่เกิดมาเพียงเพื่อที่จะรอวันตาย
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 420)

ข้อความตอนนี้ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักและเกิดคำถามในใจได้ว่า ถ้าข้าราชการไทยทุกคนเป็นเช่นนี้ สังคมและชุมชนจะเป็นเช่นไรต่อไป

สืบศักดิ์ แม้จะเป็นเพียงตัวละครประกอบ แต่ก็มีบทบาทสำคัญที่ให้ภาพแทนของข้าราชการไทยที่อ่อนแอ เห็นแก่ตัว และเป็นข้อเปรียบเทียบระหว่างการดำเนินชีวิตที่ตึงหรือหย่อนเกินไปกับการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ที่ยึดหลักทางสายกลางตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงผลเสีย หรือผลกระทบของการดำเนินชีวิตที่ไม่ได้ยึดหลักทางสายกลาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากตัวละครต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ในนวนิยายเรื่องนี้ยังมีตัวละครประกอบอีกมากมาย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนจงใจที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นไทย โดยใช้ชื่อตัวละครที่เป็นไทย ซึ่งง่ายต่อการเรียกขาน เช่น ตาสี ตาสา ตาเขียด ยายทองคำ ลุงมิ่ง ลุงสุก ป้าบัว น้าไก่ น้าไข่ น้าใบ น้าชื่น น้าบานเย็น ผู้ใหญ่สมหวัง ผู้ใหญ่สมคิด และหนุ่มแพะ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการมุ่งเน้นความเป็นไทยของตัวละครในนวนิยายเรื่องนี้ ได้แฝงนัยที่นอกเหนือไปจากการเป็นชาวชนบทที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแล้ว ยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม

3. การนำเสนอผ่านบทสนทนา

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนา หรือคำพูดตัวละคร เป็นวิธีการที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรง และโดยอ้อมที่ผู้อ่านต้องพิจารณาเอง ซึ่งในเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” นี้มีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาของตัวละครที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรงอยู่มากมาย ดังตัวอย่างบทสนทนาของตัวละครต่อไปนี้

ในตอนหนึ่งหลวงตาบูลย์กล่าวถึงเลขเด็ดที่ทุกคนตั้งใจฟัง หลังจากนั้นศราก็อธิบายเสริม บทสนทนาในตอนนี้มีดังนี้

> “อยากรวย อยากมั่งอยากมี อยากได้ใคร่ดีกัน แต่สิ่งแรกน่ะนะ มันต้องรู้จักคำว่า**หยุด**และ**พอ** เสียก่อน ลองหยุดได้ ลองพอได้ ก็รวยแล้วละ”
> ญาติโยมนั่งฟังอ้าปากค้าง. . .ชายหนุ่มยิ้มให้น้าชื่นและน้าบานเย็น. . .
> “ทั้งหวยทั้งเลขเด็ดอะไรนั่น ไม่มีหรอกจ้ะ มีแต่คำว่า **หยุด**และ**พอ** เท่านั้นจริงๆ . . . ตอนนี้ขอแค่ให้มีกินไม่อดอยาก และช่วยเหลือเพื่อนบ้านประคับประคองให้ผ่านวิกฤตนี้ไปด้วยกันก็พอแล้ว แต่ถ้าขืนเรายังคิดแบบเดิมอยู่ เราก็กลับไปตกอยู่ในวังวนแบบเดิมอีก เร่งรีบ แข่งขัน หาเงิน แต่ไม่มีความสุข และสุดท้าย ทุกอย่างมันก็ล้มคว่ำไม่เป็นท่าอย่างที่มันเป็นอยู่นี่ไงล่ะจ๊ะ. . .เราจะไม่ทำเศรษฐกิจแบบตาโต แต่เป็น**เศรษฐกิจแบบพอเพียง** ตามที่ในหลวงของเราทรงวางแนวพระราชดำริเอาไว้”
> . . .
> “**พอเพียง**น่ะ ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้ทำอะไรเลย มีอยู่มีกินกันอย่างยากจนไปวันๆ โดยพอใจเพียงแค่นั้น แต่คือพอเพียงอยู่บนรากฐานอันเข้มแข็งของตนเอง อย่าไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทะยานจะไปเป็นเสือเป็นสิงห์ โดยที่พื้นฐานยังไม่แน่น ไม่พร้อม ที่ผ่านมา เราหวังพึ่งระบบตลาดภายนอกมาตลอด เอะอะก็จะขายของเอาเงินอย่างเดียว แต่จากนี้เราต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ เอาตัวเอง เพื่อนบ้าน และชุมชนให้อยู่รอด**พอเพียง**เสียก่อน ผลผลิตมันล้นเหลือล้นกินแล้วค่อยขาย. . .ที่เราจะรอดได้นี่. . .มันไม่ใช่แค่มีรายได้เข้ามามากๆ แล้วก็ไม่ใช่ว่าประหยัดจนไม่ยอมจ่ายอะไรด้วย แต่มันอยู่ที่ว่าเราไม่ก่อหนี้เพิ่มขึ้นมากกว่า. . .”

(ดวงตะวัน, 2546: 328-331)

บทสนทนาที่ค่อนข้างยาวนี้ เป็นตอนสำคัญของเรื่องที่หลวงตาบูลย์ให้นิยามสั้นๆ ของคำว่า “ร่ำรวย” คือ การหยุดและพอ เพราะถ้าหยุดความโลภได้ ย่อมเกิดความพอใจในชีวิตอย่างเรียบง่าย อันนำไปสู่ความร่ำรวยของความสุขทางใจได้ในที่สุด ส่วนศราพยายามจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจอย่างง่ายๆ ด้วยการเปรียบเทียบกับทุนนิยมและบริโภคนิยมที่พวกเขาเคยประสบมา ในที่สุดชาวบ้านก็สามารถเข้าใจและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของตนเองไปได้ เช่น วิทวัสต้องการเปลี่ยนมอเตอร์ไซค์คันใหม่ ทั้งๆ ที่คันเก่าก็ยังไม่เสียทีเดียว คุณตาคนหนึ่งจึงบอกให้เขานำมอเตอร์ไซค์คันเก่าไปให้ลูกชายของตนช่วยตรวจเช็คสภาพเครื่องให้ ส่วนน้าบานเย็นที่ต้องการเงินไปบวชลูกชาย หลวงตาบูลย์ก็แก้ปัญหาด้วยการเสนอให้มาบวชที่วัดของหลวงตา โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรมากมาย เมื่อช่วยกันคิดปัญหาทุกอย่างก็มีทางออกโดยไม่ต้องพึ่งแต่เงินตรา นี่คือหลักการเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ชาวบ้านร่วมกันเรียนรู้

อีกบทสนทนาหนึ่ง โมฬีพูดกับศรา เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าทั้งสองเห็นด้วยกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เหมาะกับทุกยุคทุกสมัย ดังนี้

“. . .ฉันทราบจากพี่ฉาย. . .กำนันก็สนใจ**แนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง**ของในหลวงอยู่เหมือนกัน”

“ใช่... ผมคิดว่าเป็นแนวคิดที่เหมาะสมที่สุดกับสภาพเศรษฐกิจและบ้านเมืองในยุคนี้” หญิงสาวรับฟัง พยักหน้าเห็นด้วย ก่อนบอกชัดเจน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ฉันก็สนใจอยู่ค่ะ ฉันเคยคุยเรื่องนี้กับพ่อ พ่อบอกว่า ไม่ใช่แค่ช่วงบ้านเมืองทรุดหนักเท่านั้นหรอก แม้แต่ตอนที่เร่งรุดพัฒนากันนั่นแล้วละค่ะ หากมีแนวคิดเช่นนี้เป็นฐานยืนที่มั่นคง ให้ใจจับยึดเอาไว้ เราก็จะไม่ล้มกันอย่างระเนระนาดเช่นนี้หรอก”

(ดวงตะวัน, 2546: 108)

ส่วนบทสนทนาของตัวละครประกอบอย่างชาวบ้านก็มีมุมมองที่น่าสนใจดังนี้

. . .ชายหนุ่มวัยต้นสามสิบ. . .บ่นพึมพอได้ยินในหมู่คนแถวนั้นว่า
“ทำแบบนี้เมื่อไรจะรวย น้ำสมุนไพรขวดละไม่เกินสิบบาท นั่งต้มนั่งกรอกกันไปเถอะกว่าจะได้เงินกำไรซักร้อยนึง ข้าต้องทำไอ้น้ำบ้านี่กี่ร้อยขวดกันวะ”. . .
“จริงของพี่ออดนะ ทำไมเขาไม่หาโครงการอะไรที่มันจะได้เงินเร็วๆ มากๆ มาส่งเสริมเรานะ หรือว่ามีเงินเดือนประจำก็ได้ ไม่ต้องคิดอะไรมาก ทำไปๆ พอเดือนก็มีเงินใช้”
“ฮื่อ...สบายกว่ากันเยอะเลยนะพี่เจตน์ ถ้ามีเงินเดือน เราก็รู้ว่าจะซื้อจะผ่อนอะไรได้บ้าง นี่เมื่อไรจะได้เงินก็ไม่รู้”
บทสนทนานั้นดูเหมือนจะดังขึ้นเรื่อยๆ จากหนึ่งคน ก็เพิ่มเป็นสอง สาม สี่ ห้า. . .
“เฮ้ย...เอ็งคิดอย่างนั้นไม่ถูกนะไอ้ออด ขืนคิดอย่างนั้น ไม่ช้าไม่นานเอ็งก็จะกลับไปอยู่ในวังวนแบบเก่า ทำงานหาเงินไปให้คนอื่นใช้ จำที่กำนันไก่โต้งพูดไม่ได้หรือไง เฉพาะหน้านี้มันก็ต้องเอาตัวให้รอด ให้มี**พออยู่พอกิน**ไปได้ก่อน”
แกละหรือจารุพงษ์แทรกเข้าไปอย่างเหลืออด

(ดวงตะวัน, 2546: 299-300)

จากบทสนทนานี้ ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านติดค่านิยมความหรูหราสะดวกสบายอย่างคนในสังคมเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชาวบ้านตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม โดยเฉพาะในเรื่องเงินผ่อน บทสนทนานี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปะทะกันของทุนนิยมที่เติบโตอย่างรวดเร็วทำให้คนเราคิดถึงแต่เรื่องเงินตราเป็นหลักใหญ่ กับความพอเพียงที่ค่อยๆ เติบโตอย่างช้าๆ แต่มั่นคง

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่เป็นบทสนทนาของชาวบ้านบางส้มเปรี้ยว โดยกมลมาศเป็นฝ่ายถามชาวบ้านขึ้นก่อนว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

. . .“แหม มีครบแทบจะทุกอย่างอย่างนี้ ทำกับข้าวทีก็ไม่ต้องไปซื้อไปหาที่ไหนเลยนะ”
“ซื้อเหมือนกันแหละจ้ะ ก็พวกของที่พวกเราปลูกเองไม่ได้” น้าบานเย็นบอก
ตาสาเสริมว่า “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกไงครับคุณนาย”
. . .
นักข่าวสองสามคนที่เดินตามอยู่บริเวณนั้น ปรี่เข้าไปสัมภาษณ์หนุ่มสาวทั้งสองอย่างรวดเร็ว. . .
“เราไม่อยากกลับไปผลิตเพื่อมุ่งที่การค้าอย่างเดียวเหมือนแต่ก่อนอีกแล้วละครับ แต่เราก็ไม่ได้ปฏิเสธ ที่จะค้าขายติดต่อกับตลาดข้างนอกนะครับ นั่นเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่คิดกันในเฉพาะหน้าที่สุดก็คือ ให้อยู่รอดกันได้ก่อนเท่านั้น มี**พออยู่พอกิน** แบ่งปันกัน ช่วยเหลือกัน ที่เหลือแล้วถึงนำมาขาย มาแปรรูปขาย ก็เหมือนกับที่ตาสีกล่าวรายงาน เมื่อกี้ ไงครับว่า เราอยากให้ชุมชนอยู่รอด เข้มแข็งและพึ่งพิงภายนอกให้น้อยที่สุด”

(ดวงตะวัน, 2546: 507-508)

คำหลักของคำพูดนี้ก็คือ “พออยู่พอกิน” ซึ่งเป็นการกล่าวโดยตรง ส่วนคำหลักอื่นๆ ที่ใช้ในการสนับสนุนคำกล่าวถึงความพอเพียง ด้วยการกล่าวโดยอ้อมมีดังนี้ “ไม่ได้มุ่งผลิตเพื่อการค้าอย่างเดียว” “แบ่งปันกัน” “ช่วยเหลือกัน” “เหลือจึงนำมาขาย” “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “พึ่งพิงภายนอกให้น้อยที่สุด” ซึ่งก็คือการพยายามพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด คำหลักที่ปรากฏเหล่านี้คือหลักการของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีลักษณะของเศรษฐกิจชุมชน ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

. . .เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เขาตีความว่าเป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่า ให้พอเพียงในหมู่บ้าน หรือในท้องถิ่นให้สามารถที่จะมีพอกิน เริ่มด้วยพอมีพอกิน พอมีพอกินนี่ ได้พูดมาหลายปีแล้ว สิบกว่าปีมาแล้ว. . .แต่ว่าพอมีพอกินนี้เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ เมื่อปีที่แล้วบอกว่า ถ้าพอมีพอกิน คือพอมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน สมัยหินนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ว่าค่อยๆ พัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน มีการช่วยระหว่างหมู่บ้าน หรือระหว่าง. . .อำเภอ จังหวัด ประเทศ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการไม่พอเพียง จึงบอกว่า ถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะพอแล้ว. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 18)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้แต่คำพูดหรือบทสนทนาของตัวละครประกอบที่ดูแทบจะไม่มีบทบาทอะไรนัก ก็ยังแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ทุกคนสามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นแนวปฏิบัติได้ โดยเฉพาะชาวบ้านหรือเกษตรกรซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศชาติ

ส่วนบทสนทนาที่กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยอ้อมปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่องนี้มาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กำนันเตชพูดกับศราและชยาในตอนหนึ่งว่า

> “ไอ้ไก่โต้ง ไอ้ไก่ต๊อก เอ็งจำไว้ให้ดี บางส้มเปรี้ยวบ้านเรานี่มันที่ลุ่มอุดมสมบูรณ์ออกอย่างนี้ ข้าวนี่เอ็งอย่าได้ทิ้งทีเดียว ข้าไม่ได้ห้ามพวกเอ็งไม่ให้เปลี่ยนแปลง ไม่ให้พัฒนาอะไรเลย แต่จะพัฒนาไปยังไงก็ตาม มันต้องเริ่มจากสิ่งที่เรามีอยู่ ไม่ใช่จู่ๆ เขาฮิตตั้งโรงงานกัน ขายที่กันได้เป็นล้านๆ ก็จะส่งเสริมให้ชาวบ้านเลิกปลูกข้าว เอาที่นาดีๆ อย่างนี้ไปตั้งโรงงานอย่างเขาอื่นกันเป็นแถว หวังจะรวยกันใหญ่ แล้วพอมาเจอเศรษฐกิจอย่างนี้ เป็นไงล่ะ โรงงานก็ปิด เงินหมด ที่นาก็ไม่มี แล้วจะเอาอะไรกินกันเข้าไปล่ะ นี่มันเพราะไม่รู้จักพอไงล่ะ. . . ”
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 79)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงคุณค่าของแผ่นดินเกิด อาจกล่าวได้ว่าแผ่นดินบางส้มเปรี้ยวก็คือภาพแทนของแผ่นดินไทยที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของคนไทย ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่พัฒนาสิ่งใด แต่การพัฒนาต้องเริ่มจากสิ่งที่มีอยู่ นั่นก็คือ เกษตรกรรม โดยพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป แม้ว่าจะช้าแต่ว่ามั่นคง ส่วนวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมานี้เนื่องมาจากความไม่รู้จักพอเพียงของคนเรา บทสนทนานี้จึงเตือนใจให้คนไทยได้หันกลับมาคิดถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับการเกษตรอันเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมไทยมาช้านานมากกว่าการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่มากเกินไป ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

> . . .ถ้าทำแบบที่เคยมีนโยบายมา คือผลิตสิ่งของทางอุตสาหกรรมมากเกินไป ก็จะไม่สำเร็จ โดยที่ในเมืองไทยตลาดมีน้อยลง เพราะคนมีเงินน้อยลง . . .ถ้าทำผลิตผลทาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> อุตสาหกรรมและไม่มีผู้ซื้อ ก็เป็นหมันเหมือนกัน เราอาจจะผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ แต่หลายประเทศในภูมิภาคนี้ก็มีอุตสาหกรรมที่มีคุณภาพสุดยอดทีเดียว ที่เกิดมีวิกฤตการณ์ขึ้นมา ก็เพราะว่าขยายการผลิตมากเกินไป และไม่มีใครซื้อ เพราะไม่มีใครมีเงินพอที่จะซื้อ. . .ต้องถอยหลังเข้าคลอง จะต้องอยู่อย่างระมัดระวัง และต้องกลับไปทำกิจการที่อาจจะไม่ค่อยซับซ้อนนัก คือ ใช้เครื่องมืออะไรที่ไม่ค่อยหรูหรา แต่อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่จะถอยหลังเพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 189-192)

อีกตัวอย่างหนึ่ง ฉวีวรรณ เพื่อนร่วมงานรุ่นพี่ กล่าวกับโมฬีว่า

> “พี่ว่า ถ้ากำนันไก่โต้งไม่รณรงค์เรื่องผักสวนครัวรั้วกินได้เอาไว้ตอนนั้น ชาวบ้านคงแห่ไปซื้อบล็อกมาสร้างรั้วกันหมดทั้งบางแล้วละ จำได้ไหมว่า ตอนนั้นน่ะ เถ้าแก่ร้านขายเครื่องก่อสร้างในจังหวัดโมโหกำนันจนเนื้อเต้นทีเดียว แหม...อ้อยกำลังจะเข้าปากช้างอยู่แล้ว นี่เดี๋ยวนี้ไปดูสิ...ทั้งตำลึง กระถิน บวบ น้ำเต้า มีกินกันเหลือเฟือ แถมเหลือยังเอามาขายได้อีกแน่ะ”
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 16)

คำกล่าวที่ว่า “ชาวบ้านคงแห่ไปซื้อบล็อกมาสร้างรั้วกันหมดทั้งบาง” มีความหมายถึงการให้ความสนใจกับภาคอุตสาหกรรมที่ขาดความพอเพียง ซึ่งไม่ใช่วิถีทางที่แท้จริงของสังคมเกษตรกรรม เพราะอาหารเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมากกว่าอิฐบล็อกซึ่งมีนัยถึงภาคอุตสาหกรรม ส่วนคำกล่าวที่ว่า “มีกินกันเหลือเฟือ แถมเหลือยังเอามาขายได้” แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เริ่มจากการเพาะปลูกให้พอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือนก่อน เมื่อมีมากพอแล้วจึงค่อยนำไปขาย ดังตัวอย่างการใช้ชีวิตพอเพียงของครอบครัวภัยหลีกผ่านบทสนทนาของตัวละครดังนี้

> “นี่นังวัล ข้าเบื่อจะตีฝีปากกับเอ็งเต็มทนแล้ว ไป ไป๊ วิ่งไปเก็บมะเขือพวงหลังบ้านมาให้สักกำมือนึง ใบมะกรูด แล้วก็โหระพา อ้อ...ดูๆ พริกขี้ฟ้าเขียวแดงที่ต้นหน้าบ้านมาสักสี่ซ้าห้าเม็ดด้วย”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> “โอ๊ย...นี่ใจคอจะไม่ซื้อไม่หาอะไรเลยใช่ไหมคะ อีกหน่อยหนูคงต้องเลี้ยงวัว เลี้ยงหมูด้วยใช่ไหม. . .”
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 325)

ส่วนตัวอย่างบทสนทนาของโมพีที่พูดกับศราในตอนหนึ่งของเรื่อง ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับชุมชน โดยมุ่งเน้นที่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง กล่าวคือ ต้องรู้จักพึ่งพาตนเองก่อนเป็นลำดับแรก ดังตัวอย่างบทสนทนาดังนี้

> “เท่าที่ฉันทราบมา โครงการหลายๆ โครงการที่มาจากส่วนกลางน่ะ เอาเข้าจริงก็ไปกันไม่ได้เลยกับความเป็นจริงในพื้นที่ ทางที่ดี เฉพาะหน้าในขณะนี้ ฉันว่าทำชุมชนให้เข้มแข็งเข้าไว้ก่อน เอาไว้ตั้งรับ ต่อรอง หรือไม่ก็เรียกร้องจากส่วนกลางจะดีกว่า” หล่อนพูดยาว คนฟังเลิกคิ้วถามด้วยความประหลาดใจ
> . . .
> “ฉันเคยได้ยินหลายคนบอกว่า วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ จะมามัวรอให้ภาครัฐหรือภาคเอกชนยื่นมือเข้ามาช่วยไม่ได้ แต่นี่เป็นโอกาสดีที่จะปลุกภาคประชาชนให้ตื่นขึ้นมานึกคิดแก้ไขปัญหานี้ด้วย” โมพีไม่ได้บอกเขาไปว่า หนึ่งในคนหลายคนที่พูดเรื่องนี้ก็คือ คุณยิ่งยศ บิดาของหล่อนนั่นเอง
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 107-108)

จากบทสนทนาข้างต้น คำหลักของคำพูดตัวละครคือคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” แสดงให้เห็นว่า การทำชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้เป็นอันดับแรก เป็นพื้นฐานที่สำคัญเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงดังคำกล่าวที่ว่า

> เมื่อตำบลมีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐานแล้ว ก็สามารถทำอะไรดีๆ เพิ่มเติมขึ้นได้เรื่อยๆ บนพื้นฐานของความสมดุล โดยระมัดระวังมิให้ความโลภและความไม่สุจริตทำให้ชุมชนเสียดุลยภาพและแตกทำลายลง ทุกจังหวัดควรส่งเสริมให้ทุกตำบลในจังหวัดของตน เป็นตำบลแห่งความพอเพียง เมื่อทุกตำบลทั่วประเทศเป็นตำบลแห่งความพอเพียงและสันติ ประเทศก็จะมีฐานล่างของสังคมที่แข็งแรง สามารถรองรับการเติบโตข้างบนอย่างมั่นคงและยั่งยืน (ประเวศ วะสี, 2550: 79)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้แล้วบทสนทนาข้างต้นยังต่อเนื่องมากับตัวอย่างต่อมาที่โมฟีถามศราถึงการให้ชาวบ้านเลิกใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อเลิกการพึ่งพิงภายนอก แต่ศราได้กล่าวตอบว่า

> “เป็นไปไม่ได้หรอก ถึงจะลองทำ ก็คงยากมาก ในเมื่อท้องนาในเขตอื่นๆ รอบบางส้มเปรี้ยวเขายังใช้อยู่น่ะ ขืนเราเลิกใช้อยู่บางเดียว พวกแมลงศัตรูพืชมันได้แห่มาลงบางนี้กันย่อยยับแน่ๆ คุณคงรู้นะว่า พื้นที่การเกษตรของที่ราบลุ่มภาคกลางน่ะ มันเชื่อมต่อเป็นผืนเดียวกัน”
>
> “แต่ยิ่งนานวันที่ใช้สารเคมีพวกนี้ ดินก็จะยิ่งเสื่อมคุณภาพลงไปเรื่อยๆ ที่สำคัญ เราต้องพึ่งพิงภายนอก อย่าง...อย่างที่เป็นกันอยู่ตอนนี้”
>
> “มันไม่ใช่แค่เรื่องเลิกใช้ปุ๋ยเรื่องยาฆ่าแมลงเท่านั้นหรอกนะโมฟี แต่ต้องเริ่มต้นกันมาตั้งแต่เมล็ดพันธุ์เลยทีเดียว ว่าทำอย่างไรถึงจะได้พันธุ์ข้าวที่แข็งแรง ต้านทานโรคสูง และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และอากาศของถิ่นนี้จริงๆ ...ต้องมีปุ๋ยธรรมชาติที่เคยไหลบ่ามาพร้อมกับน้ำเหนือ แต่เดี๋ยวนี้พอสร้างเขื่อน ก็หมดกัน ก็ต้องหันมาใส่ปุ๋ยเคมี แล้วก็ใช้ยาฆ่าแมลงกันนี่แหละ”
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 157-158)

บทสนทนานี้นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางการเกษตรของไทยแล้ว ยังชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เราขาดความพอเพียง มีความโลภมากก็เกิดการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสิ่งอื่น อันนำไปสู่ผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาอยู่ทุกวันนี้

ในขณะเดียวกัน ยิ่งยศ บิดาของโมฟี ก็ให้เหตุผลที่น่าสนใจแก่โมฟีว่า ระบบการปกครอง ทุกวันนี้ทำให้คนเลิกพึ่งตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ห่างไกลจากคำว่า “พอเพียง” ดังนี้

> “เพราะอะไรพ่อถึงบอกให้โมเร่งส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในการคิดในการแก้ปัญหา ? เพราะระบบการปกครองทุกวันนี้ มันทำให้คนเลิกพึ่งตนเอง แต่หันมาพึ่งรัฐ. . .เป็นเหตุผลสำคัญให้คนที่เข้ามาเกาะกุมอำนาจรัฐ ฉกฉวยอำนาจตรงนี้แล้วจัดสรรทุกสิ่งทุกอย่างเสียใหม่ตามอำเภอใจของตน เพื่อผลประโยชน์ของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตนเองและพวกพ้อง ซึ่งผลเสียทั้งหลายแหล่ก็จะตกอยู่แก่ชาวบ้านประชาชนอย่างเราๆ นี่เอง”

(ดวงตะวัน, 2546: 165-166)

จากคำพูดตัวละครข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงระบบการปกครองที่ผิดพลาด ก่อให้เกิดผลเสียต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน คนไทยจึงต้องตระหนักถึงความคิดพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพื่อการดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน การพึ่งพาตนเองก็คือหลักการเบื้องต้นของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งศราพูดกับโมฬีว่า

“ผมผิดเองที่ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดโม ช่วยเหลือโม ทั้งๆ ที่ผมเป็นคนที่นี่แท้ๆ ผมควรจะต้องรู้สิที่จะเหนี่ยวรั้งพวกเขาไว้ โม... คุณไม่ผิดที่คิดเช่นนั้น ที่หลงทางไปตามแรงจูงแรงเหนี่ยวรั้งของคนเหล่านั้น นั่นเพราะคุณใช้ชีวิตทั้งชีวิตของคุณอยู่ในกรุงเทพฯ ที่ซึ่งทุกอย่างเป็นไปได้ด้วยเงิน เงินคือคำตอบ คือหนทาง คือทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตที่คุ้นชินมาตลอด ดังนั้นคุณจึงอาจไม่ทันคิดถึงเรื่องนี้เมื่อมาอยู่ที่นี่ แต่สำหรับคนที่นี่อย่างผม เราปล่อยตัวเองให้ไหลไปตามกระแสไม่ได้หรอก หากไม่ตั้งรับ ไม่เหนี่ยวรั้งจิตใจเอาไว้ให้ดี ปล่อยให้หลงเพริดไป ลอยลิ่วๆ ตามน้ำไป. . .เราต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์. . .”

“แล้วจะทำยังไงกันดีล่ะคะ กำนัน”

ชายหนุ่มนั่งนิ่ง ครุ่นคิด ก่อนเลื่อนมือมาคว้าข้อมือหล่อน. . .

“ไปหาหลวงตากันเถอะ”

(ดวงตะวัน, 2546: 319)

บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของทุนนิยมและบริโภคนิยมที่หลั่งไหลเข้ามาในชนบท แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของสังคมเมืองกับสังคมชนบท ชีวิตในกรุงเทพฯ ทุกอย่างเป็นไปด้วยเงินตรา แต่สังคมชนบทมีชีวิตผูกพันอยู่กับวิถีเกษตรกรรมที่ความเรียบง่ายและพอเพียง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็วเกินไป เกษตรกรที่รู้ไม่เท่าทันทุนนิยมและบริโภคนิยมจึงตกเป็นเหยื่อของระบบคิดนี้โดยง่าย เมื่อขาดความพอเพียงจึงก่อให้เกิดหนี้สินตามมา ทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมคือ การยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ดังนั้นความพอเพียงจึงสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างอีกตอนหนึ่งที่หลวงตาบูลย์เทศน์สั่งสอนชาวบ้านตามหลักธรรมดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> “จำเอาไว้เถอะ ธรรมชาติของจิตคนน่ะมันจะไหลกลับลงสู่ที่ต่ำ ที่ที่มันสุข สนุกสนาน เฮฮา เป็นความสุข ความพอใจในทางโลก ที่พระท่านว่า ‘โลกียสุข’ ไงล่ะ ไม่ได้สำเหนียก ระมัดระวังตัวเลยว่า นั่นไม่ใช่สุขที่แท้ แล้วคอยดูเถอะ พอได้งี้ มันก็จะเอางั้นต่อไปอีกเรื่อยๆ ไม่รู้จักพอหรอก ถึงนังหนูแตงโมมันจะหาตลาด หาโครงการมารองรับสักเท่าไร ก็ไม่พอไม่ทันกับความต้องการ ความอยากได้ใคร่ดีในใจของคนเราหรอก”
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 320)

จากคำกล่าวของหลวงตาบูลย์ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนารู้เท่าทันจุดอ่อนของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด “ยิ่งบริโภคมาก ยิ่งอยากมาก โลภมาก ยิ่งเป็นการตกลงไปในหลุมพรางของความเสื่อมที่ยากจะไถ่ถอนมากขึ้นทุกที” (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 110-111) ดังนั้นทางออกของตัณหา หรือความอยากในตัวมนุษย์ก็คือ ความรู้จักพอนั่นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานที่มาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

ตอนท้ายของเรื่อง ศราได้กล่าวกับโมฬีมีนัยที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความพอเพียงว่า

> “โม. . .ขอให้รู้เถิดว่า สิ่งที่คุณทำ สิ่งที่คุณคิด ฝัน และต่อสู้ให้แก่ผืนแผ่นดินนี้ ผมจดจำมันไว้ในใจเสมอ ยิ่งวัน ผมยิ่งรู้สึกว่าผมขาดคุณไม่ได้ แผ่นดินในหัวใจของผมมีแต่โมเท่านั้น ไม่เหลือที่ทางให้ใครอีกแล้ว และผมก็พอใจที่จะรัก และภักดีกับคุณคนเดียว ไม่คิดจะเก็บเกี่ยวกอบโกยเอาใครเข้าไว้อีก ใจผม**พอเพียง**แค่รักคุณคนเดียวเท่านั้นนะโมฬี”
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 567-568)

บทสนทนานี้แสดงนัยความพอเพียงทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ มีการกล่าวคำว่า “พอเพียง” ตรงๆ โดยมุ่งเน้นที่ความหมายว่า ทำอะไรก็พอเพียงหรือพอเพียงในทุกด้าน แม้แต่ความรัก ส่วนโดยอ้อมนั้นคือ แผ่นดินหัวใจของพระเอกที่ขาดนางเอกไม่ได้ ซึ่งก็คือ ความพอเพียงที่ต้องอาศัยความร่วมมือกัน ไม่สามารถทำเป็นปัจเจกได้นั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. การนำเสนอผ่านฉาก

ฉากในนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” เกิดขึ้นที่บางส้มเปรี้ยว ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในพื้นที่ลุ่มภาคกลาง และเป็นจุดเริ่มต้นของการรู้จักกันของพระเอกและนางเอก ทั้งสองให้ความร่วมมือกันในการรับมือกับปัญหาลูกหลานบางส้มเปรี้ยวที่ต้องคืนกลับบ้านเกิด อันเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 แม้จะเป็นฉากที่สร้างขึ้นแต่ก็มีความสมจริง นอกจากนี้แล้วยังมีการใช้ฉากที่กรุงเทพฯ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของสังคมชนบทและสังคมเมือง อันนำไปสู่ความเข้าใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังตัวอย่างการใช้ฉากนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงของครอบครัวศรา พระเอกของเรื่อง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

> หล่อนเห็นแล้ว รั้วกระถินที่กำลังแตกยอดอ่อนทอดยาวไปตลอดแนว มีต้นแคคั่นอยู่เป็นระยะๆ ตรงกึ่งกลางแนวรั้วมีประตูไม้ไผ่โย้เย้เปิดกว้างราวกับจะรอรับอยู่แล้ว. . . พัฒนากรสาวขับรถเข้าไปจอดหน้าเรือนไทยใต้ถุนสูง หล่อนเห็นมีทั้งเกวียน เรือ มอเตอร์ไซค์ รถปิกอัป จอดเรียงรายอยู่ หน้าเรือนมีต้นมะม่วงต้นใหญ่แผ่กิ่งก้านให้ร่มเงาอยู่สองต้น เลยออกไปหน่อยเป็นดงกล้วย ส่วนที่ติดกับตัวเรือนด้านข้างเป็นแปลงดอกไม้ อย่างดาวเรือง ดาวกระจาย บานชื่น บานไม่รู้โรย ที่ปลูกอยู่เป็นดง เลยออกไปแลเห็นท้องนากว้างไกลสุดตา หล่อนมองลอดใต้ถุนเรือนไปทางหลังบ้าน ก็แลเห็นว่ามีต้นไม้ต้นไร่ขึ้นเขียวครึ้มเหมือนกัน. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 27-28)

ฉากนี้เป็นตอนที่โมฬีเดินทางไปหาศราถึงที่บ้านเป็นครั้งแรก จึงเน้นการกล่าวถึงบ้านของ ศรา ซึ่งมีเนื้อที่ค่อนข้างกว้างขวาง เนื้อที่ที่นอกเหนือจากตัวบ้าน จะเน้นการปลูกต้นไม้ทั้งไม้ดอกและพืชสวนครัว ทำให้ประหยัดรายจ่ายและให้ความร่มรื่น จึงมีคุณค่าทางจิตใจด้วย คุณค่าทางจิตใจนี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ส่วน เกวียนและเรือ แสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยของครอบครัวภัยหลีกที่สัมพันธ์กับยานพาหนะในยุคปัจจุบัน แสดงนัยว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เหมาะกับสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตอีกว่าศราเลือกใช้รถปิกอัป เพราะคำนึงถึงจุดประสงค์ในการใช้งานมากกว่ารถยนต์ที่แสดงความหรูหรา เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความเป็นคนพอเพียงของศราอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

อาหารเย็นมื้อนั้นดำเนินไปอย่างรื่นรมย์ทีเดียว บนระเบียงโล่ง ด้านหลังบ้านพักข้าราชการที่แทบจะสร้างยื่นลงไปในทุ่งนา ใต้ถุนระเบียงเป็นบึงน้ำที่ยามนี้มีบัวสายอวดดอกสวยที่ริมน้ำ กระถินแตกยอดอ่อนอยู่เป็นดงทีเดียว โมฬีเห็นสองหนุ่มมองตากัน ก่อนพร้อมใจกันปีนราวระเบียงลงไปยืนอยู่บนคันดิน ช่วยกันเอื้อมเก็บทั้งสายบัวทั้งกระถิน พักเดียวก็เอามาล้างน้ำ จิ้มกินกับน้ำพริกมะขาม จนโมฬีนึกอร่อยไปด้วย

(ดวงตะวัน, 2546: 210)

ฉากและเหตุการณ์ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีอาหารการกินบริบูรณ์ อีกทั้งยังแสดงนัยว่าสังคมแห่งการเกษตรนี้สามารถใช้ชีวิตแบบพอเพียงได้ง่ายที่สุดและเหมาะสมแล้วที่สังคมไทยจะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหลักในการดำเนินชีวิต

ตัวอย่างที่ 3

บ้านหลังเล็กกะทัดรัดที่ศรามองเห็นโดดเด่นแต่ไกลเมื่อเลี้ยวรถเข้าหมู่สองนั้น ที่จริงก็ไม่ได้ผิดแปลกไปจากรูปทรงของบ้านจัดสรรหลายต่อหลายแห่งในกรุงเทพฯ นัก แต่เมื่อมันมาอยู่ท่ามกลางบ้านไม้หลังคาสังกะสี และเรือนไม้เก่าคร่ำมุงจากฝาขัดแตะ จึงดูโดดเด่นยิ่งนัก สีขาวสะอาดตาของผนังตึกสะท้อนแดดเช้าสว่างโร่ ชวนให้รู้สึกร้อนรนไม่อ่อนนวลเหมือนสีน้ำตาลของเรือนไม้ที่เขาคุ้นตา เจนใจ

(ดวงตะวัน, 2546: 218)

ฉากนี้กล่าวถึงบ้านของชยา เป็นตอนที่ศรามาหาชยาผู้เป็นน้องชายถึงบ้าน โดยข้อความนี้มีการเปรียบเทียบด้วยการใช้บ้านสองหลังเป็นสัญลักษณ์ กล่าวคือ บ้านของชยาเป็นสัญลักษณ์ของทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่แม้จะดูโดดเด่นในท่ามกลางบ้านไม้หลังคาสังกะสีและเรือนไม้เก่า แต่สีขาวที่สะท้อนแดดสว่างโร่ให้ความรู้สึกว่าร้อนรนเกินไป นั่นคือการเกินความพอดีเพราะเต็มไปด้วยการดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา แตกต่างจาก “เรือนไม้ที่เขาคุ้นตา” ในที่นี้ก็คือบ้านของศราที่มีสีน้ำตาล ให้ความรู้สึกอ่อนนวล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บ้านของศราเป็นสัญลักษณ์ของความพอเพียง แม้ไม่ได้สวยหรูหราโดดเด่น แต่ก็มีความสงบร่มเย็น อีกทั้งบ้านไม้ยัง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีนัยถึงความเป็นไทย จึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นอีกครั้งว่า สังคมไทยเหมาะสมแล้วที่จะดำเนินชีวิตแบบพอเพียงดังที่เคยเป็นมา

ตัวอย่างที่ 4

> . . .แทนที่จะเดินขึ้นบ้าน ชายหนุ่มกลับพาหล่อนเดินลอดใต้ถุนไปทางด้านหลัง มองเห็นศาลาดอกไม้หลังงาม. . .ในแสงสว่างยามบ่าย แมกไม้ห้อยระย้าร่มครึ้ม กลิ่นหอมรวยรินผสานกับกลิ่นดินจากนาข้าวด้านหลัง ทั้งหมดช่วยกรองความแรงร้อนจัดจ้าของแดดบ่ายด้านนอกนั้นได้อย่างวิเศษ. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 427)

ฉากนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความพอเพียงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ กล่าวคือ ต้นไม้ช่วยกรองความร้อนได้ดี โดยไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศ ผู้ที่ใช้หลักการพึ่งพิงธรรมชาตินี้จะต้องตระหนักถึงขีดจำกัดของธรรมชาติที่มีอยู่ด้วย ดังที่ครอบครัวของศราได้ยึดถือปฏิบัติมา เพราะพวกเขาปลูกต้นไม้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนเป็นหลักมากกว่ามุ่งหวังทางการค้า

ตัวอย่างที่ 5

> . . .หญิงสาวรู้สึกเหมือนหลงทางอยู่ในดินแดนแปลกหน้าไม่คุ้นเคยเลยสักนิด มองออกไป ที่ปรากฏแก่สายตาไม่ใช่ท้องทุ่งนาเขียวสด แต่เป็นสีเทาทึมของตึกรามบ้านช่อง สายไฟจากเสาไฟฟ้าระโยงระยางระเกะระกะ ต้นไม้ริมถนนที่แห้งแกร็น ใบเขียวของมันมีฝุ่นละเอียดยิบเกาะอยู่เหมือนถูกปาดไล้ด้วยสีน้ำตาลอ่อน และอากาศขมุกขมัวเต็มไปด้วยฝุ่นควัน ผู้คนที่มองเห็น ไม่มีหน้าไหนที่คุ้นตาเจนใจ
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 433)

ฉากนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของชนบทที่ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าเป็นภาพแทนของความพอเพียง ซึ่งต่างจากสังคมเมือง หรือฉากในกรุงเทพฯ การที่โมฬีรู้สึกเหมือนหลงทางและไม่คุ้นเคยทั้งๆ ที่ก็เคยอยู่มาก่อน แสดงให้เห็นว่า โมฬีคุ้นเคยกับวิถีชีวิตชนบทไปเสียแล้ว หรือกล่าวได้ว่า โมฬีได้ก้าวไปสู่วิถีชีวิตแบบพอเพียงอย่างเต็มตัวแล้ว ส่วน “สีเทาทึม” “สายไฟที่ดูเกะกะ” “ต้นไม้ที่แห้งแกร็น” “ใบเขียวที่มีฝุ่น” ตลอดจน “อากาศที่ขมุกขมัว” แสดงความหมาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในเชิงลบทั้งสิ้น ฉากนี้จึงเห็นได้ชัดเจนว่าชีวิตในสังคมเมืองที่วุ่นวายอยู่แต่การหาเงิน ไม่ใช่จุดหมายที่แท้จริง ต่างจากความสงบร่มรื่นแบบพอเพียง

การสร้างฉากเพื่อนำเสนอแนวคิดหลักในเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับลักษณะตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวคิดหลักของเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ฉากหลายฉากในนวนิยายเรื่องนี้เป็นความจงใจของผู้เขียนที่จะใช้เป็นเครื่องมือประกอบคำอธิบาย เพื่อเน้นย้ำให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมแล้วสำหรับสังคมไทยที่มีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการเกษตร

5. **การนำเสนอผ่านชื่อเรื่อง**

เมื่อพิจารณาถึงชื่อเรื่อง จะเห็นได้ว่านวนิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับชื่อเรื่องอยู่มาก เพราะคำว่า “แผ่นดินหัวใจ” นอกจากจะมีความหมายโดยตรงถึง แผ่นดินที่เกิดของพระเอก และแผ่นดินหัวใจของพระเอก ที่มีนางเอกเข้ามาร่วมคิดฝันและลงมือทำเพื่อแผ่นดินที่รักในดวงใจของเขาแล้ว ยังมีนัยถึง แผ่นดินหัวใจของประชาชนไทย โดยมีบางส้มเปรี้ยวเป็นภาพแทนของคนไทยทั่วประเทศ ดังคำกล่าวที่ว่า

> . . .ผืนแผ่นดินบางส้มเปรี้ยวแห่งนี้ แผ่นดินเล็กๆ ที่จะเชื่อมต่อกันเป็นผืนใหญ่ แผ่นดินไทยอันมั่นคง แข็งแกร่ง ด้วยหัวใจสู้ของคนเล็กๆ นับร้อยนับแสนคนทั่วผืนแผ่นดินนี้นั่นเอง
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 63)

หรือดังตัวอย่างการกล่าวถึงแผ่นดินบางส้มเปรี้ยวผ่านมุมมองของโมฬีได้อย่างน่าสนใจดังนี้

> . . .เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่กอปรรวมกันเป็นแผ่นดินผืนนั้น ท้องทุ่งท้องนา ตลาด วัด ต้นข้าว แปลงผัก สายน้ำ และผู้คนมากมายที่ผ่านเข้ามาในชีวิต สร้างความคุ้นเคย ผูกพัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ยิ่งวันยิ่งขันเกลียวเหนียวแน่น เหมือนเชือกบางๆ ที่ร้อยรัดมัดเนื้อตัวและหัวใจของหล่อนไว้จนไม่อาจก้าวหนีไปไหนได้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 394)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นี่คือแผ่นดินหัวใจของคนไทยทุกคน ที่แสดงถึงความผูกพันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แนวคิดนี้จึงไม่ใช่แนวคิดที่เป็นเพียงปัจเจกเท่านั้น แต่เป็นแนวคิดที่ต้องอาศัยการร่วมมือกันในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติได้ในที่สุด

จึงกล่าวได้ว่า แผ่นดินหัวใจก็คือ แผ่นดินบางส้มเปรี้ยวที่มีนัยถึงแผ่นดินไทย ถ้าคนไทยไม่หลงลืมแผ่นดินตัวเอง จนทิ้งผืนแผ่นดินอันเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของตน ไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม การเกษตรที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบพอเพียงจะเป็นคำตอบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับสังคมไทย เฉกเช่นเดียวกับแผ่นดินในหัวใจของคนไทยทุกคน ดังคำกล่าวที่ว่า

> . . .แค่มีผืนแผ่นดิน ก็ไม่อดตายแล้ว ที่ดินแม้เพียงเล็กน้อยหลังบ้าน แค่โปรยเมล็ดพันธุ์ลงไป ไม่ช้าไม่นานเกินรอก็ได้อิ่มหนำ ตลอดเวลาของการมีชีวิตอยู่แต่ในกรุงเทพฯ มาตลอดยี่สิบปีเศษ โมฟีไม่เคยนึกถึงคุณค่าของผืนแผ่นดินมากเท่าวันนี้มาก่อนเลย
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 265)

6. **การนำเสนอผ่านโวหารแสดงทัศนะ**

การใช้โวหารแสดงทัศนะ เป็นกลวิธีอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจได้ด้วยแง่คิดที่แหลมคม แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้เขียน เพื่อให้ผู้อ่านได้รู้สึกคล้อยตามไปด้วย ในเรื่องนี้มีโวหารแสดงทัศนะต่างๆ ที่ให้ความหมายกับชีวิตมากมาย เป็นต้นว่า ทัศนะการทำงานเพื่อชาติบ้านเมือง ความซื่อสัตย์สุจริต การทำงานร่วมกัน ความเพียรพยายาม ความเป็นอยู่ของคนเมืองกับคนชนบท ความโลภกับความพอเพียง

ในส่วนของโวหารแสดงทัศนะที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่องนี้หลายตอน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> . . .ถ้าหญ้าแพรกยืนหยัดเกาะยึดกันแน่นเป็นแพรผืน ก็ยากที่จะล้มตายแหลกลาญ ย่อมงอกงามระบัดใบไปทั่วผืนแผ่นดินได้ไม่ยากเลย ถ้าข้าราชการทุกคนยืนหยัดที่จะทำหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตนเองอย่างดีที่สุดดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสอยู่เสมอ โมฟีเชื่อว่า ไม่ว่าลมแรง น้ำบ่าสักเพียงใด ก็ไม่อาจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> หักลาญหญ้าแพรกลงได้ เพราะมันย่อมจะยืนหยัดขึ้นรับแดดอุ่น และงอกงามเติบโต เชื่อมต่อเป็นผืนกว้างใหญ่ไพศาลไปทั่วทั้งแผ่นดินนี้ทีเดียว
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 556)

ดังนั้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีคุณธรรม หรือการเป็นคนดี แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถยืนหยัดอยู่ได้แม้เกิดการเปลี่ยนแลงใดๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

> ". . .แม้ปัจจุบันโลกเราจะวิวัฒนาการก้าวหน้าไปเพียงใดก็ตาม แต่ปัญหาต่างๆ ก็มิได้เปลี่ยนแปลงไป เพียงแต่มีตัวอย่างทั้งดีและไม่ดีปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากกว่าแต่ก่อน ดังนั้นผู้สามารถประคับประคองตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข จึงต้องมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ที่จะยึดมั่นปฏิบัติมั่นตามแบบอย่าง ที่พิจารณารู้ชัดด้วยปัญญาแล้วว่าเป็นทางแห่งความดี ความเจริญ ไม่ปล่อยตัวปล่อยใจให้มัวเมา หลงผิดไปในทางเสื่อมเสีย พร้อมกันนั้นก็จะต้องมีสติกำกับอยู่ตลอดเวลา. . .การแก้ไขและพัฒนาสังคม นอกจากจะมุ่งสงเคราะห์ในด้านความเป็นอยู่แล้ว จึงควรจะได้พัฒนาบุคคลเป็นข้อใหญ่ด้วย เพราะถ้าบุคคลซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม มีความเข้มแข็งและมีสติปัญญาที่จะพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ ปัญหาต่างๆ ในสังคมก็จะบรรเทาลง และสังคมส่วนรวมย่อมจะมีโอกาสพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้โดยไม่ยากนัก. . . " (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 50)

การนำกระแสพระราชดำรัสแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้อ้างอิงในนวนิยาย

ในนวนิยายเรื่อง "แผ่นดินหัวใจ" นอกจากจะมีการนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ประกอบเรื่องราวอยู่มากมายหลายตอนแล้ว ยังมีการนำกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้อ้างอิงในนวนิยายเรื่องนี้อีกด้วย โดยปรากฏอย่างชัดเจนอยู่ตอนหนึ่งดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> . . .**การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง**. . .
> แนวพระราชดำริล้ำค่านี้พระราชทานมาในช่วงเวลาอันเหมาะเจาะยิ่งนัก ศราเชื่อว่า ถึงเวลาแล้วที่คนไทยทุกคนจะต้องหันมาสนใจเรื่องชีวิตที่พอเพียงกันอย่างจริงจังเสียที หลังจากที่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศชาติทรุดหนักลง และส่งผลกระทบไปยังทุกชีวิตในทุกหย่อมย่านทั้งภาคเมืองและชนบทแห่งนี้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 79-80)

การนำกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้อ้างอิงในนวนิยายเรื่องนี้ ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นการช่วยเพิ่มน้ำหนักคุณค่าให้กับงานเขียนเรื่องนี้อีกด้วย

นวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ให้ภาพของชุมชนในพื้นที่ลุ่มภาคกลาง แม้จะมีปัญหาและอุปสรรคมากมายแต่ก็นำเสนอภาพชนบทในด้านบวกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในเรื่องน้ำใจ ส่วนแง่มุมในด้านลบที่นำเสนอเป็นเรื่องของข้าราชการบางคนที่ไม่ดีและชาวบ้านบางกลุ่มที่หลงเชื่อเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน เหตุการณ์ของเรื่องมุ่งประเด็นไปที่ปัญหาของลูกหลานคืนถิ่นหลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 โดยมีตัวละครเอกเป็นผู้นำพาชาวบ้านผ่านพ้นวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ด้วยการยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องนี้ จึงเป็นแนวคิดที่มีที่มาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังเห็นได้จาก การนำกระแสพระราชดำรัสแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่มาใช้อ้างอิงในนวนิยาย รวมทั้งนำมาเป็นแนวปฏิบัติของตัวละครโดยเน้นที่ความร่วมมือกันในชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นแนวคิดที่โดดเด่นเพราะมีความเป็นรูปธรรม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ สะท้อนให้เห็นถึงข้าราชการที่ดีและไม่ดี และจบลงด้วยความสงบสุข นับได้ว่านวนิยายเรื่องนี้มีเนื้อหาที่เข้มข้น แต่นำเสนอในรูปแบบของบันเทิงคดีประเภทนวนิยาย ซึ่งนอกจากจะให้ภาพที่หลากหลายแล้ว ยังสามารถจำกัดสังคมให้ดำรงอยู่ในกรอบของความดีงามที่เป็นนามธรรมให้มีความเป็นรูปธรรมตามความต้องการที่ผู้เขียนต้องการให้เป็นไปได้ด้วยดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี

นวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ของ สมคิด สิงสม พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์มิ่งมิตร เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 และได้รับรางวัลชมเชยประเภทหนังสือสำหรับเด็กวัยรุ่น 12-18 ปี ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดย สมคิด สิงสง (2549: 6) ได้กล่าวถึงเจตจำนงของการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ไว้ว่า

> . . .สถานการณ์หมู่บ้านในยุคสมัยที่เงินคืออำนาจ กระแสทุนนิยมแพร่สะพัดครอบคลุมทุกหย่อมหญ้า. . .ไม่เว้นแม้แต่เด็กนักเรียนในระบบโรงเรียน วัฒนธรรมบริโภคนิยมไหล่บ่ารุนแรง. . .การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น กลายเป็นกระจายคอร์รัปชั่นไปทั่วถิ่น แต่ที่ อบต. หนองฮี ที่มีพ่อนายกบุญเติมเป็นผู้บริหาร ยังมีเรื่องราวดีๆ ให้เล่าขาน เมื่อท้องถิ่นนี้มีการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเทิดทูนไว้เหนือเกล้าฯ และถือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม. . .ผมจดๆ จ้องๆ อยู่กับเรื่องนี้หลายปี ตั้งใจจะให้เป็นวรรณกรรมสำหรับเยาวชน เพื่อสื่อสารความคิดที่ดีงามสู่ลูกหลานในโรงเรียน ประจวบเหมาะกับปีนี้ พวกเราชาวไทยได้ร่วมกันเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ผมจึงขอมีส่วนร่วมการฉลองนี้ด้วยงานเขียนเรื่องนี้

จึงกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เป็นนวนิยายที่มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวคิดหลักของเรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการสอนใจเด็กและเยาวชน ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม อีกทั้งให้ผู้อ่านทั่วไปได้ตระหนักถึงวิถีชีวิตไทยที่เหมาะสมกับอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

เรื่องย่อ

บุญเติม นายก อบต. หนองฮี เป็นผู้นำในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้กับครอบครัวตนเองจนประสบผลสำเร็จ จึงนำแนวความคิดนี้ไปขยายผลสู่ชุมชนเกษตรกรรม โดยมีสายไหม บุตรสาวคนเล็กเป็นผู้ช่วยร่วมกับเพื่อนๆ ในชั้นเรียน ซึ่งหลายคนให้ความร่วมมือด้วยดี ยกเว้นวีนัส หลานสาวของอดีตกำนันประสงค์ ที่มักจะดูถูกงานที่สายไหมและเพื่อนๆ ทำ เช่น การขัวหมากหอย การออมทรัพย์วันละบาท การจัดการขยะ และ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การทำปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น หลายปีผ่านไปสายไหมเติบโตขึ้น เธอตัดสินใจเรียนต่อปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยเปิดแห่งหนึ่ง เพื่อจะได้มีเวลาในการช่วยงานเกษตรของบิดาตนมากขึ้น ส่วนวีนัสเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก แต่เธอก็ไม่สนใจ เพราะมีอดีตกำนันประสงค์คอยสนับสนุน อีกทั้งเธอจะได้หนีจากสภาพความเป็นคนชนบทด้วย ต่อมาบุญเติมตัดสินใจไม่ลงสมัครเลือกตั้งนายกฯ ในสมัยหน้า เพื่อให้เวลากับมูลนิธิเติมบุญทดแทนคุณแผ่นดิน ที่ตนได้พากเพียรบริหารงานมาโดยตลอด โดยเฉพาะการสนับสนุนให้ชาวบ้านทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและมีสุขภาพที่ดี ภายหลังสายไหมสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ส่วนวีนัสยังเรียนไม่จบและไม่มีทีท่าว่าจะจบเมื่อใด ในขณะที่อดีตกำนันประสงค์ก็มีปัญหาเรื่องหนี้สินในการลงทุนมากมาย งานพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมของบุญเติมกำลังดำเนินไปได้ด้วยดี ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย ชุมชนหนองฮีจึงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและพอเพียง

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” มีดังนี้

1. **การนำเสนอผ่านโครงเรื่อง**

“พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เป็นเรื่องราวของนายก อบต. แห่งหนึ่ง ที่น้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้เป็นหลักปฏิบัติในครอบครัวและนำแนวความคิดนี้ไปขยายผลสู่ชุมชนเกษตรกรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีบุคคลในครอบครัวและเพื่อนๆ ให้ความช่วยเหลือจนประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

โครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้เป็นโครงเรื่องแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แสดงปมขัดแย้งภายนอกที่ไม่รุนแรง เป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับตัวละครที่เป็นคู่ปฏิปักษ์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงขั้วตรงข้ามระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระบบคิดแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม กล่าวคือ นายกฯ บุญเติมกับสายไหม เป็นภาพแทนของผู้ดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนอดีตกำนันประสงค์กับวีนัส เป็นภาพแทนของผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดทุนนิยมและบริโภคนิยม โดยตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์มักจะดูถูกการกระทำของตัวละครเอก แนวคิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เศรษฐกิจพอเพียงที่นำเสนอผ่านโครงเรื่องนี้ จึงเป็นขั้วตรงข้ามของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม อีกทั้งยังสัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรม ดังเห็นได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ของครอบครัวตัวละครเอก

จากโครงเรื่องดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้ผูกเรื่องอย่างสมจริง และมีการวางตัวละครที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับชุมชนหนองฮี จ. ขอนแก่น ที่ผู้เขียนกำหนดขึ้นจากจังหวัดบ้านเกิดของตน โดยมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีที่มาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักใหญ่ เนื้อเรื่องจึงมีน้ำหนักและสมจริงมากยิ่งขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า นวนิยายเรื่องนี้ใช้โครงเรื่องแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ไม่มีปมปัญหาและอุปสรรคอะไรมากนัก ประกอบกับตัวละครที่ค่อนข้างขาดมิติ ไม่มีบทบาทที่น่าสนใจเหมือนนวนิยายรัก หรือนวนิยายชีวิตทั่วไป จึงทำให้เนื้อเรื่องไม่ค่อยสนุกสนานเท่าที่ควร แต่มีสาระที่น่าสนใจ จึงเหมาะสมสำหรับเป็นวรรณกรรมเยาวชนดังที่ผู้เขียนตั้งใจไว้

2. **การนำเสนอผ่านตัวละคร**

ในนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ผู้เขียนได้แสดงทัศนะต่างๆ ผ่านตัวละคร และใช้ตัวละครเป็นภาพแทนอันนำไปสู่แนวคิดเรื่องความพอเพียง ดังนี้

บุญเติม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พ่อนายกฯ บุญเติม” เป็นชาวหนองฮี จ. ขอนแก่น เขาเป็นนายกฯ อบต.หนองฮี และเป็นประธานมูลนิธิเติมบุญทดแทนคุณแผ่นดินในเวลาต่อมา

แม้เขาจะจบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่มีความรู้ภาษาอังกฤษ แต่เป็นคนใฝ่รู้ ช่างสังเกตและจดจำ จึงเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น ความรู้เรื่องการเลี้ยงหมูหลุม การทำไบโอดีเซลจากสบู่ดำ เป็นต้น นอกจากนี้เขายังเป็นคนซื่อสัตย์ กล้าพูดกล้าทำ มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และละเอียดรอบคอบ แม้ดูเหมือนว่าตัวละครเอกตัวนี้จะมีแต่ข้อดี แต่ความจริงเขาก็เคยปฏิบัติสิ่งไม่ดีมาก่อน เช่น ชอบดื่มสุรา และมีหนี้สิน แต่เมื่อหันมายึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว เขาก็เริ่มขยันทำมาหากินและเลิกดื่มสุรา ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องที่กล่าวถึงการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้เขาสามารถกลายเป็นคนใหม่และมีชีวิตใหม่ที่ดีกว่าได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในวันที่พ่อสวมใส่ชุดเครื่องแบบหลวงครั้งแรกนี้ พ่อรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณยิ่งนัก เป็นเพราะพระองค์ท่านทรงเตือนสติให้หันมาหาเศรษฐกิจแบบพอเพียง พ่อจึงมีความเป็นอยู่อย่างเพียงพอในวันนี้ การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นบวกกับรายได้จากสวนหลังบ้าน ทำให้พ่อหลุดพ้นจากบ่วงกรรมแห่งหนี้สิน และมีเงินทองติดกระเป๋าไว้จับจ่ายใช้สอยในยามจำเป็น

(สมคิด สิงสง, 2549: 23-24)

ตัวอย่างตอนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนายกฯ บุญเติม ผ่านการเล่าเรื่องของผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่ผู้เขียนตั้งใจจะให้ผู้อ่านได้เกิดความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองกับตัวละครดังนี้

พ่อบอกว่าถ้าไม่อยากซื้อผู้อื่นให้เสียเงิน ต้องปลูกทุกอย่างที่เรากิน และกินทุกอย่างที่เราปลูก เหลือกินเหลือแจกจึงค่อยคิดนำไปขาย ผลผลิตจากสวนหลังบ้านทำรายได้ให้พ่อ ทุกวัน ส่วนหนึ่งแม่จะนำไปส่งแม่ค้าในตลาด. . .แรกๆ เพื่อนบ้านจะแวะเวียนมาขอหัวข่า ตะไคร้ ใบมะกรูดไปใส่หม้อต้มหม้อแกง นานวันเข้าก็มีอาการเกรงใจในน้ำพักน้ำแรงของพ่อ เลยต้องหันไปซื้อในร้านแทนการแบมือขออย่างแต่ก่อน เพื่อนบ้านหลายรายเอาอย่างที่พ่อทำ ใช้พื้นที่เล็กน้อยหน้าบ้านหลังเรือนให้เป็นประโยชน์ ก็ช่วยลดรายจ่ายประจำวันลงไปไม่น้อย

(สมคิด สิงสง, 2549: 12)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งการปลูกพืชสวนครัวเพื่อรับประทาน และเมื่อมีมากพอจึงค่อยนำไปขาย เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันนำไปสู่การปฏิบัติของชุมชนในท้องถิ่นได้ในที่สุด

นอกจากนี้เขายังรู้จักแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรที่มีมากเกินไปดังนี้

พอถึงหน้าพืชผลเหล่านี้ออกสู่ตลาดพร้อมๆ กัน เป็นจำนวนมาก ราคาก็ตกต่ำลงตามระบบและกลไกการตลาด พ่อจะพาลูกๆ เก็บผลผลิตเหล่านี้มาแปรรูป กลายเป็นน้ำตะไคร้แช่เย็น ผลมะตูมอ่อนก็นำมาฝานตากแห้ง ผลกระเจี๊ยบก็ตากแห้ง มะม่วงดอง มะยมแช่อิ่มจิปะถะ เสร็จแล้วนำมาชั่งบรรจุถุงพลาสติกขนาดเท่าๆ กัน วางขาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> หน้าร้าน และใช้ชงเป็นน้ำชาต้อนรับแขกเหรื่อที่มาเยือน จนกลายเป็นสินค้าดีมียี่ห้อของพ่อในเวลาต่อมา
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 51)

จากตัวอย่างนี้กล่าวถึงการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร แสดงให้เห็นถึงการรู้จักใช้ภูมิปัญญาไทยที่มีมาแต่เดิมของตัวละคร

เมื่อสมัยที่นายกฯ บุญเติมเริ่มลงสมัครเลือกตั้งใหม่ๆ เขาประกาศวิสัยทัศน์ที่น่าสนใจว่า “น้ำต้องเต็มนา ข้าวปลาต้องมากมี อยู่เย็นเป็นสุขขี ลูกหลานมีอนาคตสดใสงดงาม” (สมคิด สิงสง, 2549: 26) วิสัยทัศน์นี้มีนัยถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง เพราะนอกจากคนในชุมชนจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีโดยมีพื้นฐานอยู่ที่การเกษตรแล้ว วิสัยทัศน์นี้ยังมุ่งไปที่ความสุขสงบร่มเย็น และอนาคตที่ดีงาม นัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสัมพันธ์กับการเกษตร หรืออาหาร ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่เป็นหลัก เมื่อคนในชุมชนมีความพอเพียงแล้วผลที่ตามมาก็คือความสุขและความเจริญก้าวหน้า จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายหลักของความพอเพียงไม่ได้อยู่ที่เงินตราอย่างแนวคิดทุนนิยม แต่ก็มีความเจริญก้าวหน้า ไม่ใช่ล้าหลังดังที่บางคนเข้าใจ

ต่อมาบุญเติม ตัดสินใจไม่ลงสมัครเลือกตั้งนายก อบต. สมัยหน้า เพื่อให้เวลากับงานที่มูลนิธิเติมบุญทดแทนคุณแผ่นดินอย่างเต็มที่ เขาได้ให้การสนับสนุนอาชีพเกษตรกรรม เขาอยากให้คนไทยให้ความสำคัญกับอาชีพนี้ โดยไม่คิดว่าเป็นอาชีพต่ำต้อย เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอง ก็ทรงเป็นผู้นำการเกษตร และให้ความสำคัญกับอาชีพเกษตรกรรมเสมอมา ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

> . . .แม้บ้านเมืองของเราจะเจริญเปลี่ยนแปลงไป มีรายได้อย่างอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนก็ตาม รายได้สำคัญของประเทศ ก็ยังขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญ ยิ่งเรามีความจำเป็น ต้องปรับปรุงสภาพบ้านเมือง และยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้นเช่นในปัจจุบันนี้ การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร จึงยิ่งเป็นสิ่งสำคัญ ควรคำนึงถึงให้มาก และควรเร่งรัดจัดทำให้ได้ผล เพราะผลผลิตทางการเกษตรเป็นทั้งสิ่งที่ใช้บริโภค และเป็นวัตถุดิบเพื่ออุตสาหกรรมด้วย (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 164)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เขาจึงค่อยๆ ขยายงานเกษตรอินทรีย์แบบพึ่งตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่างมีเหตุผล หลักปฏิบัติของเขาที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นไปตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อปี 2541 ที่ว่า

> . . .การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นทั้งรากฐานและชีวิตสำหรับประเทศของเรา เพราะคนไทยเราส่วนใหญ่เป็นผู้มีอาชีพทางเกษตรกรรม. ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นเสมอมาว่าวิธีการพัฒนาที่เหมาะแก่ประเทศเราอย่างยิ่ง ก็คือจะต้องทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขาให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรทุกระดับให้สูงขึ้น.เริ่มต้นตั้งแต่การลงมือผลิต โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด ด้วยการดัดแปลงปรับปรุงนำสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติมาใช้ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรของเราได้ผลผลิตเพียงพอแก่การเลี้ยงตัว คือพอมีพอกิน เป็นเบื้องต้นก่อน. ต่อไปเมื่อเหลือจึงจำหน่ายหารายได้. . .โดยนัยนี้เกษตรกรของเราก็จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคงพึ่งตนเองได้ อันจะส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศมีความเข้มแข็งตามไปด้วย. . . (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 163)

ส่วนชื่อ “บุญเติม” มีนัยที่น่าสนใจและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเขา กล่าวคือ การนำบุญไปเติมเต็มส่วนที่หายไป นั่นคือความดีงามของสังคมไทย ที่อยู่กันแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจและมีจิตสำนึกที่ดีงามในวิถีพอเพียง เพราะเมื่อคนเรามีความพอเพียงก็จะเกิดความเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ดังเห็นได้จากการให้พืชผักสวนครัวแก่เพื่อนบ้านที่มาขอไปใช้ประกอบอาหาร โดยไม่คิดสตางค์ จนเพื่อนบ้านเกิดความเกรงใจ แม้นายกฯ บุญเติม จะมีเงินเดือนไม่มากนัก เมื่อบวกกับรายได้จาก การขายพืชผักสวนครัวที่บ้านแล้ว ก็ยังถือว่าไม่มากมายอะไรนัก แต่เขาก็รู้สึกพอใจ เพราะเขามีความพอเพียง เขาถือว่าครอบครัวร่ำรวยด้วยความสุขมีค่ากว่าเงินตรามากมายนัก ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวของกำนันประสงค์ ที่ยึดแต่เงินตราเป็นใหญ่ คนอื่นที่ไม่เข้าใจก็จะสงสัยว่าทำไมครอบครัวของนายกฯ บุญเติมถึงมีความสุขนัก ทั้งๆ ที่เขาไม่ได้มีฐานะร่ำรวยอะไรเลย ดังคำกล่าวที่ว่า

> . . .คนที่รู้จัก “พอเพียง” จึงมักใช้เวลาไปกับการพัฒนาศักยภาพที่แท้จริงของตนเองในด้านการสร้างคุณค่าในการทำงาน และความมั่นคงทางจิตใจ และเมื่อเราค้นพบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> คุณค่าที่แท้จริงภายในของตัวเรา ก็ไม่มีความจำเป็นต้องฉาบรูปลักษณ์ภายนอก เพื่อลวงหรือบอกใครต่อใครว่าเรามีอะไร เราเป็นอย่างไร แต่เราจะมีความสุข และเป็นอิสระจากความวุ่นวายในสังคมบริโภคนิยม เพราะความ “พอเพียง” จะทำให้เกิดความ “พึ่งพา” ตนเองได้ และเอื้อเฟื้อความ “เผื่อแผ่” ไปยังผู้อื่น. . . (อัจฉรา โยมสินธุ์, 2549: 100)

ในด้านคู่ครอง บุญเติมได้ให้คำสอนที่น่าสนใจแก่บุตรสาวคนเล็กของตนว่า ความรักต้องเป็นไปอย่างช้าๆ แต่มั่นคง มีเหตุผลและอดทน เหล่านี้คือหลักการหนึ่งของความพอเพียงนั่นเอง ความพอเพียงของตัวละครตัวนี้ จึงครอบคลุมถึงความพอเพียงในการครองเรือนด้วย นัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องความพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกเรื่อง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> พ่อบอกว่าในสังคมไทยเราแต่โบราณ นิยมครองคู่กันแบบผัวเดียวเมียเดียว ไม่นิยมการส่ำสอนมากชู้ สังคมไทยจึงเป็นอยู่โดยสันติสุขและพอเพียง มาถึงปัจจุบันคนรุ่นใหม่รับเอาวัฒนธรรมด้านที่ต่ำช้ามาสำคัญผิด โดยที่คิดว่าชีวิตคู่สามารถทดลองอยู่กินกันได้ เพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้หลายคู่พากันชิงสุกก่อนห่าม ลงท้ายก็ไปไม่รอด
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 124-125)

นายกฯ บุญเติม มีภรรยาชื่อ สายบัว และมีบุตร 3 คน ได้แก่ ต้น ไผ่ และสายไหม ชื่อของภรรยาและบุตรแต่ละคนของเขา แสดงให้เห็นถึงวิถีไทยที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ อันเป็นส่วนหนึ่งของความพอเพียง จึงกล่าวได้ว่า ครอบครัวบุญเติมเป็นภาพแทนของครอบครัวพอเพียงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าตัวละครตัวนี้ให้ความสำคัญต่อการเกษตร อันเป็นหนทางที่นำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ไม่ยากนัก

บุญเติม จึงเป็นภาพแทนความพอเพียง ที่น้อมนำเอาแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาอบรมสั่งสอนลูกหลานไม่ให้ฟุ้งเฟ้อไปกับกระแสสังคมในระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม เขาจึงเป็นที่รักและเคารพของชาวบ้านหนองฮีเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นตัวละครในอุดมคติที่เป็นภาพแทนนักการเมืองที่ซื่อสัตย์และมีคุณธรรม นัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นต้องตั้งอยู่บนรากฐานความดีงาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายไหม เป็นบุตรสาวคนเล็กของนายกฯ บุญเติม กับนางสายบัว เธอเป็นเด็กสาวที่ขยัน และรู้จักแบ่งเบาภาระของครอบครัว ดังเห็นได้จากการตื่นแต่เช้าเพื่อช่วยงานครัวของมารดาตั้งแต่เมื่อตอนที่เธอเป็นเพียงเด็กประถมเท่านั้น นอกจากนี้สายไหมยังเป็นคนอารมณ์ดี ร่าเริง อ่อนโยน และอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ อีกทั้งยังมีภาวะความเป็นผู้นำ ดังเห็นได้จากการได้รับเลือกเป็นประธานชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่6

นวนิยายเรื่องนี้กล่าวถึงบทบาทของตัวละครตัวนี้ตั้งแต่เมื่อเป็นเด็กประถมศึกษาปีที่6 จนถึงจบปริญญาตรี แต่เน้นบทบาทตอนเธออยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับมัธยมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากผู้เขียนตั้งใจจะให้เป็นวรรณกรรมเยาวชน ตัวละครเอกตัวนี้จึงไม่มีบทบาทในเรื่องของความรักแบบหนุ่มสาวดังในนวนิยายชีวิตรักทั่วไป แต่มุ่งประเด็นไปในเรื่องของบทบาทการเป็นบุตรสาวและเป็นผู้ช่วยของบุญเติม ผู้เป็นบิดา เพื่อนำไปสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวคิดหลักของนวนิยายเรื่องนี้ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องที่กล่าวถึงสายไหมในวัยเด็กดังนี้

> หน้าเก็บเกี่ยวและตีนวดข้าว พ่อแม่พาอพยพไปนอนนา สายไหมจะสนุกสนานกับการทำอุโมงค์ฟาง และเข้าไปนอนหลบหนาวในนั้นอย่างสำราญใจ ชีวิตในวัยเยาว์ยังตราตรึงอยู่ในความทรงจำ เหมือนเพิ่งผ่านพ้นเมื่อไม่กี่วันที่แล้ว โดยเฉพาะหน้านอนนาตื่นเช้าขึ้นมาพบโลกกว้างสุดสายตา สูดอากาศบริสุทธิ์ที่เจือด้วยกลิ่นฟางหอมอ่อนๆ อย่างชื่นใจ ในโอ่งแอ่งน้ำดินเผามีปลาดุกปลาช่อนตัวเขื่องขังไว้ต้มแกงกับผักแก่นส้มและผักกะแยงที่เก็บหาได้ตามทุ่งนานั่นเอง
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 115-116)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่สงบสุขและพอเพียงของเด็กหญิงสายไหม เธอผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตการเกษตรมาตั้งแต่เด็ก เพราะมีอาหารบริบูรณ์ที่หาได้ง่ายตามท้องนา ชีวิตในวัยเยาว์ที่ตราตรึงอยู่ในความทรงจำของเธอ เหมือนเพิ่งผ่านพ้นไปนั้น เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าสายไหมมีความพอใจในวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่ผูกพันกับวิถีเกษตรกรรมมาตั้งแต่เด็กจนเติบโตขึ้น เธอก็ยังพอใจที่จะคิดถึงความสุขในวัยเยาว์นั้นอยู่

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งของเรื่องกล่าวถึงสายไหมในวัยที่เติบโตขึ้น แต่ยังพอใจในวิถีชีวิตพอเพียง ต่างกันกับวัยเยาว์เพียงแต่ว่ามีการขยายผลไปสู่กลุ่มเพื่อนด้วยดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> สายไหมกับเพื่อนพากันตื่นเต้นดีใจกับการเตรียมตัวเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นชัดเจนว่าการเรียนอยู่ที่บ้านผ่านสื่อทางไกลก็สามารถนำความสำเร็จมาได้เหมือนกัน ตรงกันข้ามกับหลานสาวอดีตกำนันประสงค์ สิ้นเงินกว่าครึ่งล้านแล้วยังไม่มีกำหนดว่าจะจบปริญญาตรีเมื่อไร. . .กลุ่มของสายไหม นอกจากไม่มีค่าใช้จ่ายหนักหนาสาหัสแต่อย่างใดแล้ว ยังพากันมีรายได้จากการทำงานประจำกับมูลนิธิเติมบุญทดแทนคุณแผ่นดิน มีเงินเก็บฝากออมสินกันคนละหลายหมื่นบาทแล้ว
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 123)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จทางการศึกษาโดยไม่จำเป็นต้องเรียนที่มหาวิทยาลัยเอกชน ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้และยังต้องการทำงานไปด้วยสามารถปฏิบัติได้ตามอย่างสายไหมและเพื่อนๆ เพราะนอกจากจะได้รับความรู้แล้วยังมีรายได้เก็บสะสมจากการทำงานอีกด้วย การเก็บออมเงินของสายไหมและเพื่อนๆ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งต่างจากตัวละครวีนัสที่ยังตกอยู่ในวังวนของทุนนิยมและบริโภคนิยม เพราะนอกจากจะใช้จ่ายฟุ่มเฟือยแล้ว ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนอีกด้วย

เป็นที่สังเกตว่า สายไหมเป็นตัวละครมิติเดียว หรือในตำราบางเล่มใช้ว่า ตัวละครเชิงเดียวแบบสถิต กล่าวคือ เป็นตัวละครที่มีลักษณะเดียวตลอดเรื่อง เริ่มจากเด็กหญิงที่ขยัน ใฝ่ดี เพราะเชื่อฟังผู้ใหญ่ จนโตเป็นสาวก็ยังมีนิสัยเช่นเดิม จะมีเปลี่ยนแปลงบ้างก็เพียงเล็กน้อยซึ่งเป็นไปตามวัย ผู้อ่านจึงไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงของตัวละครมากนักนอกจากพัฒนาการทางร่างกาย กล่าวคือสายไหมยังคงเป็นคนใฝ่ดี เชื่อฟังบิดามารดา จนนำไปสู่การเป็นคนดีของสังคม จึงกล่าวได้ว่า สายไหมเป็นตัวละครที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจและสรุปความเป็นตัวตนของเธอได้ไม่ยากนัก

สายไหมเป็นภาพแทนความพอเพียง เพราะได้รับการอบรมสั่งสอนจากบิดามาโดยตลอด ส่วนผิวสีดำแดงของเธอ อีกทั้งความเป็นคนค่อนข้างเจ้าเนื้อและแข็งแรงของตัวละครตัวนี้มีนัยทางชาติพันธุ์ความเป็นไทย เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าคนไทยเหมาะสมแล้วที่จะดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และกล่าวได้อีกว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดสุขภาพที่แข็งแรงเช่นเดียวกับที่สายไหมและครอบครัวได้ยึดแนวคิดนี้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันมาโดยตลอดนั่นเอง

วีนัส เป็นหลานสาวของกำนันประสงค์ มีนิสัยรักสบาย ชอบความหรูหราฟุ้งเฟ้อ เนื่องจากได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวแบบตามใจมาตั้งแต่เด็ก อีกทั้งกำนันประสงค์ยังเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แบบอย่างที่ไม่ดีให้เธอปฏิบัติตาม เมื่อเธอเติบโตขึ้นด้วยวิถีชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม เธอจึงยึดเงินตราเป็นใหญ่ในชีวิต กล่าวได้ว่า วีนัสเป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม นอกจากนี้วีนัสยังเป็นคนที่เย่อหยิ่งถือตัว และชอบดูถูกผู้อื่น เธอดูถูกแม้กระทั่งงานที่มีคุณค่าต่อสังคม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

> ทุกครั้งที่วีนัสหิ้วกระเป๋าเดินผ่านหน้าธนาคารขยะ เธอจะใช้ผ้าเช็ดหน้าปิดจมูก และทำหน้าเบ้ราวสะอิดสะเอียนหมาเน่าก็ไม่ปาน หลานสาวกำนันประสงค์คนนี้มีนิสัยหยิ่งยโส และชอบดูหมิ่นดูแคลนผู้อื่น โดยเฉพาะกับกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของสายไหม ดูจะเป็นไม้เบื่อไม้เมากันหนักขึ้น ในสายตาของวีนัส กลุ่มอนุรักษ์เป็นพวกคร่ำครึหัวโบราณ ไม่มีทางก้าวหน้าในสังคม
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 72-73)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า วีนัสผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียง ได้แสดงพฤติกรรมรังเกียจขยะของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเห็นว่ากลุ่มอนุรักษ์นี้ล้าสมัย ไม่ก้าวหน้า กลุ่มอนุรักษ์นี้ก็คือ กลุ่มที่เป็นภาพแทนของแนวคิดเรื่องความพอเพียง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่คนล้าสมัย แต่เป็นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปภายใต้ความสมดุลของทุกภาคส่วน เช่น ความสมดุลของความเจริญกับการรักษาสภาพแวดล้อม จึงกล่าวได้ว่า ทุนนิยมและบริโภคนิยมนอกจากจะเป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียงแล้ว ยังเป็นขั้วตรงข้ามของการอนุรักษ์ธรรมชาติ แม้ดูผิวเผินทุนนิยมและบริโภคนิยมจะทำให้เกิดการพัฒนา แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เศรษฐกิจพอเพียงต่างหากเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ส่วนตัวอย่างอีกตอนหนึ่ง ตอนที่สายไหมและเพื่อนๆ ไปขัวหมากหอย หรือไปขุดดินหาหอย ทุกคนได้ชวนวีนัสไปด้วย แต่เธอกลับทำหน้ารังเกียจและรีบบอกปฏิเสธทันที โดยอ้างเหตุผลว่าต้องเลี้ยงน้อง ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าไม่มีใครเชื่อ เพราะเธอไม่เคยไปขัวหมากหอยเลย ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> . . .เด็กหญิงทำหน้าเบ้เหมือนกำลังได้กลิ่นสิ่งปฏิกูลก็ไม่ปาน. . .วีนัสหาเหตุผลมาบ่ายเบี่ยง เป็นที่รู้กันดีในหมู่เพื่อนๆ ว่า ความจริงแล้วหลานสาวกำนันประสงค์คนนี้รังเกียจการไปเก็บหอยเก็บปู หรือการที่จะต้องไปหาเก็บผักหักฟืน เธอจะรู้สึกว่ามัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> เป็นสิ่งต่ำต้อย เป็นเรื่องของคนขัดสนจนยาก อย่างเธอไม่จำเป็นต้องทำอย่างนั้นให้เสื่อมเสียเกียรติยศศักดิ์ศรี เพราะพ่อแม่มีเงินมีทองให้จับจ่ายใช้สอยอยู่แล้ว
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 30)

ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า วีนัสรังเกียจและดูถูกอาชีพเกษตรกรรม อันเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนไทย ลักษณะนิสัยเช่นนี้ผู้เขียนได้นำเสนอมาตั้งแต่เธอยังเป็นเด็กประถม จนเมื่อเติบโตขึ้นเป็นเด็กมัธยมแล้วเธอก็ยังคงดูถูกผู้อื่น และรังเกียจแม้กระทั่งถิ่นเกิดของตนเอง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

> เด็กหญิงหลานสาวกำนันประสงค์วาดอนาคตของเธอไว้แล้ว ไม่มีทางที่จะดักดานอยู่กับบ้านนอกคอกนา หนทางข้างหน้าต้องพาเธอไปสู่แวดวงสังคมชั้นสูงในเมืองหลวง
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 76-77)

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงการไม่มีจิตสำนึกรักถิ่นเกิดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการดูถูกและรังเกียจอาชีพเกษตรกรรม อันเป็นรากเหง้าแห่งวิถีชีวิตไทย ที่รักความสงบสุขและพอเพียง การปฏิเสธบ้านเกิด และพยายามทำทุกวิถีทางที่จะหนีจากสภาพเดิมที่ตนเคยอยู่ แสดงนัยของตัวละครที่ปฏิเสธความพอเพียงและความเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อมุ่งหน้าเข้าสู่สังคมเมือง ที่มีวิถีชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม และอยู่อย่างเห็นแก่ตัว เพราะทุกอย่างเป็นไปด้วยเงินตราเป็นตัวกำหนด จึงขาดความสุขยั่งยืนที่แท้จริง วีนัสจึงเป็นภาพแทนของคนรุ่นใหม่ที่หลงใหลไปกับบริโภคนิยม โดยมีผู้ใหญ่อย่างกำนันประสงค์คอยสนับสนุน เธอเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยเอกชนดังที่เธอใฝ่ฝัน เสียค่าใช้จ่ายไปมากมายกับการเรียนและค่าที่พักหรูหราย่านใจกลางเมือง แต่ท้ายที่สุดเธอก็ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน และผู้อ่านก็สามารถคาดเดาได้ถึงในอนาคตว่า ตัวละครตัวนี้ย่อมไม่เจริญก้าวหน้า เพราะเธอขาดความพอเพียงนั่นเอง

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครตัวนี้มีรูปร่างสูงเพรียวและมีผิวพรรณขาวกว่าสายไหม เธอจึงเป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม แสดงให้เห็นถึงนัยทางชาติพันธุ์ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามกับความพอเพียง แม้แต่ชื่อตัวละครตัวนี้ก็ยังเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งต่างจากสายไหม ที่เป็นชื่อแบบไทยๆ จึงยิ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัดของตัวละครทั้งสอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วีนัสเป็นตัวละครมิติเดียว หรือตัวละครเชิงเดียวแบบสถิต กล่าวคือ เป็นตัวละครที่มีลักษณะเดียวตลอดเรื่อง เริ่มจากเด็กหญิงที่เย่อหยิ่งเอาแต่ใจตนเอง และชอบดูถูกผู้อื่น จนเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็ยังมีนิสัยเช่นเดิม โดยผู้เขียนได้เพิ่มระดับของการดูถูกผู้อื่นเป็นการรังเกียจแม้กระทั่งถิ่นเกิดของตนเอง จนต้องพยายามดิ้นรนเพื่อใช้ชีวิตอยู่ในเมือง โดยได้รับการสนับสนุนจากกำนันประสงค์ จึงกล่าวได้ว่า วีนัสเป็นตัวละครที่ผู้เขียนตั้งใจจะให้เป็นขั้วตรงข้ามของสายไหมอย่างเห็นเด่นชัด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บริโภคนิยมเป็นขั้วตรงข้ามกับความพอเพียง วีนัสจึงเป็นตัวละครที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจ และสรุปความเป็นตัวตนของเธอได้ไม่ยากนัก

3. การนำเสนอผ่านบทสนทนา

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนา หรือคำพูดตัวละคร เป็นวิธีการที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรง และโดยอ้อมที่ผู้อ่านต้องพิจารณาเอง ซึ่งในเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” นี้ มีการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านบทสนทนาของตัวละคร ที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้โดยตรง ดังตัวอย่างบทสนทนาของตัวละครต่อไปนี้

ตอนที่สายไหมสนทนากับบิดาและปลัดบัญชาถึงเรื่องของวีนัส เพื่อนนักเรียนว่า วีนัสดูถูกโครงการออมทรัพย์วันละบาท เธอต้องการออมทรัพย์ด้วยเงินจำนวนมากโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นเงินที่เกิดจากการเก็บออมของตนเองจริงหรือไม่ อีกทั้งยังกล่าวพาดพิงถึงนายกฯ บุญเติมผู้สนับสนุนการออมวันละบาทว่าเป็นคนตระหนี่อีกด้วย สายไหมรู้สึกคับข้องใจมากจึงกลับมาถามผู้ใหญ่ที่บ้าน ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

ปลัดบัญชาฟังแล้วถึงกับตะลึง
“แล้วสายไหมได้วันละเท่าไหร่จ๊ะ?”
“แม่ให้วันละห้าบาทจ้ะ”
“แล้วพอไหมล่ะลูก?” พ่อเอ่ยถาม
“ไหมไม่ค่อยได้ซื้อดอกพ่อ อาหารกลางวันก็กินที่โรงเรียน ขนมก็เอากับแม่”
. . .
“ก็ดีแล้วนี่ลูก” พ่อลูบไล้ศีรษะลูกสาวอย่างรักใคร่เอ็นดู. . .
“วีนัสเขาออมวันละเป็นสิบยี่สิบ เค้าขอแม่มาออมโดยเฉพาะเลย”
พ่อนายกบุญเติมได้ยินอย่างนั้นถึงกับส่ายหัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"ไม่ใช่อย่างนั้นดอกลูก การออมทรัพย์คือการเก็บออมจากส่วนที่เหลือของหนูในแต่ละวัน ไม่ใช่ต้องขอพ่อแม่เพิ่มเพื่อจะออมต่างหาก ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ผิดวัตถุประสงค์ของการออมแล้วละ!"

"นั่นละ เค้าว่าพ่อรวยแล้วขี้เหนียว!"

ทุกคนหัวร่อยกเว้นสายไหม

. . .

"เขาว่าพ่อเป็นนายก อบต. พ่อมีทางได้เงินเยอะ"

นายก อบต. หนองฮี ถึงกับอึ้งไปพักหนึ่ง. . .

"ฟังพ่อนะลูก. . .การกระจายอำนาจการปกครองจะต้องไม่ใช่กระจายคอร์รัปชั่นมาสู่ท้องถิ่น. . .พ่อไม่เสี่ยงกับคุกตะรางดอกลูก แล้วอีกอย่างเราก็ไม่จำเป็นต้องทำอย่างนั้นด้วย แค่นี้เราก็**พออยู่พอกิน** ไม่เดือดร้อนอะไร"

(สมคิด สิงสง, 2549: 47-48)

ตัวอย่างบทสนทนานี้ แสดงให้เห็นถึงหลักการออมที่ถูกต้อง และความพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ไม่คดโกง เพราะเมื่อมีใจที่พอเพียงในสิ่งที่ตนมีแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นต้องไปเบียดเบียนใคร ในทางกลับกันยังมีเวลาที่จะคิดสร้างความเจริญให้กับสังคม ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

. . .บุคคลผู้สามารถประคับประคองตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ต้องมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ที่จะยึดมั่นปฏิบัติมั่นตามแบบอย่างที่พิจารณารู้ชัดด้วยปัญญาแล้วว่าเป็นทางแห่งความดี ความเจริญ ไม่ปล่อยตัวปล่อยใจให้มัวเมา หลงผิดไปในทางเสื่อม เสีย พร้อมกันนั้นก็จะต้องมีสติกำกับอยู่ตลอดเวลา ที่จะไม่ให้ประพฤติปฏิบัติผิดพลาดด้วยความประมาทพลั้งเผลอ เหตุนี้การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมนอกจากจะมุ่งสงเคราะห์ในด้านฐานะความเป็นอยู่แล้ว จึงควรจะได้พัฒนาบุคคลเป็นข้อใหญ่ด้วย เพราะถ้าบุคคลซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม มีความเข้มแข็งและมีสติปัญญา ที่จะพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ ปัญหาต่างๆ ในสังคมก็จะบรรเทาลง และสังคมส่วนรวมย่อมจะมีโอกาสพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้โดยไม่ยากนัก (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 50)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความพอเพียงจึงไม่ใช่ความตระหนี่ แต่เป็นความพอดีในชีวิต เมื่อมีน้อยก็ออมน้อย การออมทรัพย์ที่มากอย่างที่วีนัสกระทำก็สามารถทำได้ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นต้องเกิดจากการเก็บออมส่วนที่เหลือของเงินเราเอง ไม่ใช่การขอจากผู้อื่นมาออม

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบทสนทนาที่กล่าวโดยอ้อมดังนี้

ตอนที่สายไหมสงสัยว่าทำไมบิดาของตนจึงปลูกข่ากับตะไคร้รอบคันคูสระน้ำ แม้บิดาจะเคยบอกว่าปลูกทุกอย่างที่เรากิน และกินทุกอย่างที่เราปลูก แต่เธอก็อดสงสัยไม่ได้ว่าทำไมต้องปลูกมากอย่างนั้น ดังตัวอย่างบทสนทนาดังนี้

. . .“มันจะกินยังไงไหวพ่อ ต่อให้ต้มไก่หรือแกงไก่ทุกวันก็เถอะ?”
“เมื่อเราปลูกสร้างขึ้นมาจนเหลือกินแล้วเหลือใช้แล้ว เราก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปยังผู้ที่เขาขาดแคลน เป็นการสร้างทานบารมี เหลือจากทำทานแล้วก็สามารถใช้มันเป็นสินค้าสำหรับซื้อขายแลกเปลี่ยน เพื่อให้เราได้มีสิ่งอื่นที่ขาดแคลนอยู่ไงละลูก”

(สมคิด สิงสง, 2549: 50-51)

บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ และเมื่อสามารถพึ่งตนเองได้ ก็สามารถเอื้อเฟื้อความเผื่อแผ่ไปยังเพื่อนบ้าน หรือผู้อื่นได้อีกด้วย ดังเช่นที่นายกฯ บุญเติมได้ยึดปฏิบัติเสมอมา

ตอนที่นายกฯ บุญเติมคุยกับปลัดบัญชาถึงการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรโดยจัดทำภายใต้ชื่อสินค้า “หนองฮี” เพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับถิ่นเกิด เช่น เครื่องดื่มสมุนไพรหนองฮี เป็นต้น แต่ก็มีคำพูดของใครบางคนแสดงความไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าทำอย่างนายกฯ บุญเติมแล้วไม่มีโอกาสจะร่ำรวยนั่นเอง ซึ่งคำพูดนี้น่าจะมาจากกำนันประสงค์ เพราะเป็นฝ่ายตรงข้ามปลัดบัญชาได้ยินมาจึงถือโอกาสบอกกับนายกฯ บุญเติมในขณะที่กำลังสนทนากันอยู่ บทสนทนาตอนต่อมามีเนื้อหาสาระน่าสนใจดังนี้

. . .“ที่ทำอยู่นี่พ่อไม่ได้หวังว่าจะร่ำรวยอะไรดอก ขอเพียงแต่. . .ไม่มีรายจ่ายที่ไม่จำเป็นก็พอใจแล้ว”
“แล้ว. . .ทำอย่างไรถึงจะรวย?”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“คงจะให้ลงทุนทำไร่อ้อยเป็นร้อยไร่พันไร่ อย่างกำนันประสงค์ละมั้ง!”

ปลัด อบต. หนองฮี ฟังแล้วยิ้มๆ

“พวกทำไร่อ้อย รวยจริงหรือพ่อ?”

“ก็ไม่รู้” พ่อว่าด้วยสุ้มเสียงเนือยๆ “ก็เห็นเขามีรถสิบล้อสี่ห้าคัน มีรถแทรกเตอร์สองคันสามคัน”

“แล้วพ่อนายกฯ รู้ไหมว่าเขามีหนี้อยู่ที่โรงงานน้ำตาลกี่ล้าน?”

“ก็ไม่รู้” พ่อหัวร่อ “รู้แต่ว่าเวลานี้พ่อไม่มีหนี้ติดค้างอยู่กับผู้ใด”

“เท่าที่ผมรู้นะพ่อ ทำไร่อ้อยอย่างเดียวไปไม่รอดหรอก ถึงราคาอ้อยจะดูดีขึ้น แต่ต้นทุนการปลูกอ้อยก็ถีบตัวสูงขึ้นไม่หยุดหย่อนเหมือนกัน”

“ก็คงจะใช่ ถ้าหากต้องใช้รถไถ ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ยาฆ่าหญ้า”

“ที่ว่ามานั้นพ่อนายกฯ ไม่ได้ใช้เลย”

“ใช่...ของพ่อมันเป็นแบบสวนครัว หรือพูดอีกอย่างคือสวนแบบธรรมชาติ...แบบผสม”

“เขาเรียกเกษตรผสมผสาน”

(สมคิด สิงสง, 2549: 52-53)

บทสนทนานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเกษตรผสมผสาน ซึ่งแตกต่างจากเกษตรเชิงเดี่ยว ที่เรานิยมทำกันมาในอดีต ความรู้การเกษตรแบบผสมผสานนี้ เกษตรกรไทยได้รับมาจากแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังเห็นได้จากการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ อันเป็นโครงการในพระราชดำริ ที่มีการสนับสนุนให้เกษตรกรเปลี่ยนมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือการเกษตรที่หลากหลายแทนการปลูกพืชชนิดเดียว ดังคำกล่าวของ พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ (2549: 192) ที่กล่าวไว้ในงานเขียน “ในหลวง กษัตริย์นักพัฒนาผู้ยิ่งใหญ่” ได้อย่างน่าสนใจว่า

> ด้วยเหตุที่การเกษตรกรรมนั้นเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ การเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตโดยให้การทำเกษตรกรรมมีประสิทธิภาพและส่งออกนั้น ทำให้เกิดปัญหาดินสึกกร่อน และหมดความอุดมสมบูรณ์อย่างน่าเป็นห่วง กล่าวคือ เมื่อการทำไร่ทำนาแบบเดิมที่พัฒนามาจากประเทศตะวันตกนั้นคำนึงถึงทรัพยากรและโครงสร้างของประเทศ ซึ่งแตกต่างจากประเทศไทย ที่ไม่มีโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนการเกษตร ที่เกษตรกรปลูกพืชอย่างเดียวคือ ข้าวที่มีคุณภาพสูง และมีรายได้จากการขายข้าวเท่านั้น เมื่อเก็บเกี่ยวไม่ได้ผลดี หรือต้องใช้ปุ๋ยราคาแพง จึงทำให้เกษตรกรเกิดความขาดแคลนและไม่มั่นคง เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใย และทรง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิริยะที่จะส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรให้ดีขึ้น เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนจากปัญหาดังกล่าว ก่อนที่จะสร้างนโยบายการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของเอเชีย. . .

นอกจากกำนันประสงค์จะทำเกษตรเชิงเดี่ยวแล้ว เขายังทำอุตสาหกรรมเกษตร ที่มุ่งเน้นผลกำไรจำนวนมาก จึงต้องใช้เงินทุนมาก เมื่อมีค่าใช้จ่ายมากก็ต้องมีหนี้สินมาก และอาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เพียงเพราะเขาขาดความพอเพียง ซึ่งต่างจากนายกฯ บุญเติม ที่ทำพออยู่ได้ และหันมาใส่ใจในเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก ทำให้ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป การรู้จักพอเพียงทำให้ไม่เกิดหนี้สิน เขาจึงมีเวลาที่จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับครอบครัวที่อบอุ่น

บทสนทนาที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความหมายมากกว่าการประหยัดอดออม ทั้งนี้เพราะแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ซึ่งนำไปสู่ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตลอดจนการเกษตรผสมผสาน ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ หรือการเกษตรที่สมดุลกับสิ่งแวดล้อม

4. การนำเสนอผ่านฉาก

ฉากในเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ใช้ฉากที่หนองฮี จ. ขอนแก่น แม้ผู้เขียนจะไม่ได้กล่าวถึงจังหวัดโดยตรง แต่ผู้อ่านก็สามารถคาดเดาได้ เนื่องจากมีการกล่าวถึงผู้ใหญ่บุญเต็มแห่งบ้านดงบัง จ. ขอนแก่น ตัวละครที่นายกฯ บุญเติมไปมาหาสู่อยู่บ่อยๆ ซึ่งน่าจะไม่ไกลจากบ้านของนายกฯ บุญเติมมากนัก อีกทั้งผู้เขียนก็มีภูมิลำเนาอยู่ที่ขอนแก่น จึงน่าจะมีความเป็นไปได้ที่จะมีการกำหนดฉากขึ้นที่ จ. ขอนแก่น โดยกำหนดฉากสำคัญอยู่ที่บ้านหนองฮี จึงกล่าวได้ว่าหนองฮี เป็นภาพแทนของชนบทไทยที่มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง ดังตัวอย่างการใช้ฉากนำเสนอแนวคิดเรื่องความพอเพียงของครอบครัวนายกฯ บุญเติม ตัวละครเอกของเรื่อง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

เรือนพ่อตั้งอยู่ติดถนนใหญ่กลางหมู่บ้าน เป็นเรือนไม้สองชั้นในเนื้อที่หลายไร่ เมื่อนับรวมกับญาติพี่น้องที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ชั้นบนเป็นห้องนอนสองห้องกับห้องโถงหน้าบันได ชั้นล่างเป็นร้านค้าของชำ ขายสินค้าสารพัดอย่าง ทั้งข้าวสาร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาหารแห้ง สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน หมูเห็ดเป็ดไก่ พริกมะเขือเกลือปลาร้า. . . ชาวบ้านบางคนออกปากว่าบ้านพ่อรกเหมือนป่า มีต้นไม้ใบหญ้าเขียวครึ้มอยู่โดยรอบ มีทั้งต้นมะยม มะม่วง จำปี จำปา และไม้ดอกไม้ใบสารพัดชนิด จำเพาะด้านหน้ามีพวงชมพูห้อยระย้าบนร้านต้นไม้ ริมรั้วหน้าบ้านมีกอธรรมรักษา ปลูกแซมกับพุทธรักษาหลากสีสัน. . .หลังเรือนมีสระเก็บน้ำขนาดสองงานเห็นจะได้. . .พ่อใช้น้ำในสระรดต้นไม้ในหน้าแล้ง หรือในยามที่ฝนทิ้งช่วงไปนาน

(สมคิด สิงสง, 2549: 10-11)

ตัวอย่างที่ 2

บนคันคูสระน้ำ มีกอกล้วยน้ำว้าปลูกเรียงเป็นแถวรายรอบสระน้ำ ใต้ร่มเงากอกล้วยมีกอตะไคร้ กอข่า ต้นกะเพรา โหระพา แมงลัก เกิดเป็นป่าดาดาษ แม้แต่ในน้ำยังเต็มไปด้วยผักบุ้ง และผักน้ำอย่างอื่นนานาชนิด

(สมคิด สิงสง, 2549: 12)

จาก 2 ตัวอย่างที่ยกมานี้ กล่าวถึงบ้านและบริเวณบ้านของครอบครัวนายกฯ บุญเติม ซึ่งเน้นในเรื่องวิถีทางธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับการเกษตรและธรรมชาติ ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างของฉากในตัวอย่างที่ 1 คือ สระเก็บน้ำหลังเรือน ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เรียกว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ ดังพระราชดำรัสที่ว่า

. . .ทฤษฎีใหม่. . .ให้ประชาชนมีโอกาสทำเกษตรกรรมให้พอกิน ถ้าน้ำมีพอดีในปีไหนก็สามารถที่จะประกอบการเกษตร. . .ถ้าต่อไปในหน้าแล้งน้ำมีน้อย ก็สามารถที่จะใช้น้ำ ที่กักไว้ในสระเก็บน้ำของแต่ละแปลงมาทำการเพาะปลูก แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ ไม่ต้องไปเบียดเบียนชลประทานระบบใหญ่ เพราะมีของตัวเอง แต่ก็อาจจะปลูกผัก หรือเลี้ยงปลา หรือทำอะไรอื่นๆ ก็ได้ ทฤษฎีใหม่นี่มีไว้สำหรับป้องกันความขาดแคลน ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามที่มีอุทกภัย ก็สามารถที่จะฟื้นตัวได้เร็ว โดยไม่ต้องให้ทางราชการไปช่วยมากเกิน ทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้อย่างดี (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551: 155)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉากของนวนิยายในเรื่องนี้ จึงได้รับอิทธิพลจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรงอย่างเห็นเด่นชัด

ตัวอย่างที่ 3

> หน้าเก็บเกี่ยวและตีนวดข้าว พ่อแม่พาอพยพไปนอนนา สายไหมจะสนุกสนานกับการทำอุโมงค์ฟาง และเข้าไปนอนหลบหนาวในนั้นอย่างสำราญใจ ชีวิตในวัยเยาว์ยังตราตรึงอยู่ในความทรงจำ เหมือนเพิ่งผ่านพ้นเมื่อไม่กี่วันที่แล้ว โดยเฉพาะหน้านอนนาตื่นเช้าขึ้นมาพบโลกกว้างสุดสายตา สูดอากาศบริสุทธิ์ที่เจือด้วยกลิ่นฟางหอมอ่อนๆ อย่างชื่นใจ ในโอ่งแอ่งน้ำดินเผามีปลาดุกปลาช่อนตัวเขื่องขังไว้ต้มแกงกับผักแก่นส้มและผักกะแยงที่เก็บหาได้ตามทุ่งนานั่นเอง
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 115-116)

ฉากนี้แสดงให้เห็นถึง วิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตร ซึ่งสามารถหาอาหารได้ง่ายตามท้องนา เพราะความอุดมสมบูรณ์ของเกษตรกรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนในอดีตสามารถดำเนินชีวิตแบบพอเพียงได้เป็นอย่างดี ในขณะที่วิถีชีวิตในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว ทุนนิยมได้ขยายจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทอย่างรวดเร็ว การที่ตัวละครสายไหมหวนคิดถึงวิถีชีวิตในช่วงวัยเยาว์ ที่แม้ทุนนิยมจะได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมชนบทแล้ว แต่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่ หรือกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องความพอเพียงอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานทุกยุคทุกสมัย แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปเช่นไร แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสังคมไทยเสมอ เพราะประเทศไทยมีชีวิตผูกพันอยู่กับเกษตรกรรม ซึ่งก่อให้เกิดอาหารอันเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่สำคัญสำหรับชีวิตคนเรานั่นเอง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเน้นให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรม โดยให้ชาวบ้านหนองฮีเป็นภาพแทนของผู้ที่ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจนประสบผลสำเร็จในชีวิต กับผู้ที่ยึดแนวคิดแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จในชีวิต อีกทั้งมีแนวโน้มว่าจะมีหนี้สินที่มากขึ้น และยากจะไถ่ถอนได้ ถ้าไม่หันมาทบทวนตนเอง และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางแก้ไข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เริ่มจากการพยายามลดรายจ่าย รู้จักประหยัดอดออม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความรู้คู่คุณธรรม เมื่อมีความพอเพียงแล้ว จะทำให้เกิดความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น นอกจากนี้แล้วแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องนี้ยังสัมพันธ์กับวิถีธรรมชาติ โดยเน้นการทำเกษตรอินทรีย์ ที่นอกจากจะเป็นการรักษาผืนดินแล้ว ยังส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคอีกด้วย

จากการวิจัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยทั้ง6 เรื่อง จะเห็นได้ว่ามีการเลือกใช้ชุดความคิดเดียวกันส่งผ่านองค์ประกอบของเรื่อง ทำให้เห็นโครงสร้างทางความคิดที่สัมพันธ์กัน แสดงให้เห็นถึงชุดความคิดที่ตอบสนองคุณค่าของนวนิยาย อีกทั้งยังช่วยทำให้ความเป็นนามธรรมของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกกลั่นกรองออกมาเป็นรูปธรรมที่มีความชัดเจน โดยเฉพาะการให้ภาพตรงกันข้ามของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับทุนนิยมและบริโภคนิยม ดังเห็นได้จากตารางแสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความสัมพันธ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย

เรื่อง	ปัจเจก/ครอบครัว	ชุมชน	เน้นฉากในเมือง	เน้นฉากในชนบท	วิถีเกษตรกรรม	ขัดตรงข้ามทุนนิยมและบริโภคนิยม	ตรงกับปรัชญาพระพุทธศาสนา	สิ่งแวดล้อม	ชาติพันธุ์และการมีสุขภาพดี	วัฒนธรรม
ผู้ใหญ่ลีกับนางมา		√		√	√	√	√	√	√	√
วังดอกหญ้า	√		√		√	√	√	√	√	
กลิ่นดอกส้ม	√		√		√	√	√	√	√	
แผ่นดินหัวใจ		√		√	√	√	√	√	√	
กระท่อมแสงเงิน	√		√		√	√	√		√	
พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี		√		√	√	√	√	√	√	√

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตารางแสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยทั้ง6 เรื่อง มี 3 เรื่อง ที่สัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” “แผ่นดินหัวใจ” และ “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” โดยนำเสนอผ่านฉากในชนบทเป็นหลัก ส่วนอีก 3 เรื่อง ได้แก่ “วังดอกหญ้า” “กลิ่นดอกส้ม” และ “กระท่อมแสงเงิน” มีหลักปฏิบัติเป็นปัจเจกและครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะขยายผลไปสู่ชุมชนได้ โดยนำเสนอผ่านฉากในเมือง แสดงให้เห็นว่า สังคมชนบทมีโอกาสที่จะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนได้ดีกว่า อีกทั้งพื้นที่ยังเอื้ออำนวยให้กับการทำเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่เหมาะสมสำหรับการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้ง่ายที่สุด เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม อาหารที่เป็นผลิตผลทางการเกษตรก็เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนเรา

นอกจากนี้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายทั้ง 6 เรื่อง ยังมีนัยทางชาติพันธุ์และการมีสุขภาพดี เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าคนไทยเหมาะสมแล้วที่จะยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นให้เห็นถึงขั้วตรงข้ามอย่างทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก อีกทั้งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังสัมพันธ์กับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา แนวคิดนี้จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่คู่คุณธรรม ทั้งในเรื่องสันโดษ การยึดหลักทางสายกลาง การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความพอใจในสิ่งที่ตนมี หรือความพอใจในปัจจัยสี่ ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชน วิถีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเห็นได้จากการนำเสนอเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่างจากเกษตรเคมี นวนิยายทั้ง 6 เรื่อง จึงมีคุณค่าต่อผู้อ่านเสมอมา เพราะสามารถนำแนวคิดนี้ไปใช้พัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

ประเด็นที่น่าสนใจในการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของนวนินาย โดยเฉพาะโครงเรื่อง มีชุดความคิดเดียวกัน กล่าวคือ มีปมขัดแย้งระหว่างผู้ที่ยึดหลักทุนนิยมและบริโภคนิยม กับผู้ที่ยึดหลักความพอเพียง โดยมีการสร้างปมขัดแย้งของตัวละครทั้งภายนอกและภายใน โดยมุ่งเน้นไปที่ปมขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเอง จึงกล่าวได้ว่า ปมขัดแย้งในชีวิตของคนเราสามารถแก้ไขได้ด้วยสติปัญญา และจิตใจที่แน่วแน่ของตนเอง โดยเฉพาะผู้ที่ยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ปมขัดแย้งในนวนิยายทุกเรื่องที่ได้วิจัยมา จึงคลี่คลายปมด้วยการให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีชัยเหนือทุนนิยมและบริโภคนิยม แม้นวนิยายบางเรื่องจะแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถอยู่ร่วมกับทุนนิยมได้ แต่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้องคอยกำกับควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านองค์ประกอบต่างๆ โดยเฉพาะโครงเรื่อง ตัวละคร และฉาก มีการนำชุดความคิดเดียวกันมานำเสนอในลักษณะของขั้วตรงข้าม 2 คู่ เช่น การให้ภาพชนบทเป็นด้านบวก เพราะเป็นภาพแทนของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนสังคมเมืองเป็นด้านลบ เพราะเป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม คนไทย หรือเกษตรกรมีสุขภาพที่แข็งแรง เพราะยึดหลักความพอเพียง ส่วนคนต่างชาติ หรือนักธุรกิจ มีสุขภาพไม่แข็งแรง เพราะใช้เวลาไปกับการทำงานหาเงินที่ไม่เคยพอ การเลือกคำสำคัญ หรือชุดความคิดที่เหมือนกันเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงคนส่วนใหญ่มองภาพชนบทเป็นด้านบวก และเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพอเพียงมาช้านาน การให้ภาพที่ตรงข้ามกันของผู้เขียนสามารถเชื่อมโยงชุดความคิดให้เห็นเป็นรูปธรรมได้โดยง่าย ผู้อ่านจึงเข้าใจในหลักปรัชญานี้ได้โดยไม่ยากนัก อีกทั้งชุดความคิดเหล่านี้ยังเอื้อต่อการนำมาปรับใช้กับงานเขียนบันเทิงคดีอย่างนวนิยาย เพราะถ้ามองกันตามความเป็นจริงแล้ว นวนิยายไทยที่ใช้ในการวิจัยเกือบทุกเรื่องเป็นนวนิยายรักทั่วไป (ยกเว้น “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี”) การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างเห็นเป็นรูปธรรมผ่านโครงเรื่อง โดยใช้ตัวละครในเรื่องเป็นเครื่องมือสำคัญ จึงช่วยเสริมให้นวนิยายรักทั่วไปนั้นมีน้ำหนักความน่าสนใจ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับงานเขียน การผลิตซ้ำของนวนิยายรักในลักษณะเช่นนี้ จึงช่วยเน้นย้ำให้เห็นว่า นวนิยายรักเรื่องหนึ่งสามารถให้คุณค่าได้มากกว่าความบันเทิง

ส่วนนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เป็นนวนิยายเรื่องเดียวที่ไม่ใช่นวนิยายรัก เนื่องจากผู้เขียนตั้งใจจะให้เป็นวรรณกรรมเยาวชน แต่การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ก็มีวิธีการนำเสนอ และเลือกชุดความคิดเดียวกับนวนิยายเรื่องอื่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นวนิยายธรรมดาเรื่องหนึ่งมีคุณค่าและความน่าสนใจขึ้น

ถ้ามองในอีกประเด็นหนึ่ง การที่นวนิยายบางเรื่องอย่าง “กลิ่นดอกส้ม” “กระท่อมแสงเงิน” และ “แผ่นดินหัวใจ” ได้นำเนื้อหาที่ค่อนข้างหนักมานำเสนอในรูปแบบของนวนิยาย ไม่ว่าจะเป็นการเสียดสี วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล นักการเมือง หรือผู้มีอำนาจในสังคม ที่มักสร้างภาพ และทุจริตฉ้อฉล ซึ่งบางเรื่องผู้อ่านสามารถเดาได้ว่านักการเมืองคนนั้นคือใคร ตลอดจนการต้องการเห็นสังคมใหม่ที่ดีงามกว่า การสะท้อนความคิดเห็นของผู้เขียนที่ซ่อนตัวอยู่ในรูปของนวนิยาย จะไม่ถูกกำจัดจากผู้มีอิทธิพล เพราะนวนิยายเป็นงานเขียนบันเทิงคดีนั่นเอง

จากการวิจัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยทั้ง6 เรื่อง จะเห็นได้ว่า นวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” “วังดอกหญ้า” และ “กลิ่นดอกส้ม” มีแนวคิดเรื่องความพอเพียง ซึ่งมี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความใกล้เคียง สอดคล้อง หรือพ้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในยุคปัจจุบัน เพียงแต่ยังไม่มีศัพท์บัญญัติ และการจัดการอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน โดยเน้นระบบเศรษฐกิจชุมชนดังเช่นในยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความพอเพียงในรูปแบบของเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดที่อยู่คู่สังคมไทยมาช้านานแล้ว หากทว่าต้องค่อยๆ ห่างหายไปตามกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่หลั่งไหลเข้ามาแทนที่

ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” “กระท่อมแสงเงิน” และ “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่เน้นเรื่องความพอประมาณ โดยรู้จักพึ่งตนเอง มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี แนวคิดที่ปรากฏจึงมีความเด่นชัดเป็นรูปธรรมมากกว่าเดิม สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้ทุกยุคสมัย นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน และเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่สัมพันธ์กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 5

คุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญา หรือแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้คนในทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม โดยยึดหลักทางสายกลางเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้คนเรารู้จักความพอดีในชีวิต ใช้ชีวิตอย่างสมดุลกับระบบนิเวศ และรู้จักเกื้อกูลแบ่งปัน ความพอเพียงจึงสัมพันธ์กับแนวคิดทางพุทธศาสนาที่สอนในเรื่องความสันโดษและทางสายกลาง นอกจากผู้ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะมีความพอประมาณ และมีเหตุผลแล้ว ยังมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว สามารถเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงใดๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ แนวคิดนี้จึงสามารถใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนมาทุกยุคสมัย เศรษฐกิจพอเพียงจึงมีคุณค่าทั้งต่อตนเองและสังคม ดังคำกล่าวที่ว่า

> เศรษฐกิจพอเพียง. . .เป็นทั้งปรัชญาของการดำเนินชีวิตและกรอบของการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานของระบบเศรษฐกิจแนวตลาดเสรี หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การมุ่งพัฒนาคนและพัฒนาประเทศอย่างสมดุล ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคนิคกับด้านจิตใจ ด้านการอุตสาหกรรมกับการเกษตร ด้านการตัดไม้ในป่ากับการรักษาระบบนิเวศ ด้านการใช้เทคโนโลยียุคใหม่กับภูมิปัญญาเดิม ด้านกิจการขนาดใหญ่กับวิสาหกิจขนาดย่อม ด้านการผลิตเพื่อบริโภคเองกับเพื่อขาย ด้านการผลิตเพื่อขายในประเทศกับการผลิตเพื่อส่งออก ด้านการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมระหว่างคนรวยกับคนจน หรือด้านการผลิตกับการบริโภค การเน้นความสมดุลเป็นการลดความเสี่ยงของชาติไปพร้อมๆ กับการเสริมฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ให้มั่นคงยิ่งขึ้น ฉะนั้นการพัฒนาประเทศในกรอบของเศรษฐกิจพอเพียงจะนำไปสู่ความยั่งยืน (ไสว บุญมา, 2548: 114 -115)

นวนิยายไทยหลายเรื่องได้นำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวคิดของเรื่อง เพราะนักเขียนตระหนักถึงคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเห็นว่าผู้อ่านและสังคมจะได้ประโยชน์ โดยนำเสนอในรูปของนวนิยาย ซึ่งต่างจากตำราวิชาการ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย มองเห็นเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังสามารถนำแนวคิดนี้ไปเป็นแนวปฏิบัติ หรือใช้แก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยที่ได้ทำการวิจัยทั้ง 6 เรื่อง ได้ให้คุณค่าค่อผู้อ่านทั้งทางจิตใจและทางปัญญา ดังนี้

คุณค่าทางจิตใจ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายไทย นักเขียนได้นำเสนอด้วยภาษาและสำนวนโวหาร ซึ่งได้กลั่นกรองอย่างประณีต เพราะนวนิยายเป็นการบันทึกเรื่องราวของผู้คนในยุคสมัยต่างๆ โดยใช้ภาษาเป็นสื่อ ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน นักเขียนจึงจำเป็นต้องเลือกสรรคำสำนวนภาษา เพื่อดึงดูดใจ ยกระดับจิตใจผู้อ่าน และนำผู้อ่านไปสู่แนวคิดของเรื่องได้ด้วยความเข้าใจ การใช้ภาษาจึงมีความสำคัญเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงการนำแนวคิดไปใช้ อีกทั้งเป็นการยกระดับคุณค่าของงานเขียน

ผู้อ่านนอกจากจะได้รับความบันเทิงแล้ว ยังมีคุณค่าทางด้านจิตใจอยู่ในตัวด้วย ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่อง ทั้งให้แง่คิด และกำลังใจในการดำเนินชีวิต เนื่องจากการใช้ภาษาที่ดี สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกที่หลากหลาย ทั้งสงสาร รัก โกรธ รู้จักเห็นใจในความทุกข์ยากของผู้อื่น และอยากจะกระทำดี หรือดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพราะนวนิยายไม่ได้มุ่งสอนในลักษณะของวิชาการ ผู้อ่านจึงได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจชีวิตมนุษย์ หรือเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น ทำให้เห็นลักษณะชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ผู้อ่านสามารถเห็นได้ในชีวิตประจำวัน

ผู้เขียนนวนิยายได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสื่อความคิดให้แก่ผู้อ่านในรูปแบบที่หลากหลายดังต่อไปนี้

1. การใช้วรรณคดีในการสื่อความคิด

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย มีการนำวรรณคดีที่คุ้นเคยมาเชื่อมโยงกับเนื้อเรื่อง ช่วยทำให้เกิดความชัดเจนและเห็นภาพ เพื่อสื่อความคิดให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของความพอเพียง และข้อบกพร่องของระบบทุนนิยม เป็นการยกระดับจิตใจผู้อ่าน และทำให้เกิดกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไปด้วยการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นายโภคา มีอุดมคติอย่างแรงกล้าว่า 'ไม่มีอะไรที่เงินซื้อไม่ได้' และ '**แข็งเท่าแข็งเงินง้าง อ่อนได้ดังใจ**'

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 10)

ตัวอย่างนี้มาจากนวนิยายเรื่อง "วังดอกหญ้า" ส่วนข้อความที่เน้นมาจากวรรณคดีเรื่อง "ลิลิตพระลอ" ซึ่งแม้ถ้อยคำจะไม่ตรงกัน แต่ก็มีเนื้อความใกล้เคียงกันดังนี้

. . .เอาเงินสกางสอดจ้าง **แขงดังเหล็กเงินง้าง อ่อนได้โดยใจฯ**

(กรมศิลปากร, 2547: 54)

ประเด็นหลักของเนื้อหาในตอนนี้ นำเสนอให้เห็นถึงแนวคิดของระบบทุนนิยม ที่ให้ความสำคัญแก่เงินตราผ่านตัวละคร คือนายโภคาอย่างเต็มตัว เพราะตัวละครตัวนี้ใช้เงินในการแก้ปัญหาทุกอย่าง แต่แล้วเขากลับต้องประหลาดใจที่เงินทองมากมายของเขากลับไม่สามารถซื้อใจนายเหรียญให้ขายที่ดินให้เขาได้ เหตุการณ์ตอนนี้จึงเน้นย้ำให้เห็นว่าระบบทุนนิยมไม่ใช่คำตอบที่แท้จริง เพราะเงินตราไม่สามารถแก้ปัญหาทุกอย่างได้ ความสงบสุขและพอเพียงต่างหากเป็นทางออกที่ยั่งยืน การนำข้อความจากวรรณคดีมาใช้ในตอนนี้ จึงสื่อความคิดให้ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เพราะสังคมทุกวันนี้คุ้นเคยกับการให้ความสำคัญกับวัตถุ หรือเงินตราจนละเลยคุณค่าทางจิตใจไป เมื่อนำข้อความนี้มาใช้กับตัวละครที่เป็นฝ่ายปฏิปักษ์กับตัวละครเอกด้วยแล้ว ผู้อ่านจึงยิ่งตระหนักได้ถึงปัญหาในข้อนี้มากยิ่งขึ้น

หรือตัวอย่างอีกตอนหนึ่งที่มาจากนวนิยายเรื่องเดียวกันว่า

. . .นางพิณประชด "ก็ต้องรอจนกว่ามีคนดีมาเห็นว่าเทียน**มีรูปสุวรรณชั้นใน เอารูปเงาะสวมใส่ให้คนหลง**งั้นซีใช่ไหม จะถอดรูปเสียตอนนี้ ก็กลัวคนจะแกะเอาทองไปขายเสียหมดแล้วพาลทิ้ง"

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 125)

ข้อความที่เน้นนี้ มาจากวรรณคดีเรื่อง "สังข์ทอง" ซึ่งผู้เขียนจงใจนำมาใช้เปรียบเทียบกับตัวละครคือ ดวงเทียน เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพความเป็นตัวตนของดวงเทียนอย่างชัดเจน เนื้อหา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของเรื่องในตอนนี้นางพิณเป็นคนพูดประชดนายเหรียญ ซึ่งเมื่อเทียบกับตัวบทในวรรณคดีแล้ว จะเห็นได้ว่ามีความใกล้เคียงกันมากดังนี้

. . .นาง**เห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน** **รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง**
ใครใครไม่เห็นรูปทรง พระเป็นทองทั้งองค์อร่ามตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2513: 114)

ประเด็นหลักของเนื้อหาในตอนนี้นำเสนอให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการหาคู่ครองด้วยรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติของนางพิณ เพราะนางพิณคิดว่าถ้าดวงเทียน หลานสาวคนเดียวของตน มีพร้อมทั้งรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติแล้ว จะต้องหาสามีที่ดีได้ ในขณะที่นายเหรียญเห็นว่าความดีงามของดวงเทียนมีคุณค่ามากกว่า แม้จะยังไม่มีคู่ครองในตอนนี้ แต่สักวันหนึ่งย่อมต้องมีคนเห็นคุณค่าความดีของเธอ และถึงแม้จะยังไม่มีคู่หมาย หรืออาจไม่มีเลยก็ไม่เดือดร้อนอะไร เพราะชีวิตที่สุขสงบอย่างพอเพียงในตอนนี้ก็เพียงพอแล้ว ความดีงามหรือคุณธรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่า คุณค่าของคนเราอยู่ที่ความดีงาม และความพอเพียง เมื่อมีความพอเพียงก็ไม่เกิดความโลภ และไม่เบียดเบียนใคร ข้อความนี้จึงสอนใจให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าของความดี ไม่หลงไปกับวัตถุนิยมภายนอก ที่แทรกซึมอยู่ในสังคมไทยอย่างยากจะถอนตัว โดยนำข้อความในวรรณคดีเรื่องที่รู้จักกันดีอย่าง “สังข์ทอง” มาใช้เปรียบเทียบความดีงามของนางเอกในเรื่องนี้

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเรื่อง “อิเหนา” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

. . .“โอย ก็ไอ้ที่คุณนายพูดถึงอยู่บ่อยๆ ว่า ‘**แม้นแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย อย่ามีคู่เสียเลยจะดีกว่า**’ ไงล่ะ นายเภอ จำไม่ได้หรือ. . .”

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 137-138)

ข้อความที่เน้นนี้ มาจากวรรณคดีเรื่อง “อิเหนา” ซึ่งมีข้อความว่า

. . .**แม้นแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย** **อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า**
พี่พลอยร้อนใจแทบทุกเวลา หรือวาสนาน้องจะต้องกันฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2513: 413)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ชายที่พึงเชย” ในที่นี้ก็คือคู่ครองที่ดี มีคุณธรรม เหมาะสมกับนางเอก หรือครอบครัวพอเพียงของนายเหรียญ ผู้เป็นตา แม้ครอบครัวของนางเอกจะไม่ร่ำรวย แต่ก็อยู่ได้อย่างพอเพียง ไม่เดือดร้อน ความสุขสงบพอเพียงนี้คือคู่ชีวิตที่แท้จริง

ในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” มีการยกบทกลอนจากวรรณคดีมาใช้ประกอบงานเขียน ดังนี้

. . .ผมมาสะดุ้งตื่นตอนดึก ได้ยินเสียงลุงเฮ้ยท่องอะไรอยู่พึมพำ แต่พอฟังๆ ไปปรากฏว่าแกท่องกลอนรักของสุนทรภู่

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก　　สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
อันเมาเหล้าเช้าสายก็หายไป　　แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 236)

บทกลอนที่ยกมานี้มาจากวรรณคดีเรื่อง “นิราศภูเขาทอง” ซึ่งมีข้อความว่า

. . .**ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก　　สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน**
ถึงเมาเหล้าเช้าสายก็หายไป　　แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน ฯ

(สุนทรภู่, 2527: 203)

นัยที่น่าสนใจของข้อความนี้อยู่ที่คำว่า “เมาใจ” ซึ่งเนื้อหาในนวนิยายตอนนี้กล่าวถึง อุศเรนพระเอกของเรื่องกำลังผิดหวังต่อความรัก ลุงเฮ้ยได้ท่องกลอนรักของสุนทรภู่มีนัยเตือนใจให้เห็นว่าการที่อุศเรนลุ่มหลงไปกับความรักความคิดถึงกระดังงา นางเอกของเรื่องมากเกินไป แสดงให้เห็นถึงความไม่พอเพียงในความรักที่มักเป็นทุกข์ได้ง่ายๆ บทกลอนที่ผู้อ่านคุ้นเคยนี้จึงเตือนใจให้เห็นคุณค่าของชีวิตและความรักอย่างพอเพียง

ในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” นอกจากจะมีการยกบทกวีจากวรรณคดีไทยมาใช้แล้ว ยังมีการเลียนแบบสำนวนของวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ได้อย่างน่าสนใจอีกด้วย ดังตอนหนึ่งของเรื่องที่ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

. . .ผมอยากจะวิ่งขึ้นบันได 10 ชั้นไปบนยอดตึกแล้วออกไปที่ดาดฟ้าตะโกนถาม**ฟ้า**ว่า **ส่งผมมาทำงานที่บริษัทเดชากรแล้วทำไมต้องส่งไอ้ลบมาด้วย**. . .

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 207)

ตัวอย่างนี้เป็นการเลียนแบบสำนวนจากวรรณคดีเรื่อง “สามก๊ก” ซึ่งมีข้อความว่า

. . .จิวยี่คิดแค้นในใจนัก จึงแหงนหน้าขึ้นดูฟ้าแล้วร้องว่า **เทพดาองค์ใดหนอ ซึ่งให้เราเกิดมาแล้ว เหตุใดจึงให้ขงเบ้งเกิดมาด้วยเล่า**

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน), 2510: 58)

เนื้อหาในตอนนี้กล่าวถึง อุศเรนหลังจากต้องตกงานจนต้องไปเป็นคนขับรถที่บ้านลิ้มไชยาอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาเขาได้งานใหม่ที่บริษัทเดชากร ซึ่งตอนแรกเขาดีใจมาก แต่เขาก็ต้องผิดหวังที่ต้องมาพบกับเพื่อนร่วมงานเดิมที่โกงบริษัท และเป็นเหตุทำให้เขาต้องตกงานมาก่อน เขาจึงรู้สึกคับแค้นใจเช่นเดียวกับตัวละครจิวยี่ในเรื่อง “สามก๊ก” ดังที่ผู้เขียนได้ใช้สำนวนเลียนแบบข้างต้นเพื่อเพิ่มน้ำหนักให้ผู้อ่านได้เข้าใจความรู้สึกของอุศเรนในขณะนั้นมากยิ่งขึ้น ส่วนประเด็นหลักที่น่าสนใจของเนื้อหาในตอนนี้คือ แม้อุศเรนจะคับแค้นใจเช่นใด แต่ในยุคเศรษฐกิจที่ตกต่ำเช่นนี้ เขาจำต้องอาศัยความอดทน และการปรับตัวมากยิ่งขึ้น ซึ่งพัฒนาการของตัวละครตัวนี้เขาได้เรียนรู้มาจากประสบการณ์ในบ้านลิ้มไชยา โดยเฉพาะการได้พบกับกระดังงา ผู้ยึดหลักคุณธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ทำให้เขาเกิดการเรียนรู้ที่จะกระทำดี โดยไม่หวั่นไหวแม้จะมีอุปสรรคอย่างนายลบ ผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยมเข้ามาในชีวิต ทั้งนี้เพราะความพอเพียงคือภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และอดทน

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเรื่อง “ผู้ชนะสิบทิศ” ที่ทำให้เกิดสำนวนที่ว่า “หนึ่งในตองอู” ดังนี้

. . .ตอนเขาเข้าไปในบ้านลิ้มไชยาใหม่ๆ เขาก็รำคาญสมจิตเหมือนกัน เพราะเขาก็ถือตัวว่า**เป็นหนึ่งในตองอู**เหมือนกัน

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 349)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เนื้อหาในตอนนี้กล่าวถึงอุศเรนได้ย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านลิ้มไชยาในฐานะคนขับรถ เขาได้รู้จักกับกระดังงาและสมจิต ผู้ที่ทำให้เขาต้องเปลี่ยนไป เขาได้เรียนรู้และเข้าใจถึงความพอดี และพอเพียงในชีวิต ไม่ใช่ยึดอัตตา ถือดี และเย่อหยิ่งว่าตนเหนือใครดังที่แล้วมา

ส่วนนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” มีการใช้ข้อความที่แตกต่างจากนวนิยายเรื่องอื่นที่ได้กล่าวมาคือ มีการนำเรื่องราวของ “พระมหาชนก” มาใช้ในงานเขียนโดยไม่ได้ยกข้อความหรือเลียนแบบสำนวนโวหารในเรื่อง แต่เป็นการนำแนวคิดของเรื่องมาใช้เชื่อมโยงกับนวนิยายด้วยสำนวนโวหารของผู้เขียนเอง ดังนี้

> โลกนี้ยังมีความหวังหรอกน่า. . .หญิงสาวปลอบตัวเอง ที่สำคัญ **ความเพียรพยายาม** ของหล่อนยังอยู่ครบบริบูรณ์ ไม่ได้ตกหล่นสูญหายไปไหนเลยนี่นา โมฟีย้ิมบางๆ กับภาพตรงหน้าและความรู้สึกผ่อนคลายในใจตัวเอง หล่อนพร้อมแล้ว**ที่จะกระโจนลงว่ายในท่ามกลางมหาสมุทร**
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 24)

เนื้อหาของข้อความในตอนนี้กล่าวถึง โมฟี นางเอกของเรื่อง ที่เพิ่งจะมาทำงานที่บางส้มเปรี้ยวไม่นาน เธอมีความมั่นใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะพัฒนาชนบทแห่งนี้ แต่พอได้ยินคนพูดถึงแต่กำนันไก่โต้ง อีกทั้งงานเกือบทุกอย่างต้องปรึกษาและผ่านความเห็นชอบของกำนันไก่โต้งก่อน โมฟีจึงคิดไปเองว่ากำนันคนนี้ต้องเป็นผู้มีอิทธิพลครอบคลุมความคิดของทุกคนในบางส้มเปรี้ยว และอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการกระทำความดีของเธอ เธอจึงเกิดความรู้สึกสับสนและเหนื่อยล้า แต่แล้วในที่สุดเธอก็ตัดสินใจได้ว่าไม่ว่าจะมีอุปสรรคแค่ไหน เธอก็พร้อมที่จะสู้ด้วยความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุด เฉกเช่นเดียวกับพระมหาชนกที่แหวกว่ายท่ามกลางมหาสมุทร แม้อุปสรรคที่เธอคิดจะเป็นเพียงสิ่งที่เธอคิดไปเอง แต่ในเวลาต่อมาการกระทำของตัวละครตัวนี้ก็พิสูจน์ให้ผู้อ่านเห็นแล้วว่า เธอมีความพยายามอย่างเต็มเปี่ยมที่จะขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้ชาวบ้านได้นำไปเป็นแนวปฏิบัติ ความขยันและพากเพียรพยายามของโมฟีก็คือคุณสมบัติหนึ่งของผู้ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้อ่านจะได้ตระหนักคิดอยากจะกระทำตามอย่างนางเอกในเรื่อง โดยเฉพาะเวลาที่รู้สึกท้อแท้ หรือสิ้นหวัง ข้อความนี้จึงให้กำลังใจในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะผู้ที่ยึดมั่นในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งต้องอาศัยความพากเพียรพยายามในการทำงานอย่างมาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้อความที่ยกมาจากนวนิยายเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางวรรณคดีที่มีต่องานเขียนมาทุกยุคสมัย แม้บางข้อความอาจไม่ตรงกับตัวบทในวรรณคดีทั้งหมดเสียทีเดียว ทั้งนี้เนื่องจากเป็นความนึกคิด หรือคำพูดตัวละคร ย่อมมีการคลาดเคลื่อนไปบ้าง แต่นับได้ว่าเป็นการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่อง แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือความพอเพียงในการใช้ชีวิต โดยใช้วรรณคดีที่เป็นที่รู้จักกันดีเพื่อสื่อความคิดให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงการดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ต้องอาศัยความอดทน พากเพียร พยายาม และมีคุณธรรม

2. การใช้ภาพพจน์เพื่อสื่อความคิด

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549: 41) ได้กล่าวถึงภาพพจน์ไว้ว่า ภาพพจน์ คือ การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก ภาพพจน์ที่สำคัญ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ นามนัย ปฏิพจน์และปฏิทรรศน์

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2545: 307-314) เรียก oxymoron ว่า ปฏิพจน์ หมายถึงการนำเอาคำและความหมายที่ไม่สอดคล้องกันและดูเหมือนจะขัดแย้งกันมารวมไว้ด้วยกันเพื่อให้เกิดผลเป็นพิเศษ เช่น the honest thief, bittersweet, jumbo shrimp และเรียก paradox ว่า ปฏิทรรศน์ หมายถึง คำกล่าวที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเอง หรือไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้งและเป็นไปได้ เช่น ศัตรูคือยากำลัง ยิ่งรีบยิ่งช้า น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย เป็นต้น

ในนวนิยายทั้ง 6 เรื่อง ที่ได้ทำการวิจัย ปรากฏการใช้ภาพพจน์ที่น่าสนใจดังนี้

อุปมา เป็นการสร้างภาพพจน์ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อมคำว่า เหมือน ดุจ ประดุจ ดั่ง เช่น ราว ราวกับ ประหนึ่ง เพียง เพี้ยง คล้าย ปาน เป็นต้น ในนวนิยายทั้ง 6 เรื่อง ปรากฏคำเชื่อมคำว่า “เหมือน” และ “ราวกับ” อยู่มาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> . . .บางส้มเปรี้ยวแห่งนี้ได้พัฒนาก้าวหน้าไปอย่างมีรากฐานอันเข้มแข็งและมั่นคง ไม่ไหลไปกับ “กระแสโลก” ที่มุ่งผลิตและบริโภคอย่างบ้าคลั่ง ซึ่งหลายชุมชนรับเอาเข้ามาอย่างไม่เคยได้ไตร่ตรอง ทดสอบ หรือแม้แต่จะค้นหาขีดระดับที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง มีแต่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> จะเปิดรับกระแสโลกที่ถาโถมเข้ามา**ราวกับน้ำเหนือบ่า**เข้าท่วมท้องทุ่งนา พัดพาเอาชีวิตและจิตใจให้ส่ายซัดหลากระเจิงไปกับความฉ่ำเย็นในชั่วเวลาแรก ก่อนจะถูกความแรงนั้นเอง ขุดรากถอนโคนให้ลอยเคว้งอย่างหนาวเหน็บอยู่ในกระแสธารอันบ้าคลั่งนี้
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 79)

ข้อความนี้มาจากนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” กล่าวถึงพัฒนาการของชุมชนบางส้มเปรี้ยว ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นภาพแทนของชุมชนหนึ่งในสังคมไทย ที่ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต โดยมีการวางรากฐานอย่างเข้มแข็งและมั่นคง ในขณะที่ชุมชนอื่นหมุนไปตามระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อความนี้จึงเตือนใจให้ผู้คนไม่หลงไปกับกระแสโลกอย่างถอนตัวไม่ขึ้น จนลืมตัวตนที่แท้จริง ลืมความพอดีในชีวิต โดยใช้ความเปรียบได้อย่างเห็นภาพ และกระทบอารมณ์ของผู้อ่าน

ตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อไปนี้ มีการใช้อุปมาที่น่าสนใจ เพราะมีความเปรียบมากกว่าหนึ่งแห่งดังนี้

> . . .ภาพอันผอมสูง แว่นตาหนาเตอะของประดิษฐ์ปรากฏขึ้นในมโนภาพ ด้วยท่าทางของนักปราชญ์ที่ยิ้มยาก ก็จะมีภาพซ้อนของชายหนุ่มอีกผู้หนึ่ง ล่ำสันทะมัดทะแมง และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน. . .ภาพทั้งสองนั้นตรงกันข้าม **ราวกับฟ้าและดิน ราวกับฝ่ามือกับหลังมือ ราวกับสีขาวกับสีดำ ราวกับกลางวันกับกลางคืน**
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 155)

ข้อความนี้มาจากนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” โดยมีนัยเชิงเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทุนนิยมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นขั้วตรงข้าม โดยผู้เขียนกำหนดตัวละครคือ ประดิษฐ์ ให้เป็นภาพแทนของทุนนิยม ในขณะที่ลีนวัตร พระเอกของเรื่องเป็นภาพแทนของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผู้มีความแข็งแรงทั้งกายและใจ ไม่เคร่งเครียดเหมือนผู้ที่ยึดหลักทุนนิยมอย่างประดิษฐ์ เพราะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนตลอดเวลา ข้อความที่ใช้ภาพพจน์อุปมาในตอนนี้ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าอยากจะเป็นแบบพระเอกมากกว่า แม้ผู้เขียนจะไม่ชี้แจงอย่างละเอียดว่า ใครเหมือนฟ้า ฝ่ามือ สีขาว และกลางวัน ผู้อ่านก็เดาได้ว่าด้านดีนี้ย่อมเป็นความเปรียบถึงพระเอกแน่นอน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในนวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” มีการใช้ความเปรียบหลายแห่งได้อย่างน่าสนใจดังนี้

คุณนายแก่ตรงรูปร่างที่อวบท้วม พอกพูนด้วยไขมันทั้งแขน เอว และสะโพก เห็นได้ชัดในชุดกลางคืน คอกว้างรัดรูป ยาวถึงน่อง แต่ก็สาวเพราะผมดำสนิท เกล้าเป็นรูปขดกันไปสานกันมาอยู่บนศีรษะ**เหมือนตะกร้อลายแปลก** ผิวหน้า และเนื้อตัวนั้นขาวมาก. . . ขาวผ่อง**ราวกับน้ำนม หรือไม่ก็มันหมูสีขาว ๆ ที่แขวนอยู่ในตลาด**. . .ดวงเทียนอธิบายไม่ถูก รู้แต่ว่าผู้หญิงคนนี้แก่แต่ก็ดูสาว ตัวขาวจั๊วก เสื้อเขียวแจ๊ด เครื่องเพชรเขียวจริ๊ง เห็นแต่ไกลดูเท่าไหร่ก็ไม่เบื่อ หล่อนไม่เคยเห็นใครแพรวพราวไปทั้งเนื้อทั้งตัวเท่านี้มาก่อนเลย ระยิบระยับไปหมด**เหมือนต้นคริสต์มาส ที่ตั้งโชว์ไว้ในห้างสรรพสินค้าเวลาใกล้ ๆ ปีใหม่**

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 40-41)

ข้อความนี้เป็นการกล่าวถึงตัวละครคือ คุณนายพลอยหยก ผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งเป็นข้ัวตรงข้ามของความพอเพียง ดังเห็นได้จากรูปร่างและการแต่งกายของเธอ การเปรียบเทียบรูปร่างที่อ้วนมาก ชี้ให้เห็นว่าบริโภคนิยมทำให้เกิดความอ้วน และนำมาซึ่งความไม่แข็งแรงได้ ข้อความนี้จึงกระทบอารมณ์ของผู้อ่าน ผู้อยู่ในยุคบริโภคนิยมได้อย่างเห็นภาพชัดเจน แม้ผู้เขียนจะไม่ได้บอกว่าสิ่งเหล่านี้คือข้อด้อย แต่ผู้อ่านก็เข้าใจได้ไม่ยาก เพราะมีความเปรียบที่โดดเด่น โดยให้ภาพของตัวละครเหมือนตัวตลกมากกว่าหญิงงาม บุคคลแบบนี้ผู้อ่านสามารถพบเห็นได้ในชีวิตจริง และเมื่ออ่านแล้วก็รู้สึกว่าไม่อยากจะเป็นเช่นคุณนายพลอยหยกคนนี้

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกัน มีความเปรียบกระทบอารมณ์ผู้อ่านดังนี้

สิบกว่าล้าน. . .อาจเปลี่ยนเป็นความฟุ่มเฟือยนานาประการ นับแต่วิมานบนดินราคาหลายล้านแถบชานเมือง รถราคาแพงหรู. . .การบินไปพักผ่อน หย่อนใจในยุโรป หรืออเมริกาเป็นว่าเล่น**เหมือนไปจ่ายตลาดนอกเมือง** การกรีดกรายอยู่ในวงสังคม. . . ตลอดจนชีวิตประจำวันอันแสนสุขโข **ราวกับมหาราชาในเทพนิยาย**

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 111)

ประเด็นหลักของข้อความนี้ ต้องการจะนำเสนอผู้อ่านให้เห็นถึงแนวคิดแบบทุนนิยมและวัตถุนิยม ผ่านความคิดของตัวละครคือ ชาตรี ที่คิดฝันไปว่าถ้าเขามีที่ดินแบบนายเหรียญ คงไม่เก็บ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่ดินเก่าแก่นั้นไว้ แต่จะขายทิ้งเพื่อแลกกับความสะดวกสบายในระยะสั้น ที่อยู่ตรงหน้าเขามากกว่า เนื่องจากสามารถใช้เงินจำนวนมากได้อย่างฟุ้งเฟ้อและสำราญ แต่ท้ายที่สุดแล้ว เขาจะเหลืออะไรไว้เป็นคุณค่าทางใจ เพราะเงินจำนวนมากที่เขาคิดฝันนั้น สักวันหนึ่งก็ต้องหมดไป ความพอเพียงต่างหากที่หยุดความฟุ่มเฟือยเหล่านี้ได้ โดยให้ตระหนักถึงคุณค่าของการมีที่ดิน ที่สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพ และอยู่ได้อย่างยั่งยืนกว่า

ในนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” มีการกล่าวเปรียบเทียบสภาพสังคมไทยในยุคปัจจุบันกับความเป็นบริโภคนิยมได้อย่างน่าสนใจดังนี้

> โลกวันนี้ไม่มีพรมแดน เศรษฐกิจตกอยู่ในมือของผู้ผูกขาด สังคมและวัฒนธรรมตกอยู่ในสภาพอ่อนแอ**เหมือนผักต้ม** คนกลายเป็นนักบริโภคนิยม**เหมือนหมูในเล้า**. . .
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 107)

ประเด็นหลักของข้อความนี้ ต้องการนำเสนอให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงสภาพที่อ่อนแอของสังคมไทยที่เป็นผลพวงมาจากระบบทุนนิยม ที่ทำให้คนหลงไปกับความเป็นบริโภคนิยมได้โดยง่าย ดูผิวเผินแล้วเหมือนเป็นข้อดี แต่จริงๆ แล้วเป็นข้อด้อย เพราะทำให้คนอ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่พยายามทำอะไรด้วยตนเอง และพอใจกับการใช้เงินแลกกับความสะดวกสบาย ทำให้คนขาดความพอดี หรือพอเพียงในชีวิต การใช้อุปมาเปรียบเทียบในข้อความสั้นๆ นี้ จึงกระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนัก และคิดทบทวนพฤติกรรมของตนที่ผ่านมาว่า เป็นไปตามที่ตัวละครเอกนี้กล่าวหรือไม่ และสามารถคิดแก้ไขปรับปรุงตนเองได้ แม้จะไม่ใช่ทั้งหมดก็ตาม

การใช้อุปมา เป็นการสร้างภาพพจน์ด้วยความเปรียบที่ช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นภาพชัดเจน หรือเข้าใจเนื้อหาของเรื่องมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องเลือกสรรคำให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่นำเสนอ หรือเหมาะสมต่อความเปรียบนั้นๆ เพื่อทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงผลเสียของทุนนิยมและบริโภคนิยม และหันมาให้ความสนใจกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น

อุปลักษณ์ เป็นการสร้างภาพพจน์ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยการนำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบมากล่าว โดยมากมักใช้คำว่า “เป็น” หรือ “คือ” แต่ในบางครั้งไม่มีคำเชื่อมโยงในการเปรียบเทียบโดยตรง หากอ่านแล้วเกิดความเข้าใจได้เอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในนวนิยายเรื่องต่างๆ ปรากฏการใช้อุปลักษณ์อยู่มาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

. . .ดวงเทียนจะอยู่**เป็นหนาม**ทิ่มแทงหล่อนต่อไปไม่ได้. . .จุลจันทร์ทนมองหน้าหล่อนไม่ได้จริงๆ แม้แต่วันเดียว ดวงเทียนจะต้องไปให้พ้นหูพ้นตา ก่อนที่ความลับนี้จะเปิดเผย

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 228)

ตัวอย่างนี้มาจากนวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” กล่าวถึงจุลจันทร์ ที่รู้ตัวว่าตนถูกชาตรีหลอก เธอรู้สึกอับอายไม่กล้าสู้หน้าใคร โดยเฉพาะดวงเทียน ผู้ที่เคยเตือนเธอด้วยความหวังดี ประโยคสำคัญของข้อความนี้อยู่ที่ความเปรียบที่ว่า “ดวงเทียนเป็นหนาม” และคำว่า “ความลับ” ซึ่งในที่นี้ก็คือ การหลงไปกับวัตถุนิยมที่ชาตรีเป็นผู้สร้างมายาภาพให้เธอ จุลจันทร์ผู้มีความคิดแบบทุนนิยม และวัตถุนิยมอยู่ในตัวอยู่แล้ว จึงเชื่อคำของชาตรีอย่างไม่มีข้อสงสัย แม้ว่าดวงเทียน ผู้เป็นภาพแทนของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จะเคยเตือนเธอด้วยความหวังดี แต่เธอก็เลือกที่ดำเนินไปในเส้นทางของวัตถุนิยม หรือมายาภาพที่ชาตรีสร้างขึ้น ดวงเทียนจึงเป็นเสมือนหนามที่ทิ่มแทงเธอ เพราะดวงเทียนรู้ความลับเรื่องความผิดพลาดของเธอนั่นเอง ข้อความเปรียบในตอนนี้จึงกระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านให้ตระหนักถึงทางเลือกที่เหมาะสมต่อตนเอง ในขณะที่อยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยม และวัตถุนิยมในสังคมยุคปัจจุบัน

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ยังปรากฏการใช้อุปลักษณ์หลายแห่งในข้อความเดียวกันได้อย่างน่าสนใจดังนี้

. . .ตัวหล่อนนั้นไม่เท่าไรหรอก **เป็นแค่แม่ดอกไม้ริมทางสีสวยดอกหนึ่ง**เท่านั้นเอง หากแต่สถานที่ที่หล่อนชูดอกออกช่ออรชรอยู่นั่นซิ มิใช่พงหญ้าพงแขมอย่างที่ดูเพียงผาดๆ หากแต่**เป็นปราสาทราชวังทองคำ**อันมีค่ามหาศาลทีเดียว. . .ผู้หญิงคนที่อยู่ตรงหน้าเขานี้ ตรงกันข้าม สวยระเหิดระหงเลิศลอย**เป็นดอกไม้ราคาแพงอยู่ในแจกันลายครามของเก่า**

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 146)

ข้อความนี้เป็นการกล่าวเปรียบเทียบถึงดวงเทียน ผู้เป็นภาพแทนของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กับจุลจันทร์ ผู้เป็นภาพแทนของทุนนิยม ผ่านมุมมองของชาตรี ผู้เป็นภาพแทนของวัตถุนิยม มุมมองของเขาสะท้อนให้เห็นว่า เขามองคนด้วยปัจจัยภายนอก หรือมองคนที่วัตถุ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรุงแต่งภายนอกมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ข้อความเปรียบในตอนนี้จึงทำให้ผู้อ่านได้กลับมาทบทวนตนเองว่า มีความคิดหรือมุมมองเช่นตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์อย่างชาตรีหรือไม่ หรือคิดเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นที่ตนเคยรู้จัก เพราะบุคคลเช่นนี้มีอยู่มากในสังคมไทย เมื่อมองเห็นข้อด้อยของความเป็นวัตถุนิยมแล้ว จะได้หันกลับมาให้ความสนใจกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีคุณค่าความงามทางจิตใจอยู่ในตัวเฉกเช่นนางเอกของเรื่อง

ในนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ปรากฏการใช้อุปลักษณ์ที่ให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อผู้ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

> หล่อนไม่เพียง**เป็นลมเย็น**ที่พัดโชยเข้ามาปัดเป่าฝุ่นควันหมักหมมในใจของเขาเท่านั้น หรอก ศราครุ่นคิด แต่ยังปัดเป่าม่านหมอกในดวงตาให้มองเห็นอีกหนทางหนึ่งของวิธีการแก้ไขปัญหา
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 255)

ข้อความนี้กล่าวเปรียบเทียบตัวละครคือ โมฬีเป็นลมเย็นให้กับศรา ผู้ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่กำลังเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการนำพาชาวบ้านบางส้มเปรี้ยวให้เข้าใจถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แม้จะต้องเผชิญ หรือท้าทายกับผู้มีอิทธิพลที่มีแนวคิดแบบทุนนิยม ข้อความตอนนี้จึงให้กำลังใจแก่ผู้กำลังดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพราะแน่นอนว่าต้องเผชิญกับแนวคิดทุนนิยมอย่างเลี่ยงไม่ได้ แต่ทำอย่างไรจึงจะอยู่ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ทุกวันนี้ นั่นคือ การยึดมั่นในความดีงามและความอดทน ดังเช่นที่ศราและโมฬีปฏิบัติมาตลอด

ในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” ปรากฏการใช้อุปลักษณ์ที่สื่อความคิดให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงผลเสียของทุนนิยม ที่เป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียงดังนี้

> นายไชยายิ้มแห้งๆ . . .ถ้าเทียบกับหน้าของคุณนายกิมง้อผู้กลมดุจพระจันทร์แล้ว นายไชยานั้นก็**คือปลาแห้ง**ประดับดวงจันทร์เราดีๆ นี่เอง
>
> (ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 124)

ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของระบบทุนนิยม ซึ่งต่างจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกทุกวันนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังเห็นได้จากนายไชยาและภรรยาของเขา ผู้มีแนวคิดแบบทุนนิยมมาตลอด แม้นายไชยาจะเคยร่ำรวย และสุขสบายด้วยตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองมาก่อน แต่ท้ายที่สุดเขาก็ต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ หรือความไม่แน่นอนของวงการเมือง หน้าที่เคยเบิกบานก็แห้งเหี่ยวเป็นปลาแห้งได้ โดยข้อความในตอนนี้ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบใบหน้าของนายไชยา กับภรรยาของเขาเอง เพื่อให้เห็นภาพที่แตกต่างกัน เพราะคุณนายกิมง้อ ภรรยาของเขามีใบหน้ากลมที่ขาดความพอดีอยู่แล้ว

ส่วนนวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ปรากฏการใช้อุปลักษณ์ที่ต้องการให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความพอเพียงในด้านการใช้ชีวิตคู่ ดังนี้

> ฉันเคยถามหมอสันต์เปรยๆ ว่า เขาผิดหวังบ้างไหมที่ฉันรูปร่างแบบนี้ เขากลับหัวเราะและว่า “**เป็นส้มเขียวหวาน** ตัวก็เล็กเท่านี้ จะให้มัน**เป็นส้มโอ**ไปได้ยังไง”
>
> (โบตั๋น, 2524: 352)

ข้อความในตอนนี้กล่าวถึงความพอเพียงในด้านอื่น ที่นอกเหนือจากการประกอบอาชีพ หรือกล่าวได้ว่า คนเราต้องมีความพอเพียงทุกด้าน ความเปรียบในตอนนี้เน้นในด้านการใช้ชีวิตคู่ที่ต้องอาศัยความดีงามจากภายในไม่ใช่รูปลักษณ์ภายนอก อีกทั้งควรพอใจในสิ่งที่ตนมี และไม่ทำอะไรที่เกินตัว ดังเช่นหมอสันต์ พระเอกของเรื่องที่พอใจนางเอกด้วยนิสัยใจคอของเธอ ไม่ใช่รูปร่าง

การใช้อุปลักษณ์ในนวนิยายไทย แม้จะไม่ปรากฏมากเท่าอุปมา แต่ผู้เขียนก็สามารถเลือกสรรคำเปรียบเทียบมาใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่แจ่มชัดมากยิ่งขึ้น และส่งผลต่อจิตใจของผู้อ่านให้ตระหนักถึงความพอเพียงในชีวิต

บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน เป็นโวหารที่นำสิ่งไม่มีชีวิต หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม มากล่าวเหมือนบุคคล หรือสิ่งที่มีชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> . . .**แสงสีทองของวันใหม่**เริ่มจะ**ทาบทาระบาย**บนแผ่นฟ้ากว้าง **ต้นข้าวต้อนรับสายลม**ยามเช้าที่แผ่วพลิ้วด้วยการ**เริงร่ายไหวเอน**เป็นระลอกคลื่น นกกาโผบินสู่ฟ้ากว้างของวันใหม่อย่างเริงใจ ไม่หวาดหวั่นต่อเมฆดำซึ่งก่อตัวที่ปลายฟ้านั้นสักนิด. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 264)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างข้างต้นนี้มาจากนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” จะเห็นได้ว่า “แสงสีทองของวันใหม่” และ “ต้นข้าว” เป็นสิ่งไม่มีชีวิตที่ทำกิริยาอาการเหมือนกับคน อีกทั้งยังแฝงนัยที่น่าสนใจ กล่าวคือ “แสงสีทองของวันใหม่” มีความหมายถึงความหวังใหม่ของชีวิต ส่วน “ต้นข้าว” แสดงให้เห็นถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความชุ่มชื่นใจราวกับได้สัมผัสธรรมชาติไปด้วย ข้อความนี้จึงให้กำลังใจผู้อ่านในยามที่รู้สึกแห้งแล้งในชีวิต หรือต้องเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคในชีวิตได้เป็นอย่างดี

ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ยังปรากฏการใช้บุคคลวัตที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะกันของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระบบทุนนิยม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งดังนี้

> ข่าวความแตกแยกของลูกหลานบางส้มเปรี้ยวแพร่ออกไปอย่างรวดเร็วเหมือนไฟลามทุ่ง . . .แน่ละ **ข่าวนั้นข้ามแม่น้ำสายเล็ก ๆ** ไปยังบางส้มหวาน ล่วงรู้ถึงหูของกำนันเลิศฤทธิ์เช่นกัน. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 302)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า “ข่าว” เป็นสิ่งไม่มีชีวิตที่ทำกิริยาอาการเหมือนกับคน อีกทั้งยังแสดงนัยให้เห็นถึงการปะทะกันของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับทุนนิยมและบริโภคนิยม ดังเห็นได้จากข่าวความแตกแยกของลูกหลานบางส้มเปรี้ยว ที่รู้ถึงหูของกำนันเลิศฤทธิ์ และข่าวนี้ก็ทำให้เขาพอใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นแผนสร้างความแตกแยกของ ส.ส.พล ผู้เป็นเจ้านายของเขา ที่ต้องการสั่นคลอนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านบางส้มเปรี้ยว เพื่อให้หันกลับไปยึดระบบทุนนิยมดังที่แล้วมา การใช้บุคคลวัตในตอนนี้จึงช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นภาพ และเห็นถึงปัญหาและอุปสรรคของการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ผู้ปฏิบัติต้องอาศัยความอดทน และเรียนรู้ที่จะฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคนั้นอย่างไม่ย่อท้อ แม้ผลของงานจะปรากฏช้า แต่ทว่ามีความยั่งยืนมากกว่าระบบทุนนิยม

นอกจากนี้แล้ว ยังมีการใช้บุคคลวัตที่มากกว่าหนึ่งแห่งในข้อความเดียวกันได้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> . . .เจ้า**มอเตอร์ไซค์เพื่อนยาก**ของผมมันมักจะ**เอาแต่ใจตัวเอง** ไอ้นี่มันเป็นประเภท**นักเลง เห็นรถเก๋งไม่ได้เป็นต้องแถออกไปหา** ถ้าเป็น**รถเก๋งตัวเมีย** (ก็ประเภทมีตุ๊กตุ่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตุ๊กตาระบายระเบิดเต็มรถนั่นแหละ) มันก็กะจะ**เข้าไปจีบ**แหละครับ แต่ถ้าเป็น**รถเก๋งตัวผู้** (ประเภทโล้นๆ เกลี้ยงๆ สีทึมๆ คนขับหน้าดุ) มันก็กะจะ**เข้าไปท้า**แหละครับ คืนนี้**มันเมา** เข้าไปด้วย ก็เลยยิ่ง**แถ**หนักเข้าไปอีก ทั้งๆ ที่ผมสั่งนักสั่งหนา. . .สงสัยมันจะ**ลืมคำสั่ง**ของผมไปแล้ว. . .

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 21)

ตัวอย่างข้างต้นนี้มาจากนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” จะเห็นได้ว่า ทั้งมอเตอร์ไซค์และรถยนต์ มีลักษณะเหมือนกับบุคคล มอเตอร์ไซค์จึงมีชีวิตชีวาจนผู้อ่านรู้สึกเหมือนสิ่งไม่มีชีวิตนี้มีตัวตน หรือเป็นเพื่อนของตัวละครจริงๆ ในขณะที่รถยนต์ก็มีการบรรยายแบ่งเพศได้อย่างเห็นภาพ แม้ในความเป็นจริงแล้วผู้อ่านจะรู้อยู่แล้วว่ามอเตอร์ไซค์นั้นทำอาการเช่นนั้นไม่ได้ แต่เจ้าของมอเตอร์ไซค์ต่างหากที่เป็นคนทำ นับได้ว่าเป็นการใช้บุคคลวัตได้อย่างเห็นภาพ ส่วนประเด็นหลักของเนื้อหาในตอนนี้กล่าวถึง อุศเรน ที่ไม่ค่อยจะมีเงินเพราะผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ แต่เขาก็ยังไปดื่มสุราฉลองกับเพื่อน และเป็นเหตุให้เมาจนควบคุมตนเองไม่ค่อยจะได้ ดังเห็นได้จากการขับรถที่ส่ายไปมา เหตุการณ์ในตอนนี้นอกจากจะแสดงอารมณ์ขันของผู้เขียนแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดแบบบริโภคนิยมที่แฝงอยู่ ผู้อ่านนอกจากจะได้รับความบันเทิงแล้ว ยังได้ตระหนักถึงพิษภัยของบริโภคนิยมที่แฝงอยู่ด้วย แม้ว่าผู้อ่านจะไม่สนใจการตีความอย่างลึกซึ้ง แต่อย่างน้อยก็รับรู้ได้ว่า การกระทำของอุศเรนในตอนต้นเรื่องนั้นไม่ถูกต้อง

ในนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” มีการใช้บุคคลวัตให้ผู้อ่านรู้สึกถึงบรรยากาศชีวิตของชาวชนบท ที่เรียบง่ายและพอเพียง ดังนี้

สายไหมลืมตาตื่นใต้ผ้าห่มนวมผืนหนา ใจหนึ่งยังไม่อยากลุกจากที่นอนแสนนุ่ม**ออกไปพบอากาศที่หนาวเหน็บ**แต่**สรรพสำเนียงยามย่ำรุ่งได้เปิดหูเปิดตาเด็กหญิง**จนหูแจ้งตาใส หายงัวเงียเป็นปลิดทิ้ง. . .

(สมคิด สิงสง, 2549: 9)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ เป็นการนำตัวละครออกไปพบกับสิ่งไม่มีชีวิตอย่างอากาศ และเสียง ซึ่งตามปกติแล้วประโยคนี้จะต้องพูดว่า “อากาศหนาวทำให้สายไหมไม่อยากลุกจากที่นอน แต่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสียงในยามเช้า (อย่างเสียงไก่ขัน) ทำให้เด็กหญิงต้องตื่นขึ้น” การใช้บุคคลวัตในตอนนี้นอกจากจะสร้างบรรยากาศให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงชีวิตที่เรียบง่ายและพอเพียงของชาวชนบทแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความพอเพียงที่สัมพันธ์กับความขยันหมั่นเพียร

การใช้บุคคลวัต หรือบุคลาธิษฐาน เป็นลีลาทางภาษาอย่างหนึ่งที่เป็นเสน่ห์ของผู้เขียน เพราะต้องมีการเลือกสรรคำมาประกอบข้อความให้ผู้อ่านได้เกิดความเข้าใจ และเพลิดเพลินไปกับกลวิธีทางภาษา ซึ่งต่างจากการบรรยายแบบตรงๆ ผู้อ่านนอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินในการอ่านแล้ว ยังได้เกิดอารมณ์ และความรู้สึกร่วมไปกับเหตุการณ์ในเรื่องด้วย

อติพจน์ (อธิพจน์) อติพจน์ เป็นการเปรียบเทียบที่กล่าวเกินจริง โดยมักเปรียบเทียบในเชิงปริมาณ เพื่อใช้แสดงอารมณ์ หรือเน้นข้อความที่กล่าวนั้นให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> เพียงเท่านี้ ผู้ใหญ่ลีก็แลเห็นว่าคู่หมั้นของเขาช่างงามหยาดย้อย ดูเท่าไหร่ไม่เบื่อ เขาอยากจะเดินชมนั่งชมนอนชมเธอ**วันหนึ่งสัก 25 ชั่วโมง**
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 315)

ตัวอย่างที่นี้ มาจากนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” แสดงถึงความหลงใหลในตัวมาลีของผู้ใหญ่ลี ซึ่งไม่ใช่การหลงใหลอย่างธรรมดา เพราะเขาอยากจะเห็นเธอทั้งวันทั้งคืนที่มากกว่า 24 ชั่วโมง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นไปไม่ได้ที่วันหนึ่งจะมีมากกว่า 24 ชั่วโมง ข้อความนี้จึงมีการใช้อติพจน์ที่โดดเด่น แสดงให้เห็นถึงความรักและหลงใหลในคนรักที่มากเหลือเกินนั่นเอง อาจกล่าวได้ว่า เป็นความรักที่เกินความพอดี หรือมากเกินไป

ในนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” มีการใช้อติพจน์ที่แสดงให้เห็นถึงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวเช่นเดียวกัน ดังนี้

> ฝนจากฟ้าเดียวกันไม่ได้ตกที่บางส้มเปรี้ยว แต่มีใจใครบางคนที่**ร้องร่ำไห้ เจิ่งนอง**ไปด้วยความเศร้าโศก**ท่วมใจ**
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 433)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงความเศร้าโศกเสียใจอย่างมากมายของตัวละคร จนน้ำตาสามารถล้นท่วมใจได้ ซึ่งในความเป็นจริงนั้นเป็นไปไม่ได้ เพียงแต่ผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความเศร้าอย่างมาก

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการใช้อติพจน์กล่าวเปรียบเทียบถึงความรู้สึกของผู้ให้กำเนิด ดังนี้

> . . .นายโภคาส่ายศีรษะ “เห็นมานักต่อนักแล้วละหนู บางคู่สมกันเหมือนกิ่งทองใบหยก อ้าว! ไม่ถึงปีหย่ากันเสียแล้ว บางคู่พ่อแม่**อกไหม้ไส้ขม**ไม่อยากให้แต่ง กลับอยู่กันยั่งยืนจนตายจากกันไป. . .”
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 217)

ตัวอย่างนี้มาจากนวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” คำว่า “อกไหม้ไส้ขม” เป็นสำนวนไทยที่กล่าวเกินจริง ผู้เขียนนำสำนวนนี้มาใช้เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เป็นพ่อแม่ที่ต้องเป็นทุกข์อย่างแสนสาหัส เพราะไม่อยากให้ลูกต้องแต่งงานกับคนที่ไม่เหมาะสม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วอกของพ่อแม่ไม่ได้ไหม้จริงๆ เพียงแต่ผู้เขียนต้องการเปรียบเทียบให้ข้อความที่ตัวละครกล่าวนั้นมีน้ำหนักที่เพิ่มขึ้น การใช้อติพจน์ในตัวอย่างนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกมากเกินไปนั่นเอง

การใช้อติพจน์ดังตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นถึงความไม่พอเพียงในการดำเนินชีวิต ย่อมนำมาซึ่งความเจ็บปวด หรือเป็นทุกข์ได้ ดังเห็นได้จากตัวอย่างที่ 1 กล่าวถึงผู้ใหญ่ลี ที่รักมาลินี นางเอกของเรื่องมากเกินไป ทำให้เกิดการหึงหวงและผิดใจกันในเวลาต่อมา ตัวอย่างที่ 2 กล่าวถึงศรา ที่ต้องเป็นทุกข์เพราะความหึงหวงโมฬี จนเกิดมีปากเสียงกัน ก็แสดงให้เห็นถึงความรักที่ขาดความพอเพียง หรือความพอดี ย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ได้ ส่วนตัวอย่างที่ 3 กล่าวถึงเจ้าสัวโภคาที่เคยเป็นทุกข์ในเรื่องคู่ครองของบุตร ที่ไม่เป็นไปตามใจตนเอง นับได้ว่าเป็นความสามารถในการใช้ภาษาของผู้เขียน ที่กระทบอารมณ์ของผู้อ่านให้เข้าใจถึงอารมรณ์ และความรู้สึกของตัวละคร ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดการเรียนรู้ว่า การทำอะไรที่เกินตัว หรือมากเกินไปย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ได้ สิ่งที่ตัวละครเหล่านี้ต้องนำมาใช้แก้ปัญหาก็คือ การยึดหลักความพอดีในชีวิต หรือทางสายกลาง อันเป็นหลักปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่เพียงแต่มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจ หรือการประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลได้

นามนัย เป็นการใช้คำ หรือวลี ที่บ่งคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด ดังตัวอย่างตอนหนึ่งจากเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ดังนี้

> . . .**ผลผลิต**ที่เขาเก็บเกี่ยวขึ้นมานั้น เลิศฤทธิ์รู้ดีว่าย่อมคุ้มค่าเสมอกับสิ่งที่พลหว่านลงไป เม็ดเงินหนาเต็มหน้าตักผลักดันให้พลไปไวเกินหน้า ส.ส. รุ่นเดียวกัน. . .แค่สมัยที่สองของการเป็น ส.ส. เท่านั้น เขาก็คว้า**เก้าอี้**รัฐมนตรีช่วยมาครองได้อย่างสบาย. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 202)

คำว่า “ผลผลิต” ในที่นี้คือ ผลกำไร หรือผลประโยชน์ ซึ่งผู้เขียนนำคำนี้มาใช้เปรียบเทียบได้เป็นอย่างดี เพราะสัมพันธ์กับเนื้อหาและแนวคิดของเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ส่วนคำว่า “เก้าอี้” นั้น แทนความหมายของตำแหน่ง เก้าอี้รัฐมนตรีช่วย ก็คือ ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง ซึ่งผู้อ่านก็สามารถเดาได้ว่าน่าจะเป็นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพราะเนื้อหาของเรื่องเกี่ยวข้องกับการเกษตร

ส่วนประเด็นหลักของเนื้อหาในตอนนี้ ผู้เขียนต้องการจะสื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงแนวคิดแบบทุนนิยม ที่เห็นเงินตราเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าคุณธรรม หรือความดีงาม ดังเห็นได้จากการใช้เงินเป็นทุนปูทางให้กับตนของ ส.ส.พล ซึ่งต่างจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ผู้ปฏิบัติต้องมีคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความไม่โลภ เมื่อไม่โลภก็ย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่น อีกทั้งยังทำให้เป็นคนมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ผู้อ่านจึงได้ตระหนัก และคิดทบทวนเปรียบเทียบความแตกต่างของทั้งสองแนวคิด เพื่อนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนเองได้

การใช้นามนัยเป็นลีลาทางภาษาอย่างหนึ่งของผู้เขียน ที่ใช้คำหรือวลีมาแสดงความหมายแทนการกล่าวตรงๆ นอกจากผู้อ่านจะเกิดความเพลิดเพลินด้วยภาษาที่สละสลวยแล้ว ยังได้เห็นภาพที่นำเสนอได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น และสามารถนำความคิด ที่แทรกอยู่ของผู้เขียนไปเป็นข้อคิดเตือนใจในการปฏิบัติตนได้ด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปฏิพจน์ เป็นการใช้คำและความหมายที่ไม่สอดคล้องกัน หรือมีลักษณะขัดแย้งกันมารวมไว้ด้วยกันได้อย่างกลมกลืน หรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก เพื่อทำให้เกิดความเป็นวรรณศิลป์อีกรูปแบบหนึ่ง การใช้ปฏิพจน์นี้ นอกจากจะแสดงถึงความสามารถของนักเขียนแล้ว ยังช่วยยกระดับให้งานเขียนมีคุณค่าน่าสนใจยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างตอนหนึ่งจากเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ดังนี้

> . . .ทุกครั้งที่น้ำสีอำพันสัมผัสลิ้น เขารับรู้ได้ถึง**ความนุ่มที่คมกริบ** และกลิ่น**ขม**ๆ ที่แสน**หวาน**อวลซ่านอยู่ในปาก มันช่างต่างไปจากรสและกลิ่นของเหล้าไทย ราคาไม่กี่ร้อยที่เขาคุ้นเคยเสียนัก. . .
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 291)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า โดยธรรมชาติของสิ่งที่มีความนุ่มไม่น่าจะมีความคมได้ ในขณะเดียวกันสิ่งที่มีกลิ่นขมก็ไม่น่าจะมีรสชาติหวานไปได้ แต่ผู้เขียนก็สามารถนำความขัดแย้งนี้มาใช้กับการกล่าวถึงรสชาติของสุราที่ตัวละครชื่นชอบได้เป็นอย่างดี

ส่วนประเด็นที่น่าสนใจของเนื้อหาที่แฝงอยู่ในตอนนี้คือ ความเป็นบริโภคนิยมของกำนันเลิศฤทธิ์ ผู้เป็นตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์กับพระเอก เขากำลังหลงใหลในสุราราคาแพง ที่ ส.ส.พล หยิบยื่นให้ โดยไม่สนใจว่าสิ่งที่เขาหลงใหลอยู่นั้นนำมาซึ่งความฟุ่มเฟือย และทำให้คนเราขาดสติสามารถกระทำสิ่งที่ไม่ดี หรือผิดศีลธรรมได้ ข้อความที่ใช้ปฏิพจน์ในตอนนี้ จึงกระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่าน โดยเฉพาะผู้ที่เคยมีพฤติกรรมเช่นตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์นี้ หรือเคยพบเห็นบุคคลในลักษณะเช่นนี้ จะได้ตระหนักและหลีกเลี่ยงความเป็นบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียง

การใช้ปฏิพจน์ เป็นลีลาทางภาษาอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะนอกจากผู้อ่านจะได้รับอรรถรสทางภาษาแล้ว ผู้อ่านยังต้องวิเคราะห์ความหมายหรือตีความที่ลึกลงไป

การรู้จักเลือกใช้ภาพพจน์ในนวนิยายไทย จึงให้คุณค่าที่มากกว่าความงามทางภาษา นวนิยายเรื่องใดที่มีการใช้ภาพพจน์โดดเด่น นับได้ว่านวนิยายเรื่องนั้นให้คุณค่าทางจิตใจต่อผู้อ่านด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นทางเนื้อหาสาระเท่านั้น แต่ยังได้สอดแทรกความบันเทิง ผ่านกระบวนการทางภาษาอันประณีตอีกด้วย เพราะลีลาทางภาษาของผู้เขียนย่อมส่งผลต่อจิตใจของผู้อ่านให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกร่วมไปกับตัวละคร หรือเหตุการณ์ในเรื่อง เพื่อยกระดับจิตใจของผู้อ่าน ให้ผู้อ่านเกิดกำลังใจในการดำเนินชีวิต อีกทั้งมีความรู้สึกเห็นใจในตัวละคร ตระหนักถึงปัญหาของระบบทุนนิยม ที่ไม่ใช่ทางออกของปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และเกิดความรู้สึกที่คิดจะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของตน หรือใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตของตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงให้คุณค่าทางจิตใจต่อผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

คุณค่าทางปัญญา

แม้นวนิยายจะไม่ใช่งานเขียนที่มุ่งให้ความรู้โดยตรงเช่นสารคดี แต่นวนิยายก็มีบทบาทสำคัญที่ให้สาระความรู้ต่างๆ ทั้งในด้านความรู้ทั่วไป เช่น ความรู้ทางการเมือง ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น และความรู้ความเข้าใจในด้านชีวิต รวมทั้งทำให้ผู้อ่านได้เกิดจิตสำนึกที่ดีงาม นับได้ว่าสาระความรู้เหล่านี้เป็นคุณค่าทางปัญญาต่อผู้อ่าน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยได้ให้คุณค่าทางปัญญาทั้งในด้านความรู้ทั่วไป หรือภูมิปัญญามนุษย์ ความเข้าใจในด้านชีวิต คุณธรรม เศรษฐกิจ ระบบครอบครัว สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ดังนี้

1. ภูมิปัญญามนุษย์

คุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความรู้ทั่วไป โดยมากนวนิยายแต่ละเรื่องจะเน้นที่ความรู้ทางด้านการเกษตร เนื่องจากเกษตรกรรม สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน อีกทั้งยังเอื้อต่อการดำรงชีวิตแบบพอเพียง เช่น การทำนา เกี่ยวข้าว การแรกนา การแช่ข้าวเปลือกเตรียมหว่าน การทำข้าวลอย พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน (ข้าวเบา ข้าวกลาง และข้าวหนัก) การถอนหญ้า การเก็บกุ้มข้าวหรือฟางข้าว การนวดข้าว การเลี้ยงหมูและไก่ การแก้ปัญหาการขาดแคลนปุ๋ยคอกด้วยการเลี้ยงหมูหลุม ความรู้เกี่ยวกับหอยจูบหรือหอยขม และวิธีกินแกงหอยขม การขัวหมากหอย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกร็ดความรู้เกี่ยวกับการปลูกมะม่วง ผลกระทบหรือผลเสียของการใช้สารเคมีในการเกษตร การทำเกษตรอินทรีย์ และการทำเห็ดสวรรค์ เป็นต้น ดังตัวอย่างจากเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ดังนี้

> . . .“พี่ใบเขาเตรียมแช่ข้าวสำหรับหว่านริมหนองแล้วหรือยัง ที่นาของคุณมาอยู่ริมหนองเกือบสามสิบไร่”
> “รึคะ - ผู้เป็นเจ้าของหาได้ทราบไม่ ทำไมตอนริมหนองจึงต้องแช่ข้าวเสียก่อนล่ะคะ”
> “ครับ, ต้องแช่ให้ข้าวงอกสัก 3 คืน พอปริตาแล้วจึงหว่าน แถวนั้นมีน้ำขังอยู่ ถ้าหว่านด้วยข้าวเปลือกธรรมดาไม่ใคร่ขึ้น เขาเรียกว่า หว่านน้ำตม เคราะห์ดีตอนไถน้ำในหนอง มันแห้งเกือบหมด ผมไถให้จนเกือบถึงกลางหนอง ถ้าเป็นบางปีน้ำไม่แห้งเกือบต้องเอาควายไถครับ”
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 272)

อีกตอนหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกันได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำข้าวลอยดังนี้

> . . .“ข้าวลอยเป็นยังไงคะ?”
> “ปีหนึ่งตลอดต้นปีน้ำน้อย พ่อผมลงข้าวลอยไว้ริมหนองราว 30 ไร่ ตอนนั้นเราเช่านาเขาทำอยู่นะครับ ผมยังไม่รู้ประสาเลย ปีนั้นใครๆ ก็ว่าพ่อผมสติไม่ดีที่หว่านข้าวลอยไว้ พ่อก็ไม่โต้เถียง พอกลางปีเท่านั้นแหละคุณ น้ำท่วมเวิ้งไปหมดเป็นทะเล มองไม่เห็นต้นข้าวเลย ข้าวอื่นๆ เสียหมดได้แต่ข้าวลอยสามสิบไร่เท่านั้นแหละคุณ. . .ต่อจากนั้นพ่อก็ต้องหว่านข้าวลอยทุกปีจะมากจะน้อย จนกระทั่งสามารถซื้อที่นาที่เราเช่าเขาทำมาได้ทั้งหมด”
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 274-275)

เรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับกุ้มข้าวและการนวดข้าวดังนี้

> กุ้มข้าวคือลอมฟางข้าวที่ยังไม่ได้ตีนวดเอาเมล็ดข้าวเปลือก สมัยก่อนการนวดข้าวจะทำด้วยมือ ก่อนอื่นพ่อจะมัดรวงข้าวที่เกี่ยวเรียงผึ่งแดดไว้ในนาให้เป็นฟ่อนขนาดพอเหมาะ แม่จะนำฟ่อนข้าวเสียบไม้คันหลาวหาบมารวมไว้ในลานดินที่ลาดทาด้วยมูลควายผสมน้ำ เมื่อแห้งแล้วจะได้ลานเรียบแข็งที่ไม่มีฝุ่นดินเจือปน พ่อจะเรียงฟ่อนข้าวขึ้นเป็นกุ้มเป็นกองสูงท่วมหัวสุดแขน. . .เวลาจะนวดข้าวก็ใช้ไม้ตีข้าวด้านที่มีเชือกนั้นหนีบรัดฟ่อนข้าวให้กระชับอยู่ในวงเชือก ขัดหัวไม้ข้างที่ยาวกว่าไขว้ขึ้นข้างบน สองมือกุมด้ามไม้ไว้แน่น เวลา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยกไม้ตีข้าวขึ้นเหนือศีรษะ ฟ่อนข้าวจะถูกยกขึ้นจนสุดแขน ก่อนจะฟาดลงมาบนพื้นลาน ฟ่อนแล้วฟ่อนเล่า จนเมล็ดข้าวเปลือกกองพูนขึ้นโดยลำดับ

(สมคิด สิงสง, 2549: 114-115)

อีกตอนหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกันได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงหมูหลุมดังนี้

"ถ้าเราจะเลี้ยงลูกหมูสักสี่สิบตัวในคอกนี้ เราจะขุดหลุมขนาดกว้างสี่เมตร ยาวสิบเมตร พื้นที่ในคอกจะเท่ากับสี่สิบตารางเมตร ขุดลึกลงไปเก้าสิบเซนติเมตร แล้วใช้ซีเมนต์บล็อกก่อเป็นผนังของหลุม ให้พ้นขอบหลุมขึ้นมาสักสิบเซนติเมตร"
พ่อวาดรูปหน้าตัดให้เห็นตามที่บรรยาย
"ในหลุมเราจะรองพื้นด้วยแกลบสามสิบเซนติเมตร ราดรดด้วยน้ำผสมอีเอ็มและน้ำตาลทรายแดงหรือกากน้ำตาล ชั้นบนของแกลบจะลงปุ๋ยคอกจากขี้วัวอีกสิบเซนติเมตร แล้วราดด้วยน้ำผสมอีเอ็มและน้ำตาลอย่างที่ว่า อีกชั้นหนึ่งใส่รำข้าวให้หนาสักห้าเซนติเมตร รวมกันทั้งสามชั้นก็จะสูงสี่สิบห้าเซนติเมตร". . .
"ไม่ต้องล้อมคอกหรือ?" บางคนสงสัย
"ล้อมสิ เราจะมีรั้วล้อมคอกหมู และมุงหลังคากันแดดกันฝน แต่ให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก"
พ่อบอกว่าหมูจะเหยียบย่ำและขุดคุ้ยพื้นคอก ผสมกับขี้หมูและเยี่ยวหมู จะกลายเป็นอาหารหมูหมุนเวียนอยู่อย่างนั้น

(สมคิด สิงสง, 2549: 96-97)

ส่วนเรื่อง "แผ่นดินหัวใจ" ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการใช้สารเคมี และการแก้ไขปัญหาพืชผลทางการเกษตร ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

. . .ถ้าเลิกใช้ปุ๋ยเคมี เลิกใช้ยาฆ่าแมลงได้มันจะวิเศษสักเพียงใด ไม่ต้องพึ่งพิงภายนอก ทั้งยังปลอดภัยทั้งคนปลูกคนกินด้วย แต่ที่ตอบหล่อนไปก็คือความจริงที่จะต้องยอมรับ
"เป็นไปไม่ได้หรอก ถึงจะลองทำ ก็คงยากมาก ในเมื่อท้องนาในเขตอื่นๆ รอบบางส้มเปรี้ยวเขายังใช้อยู่น่ะ ขืนเราเลิกใช้อยู่บางเดียว พวกแมลงศัตรูพืชมันได้แห่มาลงบางนี้กันย่อยยับแน่ๆ คุณคงรู้นะว่า พื้นที่การเกษตรของที่ราบลุ่มภาคกลางน่ะ มันเชื่อมต่อเป็นผืนเดียวกัน"

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“แต่ยิ่งนานวันที่ใช้สารเคมีพวกนี้ ดินก็จะยิ่งเสื่อมคุณภาพลงไปเรื่อยๆ ที่สำคัญ เราต้องพึ่งพิงภายนอก อย่าง...อย่างที่เป็นกันอยู่ตอนนี้”

“มันไม่ใช่แค่เรื่องเลิกใช้ปุ๋ยเรื่องยาฆ่าแมลงเท่านั้นหรอกนะโมฟี แต่ต้องเริ่มต้นกันมาตั้งแต่เมล็ดพันธุ์เลยทีเดียว ว่าทำอย่างไรถึงจะได้พันธุ์ข้าวที่แข็งแรง ต้านทานโรคสูง และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และอากาศของถิ่นนี้จริงๆ ...ต้องมีปุ๋ยธรรมชาติที่เคยไหลบ่ามาพร้อมกับน้ำเหนือ แต่เดี๋ยวนี้พอสร้างเขื่อน ก็หมดกัน ก็ต้องหันมาใส่ปุ๋ยเคมี แล้วก็ใช้ยาฆ่าแมลงกันนี่แหละ”

(ดวงตะวัน, 2546: 157-158)

นอกจากนี้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ยังให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์จากพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ว่านหางจระเข้ใช้รักษาแผลที่ถูกไฟไหม้น้ำร้อนลวก ใบพลับพลึงนำมาลนไฟรักษาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการทำงานหนัก ดินสอพองแก้ผดผื่นอันเนื่องมาจากแพ้อากาศ และความรู้ทางโภชนาการเด็ก

ส่วนความรู้ความเข้าใจในประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น มีทั้งในส่วนของไทยและต่างชาติ เช่น การแห่นางแมวของไทยและชวา ธรรมเนียมการจัดงานศพของไทย และพิธีกรรมในงานศพของชาวไทยเชื้อสายจีน การบวชนาคและการทำขวัญนาค เป็นต้น

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ได้ให้คุณค่าด้านความรู้ทั่วไป หรือภูมิปัญญามนุษย์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านเป็นอย่างมาก แม้โดยมากจะเป็นความรู้เกี่ยวกับการเกษตรเป็นหลัก แต่ผู้อ่านก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้ อีกทั้งยังเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

2. **ความเข้าใจในชีวิต**

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยได้ให้ความรู้ความเข้าใจในด้านการดำเนินชีวิต ที่เน้นในเรื่องของเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก เช่น ความพอใจในสิ่งที่ตนมี การประหยัดกับความฟุ่มเฟือยที่ก่อให้เกิดหนี้สิน เงินตรากับสุขภาพ คุณค่าของการทำงาน ความร่วมมือกันในการพัฒนาบ้านเมือง และความเป็นอยู่ของสังคมเมือง หรือสังคมบริโภคนิยม ดังตัวอย่างตอนหนึ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่พอเพียงของคนเรา เพื่อเตือนใจให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความสุขที่แท้จริง นั่นคือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมีดังนี้

. . .หลวงตาอมยิ้มบางๆ อย่างนึกรู้

“จำเอาไว้เถอะ ธรรมชาติของจิตคนน่ะมันจะไหลกลับลงสู่ที่ต่ำ ที่มันสุข สนุกสนาน เฮฮา เป็นความสุข ความพอใจในทางโลก ที่พระท่านว่า ‘โลกียสุข’ ไงล่ะ ไม่ได้สำเหนียกระมัดระวังตัวเลยว่า นั่นไม่ใช่สุขที่แท้ แล้วคอยดูเถอะ พอได้งี้ มันก็จะเอางั้นต่อไปเรื่อยๆ ไม่รู้จักพอหรอก ถึงนังหนูแตงโมมันจะหาตลาด หาโครงการมารองรับสักเท่าไร ก็ไม่พอ ไม่ทันกับความต้องการ ความอยากได้ใคร่ดีในใจของคนเราหรอก”

(ดวงตะวัน, 2546: 320)

ข้อความเตือนใจนี้ ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความสุขที่แท้จริง ที่เกิดขึ้นได้จากใจของเราเอง ดังคำกล่าวของ พระไพศาล วิสาโล (2552: 5-6) ที่ว่า

ความสุขที่แท้นั้นขึ้นอยู่กับการวางใจอย่างถูกต้อง. . .พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ และแม้จะประสบความผันผวนปรวนแปรในชีวิตอย่างไร ก็ไม่หวั่นไหว ใจเป็นปกติ เพราะรู้ดีว่ามันเป็นธรรมดาของชีวิต ใจที่มองเป็นและเห็นตรง คือหลักประกันแห่งความสุขที่แท้

อีกตอนหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกัน ได้ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศชาติ และวิกฤติทางใจ นั่นคือ ความโลภที่ไม่สิ้นสุด โดยคนไทยมักจะหวังในโชคลาภมากกว่าการทำงานด้วยตนเองดังนี้

. . .“อยากรวย อยากมั่งมี อยากได้ใคร่ดีกัน แต่สิ่งแรกน่ะนะมันจะต้องรู้จักคำว่า หยุดและพอเสียก่อน ลองหยุดได้ ลองพอได้ ก็รวยแล้วละ”

ญาติโยมนั่งฟังอ้าปากค้าง หลวงตาบูลย์ยิ้มกว้าง

“ลองดูสิ แม่ชื่น แม่บานเย็น”

หญิงสองคนหันไปมองตากันปริบๆ . . .

“ทั้งหวยทั้งเลขเด็ดอะไรนั่นน่ะ ไม่มีหรอกจ้ะ มีแต่คำว่า ‘หยุดและพอ’ เท่านั้นจริงๆ ที่หลวงตาท่านบอกเช่นนี้เพราะอะไร? เพราะท่านเห็นว่าเรากำลังหลงทาง ย้อนกลับไปเดินบนเส้นทางสายเก่า ที่เราทุกคนต่างก็เพิ่งล้มลุกคลุกคลานกันมา สภาพเศรษฐกิจของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บ้านเมืองเป็นแบบนี้ จะไปหวังว่าขายของแล้วจะร่ำรวย มีเงินทองเยอะแยะ คงเป็นไปได้ยาก ตอนนี้ขอแค่ให้มีกินไม่อดอยาก และช่วยเหลือเพื่อนบ้านประคับประคองให้ผ่านวิกฤตินี้ไปด้วยกันก็พอแล้ว แต่ถ้าขืนเรายังคิดแบบเดิมอยู่ เราก็จะกลับไปตกวังวนแบบเดิมอีก เร่งรีบ แข่งขัน หาเงิน แต่ไม่มีความสุข. . .”

(ดวงตะวัน, 2546: 328-329)

เรื่อง “วังดอกหญ้า” ได้ให้ความรู้ความเข้าใจในด้านการดำเนินชีวิต ที่ชี้ให้เห็นถึงชีวิตที่ขาดความพอเพียง เพราะมุ่งแสวงหาแต่เงินตรา จนไม่มีเวลาดูแลตนเองนั้น ย่อมส่งผลเสียต่อสุขภาพ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงสัจธรรมของชีวิตผ่านตัวละครของเรื่อง ดังนี้

. . .นายโภคามีวัยล่วงเข้าเลขหกแล้ว. . .ได้วิ่งห้อเต็มเหยียดมาตั้งแต่ปฐมวัยจนปัจฉิมวัย จนเป็นเศรษฐีสมใจ แต่แล้วนายโภคาก็ได้พบด้วยความประหลาดใจว่า ตัวเองนั้นไม่สามารถหยุดวิ่งได้. . .จนนายโภคาไม่มีเวลาหยุดพักเหนื่อยชื่นชมกับชีวิตของตัวเองหรือสมบัติของตัว โรคภัยไข้เจ็บที่กลุ้มรุมเข้ามา เป็นสัญญาณเตือนว่า เวลาที่จะอยู่ชื่นชมโลกนั้นค่อยสั้นเข้ามาแล้ว. . .นั่นสิ ตายแล้วเอาอะไรไปได้บ้าง

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 208)

นอกจากนี้แล้ว ในนวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ ยังมีการใช้โวหารแสดงทัศนะ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในด้านการดำเนินชีวิต ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงดังนี้

สิ่งที่หายากที่สุดสำหรับยาจก คือเงินทองที่จะเลี้ยงชีวิต
สิ่งที่หายากที่สุดสำหรับคนเห็นแก่ตัว คือความรู้จักพอ
สิ่งที่หายากที่สุดสำหรับผู้ตกอยู่ในความทุกข์ คือความสุข
และสิ่งที่หายากที่สุดสำหรับเศรษฐี คือเวลา ความสุข และความรู้จักพอ

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 61)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ได้ให้ความรู้ความเข้าใจในด้านการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงผลเสียของระบบคิดแบบทุนนิยม ที่ทำให้เวลา ความสุข และความรู้จักพอของคนเราขาดหายไป แม้จะได้ทรัพย์สินเงินทองมาแทนที่ แต่ก็ไม่คุ้มกับสิ่งที่สูญเสียไป แง่คิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เตือนใจที่นำเสนอผ่านตัวละครหรือโวหารทัศนะ ทำให้ผู้อ่านได้คิดทบทวนการใช้ชีวิตของตนเองที่ผ่านมา และหันมาให้ความสำคัญกับความสุขที่แท้จริงของชีวิต นั่นก็คือ ความสงบสุข และพอเพียง โดยเริ่มต้นจากความพอใจในสิ่งที่ตนมีก่อน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องความสันโดษ และความพอเพียง ดังคำกล่าวของ พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก (2552: 9-10) ที่ว่า

> สันโดษ มาจากภาษาบาลีว่า สันโตสะ สัน แปลว่า ตน โตสะ แปลว่า ยินดี สันโดษจึง แปลว่า ยินดี พอใจ อิ่มใจ สุขใจ กับของของตน กล่าวโดยย่อคือ ให้รู้จักพอ ให้รู้จักประมาณตน. . .เมื่อเราเข้าใจ. . .ก็จะพอใจในสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ ตามฐานะของตนในปัจจุบัน ยอมรับว่าสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สมบูรณ์แล้วด้วยเหตุผล

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย จึงให้คุณค่าในด้านการดำเนินชีวิต ที่สัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนได้เป็นอย่างดี

3. **คุณธรรม**

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย ได้ให้ทัศนะที่ส่งเสริมคุณธรรมไว้มากมาย เป็นต้นว่า ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคี และความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ดังนี้

> . . .“ถูกแล้วลูก ทุกคนต้องใฝ่รู้ แต่รู้มากหรือเรียนสูงก็ไม่ได้รับประกันว่าคิดดีเสมอไป” พ่อบอกว่า ความรู้กับความคิดเป็นคนละเรื่องกัน คนมีความรู้จะต้องมีความคิดที่ดีกำกับไว้ด้วย ไม่อย่างนั้นคนที่มีความรู้มากกว่าคนอื่น อาจใช้ความรู้ไปเอาเปรียบผู้อื่น หรือเอาเปรียบสังคม. . .พ่อสอนลูกๆ เสมอว่า ความคิดของคนเราจะต้องอยู่ในกรอบจริยธรรม คือต้องยึดมั่นในศีลธรรม ยึดมั่นในหลักคุณธรรม หาไม่แล้วคนเราก็จะไม่ต่างไปจากสัตว์อื่น
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 73)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีกตัวอย่างหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกัน ได้นำเสนอให้เห็นถึงความไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคม คนในชุมชนจึงต้องมีความสามัคคีช่วยกันสอดส่อง และแสดงจุดยืนร่วมกันเพื่อป้องกันการทุจริต ดังนี้

> . . .ปลัด อบต. พยายามอธิบายให้เด็กๆ ฟังว่า ถ้านายก อบต. อยากได้ส่วนแบ่งสักหนึ่งแสนบาท หรือยี่สิบเปอร์เซ็นต์ของราคางาน ก็อาจงุบงิบปิดบังในขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อให้ผู้รับเหมารายใดรายหนึ่งได้งานโดยไม่มีคู่แข่ง
> “เขาเรียกว่าฮั้วประมูล” พ่อนายกฯ ขยายความ
> “ถามว่าผิดกฎหมายมั้ย?” ปลัดบัญชาพูดแบบถามเองตอบเอง
> “ผิดกฎหมายแน่นอน แต่เขามีวิธีทำให้มันไม่ผิด เมื่อมีการตรวจสอบ ปรากฏว่ามีหลักฐานเอกสารถูกต้องตามขั้นตอนทุกประการ”
> “แสดงว่าต้องร่วมมือกันหลายฝ่าย” พ่อนายกฯ อธิบายให้เด็กๆ ฟัง “ไม่อย่างนั้นทำไม่ได้ดอก สรุปแล้วงบห้าแสนเอาไปทำถนนจริงๆ ไม่เกินสามแสน ที่เหลือนั้นผู้รับเหมาต้องเสียเบี้ยบ้ายรายทาง”
> . . .
> “ถึงว่าสิ ถนนคอนกรีตบ้านเราเมื่อก่อนวัวเหยียบก็แตก”
> รัศมีรู้สึกสว่างวาบในความรับรู้
> “นี่เขาเรียกว่าคอร์รัปชั่นใช่ไหมคะ?”
> “ใช่แล้วล่ะ” พ่อนายกบุญเติมตอบ “พวกหนูนี่แหละที่จะเป็นกำแพงขวางกั้นการคอร์รัปชั่น ถ้าคนในสังคม หรือในชุมชนช่วยกันสอดส่องพฤติการณ์ของผู้บริหารท้องถิ่น จะไม่มีใครกล้าทำผิดกฎหมายดอก”
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 85-86)

เรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ได้ให้ทัศนะในเรื่องความพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อ่านได้นำไปปฏิบัติดังนี้

> พอเพียง ไม่ใช่แค่การทำธุรกิจแบบไม่แข่งขันหรือเอารัดเอาเปรียบคนอื่นเท่านั้น แต่คือการแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล และอุ้มชูกันทั้งน้ำใจ ความดี และความรู้ ชุมชนที่พอเพียง คือ ชุมชนที่มีวิถีชีวิตพอเหมาะกับตัวเอง พึ่งตัวเองได้ และอุ้มชูกันและกัน. . .สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ลงมือทำ ทดลอง ปฏิบัติ ไม่ใช่สิ่งที่ใครหรือหน่วยงานใดจะมาสั่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ได้ว่า ต้องพอ ต้องมีความสุข! ฝนตกนั่นละ ถึงได้รู้ว่าหลังคาบ้านที่กันแดดกันลมมาตลอดนั้น “รั่ว” หรือเปล่า
>
> (ดวงตะวัน, 2546: 332)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม หรือ ความดีงาม ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อแบ่งปัน การไม่เอาเปรียบผู้อื่น การไม่เห็นแก่ตัว และการรู้จักพึ่งตนเอง เป็นต้น อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่า การได้เผชิญกับปัญหาและอุปสรรค หรือวิกฤติเศรษฐกิจนั้น ทำให้เราได้เกิดการเรียนรู้ว่า สิ่งที่เราปฏิบัติมาตลอดนั้นมีข้อควรแก้ไขอย่างไร แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดของการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งผู้ปฏิบัตินอกจากจะเกิดความสุขกายและใจแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดสังคมที่ดีงามได้ ดังคำกล่าวของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ที่ว่า

> ความรู้จักพอเชิงวัตถุ จะทำให้ชีวิตทางกายและทางจิตใจ “เบาสบาย” เมื่อชีวิตเบาสบายก็จะก่อให้เกิดสภาพเอื้อต่อการพัฒนาตนเอง และการบำเพ็ญประโยชน์ ที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนที่รู้จักพอ ก็จะมีเวลา ความคิด จิตใจ และสุขภาพดี ที่เป็นรากฐานของการพัฒนาตัวเองได้ และช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นได้ กลายเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว สังคมที่มากไปด้วยคนไม่เห็นแก่ตัว คือมีแต่คนรู้จักพอ ก็จะกลายเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรในความหมายที่แท้จริง (พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, 2551: 94)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย มุ่งแสดงทัศนะที่ทำให้ผู้อ่านได้เกิดความรู้คู่คุณธรรม คุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่แค่ให้ผู้อ่านได้เรียนรู้และเข้าใจชีวิตของผู้อื่นเท่านั้น หากทว่าผู้อ่านยังต้องนำแนวคิดนี้ไปใช้ เพื่อประโยชน์ของตนเองโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม

4, เศรษฐกิจ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายผ่านเนื้อหาสาระของเรื่อง บทสนทนาและพฤติกรรมของตัวละคร ทั้งในด้านบวกและลบ ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงการใช้จ่ายเงินของตนเอง และรู้จักบริหารจัดการเศรษฐกิจของตนเอง อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติได้ในที่สุด แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยจึงให้คุณค่าทางเศรษฐกิจต่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างตอนหนึ่งจากเรื่อง “วังดอกหญ้า” ที่กล่าวถึงเศรษฐกิจในครัวเรือนของนายเหรียญ ผ่านบทสนทนาของตัวละคร ดังนี้

> ไม้ยืนต้นในบ้านมีหลายต้น พวกไม้ผลก็มีหลายอย่าง แม้ว่าจะเป็นเพียงอย่างละเล็กละน้อย หากออกดอกออกผลงามสะพรั่ง น่าชื่นใจ เนื่องจากเจ้าของมีเวลาทะนุบำรุง
> “แล้วคุณตาเอาไปขายทั้งหมดเลยหรือ” นายโภคาถาม
> “. . .พวกในบ้านนี้ขายได้หมดทั้งนั้นแหละ ต้นกล้วยตานีโน่น ใบตองมันสวยดี เอาไปขายเจ๊กขายหมูในตลาดได้สบาย มีอยู่สองสามต้น เราเองก็ทุ่นรายจ่าย. . .พวกพริก ตะไคร้ ต้นหอม มะกรูด มะดัน พวกนี้ไม่เคยต้องไปซื้อเลย”
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 209)

ในนวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจของครอบครัวนางเอก ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง ดังนี้

> พ่อกับแม่เป็นคนรอบคอบมาก พวกเรารู้ดีถึงสภาพการเงินในบ้าน ค่าใช้จ่ายกินอยู่แต่ละเดือนได้มาจากการขายหมาก มะพร้าว กล้วย มะนาว มะละกอ ต้นไม้เหล่านี้ให้ผลมากและทยอยกันแก่จัดทั้งปี รายได้แต่ละเดือนของเราไม่มากแต่ก็พอใช้จ่าย เราซื้อข้าวสาร ของใช้จำเป็นบางอย่าง เสื้อผ้า หนังสือเรียน กับข้าวน่ะหรือ ผักหลังบ้านมีเยอะแยะ ปลาในท้องร่องก็ชุม ร่องในสวนส้มนั้นขุดลอกกันแทบทุกปี น้ำลึก พ่อกั้นเลี้ยงปลาบ้าง ปลา กุ้งที่มีตามธรรมชาติบ้าง อาหารจำพวกเนื้อสัตว์ก็ซื้อแต่หมู ไก่เราก็เลี้ยงเอง มีไข่กินเหลือเฟือจนต้องขายเสียบ้าง เงินรายได้ก้อนใหญ่ของเราได้มาจากส้มโอสามขนัดใหญ่ แม้จะได้ผลเพียงปีละครั้ง แต่ราคาส้มโอค่อนข้างดี ส้มเขียวหวานมีอยู่สองขนัดเล็กๆ ก็ได้ผลพอสมควร
>
> (โบตั๋น, 2524: 6)

ในนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” มีการกล่าวถึงเศรษฐกิจในครัวเรือนของครอบครัวตัวละครเอก ที่ยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้

> . . .สายไหมสงสัยเหลือเกินว่าทำไมพ่อจึงปลูกข่ากับตะไคร้จนรายรอบคันคูสระน้ำ เคยได้ยินพ่อบอกว่า ปลูกทุกอย่างที่เรากิน และกินทุกอย่างที่เราปลูก
> “มันจะกินยังไงไหวพ่อ ต่อให้ต้มไก่หรือแกงไก่ทุกวันก็เถอะ?”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"เมื่อเราปลูกสร้างขึ้นมาจนเหลือกินแล้วเหลือใช้แล้ว เราก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปยังผู้ที่เขาขาดแคลน เป็นการสร้างทานบารมี เหลือจากทำทานแล้วก็สามารถใช้มันเป็นสินค้าสำหรับซื้อขายแลกเปลี่ยน เพื่อให้เราได้มีสิ่งอื่นที่ขาดแคลนอยู่ไงละลูก"

"ได้เงินไหมพ่อ?"

"ใช่แล้ว ถ้าเราขายก็คือเอาสินค้าของเราไปแลกเปลี่ยนเป็นเงิน แล้วนำเงินเหล่านั้นมาจับจ่ายใช้สอยในสิ่งจำเป็นอย่างอื่น"

"หรือให้ไหมไปโรงเรียนก็ใช้เงินพวกนี้หรือพ่อ?"

"ถูกแล้วลูก เงินที่ขายข่าขายตะไคร้นี่แหละ บวกกับเงินที่แม่ค้าขาย และรายได้อื่นๆ ที่มีเข้ามานั่นล่ะลูก"

พอถึงหน้าพืชผลเหล่านี้ออกสู่ตลาดพร้อมๆ กันเป็นจำนวนมาก ราคาก็ตกต่ำลงตามระบบและกลไกการตลาด พ่อจะพาลูกๆ เก็บผลผลิตเหล่านี้มาแปรรูป กลายเป็นน้ำตะไคร้แช่เย็น ผลมะตูมอ่อนก็นำมาฝานตากแห้ง ผลกระเจี๊ยบก็ตากแห้ง มะม่วงดอง มะม่วงแช่อิ่ม. . .

(สมคิด สิงสง, 2549: 50-51)

ในนวนิยายเรื่อง "แผ่นดินหัวใจ" ได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

. . ."พวกพืชผักสวนครัวนั่น เราเน้นที่มีกินก่อน ถ้าเหลือแล้วค่อยขาย หรือถ้าใครจะทำขายก็ขอให้ค่อยเป็นค่อยไป อย่าด่วนทุ่มทุนลงไปมาก ส่วนสมุนไพรที่จะเอามาแนะนำใหม่นี่ถือเป็นอาชีพเสริมสำหรับคนที่ไม่มีที่ดิน หรือว่ามีคนในครอบครัวต้องส่งเสียเลี้ยงดู"

"แต่กำนันครับ เรื่องแปรรูปที่กำนันว่าจะหาคนมาช่วยสาธิตน่ะ ผมไม่ห่วงหรอก แต่วัตถุดิบนี่สิ จะไปหาที่ไหน"

เจ้าอึ่ง หนุ่มวัยเบญจเพสร่างผอมถามอย่างสนใจ เพราะมันเองนอกจากเงินเล็กๆ น้อยๆ จากการขายผักปลอดสารพิษแล้ว ก็แทบจะไม่มีเงินรายได้จากที่ไหนมาเจือจุนอีกเลย ตาเขียด ผู้เป็นพ่อก็แก่หง่อมลงทุกที หนำซ้ำน้องชายที่ยังขอฮึดสู้ต่ออยู่ในกรุงเทพฯ ยังเอาลูกหญิงชายอย่างละหนึ่งมาฝากพ่อเลี้ยง และนั่นก็ย่อมตกเป็นภาระรับผิดชอบของ "ลุงอึ่ง" อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

"ช่วงแรกนี่ เราจะเน้นที่ผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นของเราก่อนนะอึ่ง ยังไม่ต้องไปหาซื้อจากที่ไหน เพื่อลดต้นทุนการผลิต แล้วก็จะทดลองทำของที่ง่ายๆ ก่อน อย่างพวกน้ำสมุนไพร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต่างๆ ทั้งน้ำว่านหางจระเข้ น้ำตะไคร้ น้ำใบเตย หรืออย่างเห็ดนางฟ้าที่เจ้าแพะเป็นหัวหน้าโปรเจ็กท์นี้อยู่"

(ดวงตะวัน, 2546: 294-295)

ส่วนนวนิยายเรื่อง "กระท่อมแสงเงิน" ได้แสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจที่ผิดพลาดของครอบครัวพี่ชายพระเอก เนื่องจากที่ผ่านมาพวกเขาตกอยู่ในวังวนของบริโภคนิยมมาตลอด ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

วันรุ่งขึ้นผมตื่นขึ้นเพราะได้ยินเสียงพี่สะใภ้ทะเลาะกับพี่ชาย ผมพยายามจับความก็ได้ความว่า เขาทะเลาะกันเรื่องลูกสาววัยสิบขวบ พี่สะใภ้อยากให้ไปเรียนดนตรีเพิ่มเติมจากที่เรียนพิเศษอะไรต่อมิอะไรจนผมคิดว่ามันล้นหัวหลานไปแล้ว แต่พี่ชายผมคัดค้าน ผมรู้ดีว่าทำไมพี่ชายจึงคัดค้าน แต่พี่สะใภ้ไม่รู้

"ใครๆ เขาก็เรียนกันทั้งนั้น คุณอยากให้ลูกน้อยหน้าคนอื่นหรือ"

"มันเรียนพิเศษมากไปแล้ว"

เสียงพี่ชายผมตอบเรียบๆ ผมว่าเรียบเกินไปด้วยซ้ำ แต่พี่สะใภ้ผมยังไม่ไหวทัน เธอบ่นต่อไปอีกว่า

"ลูกคุณจรรยาเขาก็เรียน"

คราวนี้พี่ชายผมเหลืออดหลุดออกมาว่า

"เรื่องของเขา คนละบ้าน"

"เอ๊ะ..." พี่สะใภ้ของผมขึ้นเสียงทันที "คุณเป็นอะไรของคุณนะ"

ผมนึกอยากตะโกนตอบพี่สะใภ้ไปเหลือเกินว่า

"เขาไม่มีเงินแล้ว เขาไม่มีเงิน"

. . .

ตอนสายๆ จนเขาออกจากบ้านไปหมดแล้ว ผมจึงค่อยออกจากห้องได้ยินเสียงเด็กคนใช้สองคนคุยกันกระหนุงกระหนิง ท่าทางมีความสุขเหลือเกิน ทำให้ผมอดมาดหมายในใจไม่ได้ว่า "ไม่ซ้าละวะ ไม่ใครคนใดคนหนึ่งก็ต้องตกงาน". . .ผมจึงนึกขึ้นได้ว่า วันนี้ผมไม่ต้องไปทำงานแล้ว เพราะผมกลายเป็นคนตกงานไปแล้วสมบูรณ์. . .ผมก็ถึงกับออกอุทานว่า "ไอ้เห้เบิ้มเอ๊ย"

(ชมัยภร แสงกระจ่าง 2543: 12-13)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้แล้วนวนิยายบางเรื่องยังนำเสนอให้เห็นถึงความเป็นไปของบ้านเมือง และปัญหาทางเศรษฐกิจ ในรูปแบบเพลง ซึ่งนอกจากจะมีสัมผัสคล้องจองแล้ว ยังมีความหมายของสาระที่แทรกอยู่ด้วย โดยมีทั้งที่ยกเนื้อเพลงบางท่อนมาใช้ประกอบเรื่อง เช่น เรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” มีการใช้เพลงผู้ใหญ่ลี เป็นต้น และมีทั้งที่นำเนื้อเพลงบางท่อนมาดัดแปลงได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อถึงปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ดังเห็นได้จากเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” ดังนี้

ผมเป็นคนเดียวที่ไม่แห้งเหี่ยว
เพราะไม่ตกงาน
เช้าขึ้นก็โหนรถเมล์ซมซาน
ไปทำงานตั้งแต่หกนาฬิกา
ผมเป็นคนเดียวที่ไม่แห้งเหี่ยว
อยู่ในพารา
มองไปทางซ้ายและขวา
ผมก็รู้ว่า
มีแต่คนตกงาน

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 41)

เพลงนี้มีลักษณะของการเสียดสี ประชดประชัน กล่าวคือ การไม่ตกงานของตนเองแม้จะดูเหมือนว่าโชคดี แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า ยังมีคนตกงานอีกมากมาย เพลงนี้จึงแฝงนัยที่ว่า บ้านเมืองกำลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรง หรืออีกตัวอย่างหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกัน ดังนี้

ผมมันลูกทุ่งลอยตัว
เมื่อวานนี้ยังออกหัว
แต่มาวันนี้ออกก้อย
หัวใจผมเต้นตึงตัง
จะออกอะไรก็ช่าง
ผมยังกินข้าวอร่อย

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 235)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพลงนี้มีนัยเกี่ยวกับค่าเงินบาทที่ลอยตัว ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ เพลงนี้มีนัยน่าสนใจอยู่ที่ประโยคสุดท้ายที่ว่า “ผมยังกินข้าวอร่อย” หมายความว่า ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าเรามีความพอใจในสิ่งที่ตนมี หรือมีความพอเพียง แม้จะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเช่นใดก็สามารถดำรงอยู่ได้ นัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่งจากนวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ได้แฝงอารมณ์ขันไว้ในเพลง แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของภาวะทางเศรษฐกิจของทั้งสองเรื่อง ที่ต่างยุคสมัยกันได้เป็นอย่างดี ดังนี้

> มาลินีหยิกแก้มนายปี๊ด แล้วถามเป็นทำนองเพลงว่า “**โอวาทน่ะคืออย่างไร**”
> นายปี๊ดหัวเราะชอบใจ ร้องตอบว่า “**นายปี๊ดลุกขึ้นตอบทันใด โอวาทนั้นไซร้-คือคำสั่งธรรมดา ๆ**”
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 87)

ข้อความตอนนี้ ผู้เขียนจงใจจะให้ตัวละครล้อเพลงผู้ใหญ่ลี โดยใช้ท่อนที่ว่า “สุกรนั้นคืออะไร สุกรนั้นไซร้คือหมาน้อยธรรมดาๆ” ซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับเรื่อง

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย มีทั้งเศรษฐกิจในครัวเรือน และชุมชน แสดงให้เห็นถึงเศรษฐกิจของสังคมไทยในยุคสมัยต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงปัญหาทางเศรษฐกิจของสังคมที่ผ่านมา และหันกลับมาพิจารณาตนเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคม โดยยึดหลักความพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยจึงให้คุณค่าทางปัญญาในด้านเศรษฐกิจได้อย่างกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง

5. ระบบครอบครัว

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยได้นำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคมและประเทศชาติ โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมของตัวละคร ตัวละครที่ดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะมีเวลาเป็นส่วนตัวอยู่กับครอบครัวมากกว่าตัวละคร ที่ดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดทุนนิยม อันนำไปสู่บริโภคนิยมในสังคมยุค

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปัจจุบันนี้ เนื่องจากอุตสาหกรรม หรือการมุ่งเน้นที่การผลิต และผลกำไร จะทำให้ทุกช่วงแวลาของชีวิตเป็นเรื่องของเงินตราไปเสียหมด จนทำให้ครอบครัวเกิดปัญหา สมาชิกในครอบครัวต้องขาดความอบอุ่น และความเข้าใจกัน หรือแยกจากกันไปในที่สุด ดังตัวอย่างจากเรื่อง “วังดอกหญ้า” ดังนี้

> “ป้าป่วยเป็นอะไรไป เป็นมากไหม” พี่สาวเขาถามอย่างวิตกกังวล
> “ไม่มากหรอก แต่ต้องพักผ่อน”
> “ตายจริง! แล้วไอ้เรื่องเช็คที่บอกว่าจะเซ็นไว้ให้วันนี้ล่ะ เซ็นหรือยังก็ไม่รู้ จะไปวางมัดจำตึกแถวเขาพรุ่งนี้ละ” พี่สาวกระวนกระวาย “นัดกับเขาไว้ดิบดี ขืนเลื่อนนัดไปเขาก็หมดเชื่อถือกันเท่านั้น”
> “เช็คอะไร? ทำไมถึงจะต้องเอาให้ได้ด้วยล่ะ ป้านอนปะแหง็บๆ อยู่ไม่เห็นหรือ” เอกรถฉุนกึก
> “ค่าตึกแถวที่จะไปเปิดร้านขายของที่ระลึกน่ะซียะ สองแสนห้า ป้าบอกเป็นมั่นเป็นเหมาะนี่ว่าวันนี้จะเซ็นจ่ายให้ ว้า...เกิดเจ็บขึ้นมาแล้ว” หล่อนบ่นพึมพำ
> “สมุดเช็คอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ต้องเอาไปให้เซ็น แกร็กเดียวก็เสร็จ”
> . . .
> “ขืนเข้าไปกวนป้าละก็...”
> “แกอย่ามาขัดฉันหน่อยเลย กันท่าฉันกลัวจะได้เงินมากๆ ใช่ไหมล่ะ ทำไมฉันก็ลูกเหมือนกัน ทำไมจะไม่มีสิทธิ์ได้เงินพ่อฉันมั่ง. . .”
>
> (ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 190)

ในนวนิยายเรื่องเดียวกัน มีการกล่าวถึงครอบครัวของพระเอก ที่เคยมีความสุขมาก่อน แต่เมื่อครอบครัวเขาเลือกดำเนินชีวิตแบบทุนนิยมแล้ว เอกรถ พระเอกของเรื่องกลับพบว่า ครอบครัวของเขาไม่มีความสุขเหมือนเดิม ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

> เอกรถนึกถึงบรรยากาศในวัยเด็ก เมื่อเหยียบย่างเข้ามาในบ้านนี้ เขาเองก็ไม่เข้าใจนักว่าทำไมถึงเกิดความคิดถึงเก่าๆ ที่ยังไม่กระหือดกระหอบร้อนรนเท่าปัจจุบันขึ้นมาจับใจทุกวันนี้. . .อยู่อย่างหรูหราทันสมัยทุกกระเบียดนิ้วก็จริง เต็มไปด้วยความฟุ่มเฟือยโอ่อ่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก็จริง แต่ก็แฝงไว้ด้วยความเหน็ดเหนื่อยเคร่งเครียดจนแทบไม่รู้ว่าความสงบคืออะไร ทั้งบิดาเขา และตัวเขาอยู่ในสภาพเดียวกัน จนพูดไม่ออกด้วยกันทั้งคู่

(ว. วินิจฉัยกุล, 2547: 195)

ในนวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” กล่าวถึงครอบครัวนายไชยา ที่ดำเนินชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมมาตลอด แม้พวกเขาจะมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย แต่กลับไม่เคยพบความสงบสุขที่แท้จริงเลย ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

ผมแทบจะหัวเราะออกมาเมื่อคุณวินนี่จัดงานเลี้ยงนักข่าวในวันที่ห้า และแถลงข่าวเรื่องงานศพของนายไชยาอย่างหรูหรา แต่ในขณะเดียวกันผมก็แอบได้ยินคุณวินนี่ คนผู้ปากหวานกับทุกคนในวันแถลงข่าว ทะเลาะกับคุณนายกิมง้ออย่างรุนแรงเรื่องพินัยกรรมของนายไชยา

“ไม่ล่ายทำพินัยกรรม” คุณนายกิมง้อยืนยัน

“ไม่จริง มาม้าโกหก” คุณวินนี่ไม่เชื่อ “มาม้าจะฮุบสมบัติลูก”

คุณนายกิมง้อโกรธจนเสียงสั่น

“วิงนี่ นี่แม่ของลื้อนะ”

“งั้นรึ” คุณวินนี่ย้อนเสียงแหลม ผมรู้สึกว่าผู้หญิงคนนี้ไร้เสน่ห์จริงๆ

แต่แล้วอีกสองวันต่อมา ผมก็ได้ยินนายวิชิตศักดิ์ทะเลาะกับพี่สาวเรื่องมรดก

“พ่อตัดพี่ออกไปแล้ว พี่ทำให้พ่อตายรู้หรือเปล่า” นายวิชิตศักดิ์ว่าพี่สาว

“ตัดได้ยังไง ฉันก็ลูกคนหนึ่งเหมือนกัน ถ้าพ่อทำแบบนี้ คอยดูสิ ฉันจะฟ้องศาล”

“ไม่รู้ละ. . .มาม้าบอกยังงี้นี่”

“แกคอยดูก็แล้วกัน” เสียงคุณวินนี่ข่มขู่สุดขีด แล้วสองคนพี่น้องก็นั่งหันหน้าไปคนละทาง ยกเว้นเวลาที่มีแขกมาเรียกหา เขาก็จะยิ้มเข้าหากันได้. . .

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2543: 192)

ผู้อ่านในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและสังคม สามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายไปประยุกต์ใช้กับตนเองและครอบครัวของตนเองได้ โดยมีตัวอย่างเปรียบเทียบขั้วตรงข้ามของตัวละครที่ดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระบบทุนนิยมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เช่น ครอบครัวของลีนวัตรใน “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ครอบครัวของนายเหรียญกับโภคาใน “วังดอกหญ้า” ครอบครัวของนายกลิ่นกับหมอเวชใน “กลิ่นดอกส้ม” ครอบครัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของไชยาใน “กระท่อมแสงเงิน” ครอบครัวของศราใน “แผ่นดินหัวใจ” และครอบครัวของสายไหมกับวีนัสใน “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เพื่อทำให้ครอบครัวของตนเองมีความสุขตามอัตภาพ และดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของทุกวันนี้ เมื่อครอบครัวเกิดความสงบสุข และมั่นคง ย่อมหมายถึงความสงบสุข และมั่นคงของประเทศชาติด้วย แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยจึงให้คุณค่าทางปัญญาในด้านระบบครอบครัวได้เป็นอย่างดี

6. **สิ่งแวดล้อม**

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย นอกจากจะให้แง่คิดทางเศรษฐกิจและครอบครัวเป็นหลักใหญ่แล้ว ยังให้แง่คิดทางสิ่งแวดล้อมแฝงไว้อยู่ด้วย โดยนำเสนอให้เห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยระบบทุนนิยมทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมา เช่น การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเพิ่มผลผลิต หรือการสร้างเขื่อนที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบและความเหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม และปุ๋ยตามธรรมชาติที่ไหลบ่ามากับน้ำเหนือต้องหมดไป หรือเกิดภาวะโลกร้อน การเร่งผลผลิตด้วยสารเคมี ทำให้ดินเสื่อมสภาพ และหมดความอุดมสมบูรณ์ ดังเห็นได้จากอาชีพเกษตรกรรมที่มุ่งเน้นปริมาณในการผลิต จึงต้องใช้สารเคมีเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก เท่ากับเป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปในตัวด้วย หรือการมุ่งเน้นผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่ตามมา ย่อมทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย ขยะ อากาศเป็นพิษ และภาวะโลกร้อน ท้ายที่สุดก็ส่งผลกระทบต่อมนุษย์เรานั่นเอง ดังเห็นได้จากตัวอย่างบางตอนจากเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ผ่านบทสนทนาของตัวละครดังนี้

> “. . .ผู้คนมากขึ้นทุกวัน มีการตัดถนนซอยเข้ามาลึกๆ ใกล้สวนส้มพวกเราขึ้นเรื่อยๆ เขาแบ่งที่ดินขายเป็นแปลงๆ ต่อไฟฟ้าเข้ามาใช้ แต่หวานดูสิว่าผลมันเป็นยังไง มีคนเข้ามาตั้งโรงงานกี่แห่งแล้ว มีอู่รถ เวลาเขาล้างรถน้ำมันลอยหน้าน้ำเข้ามาเห็นถนัดเลย ขยะก็เยอะขึ้นทุกวันๆ . . .ดูซิ ถุงพลาสติกเต็มไปหมด เวลาน้ำขึ้นค่อยยังชั่วหน่อย ตอนน้ำลงละน่าดู หวานสังเกตดูมั่งซี บางวันเหม็นจะแย่เพราะโรงงานปล่อยน้ำเสียลงมา”
>
> (โบตั๋น, 2524: 28)

> “. . .เขตอยู่อาศัยมีโรงงานสองโรงสามโรง ทางระบายน้ำเสียไม่มี ก็ไหลไปในลำประโดงที่พวกเราใช้น้ำกันนั่นแหละ น้ำจะเสียหมดแล้วเพราะมีสารตะกั่วปน . .อีกหน่อยคนบ้านเราจะแย่เพราะสารตะกั่ว สวนเสินจะล่มจะพัง. . .สวนส้มจะกลายเป็นที่สร้างโรงงาน บ้าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จัดสรรไปหมด. . .น้ำฝนเดี๋ยวนี้ก็ไม่เหมือนตะก่อนนะหนู มันมีขี้ฝุ่นเยอะ ไม่ใสหวานอย่างเมื่อตาหนุ่มๆ สมัยนั้นน้ำฝนน่ะหวานชื่นใจกว่าพวกน้ำขวดเป็นไหนๆ ไม่ต้องซื้อต้องหาไม่มีขี้ฝุ่นขี้ผง”

(โบตั๋น, 2524: 247-248)

อีกตอนหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกันได้กล่าวถึงผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ที่ไม่เหมาะสม และการตัดไม้ทำลายป่าผ่านการเล่าเรื่องของตัวละครเอก ที่ได้ยินมาจากพี่ชาย ดังนี้

. . .พี่ทองดีบอกว่าการสร้างเขื่อน โค่นป่าจนภูเขากลายเป็นเขาหัวโล้น ป่าในที่ราบกลายเป็นทะเลทราย อีกหน่อยบ้านเมืองเราจะแล้งจัดในหน้าแล้ง และน้ำท่วมในหน้าน้ำฝนไม่ตกเหนือเขื่อนแต่ตกใต้เขื่อน น้ำทางเหนือก็จะไหลบ่าลงมาท่วมภาคกลาง. . .

(โบตั๋น, 2524: 68)

เรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ได้ชี้ให้เห็นถึงการทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของระบบทุนนิยม ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม ผ่านบทสนทนาของตัวละครเอก ดังตัวอย่าง ตอนหนึ่งของเรื่องดังนี้

. . .“แต่ยิ่งนานวันที่ใช้สารเคมีพวกนี้ ดินก็จะยิ่งเสื่อมคุณภาพลงไปเรื่อยๆ ที่สำคัญ เราต้องพึ่งพิงภายนอก อย่าง...อย่างที่เป็นกันอยู่ตอนนี้”

“มันไม่ใช่แค่เรื่องเลิกใช้ปุ๋ยเรื่องยาฆ่าแมลงเท่านั้นหรอกนะโมฟี่ แต่ต้องเริ่มต้นกันมาตั้งแต่เมล็ดพันธุ์เลยทีเดียว ว่าทำอย่างไรถึงจะได้พันธุ์ข้าวที่แข็งแรง ต้านทานโรคสูง และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และอากาศของถิ่นนี้จริงๆ ...ต้องมีปุ๋ยธรรมชาติที่เคยไหลบ่ามาพร้อมกับน้ำเหนือ แต่เดี๋ยวนี้พอสร้างเขื่อน ก็หมดกัน ก็ต้องหันมาใส่ปุ๋ยเคมี แล้วก็ใช้ยาฆ่าแมลงกันนี่แหละ”

(ดวงตะวัน, 2546: 158)

ในขณะที่ผู้ยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับธรรมชาติ หรือสอดคล้องกับธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชีวิตกับธรรมชาติ เมื่อเรามีความพอใจในผลผลิตและไม่เร่งการผลิต ผลผลิตที่ได้จะเป็นไปตามธรรมชาติ แม้ว่าจะเพิ่มผลผลิตขึ้น แต่ก็เป็นไปในลักษณะของการเอื้อกับธรรมชาติ ไม่เกิดการเบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังเห็นได้จากนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” และ “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ได้นำเสนอให้เห็นถึงการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนการเร่งผลผลิตด้วยปุ๋ยเคมี ย่อมไม่ทำลายธรรมชาติ และได้ผลผลิตที่น่าพอใจ อีกทั้งยังปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค แม้ว่าผลผลิตอาจจะไม่มากเท่าการเร่งผลิตแบบทุนนิยม แต่ก็อยู่ได้อย่างมั่นคงและกลมกลืนกับธรรมชาติ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งจากนวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ที่ให้แง่คิดทางสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อธิบายเชื่อมโยงได้อย่างน่าสนใจดังนี้

> พักหลังๆ มา สายไหมไม่ค่อยเห็นใครฝังไหดักปลาเหมือนเมื่อก่อน พ่อบอกว่าปูปลาในนามันสูญพันธุ์เพราะยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าหอยฆ่าปู และปุ๋ยเคมี
> “เดี๋ยวมันจะกลับมาใหม่เมื่อเราทำเกษตรอินทรีย์”
> จริงอย่างพ่อว่า เวลาไปตรวจเยี่ยมสมาชิกนาข้าวอินทรีย์ ได้กินต้มส้มปลาช่อนใส่ใบมะขามอ่อนอยู่เสมอ
> “คนเราทำลายธรรมชาติ หารู้ไม่ว่านั่นคือการฆ่าตัวตายทางอ้อม...” พ่อว่า
> “แม้แต่แม่นางธรณีก็ยังตาย...”
> “ทำไมในสวนของเรายังมีไส้เดือนเต็มเลยล่ะ?”
> “เพราะพ่อไม่เอาสารเคมีมาใช้น่ะสิ” ว่าพลางชี้มือไปที่ถังหมักจุลินทรีย์ชีวภาพ
> “ไหมรู้มั้ยว่าแม่นางธรณีท่านชอบกินอะไร?”
> “ของหวานไงลูก นี่ไงเวลาเราหมักอีเอ็ม เรายังใช้น้ำตาลทรายแดงเป็นส่วนผสมเลย”
> พ่ออธิบายเชื่อมโยงไปถึงประเพณีโบราณที่พ่อแก่แม่เฒ่าพาปฏิบัติ เวลาบนบานศาลกล่าวแม่นางธรณีให้คุ้มครองลูกหลาน จะต้องเลี้ยงท่านด้วยสำรับของหวาน
> “ไหมเห็นแต่เวลาเลี้ยงผีปู่ตาจะต้องมีเหล้าไหไก่ตัว”
> “ก็ผีปู่ตาเป็นผู้ชายไงลูก ท่านก็เลยชอบกินเหล้ากินไก่”
> สายไหมอมยิ้ม “ส่วนแม่นางธรณีเป็นแม่หญิง เลยชอบของหวาน”
>
> (สมคิด สิงสง, 2549: 117)

เกษตรกรรมตามวิถีธรรมชาติมีอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานแล้ว เช่น การใช้ปุ๋ยตามธรรมชาติ การใช้ควายในการทำนา เป็นต้น ปัจจุบันมีวิทยาการสมัยใหม่และวิธีการต่างๆ มาช่วยแก้ปัญหาพืชผลทางการเกษตร แต่ในขณะเดียวกันระบบทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมความสะดวกสบายส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังเลือกใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยชีวภาพ เพราะสะดวกกว่าและได้ผลผลิตจำนวนมาก จึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมา เช่น ดินเสื่อมสภาพและหมดความอุดมสมบูรณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อตัวมนุษย์เอง เพราะอาหารที่ไม่ดี หรือผลผลิตที่มีสารเคมีเจือปนย่อมทำให้เกิดการเจ็บป่วยตามมา

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่ยั่งยืน และสามารถปรับใช้ได้กับทุกระบบ แม้แต่ระบบทุนนิยม ดังเห็นได้จากการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ หรือการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มาจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แทนเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่คนไทยทำมาช้านาน นับได้ว่าเป็นความก้าวหน้าทางการเกษตร ที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรโดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงสัมพันธ์กับการเกษตร และการเกษตรย่อมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้อ่านนอกจากจะเกิดความตระหนักและหันมาเอาใจใส่ในสิ่งแวดล้อมมากขึ้นแล้ว ยังสามารถนำแนวคิดนี้มาปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชนได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยจึงให้คุณค่าทางปัญญาในด้านสิ่งแวดล้อมแฝงไว้อยู่ด้วย

7. วัฒนธรรม

นวนิยายเป็นเรื่องราวของมนุษย์ หรือเป็นการบอกเล่าเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์เป็นสำคัญ นวนิยายจึงเป็นเสมือนบันทึกทางวัฒนธรรมต่างๆ ของมนุษย์ ดังที่ วนิดา บำรุงไทย (2544: 162-163) ได้กล่าวว่า

> . . .นวนิยายเป็นขุมแห่งการบันทึกวัฒนธรรมต่างๆ ของมนุษย์ในแต่ละสมัย แต่ละสังคม ทั้งในด้านสภาพสังคม การดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคม ตลอดจนอารมณ์ความนึกคิดและค่านิยมของผู้คน. . .นวนิยายเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสะท้อนวัฒนธรรมแห่งชีวิตของบุคคลในระดับต่างๆ ตามที่นวนิยายกล่าวถึง นอกจากนี้ในนวนิยายแต่ละเรื่อง ไม่ว่าผู้เขียนจะมีความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีการเก็บบันทึกเหตุการณ์ความเคลื่อนไหว และสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบันสมัยเป็นภูมิหลังหรือบรรยากาศของเรื่อง ซึ่งข้อมูล ข้อเท็จจริงเหล่านี้จะกลายเป็นเหตุการณ์เรื่องราวในประวัติศาสตร์อันมีคุณค่ายิ่ง เมื่อนวนิยายเรื่องนั้นๆ ล่วงลุผ่านกาลเวลาไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยได้ให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและประเพณีแฝงไว้ในเนื้อเรื่อง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับวัฒนธรรมชุมชนเป็นสำคัญ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่แนวคิดที่เป็นปัจเจกเพราะต้องสัมพันธ์กับท้องถิ่นหรือชุมชน โดยมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นสื่อสัมพันธ์ที่ดี ดังตัวอย่างจากเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ผ่านบทสนทนาของตัวละครเอก คือ ลีนวัตร พระเอกของเรื่อง กับมาลินี นางเอกของเรื่อง ดังนี้

> “. . .เมื่อผมเป็นเด็กๆ เขาแห่นางแมวกันคราวใด ผมต้องเข้าร่วมขบวนกับเขาเสมอ สนุกไม่มีอะไรเปรียบเชียวคุณมา เด็กท้องนาอย่างผมพ่อแม่ไม่ซื้อของเล่นให้นี่ครับ. . .นานๆ เขาแห่นางแมวกันสักครั้ง มีเถิดเทิงได้ฟ้อนรำตามขบวน ได้ร้องเพลงขอฝนจนเสียงแหบแห้ง มันเป็นความตื่นเต้นสนุกสนานของพวกเด็กๆ ผมอยากให้เขาแห่กันทุกวันด้วยซ้ำไป เมื่อเด็กๆ นะครับ ผมเคยนึกอัศจรรย์มาหลายครั้งว่า ทำไมหมอพิธีแห่นางแมวจึงศักดิ์สิทธิ์นัก เราไม่เคยแห่ไปไกลถึงปากคลองเลย ส่วนมากฝนตกลงมาเสียก่อน บางครั้งพอตั้งขบวนแห่ เมฆฝนก็ตั้งเค้ามาแล้ว”
>
> “มีบ้างไหมคะแห่นางแมวแล้วฝนไม่ตก”
>
> “มีครับ แต่ก็ไม่นาน เพราะว่ามันถึงฤดูกาลที่ฝนควรจะตกอยู่แล้ว ทีนี้ส่วนดีสำหรับผู้ใหญ่เราก็คือ ช่วยปลอบใจให้หายห่อเหี่ยว อย่างคุณมาก็น่าจะเป็นทุกข์ว่าไถนาเสร็จตั้งนานฝนยังไม่ลง ดินจะกลับแน่นเสีย เวลาหว่านข้าวเสร็จแล้วคุณจะต้องไถกลบอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้คุณจะต้องเดือดร้อนหาควายใช้อีกหลายตัว หมายความว่าคุณจะต้องจ่ายเงินอีกหลายพันบาทค่าควาย. . .ทีนี้คนที่เดือดร้อนหน้าดำหน้าแดงกันล่ะใครจะปลอบใจ ต่างคนต่างหน้าเครียดแหงนหน้ามองดูฟ้าด้วยกันทั้งนั้น ขบวนแห่นางแมวนี่แหละคุณที่ทำให้เราหัวเราะออก ความทุกข์ค่อยคลายลง ยิ่งกว่านั้นนางแมวนั่นมันยิ่งมีความทุกข์มากกว่าเราเสียอีก เมื่อใดเราแลเห็นความทุกข์ของผู้อื่นยิ่งกว่าของเรา ความทุกข์ของเราย่อมค่อยๆ คลายลงจริงไหมคุณ”
>
> (กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 248)

อีกตัวอย่างหนึ่งจากนวนิยายเรื่องเดียวกัน ได้กล่าวถึงประเพณีแห่นางแมว โดยผู้เขียนใช้ภาษาในรูปแบบของเพลงเป็นสื่อในการนำเสนอให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งนอกจากจะสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้อ่านแล้ว ยังเป็นบันทึกทางสังคมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นางแมวเอย ขอฟ้าขอฝน ขอน้ำมนต์รดหัวแมวบ้าง ขอเบี้ยค่าจ้างหามนางแมวมา
ซื้อผักซื้อปลาให้นางแมวกิน ถึงเมืองพระอินทร์ฝนก็เทลงมา
พอถึงเดือนหก ฝนฟ้าไม่ตก อกลูกแทบตาย แบกแอกแบกไถ จะไปไถนา ปั้นเมฆ
เสียก่อน มีละครสามวัน หัวล้านชนกัน ฝนก็ลั่นลงมา-ฝนก็ลั่นลงมา
นางแมวเอย ร้องแกวแกวอยู่ข้างถนน ขอน้ำมนต์รดหัวแมวบ้าง ขอเบี้ยค่าจ้างหาม
นางแมวมา

(กาญจนา นาคนันทน์, 2543: 251)

เรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองอี” ได้กล่าวถึงประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องข้องกับอาชีพเกษตรกรรม ดังนี้

หลังทำบุญเบิกบ้าน เลี้ยงผีปู่ตาเดือนหก ชาวบ้านเราจะทำพิธีแฮกนาแบบเดียวกันกับพิธีหลวง ที่เรียกว่า พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ บางหมู่บ้านจะมีงานบุญบั้งไฟบูชาพญาแถน ฝนฟ้าก็ตกต้องตามฤดูกาลเป็นอย่างดี การแฮกนาเริ่มต้นด้วยนำควายมาเทียมไถ แล้วก็เริ่มไถดะจากท้ายนาด้านหนึ่งไปจรดอีกด้านหนึ่งพอเป็นพิธี. . .เวลาเก็บเกี่ยว. . . เริ่มด้วยเก็บเกี่ยวข้าวเบา ข้าวกลาง และข้าวหนักตามลำดับ ค่อยๆ เก็บเกี่ยว ค่อยๆ นวดกว่าจะแล้วเสร็จและขนข้าวเปลือกขึ้นยุ้งฉาง บางปีก็ผ่านเลยช่วงบุญกฐินประจำปี เมื่อข้าวเต็มยุ้งปลาร้าเต็มไหจะทำบุญสุนทานก็เป็นเรื่องปกติธรรมดา

(สมคิด สิงสง, 2549: 103-104)

วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมที่ดีงาม เป็นสิ่งที่มนุษย์ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา เช่น ประเพณีแห่นางแมว บุญบั้งไฟ พิธีแรกนาและเกี่ยวข้าว ทำให้เกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีในชุมชน เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่แนวคิดที่เป็นปัจเจก แต่ต้องมีมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งต้องอาศัยการประสานสัมพันธ์ของชุมชนในท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีจึงก่อให้เกิดความสามัคคี และความเอื้ออาทร ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน และควรจะดำรงสืบต่อไปภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของทุกวันนี้ เพื่อการดำรงอยู่ได้ของสังคม และประเทศชาติอย่างมีความสงบสุข และมั่นคง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย จึงให้คุณค่าทางปัญญาในด้านวัฒนธรรม ที่แฝงอยู่ในตัวบทได้อย่างกลมกลืน ที่ผู้อ่านไม่อาจละเลยหรือมองข้ามไปได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดแศรษฐกิจพอเพียงที่ให้คุณค่าทางปัญญานี้ นอกจากผู้อ่านได้รับความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นแล้ว ยังได้เกิดความคิดที่จะพัฒนาตนเองเพื่อการดำรงตนอย่างมีความสุขและดีงามในสังคมโลกาภิวัตน์ หรือกล่าวได้ว่าได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่นำเสนอในรูปแบบของนวนิยายนั้น ง่ายต่อการทำความเข้าใจและทำให้ผู้อ่านได้เกิดพัฒนาการทางความคิด เพราะเมื่อผู้อ่านพอใจ หรือเกิดความประทับใจในตัวละครตัวใดแล้ว ย่อมสามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมของตัวละครนั้นไปเป็นแนวปฏิบัติ ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมได้โดยไม่รู้สึกว่าเป็นการถูกบังคับ เนื่องจากเข้าใจกันว่า นวนิยายเป็นงานเขียนเพื่อความบันเทิง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย จึงให้คุณค่าทั้งทางจิตใจ และทางปัญญา ทั้งในด้านภูมิปัญญามนุษย์ ความเข้าใจในชีวิต คุณธรรม เศรษฐกิจ ระบบครอบครัว สิ่งแวดล้อม และมิติทางวัฒนธรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

นวนิยาย เป็นงานเขียนบันเทิงคดี ร้อยแก้ว ที่ผู้เขียนสร้างสรรค์เรื่องราวให้สมจริง จนผู้อ่านมีอารมณ์ร่วมไปกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง ผู้อ่านนวนิยายนอกจากจะได้รับความบันเทิงแล้ว สารัตถะหรือแนวคิดก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้อ่านได้รับไปด้วย นวนิยายจึงมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมไทยในยุคสมัยที่ผ่านมา หรือที่เป็นอยู่ได้อย่างชัดเจน ผู้อ่านจึงได้ตระหนักว่าเศรษฐกิจและสังคมไทยที่ผ่านมาดีขึ้น หรือตกต่ำลง สมควรที่ผู้อ่านจะต้องช่วยกันแก้ไขหรือไม่

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับเศรษฐกิจในช่วงรอยต่อสำคัญๆ ของสังคม คือการศึกษาความจริงชุดหนึ่งที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม อันประกอบสร้างขึ้นโดยนักเขียน นวนิยายจึงมีบทบาทในการชี้นำความคิดให้แก่กลุ่มคนในสังคม และเป็นเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่ให้ภาพสะท้อนทางสังคมและเศรษฐกิจไทย นักเขียนนอกจากจะบันทึกเรื่องราวของเหตุการณ์และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัยแล้ว ยังสามารถชี้นำความคิดหรือให้แนวคิดเพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของการดำรงตนในสังคม รวมทั้งปลุกจิตสำนึกในวิถีชีวิตแบบพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขแบบยั่งยืนในสังคมไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างต่อเนื่อง แต่คนไทยส่วนใหญ่ยังขาดความใส่ใจ เพราะยังเห็นเป็นเรื่องไกลตัว จนกระทั่งเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง และเป็นที่มาของคำว่า “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ปรากฏอยู่ในแวดวงวิชาการทุกแขนง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีรากฐานที่มาจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องสันโดษ ความไม่โลภ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และความพอใจในสิ่งที่ตนมีหรือ ความรู้จักพอในปัจจัย 4 ซึ่งเป็นหลักการทางเศรษฐกิจแบบพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนเรา ผู้ที่จะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ จึงต้องยึดหลักทางสายกลาง หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เศรษฐกิจพอเพียง จึงหมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างพอดี หรือพอประมาณ เป็นหลักการปฏิบัติทางสายกลางเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยต้องสร้างพื้นฐานการใช้จ่ายของตนเองก่อน รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า จากนั้นจึงนำหลักการปฏิบัติไปสู่ครอบครัว และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชน และสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม เพื่อการพัฒนาชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับชั้น เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ นวนิยายไทยที่นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงให้ภาพแทนความเป็นตัวตนที่แท้จริงของสังคมไทยที่มีอยู่เดิม และชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยเหมาะสมแล้วที่จะดำเนินชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถใช้ได้กับทั้งสังคมชนบท และสังคมเมือง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทย มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นสังคมไทย สังคมแห่งการเกื้อกูล และพอเพียง แนวคิดนี้จึงเป็นรูปธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติได้ในชีวิตจริงท่ามกลางกระแสทุนนิยม สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนอย่างกลมกลืน และการดำรงชีวิตอย่างสมดุลเหมือนมีภูมิคุ้มกันชีวิตที่ดี

นวนิยายไทยทั้ง 6 เรื่อง ได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่าน โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง การเล่าเรื่อง และโวหารแสดงทัศนะ อีกทั้งในนวนิยายเรื่อง“แผ่นดินหัวใจ” ยังมีการนำกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้อ้างอิงในนวนิยาย เพื่อเพิ่มน้ำหนักคุณค่าของงานเขียนด้วย

นวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” ของ กาญจนา นาคนันทน์ ได้นำเสนอวิถีชีวิตชาวนาไทยในภาคกลางในด้านบวกเป็นส่วนใหญ่ และแทรกสาระผ่านตัวละคร บทสนทนา และฉาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สัมพันธ์กับชุมชน สิ่งแวดล้อม วิถีเกษตรกรรม และวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้ฉากชนบทเป็นหลัก นอกจากนี้ยังแสดงนัยทางชาติพันธุ์ การมีสุขภาพดี และสอดคล้องกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง หรือเป็นขั้วตรงข้ามกับทุนนิยมและบริโภคนิยม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และคุณธรรม ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของความพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและยั่งยืน

นวนิยายเรื่อง “วังดอกหญ้า” ของ ว. วินิจฉัยกุล เป็นนวนิยายที่นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคนในสังคมเมือง ผู้เขียนมีความมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่แนวคิดสำหรับคนชนบทเท่านั้น คนในสังคมเมืองสามารถนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้ได้ในทุกอาชีพ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเรื่องนี้ เป็นแนวคิดในระดับปัจเจก หรือ ระดับบุคคล แต่มีลักษณะที่ขยายผลไปสู่สังคมได้ โดยผู้เขียนได้แทรกสารัตถะผ่านตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง และโวหารแสดงทัศนะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และวิถีเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังแสดงนัยทางชาติพันธุ์ การมีสุขภาพดี และสอดคล้องกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง หรือเป็นขั้วตรงข้ามกับทุนนิยมและบริโภคนิยม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม แม้จะต้องโต้กับระบบทุนนิยม แต่ความเข้าใจกันของตัวละครที่ต่างขั้วความคิดกัน แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และสามารถควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสมได้

นวนิยายเรื่อง “กลิ่นดอกส้ม” ของ โบตั๋น ให้ภาพของชาวสวนส้มฝั่งธนบุรี ที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายอย่างพอเพียงมาแต่เดิม แต่ต้องประสบกับภัยธรรมชาติ ทั้งน้ำเค็ม น้ำเน่า และน้ำท่วม ตลอดจนการเพิกเฉยจากภาครัฐ หรือเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ประกอบกับการเข้ามามีบทบาทสำคัญของระบบทุนนิยมทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตพอเพียงกับวิถีธรรมชาติเพียงอย่างเดียวยังไม่พอ จะต้องมีการพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยีมาใช้ด้วย โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยฉพาะภาครัฐ ผู้เขียนได้แทรกสารัตถะผ่านตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง และการเล่าเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และวิถีเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังแสดงนัยทางชาติพันธุ์ การมีสุขภาพดี และสอดคล้องกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง หรือเป็นขั้วตรงข้ามกับทุนนิยมและบริโภคนิยม แต่สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม แนวคิดเรื่องความพอเพียงในเรื่องนี้เป็นแนวคิดเดิมที่แทรกซึมอยู่ในวิถีไทยที่ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนามาช้านาน ถ้านำมาปรับและผสมผสานกับแนวคิดที่เป็นทฤษฎีดังในปัจจุบัน เพื่อทำให้ชุมชนเข้มแข็งจะได้ผลที่ดียิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นวนิยายเรื่อง “กระท่อมแสงเงิน” ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง เป็นนวนิยายที่นำเสนอให้เห็นถึงผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจ โดยใช้ฉากในเมืองเป็นหลัก เพื่อแสดงภาพชีวิตของคนในสังคมเมือง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องนี้เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องสันโดษ และการรู้จักพอ โดยนำเสนอผ่านตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง ตลอดจนการเล่าเรื่อง ที่ผู้อ่านต้องตีความ และเปรียบเทียบกับแนวคิดทุนนิยม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังแสดงนัยทางชาติพันธุ์ และการมีสุขภาพดี อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง หรือเป็นขั้วตรงข้ามกับทุนนิยมและบริโภคนิยม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม แม้จะต้องโต้กับระบบทุนนิยม แต่ดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เพราะสามารถควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องนี้เป็นแนวคิดในระดับปัจเจก แต่มีโอกาสที่จะขยายผลไปสู่สังคมได้

นวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” ของ ดวงตะวัน ให้ภาพของชุมชนในพื้นที่ลุ่มภาคกลาง แม้จะมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย แต่ก็นำเสนอภาพชนบทในด้านบวกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในเรื่องน้ำใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ส่วนแง่มุมในด้านลบที่นำเสนอเป็นเรื่องของข้าราชการที่ไม่ดีบางคน และชาวบ้านบางกลุ่มที่หลงเชื่อ เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน เหตุการณ์ของเรื่องมุ่งประเด็นไปที่ปัญหาของลูกหลานคืนถิ่น หลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 โดยมีตัวละครเอกเป็นผู้นำพาชาวบ้านให้ผ่านพ้นวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยแทรกสารัตถะผ่านตัวละคร บทสนทนา ฉาก ชื่อเรื่อง และโวหารแสดงทัศนะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สัมพันธ์กับชุมชน สิ่งแวดล้อม และวิถีเกษตรกรรม โดยใช้ฉากชนบทเป็นหลัก นอกจากนี้ยังแสดงนัยทางชาติพันธุ์ การมีสุขภาพดี และสอดคล้องกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง หรือเป็นขั้วตรงข้ามกับทุนนิยมและบริโภคนิยม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม แม้จะต้องโต้กับทุนนิยมและบริโภคนิยมอย่างมาก แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยต้องควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม นอกจากนี้ในเรื่องนี้ยังมีการนำกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้อ้างอิงในนวนิยายเพื่อเพิ่มน้ำหนักของงานเขียน

นวนิยายเรื่อง “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” ของ สมคิด สิงสง ให้ภาพชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อยู่หัว โดยผู้เขียนนำเสนอแนวคิดผ่านตัวละคร บทสนทนา และฉาก ที่เป็นชนบททั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับชุมชน สิ่งแวดล้อม และวิถีเกษตรกรรม โดยเน้นการทำเกษตรอินทรีย์ ที่นอกจากจะเป็นการรักษาผืนดินแล้ว ยังส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคอีกด้วย นอกจากนี้ยังแสดงนัยทางชาติพันธุ์ และสอดคล้องกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง หรือเป็นขั้วตรงข้ามกับทุนนิยมและบริโภคนิยม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม แม้จะต้องโต้กับทุนนิยมและบริโภคนิยม โดยมีชาวบ้านหนองฮี เป็นภาพแทนของผู้ที่ยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจนประสบผลสำเร็จในชีวิต ส่วนผู้ที่ยึดแนวคิดแบบทุนนิยมกับบริโภคนิยม ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามของความพอเพียง จะไม่ประสบผลสำเร็จในชีวิต อีกทั้งมีแนวโน้มว่าจะมีหนี้สินที่มากขึ้น

จากการวิจัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยทั้ง6 เรื่อง จะเห็นได้ว่า นวนิยายเรื่อง “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” “วังดอกหญ้า” และ “กลิ่นดอกส้ม” มีแนวคิดเรื่องความพอเพียง ซึ่งมีความใกล้เคียง หรือสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในยุคปัจจุบัน เพียงแต่ยังไม่มีศัพท์บัญญัติ และการจัดการอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน โดยเน้นระบบเศรษฐกิจชุมชนดังเช่นในยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความพอเพียงในรูปแบบของเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดที่อยู่คู่สังคมไทยมาช้านานแล้ว แต่ต้องค่อยๆ ห่างหายไปตามกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่เข้ามาแทนที่

ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายเรื่อง “แผ่นดินหัวใจ” “กระท่อมแสงเงิน” และ “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่เน้นเรื่องความพอประมาณ โดยรู้จักพึ่งตนเอง มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี แนวคิดที่ปรากฏจึงมีความเด่นชัดเป็นรูปธรรมมากกว่า และสามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้ทุกยุคสมัย นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน และเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่สัมพันธ์กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยทั้ง 6 เรื่อง มี 3 เรื่อง ที่สัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ “ผู้ใหญ่ลีกับนางมา” “แผ่นดินหัวใจ” และ “พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี” โดยนำเสนอผ่านฉากในชนบทเป็นหลัก ส่วนอีก 3 เรื่อง ได้แก่ “วังดอกหญ้า” “กลิ่นดอกส้ม” และ “กระท่อมแสงเงิน” มีหลักปฏิบัติเป็นปัจจเจกและครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะขยายผลไปสู่ชุมชนได้ โดยนำเสนอผ่านฉากในเมือง แสดงให้เห็นว่า สังคมชนบทมีโอกาสที่จะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนได้ดีกว่า อีกทั้งพื้นที่ยังเอื้ออำนวยให้กับการทำเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่เหมาะสมสำหรับการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้ง่ายที่สุด เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม อาหารที่เป็นผลิตผลทางการเกษตรก็เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนเรา

นอกจากนี้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในนวนิยายทั้ง 6 เรื่อง ยังมีนัยทางชาติพันธุ์และการมีสุขภาพดี เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าคนไทยเหมาะสมแล้วที่จะยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นให้เห็นถึงขั้วตรงข้ามอย่างทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก อีกทั้งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังสัมพันธ์กับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา แนวคิดนี้จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม ในเรื่องสันโดษ การยึดหลักทางสายกลาง ความพอใจในสิ่งที่ตนมี หรือความพอใจในปัจจัยสี่ ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชน วิถีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเห็นได้จากการนำเสนอเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่างจากเกษตรเคมี นวนิยายทั้ง 6 เรื่อง จึงมีคุณค่าต่อผู้อ่านเสมอมา เพราะสามารถนำแนวคิดนี้ไปใช้พัฒนาตนเองและครอบครัวได้

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านโครงเรื่องของผู้เขียน มีการสร้างปมขัดแย้งของตัวละครทั้งภายนอกและภายใน โดยมุ่งเน้นไปที่ปมขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเอง ซึ่งปมขัดแย้งในนวนิยายทุกเรื่องที่ได้วิจัยมา จะคลี่คลายปมด้วยการให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีชัยเหนือทุนนิยมและบริโภคนิยม แม้นวนิยายบางเรื่องจะแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถอยู่ร่วมกับทุนนิยมได้ แต่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้องคอยกำกับควบคุมทุนนิยมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม

การนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของนวนิยาย โดยเฉพาะโครงเรื่อง ตัวละคร และฉาก มีการนำชุดความคิดเดียวกันมานำเสนอในลักษณะของขั้วตรงข้าม 2 คู่ หรือ คู่ตรงข้ามทางความคิด ซึ่งการให้ภาพที่ตรงข้ามกันของผู้เขียนสามารถเชื่อมโยงชุดความคิดให้เห็นเป็นรูปธรรมได้โดยง่าย ผู้อ่านจึงเข้าใจหลักปรัชญานี้ได้โดยไม่ยากนัก อีกทั้งการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างเห็นเป็นรูปธรรมผ่านโครงเรื่อง โดยใช้ตัวละครในเรื่องเป็นเครื่องมือสำคัญ ทำให้นวนิยายรักทั่วไป หรือนวนิยายธรรมดาเรื่องหนึ่ง มีน้ำหนักความน่าสนใจ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับงานเขียน โดยเฉพาะนวนิยายหลังได้รับอิทธิพลจากพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะอยู่ในกระแสความนิยม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คุณค่าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยได้ให้คุณค่าต่อผู้อ่าน ทั้งทางจิตใจ โดยใช้วรรณคดีและภาพพจน์ในการสื่อความคิด และทางปัญญา ในด้านความรู้ทั่วไป หรือ ภูมิปัญญามนุษย์ ความเข้าใจในชีวิต ความรู้ด้านคุณธรรม เศรษฐกิจ ระบบครอบครัว สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่นำเสนอในรูปแบบของนวนิยายนั้น เข้าใจง่าย ทำให้ผู้อ่านเกิดพัฒนาการทางความคิด อีกทั้งยังสามารถนำแนวคิดนี้ไปเป็นแนวปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมได้

ข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยาย ที่แสดงวิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ ชุมชนภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น ควรมีการศึกษาวิจัยนวนิยายที่มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่แสดงวิถีชีวิตของชุมชนภาคเหนือ และภาคใต้ ซึ่งไม่ได้วิจัยในครั้งนี้ จะทำให้เห็นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในนวนิยายไทยได้อย่างสมบูรณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2549. **คู่มือปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน**. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2546. **การประกวดหนังสือดีเด่นของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2515-2545**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กรมศิลปากร. 2547. **ชุมนุมเรื่องพระลอ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กระแสร์ มาลยาภรณ์ และ ชุดา จิตพิทักษ์. 2528. **มนุษย์กับวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

กองทุน ม.จ.สิทธิพร กฤดากร. 2547. **ทั้งบ้านและไร่นา ชีวิตพอเพียงที่ฟาร์มบางเบิด**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี. (พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในพิธีเปิดอาคารตำหนักจำลองพิพิธภัณฑ์หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ณ สถานีวิจัยสิทธิพรกฤดากร อ. บางสะพานน้อย จ. ประจวบคีรีขันธ์ 22 มิถุนายน 2547).

กาญจนา นาคนันทน์ (นามแฝง). 2543. **ผู้ใหญ่ลีกับนางมา**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

กุสุมา รักษมณี, เสาวณิต จุลวงศ์, และ สายวรุณ น้อยนิมิตร. 2550. **ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.

เกศสุดา สิทธิสันติกุล และคณะ. 2549. **การเรียนรู้สู่สมดุล**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เกศินี จุฑาวิจิตร. 2548. **ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์กับโลกทัศน์นักเขียนไทย: ภาพสะท้อนสังคมและการเมืองจากวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นระหว่างปี พ.ศ. 2540-2544**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสหวิทยาการ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกศินี จุฑาวิจิตร. 2550. **มองเรื่องให้เห็นภาพ: ภาพสะท้อนสังคมและโลกทัศน์นักเขียนจากเรื่องสั้นยุควิกฤตเศรษฐกิจ**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. 2550. **เท่าทันทุนนิยม**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2540. **สี่แผ่นดิน**. เล่ม 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิคึกฤทธิ์ 80 ร่วมกับสำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

จิตรลดา สุวัตถิกุล และ มณฑนา วัฒนถนอม. 2533. **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (บรรณาธิการ). 2540. **ตำราประกอบการสอนรายวิชา 080 176 ภาษากับการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 5. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

ชมัยภร แสงกระจ่าง. 2543. **กระท่อมแสงเงิน**. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ. 2551. **พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แปลและเรียบเรียงจาก Walpola Sri Rahula. 1958. **What the Buddha Taught**. Paris. n.p.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. 2545. **อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ณรรฐวรรต จันทนะโสตถิ์. 2545. **การศึกษาวิเคราะห์เชิงสังคมในนวนิยายเรื่องสายโลหิตและญาติกา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ดวงตะวัน (นามแฝง). 2546. **แผ่นดินหัวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำสำนักพิมพ์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดวงมน จิตร์จำนงค์, ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, และ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2532. **ทอไหมในสายน้ำ 200 ปี วรรณคดีวิจารณ์ไทย**. กรุงเทพฯ: พลพันธ์การพิมพ์.

ตรีศิลป์ บุญขจร. 2523. **นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475-2500**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ทรงชัย ติยานนท์. 2542. **การศึกษาทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. 2544. **นวนิยายกับการเมืองไทย ก่อนและหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 (พ.ศ. 2507-2522)**. กรุงเทพฯ: รักอักษร.

ธเนศ เวศร์ภาดา. 2549. **หอมโลกวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.

ธีรเดช เอี่ยมสำราญ. (บรรณาธิการ). 2548. **100 ปี กุหลาบ สายประดิษฐ์ อุดมการณ์ไม่มีวันตาย**. กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.

นวลอนงค์ สุวรรณเรือง. 2544. **สถาบันครอบครัวในนวนิยายของ ชมัยภร แสงกระจ่าง: แนวคิด และวิธีนำเสนอแนวคิด**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มวรรณคดี), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นายสำราญ (นามแฝง). 2544. **ความไม่พยาบาท**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลนายน์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2544. "มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง: ความหมายและความสำคัญ." **รายงานการสัมมนาเรื่อง มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 17 ธันวาคม 2542**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 3-17.

บรรเทา กิตติศักดิ์ และ กัมพุชนาฎ เปรมกมล. 2529. **การพินิจวรรณคดีมรดกเฉพาะเรื่อง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บัณฑร อ่อนดำ. 2542. “ระบบเศรษฐกิจพอเพียง: ประสบการณ์จากองค์กรพัฒนาเอกชน.” ใน พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). **รับวิกฤตโลกปี 2000 เศรษฐกิจยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: โครงการวิถีทรรศน์, 39-45.

บาหยัน อิ่มสำราญ. 2527. **นวนิยายระหว่าง พ.ศ. 2501-2506: การวิเคราะห์แนวคิด**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. 2511. “แนะแนวทางการศึกษาวรรณคดี.” **อนุสารหมวดวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. เลขที่ ท.1/2511: 22-32.

_____. 2539. **แว่นวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

โบตั๋น (นามแฝง). 2524. **กลิ่นดอกส้ม**. กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น.

ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. 2551. **คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.

ประทีป เหมือนนิล. 2542. **100 นักประพันธ์ไทย**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ประทุมพร วัชรเสถียร. 2547. **พาดผ่านกาลเวลา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

ประเวศ วะสี. 2550. **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

ปัณณวรรณ วาจางาม. 2548. **ลีลาภาษาในนวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุล**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พรรณี บัวเล็ก. 2544. **การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย: บทสำรวจสถานะความรู้**. กรุงเทพฯ: ศยาม.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. 2510. **สามก๊ก เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 11. พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์.

พระไพศาล วิสาโล. 2552. **ใจดีสู้ (ปี) เสือ**. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊คส์.

_____. และ ว.วชิรเมธี. 2551. **ว่ายทวนน้ำ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก. 2552. **สันโดษ เคล็ดลับของความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมายา โคตมี.

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. 2549. **ในหลวงฯ กษัตริย์นักพัฒนาผู้ยิ่งใหญ่**. กรุงเทพฯ: บุ๊คสไมล์.

พัฒจิรา จันทร์ดำ. 2547. **การอ่านและการวิจารณ์เรื่องสั้น**. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

พิทยา ว่องกุล. 2542. "เศรษฐกิจชุมชน: ภูมิปัญญาไท สร้างสังคมยั่งยืน." ใน พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). **รับวิกฤตโลกปี 2000 เศรษฐกิจยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: โครงการวิถีทรรศน์, 1-10.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. 2513. **บทละคอนนอก สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ ไกรทอง มณีพิชัย คาวี สังข์ศิลป์ชัย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. พระนคร: บรรณาคาร.

_____. 2514. **บทละครเรื่องอิเหนา**. พิมพ์ครั้งที่ 11. พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร.

แพทย์ พิจิตร. 2550. "ความสำคัญและคำอธิบายเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ในปรัชญาการเมืองตะวันตก (2)." **มติชนสุดสัปดาห์**. (26 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2550): 47.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไพโรจน์ บุญประกอบ. 2539. **การเขียนสร้างสรรค์: เรื่องสั้น-นวนิยาย**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2536. **ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระราชทานแก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2498-2535**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ. (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย 2 กุมภาพันธ์ 2536.)

แม่อนงค์ (นามแฝง). 2533. **แผ่นดินของเรา**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: รวมทรรศน์.

ยุพร แสงทักษิณ. 2543. **หนังสือเรียนภาษาไทย รายวิชา ท022 วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

รตชา (นามแฝง). 2552. **เขียนนิยาย ศาสตร์และศิลป์สู่ทางนักประพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อ่านเอาเรื่อง.

รัญจวน อินทรกำแหง. 2508. **ภาพชีวิตจากนวนิยาย**. พระนคร: แพร่พิทยา.

_____. 2521. **วรรณกรรมวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2535. **ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทยประเภทต่าง ๆ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2545. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. 2546. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2541. "เรื่องสั้นไทย พ.ศ. 2475-2510." **วารสารภาษาและหนังสือ** 29: 25-67.

ว.ณ ประมวญมารค (นามแฝง). 2519. **ปริศนา**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ว.วินิจฉัยกุล (นามแฝง). 2547. **วังดอกหญ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

วนิดา บำรุงไทย. 2544. **ศาสตร์และศิลป์แห่งนวนิยาย**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

วิภา กงกะนันทน์. 2540. **กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

วุฒิชัย มูลศิลป์. 2548. "สนธิสัญญาเบาว์ริงในบริบทประวัติศาสตร์เอเชีย." **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**. 30 (4): 943-957.

ศรีบูรพา (นามแฝง). 2536. **ลูกผู้ชาย**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

ศศิพร ปาณิกบุตร. 2544. **ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาประยุกต์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2542. **การประชุมวิชาการ ทิศทางการพัฒนาชนบทตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 21-22 มกราคม 2542**.

สมคิด สิงสง. 2549. **พ่อนายกฯ สายไหม บ้านหนองฮี**. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.

สมบัติ จำปาเงิน และ สำเนียง มณีกาญจน์ 2539. **หลักนักเขียน**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี่.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2537. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2549. **การเรียนรู้สู่สมดุล**. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2546. **เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง กับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เกษตรบลูพริ้นต์.

สิทธา พินิจภูวดล และ นิตยา กาญจนะวรรณ. 2520. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

สืบแสง พรหมบุญ, ณรงค์ พ่วงพิศ, และ สัญชัย สุวังบุตร. 2531. **หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 605**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

สุนทรภู่ (นามแฝง). 2527. **วรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร.

สุพรรณี วราทร. 2519. **ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2549. **หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์.

สุริยะ เจียมประชานรากร. 2549. **เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

สุวินัย ภรณวลัย. 2541. **เศรษฐกิจฟองสบู่: บทเรียนและทางรอด**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. 2544. **เศรษฐกิจไทยตายแล้วฟื้น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: วิชั่น แวนควิช.

เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). 2531. **ชีวิตชาวนา**. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.

เสน่ห์ จามริก. 2541. **ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการวิถีทรรศน์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสนีย์ วิลาวรรณ และคณะ. 2542. **หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ ท 032 ประวัติวรรณคดี 2**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

เสนีย์ เสาวพงศ์ (นามแฝง). 2548. **ปีศาจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

ไสว บุญมา. 2543. **เศรษฐกิจพอเพียง: ภูมิปัญญาชาติไทย**. กรุงเทพฯ: พี.เอ. ลิฟวิ่ง.

_____. 2548. **เลียนแบบรุ่ง ลอกแบบล่ม**. กรุงเทพฯ: โอ้พระเจ้า.

_____. 2549. **โต้คลื่นลูกที่ 4 เมื่อความพอเพียงคือคำตอบ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป.

หยก บูรพา (นามแฝง). 2523. **กตัญญูพิศวาส**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. 2549. **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อธิกมาส มากจุ้ย. 2543. **การวิเคราะห์นวนิยายสังคมชนบทจากหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533)**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์-การสอน) สาขาการสอนภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อรสุดา เจริญรัถ. 2543. **การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

_____. 2546. **เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์.

อัจฉรา โยมสินธุ์. 2549. **อสตางค์ ทุกข์ยัง มรณัง?**. กรุงเทพฯ: เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อิงอร สุพันธุ์วณิช. 2547. **เลื่อมลายสายรุ้ง ภาพสะท้อนสังคมในนวนิยายปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิราวดี ไตลังคะ. 2546. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. 2549. “ประวัติศาสตร์นิพนธ์กับโฉมหน้าบันเทิงคดีร้อยแก้วยุคแรกในสมัยรัตนโกสินทร์.” **วารสารภาษาและหนังสือ**. 37 (1): 31-54

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ - นามสกุล	นางสาวนนท์จรัส วงศ์วิชัยวัฒน์
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2513
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	สำเร็จการศึกษาศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ตำแหน่งปัจจุบัน	ครูสอนภาษาไทย ภาษาจีนกลาง และ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา
ผลงานดีเด่นทางวิชาการ	การเขียนแผนการเรียนรู้ดีเด่นจากฝ่าย การศึกษา อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ และ ผลงานดีเด่นด้านเอกสารจาก โรงเรียนพระหฤทัยดอนเมือง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์